

e x c e p t i s e x c i p i e n d i s

Де батько твій, Адаме?

Генрі Лайон Олді

Генрі Лайон
Олді

Де батько твій,
Адаме?

ex ce pt is ex ci pi en di s

Генрі Лайон
Олді

Де батько твій, Адаме?

Повісті, оповідання

Київ · 2006

ДЕ БАТЬКО ТВІЙ, АДАМЕ?

Розбите яйце.
Спорожніла скрижаль.
І лезо ножа вщент доїла іржа.
А сховане жало штрикає безумця:
«На жаль...»

Кирило Сич

Сьогодні у мене вбили батька.

Дивно, що я такий схвилюваний. Неприємне відчуття: повсякденність, випадковий збіг обставин; причому кожна з них — не важливіша за розбиту ненароком чашку. Але раптом серце починає відчайдушно калатати, а по спині пробігають холодні мурашки. Плотських батьків у мене вбивали безліч разів. У бунтівному Льєжі, коли натовп затоптав Кульгавого П'єркіна. Біля села Місакцієлі двоє грабіжників образилися на пастуха Іраклія — упертюх вчепився в барана, немов той був його братом. У передмістях Бейцзіна, у дні бунту іхетуанів, більш відомого як Боксерське повстання. У Краківському гетто. Якщо почати згадувати... Бувало, я сам, власними руками, позбавляв батька життя. Ні, все-таки я хвилююся. Зрозуміло, не життя — тіла. Фізичного існування. Зараз майже всі мої батьки тут, зі мною. У мені. Ті ж, кого ще немає, незабаром приєднаються.

Окрім цього.

Якби інакше — хіба змінився б мій пульс?

Я повертався зі школи. Перший раз у перший клас — найбільш вдалий час і місце для насильства. Шкода, іронія не допомагає. Та й вигляд вона, іронія, має тьмяний. Гірчить. Мама пішла влагоджувати справи з похоронами. Вона спокійна й урівноважена, моя плотська мама. Вона дуже любила батька, і проте — спокій і рівновага духу. Саме позаздрити. Півгодини тому вона вийшла на зв'язок: з крематорієм все домовлено, вінок замовлено. Відчувалося: те, що трапилось, хвилює її приблизно так само, як зіпсутий улюблений сарафан або розбита чашка, порівнянням з якою я зловживав хвилину тому. Вона права. Або просто уміє блокувати зайві емоції. А я не вмію. Особливо — чужі емоції, які ведуть у глухий кут. Мені, на відміну від мами, плотськи народженої до Спокути, не доводилося цього робити. Ось і не навчився.

Тато, навіщо ти поліз захищати Владіка?

Ти ж ніколи не вмів — захищати...

Дитинство — чудова пора. Зараз триває моє останнє дитинство: крихке, чарівне, прекрасне самим згасанням, неповторністю своєю, і треба користуватися кожною його хвилиною, кожною прохолодною краплею. Скоро воно закінчиться. Почнеться вічний рай, але дитинства там не буде. Хоч гопки скачи — не знайдеш. Чому мені здається, що дитинство сьогодні закінчилося? Не хочу так думати. Не думатиму так.

Не бійтеся тих, що вбивають тіло, душу вбити не можуть. Цитата неточна, але хіба річ у тім?

Ось твої записи, тату. Лежать на столі, ніби чекають повернення — твого. А повернувся я. Один.

Ми рідко розмовляли на серйозні теми. З мамою ми були разом, від моменту народження і до кінця століть, зшиті воєдино голкою долі, а з тобою трималися на відстані. Здається, ти боявся мене, свого сина, всі сили віддаючи боротьбі з виразкою страху. Ну, хай не боявся — побоювався. Тому й не був відвертий. Давай поговоримо відверто хоча б зараз. В односторонньому порядку. Ти говоритимеш, як досвідчений музикант грає п'єсу — прямо з аркуша. А я слухатиму. Тепер я боюся тебе, тату. Побоююся. Таємний голос підказує, що ти здатний не тільки назавжди завершити моє прекрасне дитинство, дозволивши убити себе перед шкільним двором. Ти в силах, дотягнувшись із темряви, отруїти мій майбутній рай.

Іноді отрута — пекло. Правда, тату?

Давай, оживай. Хоча б на хвилинку.

Спокуса сильніша за розважливість. Моя рука бере стос із п'яти списаних зошитів. Від останнього пахне свіжим чорнилом, і ще, чомусь, — яблуком. Зеленою, міцною, надкушеною антонівкою.

Щелепи зводить.

КИРИЛО СИЧ:

1 вересня ..18 р., 11:32

...у мене проблеми у стосунках із життям.

Любов без взаємності.

Причому, як це не дивно, взаємності немає з мого боку.

З вікна видно гаражі, вони тонуть у морі зелені. Більшість покинуті, тихо іржавіють і поринають у спогади. Гадаю, в їхньому лоні можна знайти остови машин. Скільки часу потрібно, щоб «Хонда» або «Таврія» тихо

згнила на приколі? Рік? Десять? Не знаю. Зрідка, коли настрій нагадує жіночу акварель, я п'ю чай і думаю: у разі катастрофи смерть гаражів виглядала б зовсім інакше. Руїни, ікла рваного металу, проломи, покvapцем зшиті лозою берізки. Розкидані тельбухи автомобілів. Втім, тоді й будинки навколо були б руїнами. А так: нічого, будинки як будинки. Хіба що три чверті квартир порожні. Люди з біса помилялися, вважаючи кінцем цивілізації — війну. Ядерний реквієм. Інфаркт клімату. Агонію геології. Астероїд-вбивцю. Екологічну катастрофу. Кризу перенаселення.

Все, що завгодно, окрім утопії.

Мені тридцять шість років, я *сейф* і утопія для подібних до себе — тихе булькання води над головою. Бульбашки на поверхні. Спокій.

Драговина.

Так і не здогадаєшся, що пейзаж, який відкривається з вікна — двір у центрі великого міста. Два дятли захоплено довбають старий клен. Білочки мигтять в кронах, спалахуючи сліпуче-рудими хвостами. Птахи сиплють терціями. Квітнуть кущі-окупанти, захопивши левову частку території. Самим квітом своїм потверджуючи: ми прийшли не надовго. Ми прийшли навіки. Не знаю, що це за кущі, і чому їм надумалося квітнути на початку осені. Жасмин? Навряд чи. Божевільний жасмин, який квітне за власним бажанням, наплювавши на зміну сезонів, грайливо вищирився краденими в шипшини голками? Можливо. Аромат лоскоче ніздрі, відлунюючи в потилиці солодкою знемогою. Хочеться спати. Останнім часом мені все частіше хочеться спати: вранці, вдень... Замість простого рішення — піти баю-бай в незастелене ліжечко — продовжую дивитися у вікно. Сусід Пилипчук вигулює болонку Чапу,

схожу на сплутаний клубок шерсті. Він не *сейф*, як я. Звичайний, з більшості. Просто, коли все почалося, Пилипчуку стукнуло шістдесят, а люди похилого віку підозріло ставляться до нововведень. Через цю підозріливість, що залишилася з сусідом досьогодні, Пилипчуку не пощастило. Так він і доживає віку: псевдо-*сейфом*. Власне, віку доживає тіло Пилипчука. А душа — вона, знаєте-бо, безсмертна. Згідно фактам, які підтвердили цю сумнівну тезу. Болонка ж — істерична дурепа. Але Пилипчук її любить. Ще він любить гуляти з правнуками, але правнуків у нього немає. Внуки вирости, а правнуки не народилися. Зрідка я зупиняюся покурити з сусідом, і тоді я змушений довго вислуховувати балачки про любов до неіснуючих правнуків. Болонка в цей час скиглить біля ніг, прикидаючись правнучкою. Потім я йду провулком, а спину мені свердлить сповнений заздрості погляд.

Я везунчик. У мене є син. Адам Кирилович Сич.

Сьогодні, першого вересня, Адам пішов до школи.

У перший клас.

Скільки зараз шкіл у місті? Три? Дві? Напевно, питання слід було б поставити інакше: скільки населення залишилося у колись двомільйонному місті? Я не впевнений, що більше п'ятисот тисяч. Менше. Значно менше. А на Землі, яка мутує в райські кущі? Одні говорять: популяція скоротилась уп'ятеро. Інші сміливіші, жонглюють цифрами. Але якщо міряти іншими мірками, малодоступними для *сейфів*, населення виявиться — тьми й тьми. Просто цьому населенню-велетню не потрібні квартири, гаражі й школи. Їм навіть тіла не потрібні. Ось які вони невібагливі. Мій Адам пішов до школи, і разом з ним

(у ньому?!) за парту сіли тисячі. Цілком поміщаються за однією партою. Тісно, зате тепло.

Один дятел злетів.

Другий продовжує стукати.

Навіщо я дістав ці зошити? Розкидав по столу, мляво дивлячись на вицвілі від часу обкладинки. Найстаршому — майже чотирнадцять років. Пам'ятаю, мені видавалося ознакою аристократизму робити записи від руки, фіолетовим чорнилом. А епіграф до першого зошита накидано (о жах! — саме *накидано...*) фломастером. Жовтим. Напевно, я підбрав епіграф пізніше. Хоча не певен. Я взагалі не певен, чи знав на ту пору про існування римлянина Сенеки. Здається, спектакль «Театр часів Нерона і Сенеки» — жорстоку, мудру, хворобливу притчу! — побачив тільки через рік. Навіть рецензію для «Вістей» робив... Ні, не пригадати. Цитата випадково трапилася в книзі афоризмів? Найімовірніше. Іноді здається: це не я. Кирило Сич давно минулих днів, самозакоханий молодик з почерком, відважно збитим набакир, якому лінки було навіть очистити наївний текст від повторів і неоковирностей, — адже гадав у майбутньому зробити книгу, бестселер, поживу для розуму! Зараз я багато чого переписав би наново, якби справді робив книгу. Шкода, книга закінчилася, не почавшись. Хай залишається, як є: п'ять зошитів, зафіксований мимохідь шлях становлення почерку.

Перечитаю з початку.

Посміхнуся, дивлячись у криве дзеркало часу.

Удень Адам повернеться зі школи, Ванда пригостить нас пирогом, і я урочисто спляю зошити. Виголошу тост на похвалу глупоті. Своїй глупоті, природно. Але це буде пізніше. Вночі я шкодуватиму про вчинок, необачний

і непростачальний. Я знаю це, але все одно спалю зошити. Вони набридли мені. Нагадують про минуле. Про часи, коли ми презирливо іменували масу обивателів «інтелектуальною більшістю», себе ж потай мислячи елітою, кухонними обранцями, — навіть не здогадуючись, що настане день, тихий, малопомітний, як тать уночі, примусивши нас болісно страждати через неможливість приєднатися до більшості, яка спокутує гріхопадіння. Оточені любов'ю й турботою, наче помираючі родичі, ми... Ненавиджу слово «ми». Можливо, тому, що в цьому слові мені більше немає місця. Можливо, тому, що це слово сходить у небуття, поступаючись сценою піднесеному «Я», такому величезному, що уява *сейфа* безсила його уявити.

У безіменних кущах нявчить кішка: сіро-смугаста.
Зачиняю вікно.

ЗОШИТ ПЕРШИЙ

Час і до нас, і після нас не наш.

Ти закинутий в одну точку; розтягуй її —
але до яких пір?!

Сенека

Ванда, як завжди, була на висоті. Улюблений жарт сім'ї — цитата зі стародавнього кулінарного талмуда: «Для салатів „Олів'є“ або „Паріз'єн“ візьміть дичину (рябчика, фазана, тетерука, куріпку), маслини „Зізі Кокот“, ракові шийки...» Рябчиків з фазанами довелося замінити «Докторською», маслини — солоним огірком, а ракові шийки — зеленим горошком, але пристойний

таз спорожнів майже відразу. Губи залисніли від майонезу, черевця приємно відстовбурчилися. Услід, уторованою доріжкою, пішов любий друг вінегрет. А на кухні, в духовці, чекаючи тріумфального виходу, тужив гаряченький пиріг — «Купа мала», фірмовий рецепт Вандиної мами. Кирило нишком зажував шматочок, спровокувавши сімейний скандал, але гості вже стояли на порозі, і Ванда змінила гнів на ласку. Зате тепер можна не ковтати слинку в передчутті.

Молодий чоловік сито гикнув: не розрахувавши сил, встиг об'їстися олів'є.

До речі, в зазначці є ще півкаструлі...

Гуляли дворіччя весілля. «Ситцеве» або «лляне» — Кирило завжди плутався в назвах. Пам'ятав лише, що «золоте» явно на схилі віку. Зібралися старі друзі (хоча — які там «старі»?! — всі вчорашні дипломники...), віддаючи належне останньому «школярському» гулянню. Нехитрі закуски, кислий «Рислінг», жарти, сміх, пісні під гітару... Втім, гітара поки нудьгувала в чохлі, зате Мішель, який зазвичай кривив губи від одного вигляду «сухаря», встиг відкоркувати принесену контрабандою пляшку «Пшеничної».

— Ех, нажлукчусь! — радісно потер руки Едик, наповнюючи келих мінералкою.

Хитрий Едик спиртного не пив. Взагалі. Навіть пиво. Зате на скроні у нього приліпився «патник», який дозволяв насолоджуватися загальною ейфорією і потихеньку п'яніти, абсолютно не боячись ранкового бодуна.

— Халявщик! — сказав Мішель, розливаючи горілку.

— Навпаки! Благодійник! Вам же більше залишиться, алкаші!

— Упирятко ти, Едю! Нассешся нашої крівці, і спатоньки...

Такий обмін шпильками давно став своєрідним ритуалом. Мішель з Едиком були, що називається, на нозах з першого курсу, і ретельно приховували цей факт. З боку подивишся: жартики-підколювання нерозлучних друзів. Велет-Портос поряд з витонченим Арамісом. Ще раз подивишся. Ще... І одного разу зрозумієш: кількість неприємно перейшла в якість. Над кожним жартом висить темна хмарка, і краще махнути рукою. Не звертати уваги. Це посилося, коли Едик — першим з компанії! — розщедрився на «патник». Тоді і слівця такого не було: «патник». Емпатичні комунікатори «Емпаком» щойно входили в моду, їх називали за номерами моделей: «Сенсит-002», «Сенсит-003»... Зараз у Едика красувалася «п'ятірочка-спец», із розширеним спектром сприйняття й еманациї.

Добре все-таки мати багатих предків!

Як завжди, згадавши про предків, Кирило трохи засумував. Батьки Ванди увесь час обіцяються в гості, але з їхнім здоров'ям навряд чи виберуться з далеких Збишевців. Знову ж таки, візи оформляти: людям похилого віку будь-який чиновник гірший за Страшний Суд. А мама самого Кирила, після того, як батько вмить згорів від інфаркту... Агов, досить печалей! Свято в хаті! І, тим не менше: з одного боку, немає класичних проблем типу «зять-теща» або «невістка-свекруха» — але підуть діти, і без коханих бабусь з пиріжками...

Комусь доведеться роботу кидати. Або на няньку горбатитися.

— Отже, третій тост банальний, як банальна сама любов! За наших молодих! — басом виголосив Мішель. Чарка, потонувши в його лапі, прикидалася наперстком. — За почуття, що не потребують милиць техніки! За вас, друзі! Гірко!

— Гірко! Гірко!

— Раз! Два! Три!... Десять!... Одинадцять!...

— Двадцять один!...

— Сто! Тисяча! Вони до ранку цілуватися можуть, я їх знаю!

«Наші молоді» насилу розімкнули обійми. Ванда розрум'янилася, очі блищали — вона була на диво гарна, і Кирило ледве стримався, щоб знову не накинутися на дружину з поцілунками. Якби не гості, не тіснота малогабаритки... Втім, гості підуть, а вони залишаться. Вся ніч попереду, завтра вихідний, можна відіспатися всмак. Молодець, Мішель. Хороший тост сказав. Правильний. Як «патники» до моди увійшли, багато пар, подавши заяву в ЗАГС, поквапилися обзавестися «Сенситами». Походять місяць-другий, зближаться духовно, вдаючись до високого штилю... Кирило з Вандою теж хотіли спробувати. Всі хвалять, язиками цокають, а магазин «Весна» по телику рекламу дає: молодцям 50 % знижки! Ось тут-то і з'ясувалося, що Кирило — «несприйнятливий». Або, як пізніше охрестили подібних йому, *сейф*. Людина у футлярі, річ у собі. Не працював у нього «патник»: хоч на прийом, хоч на передачу. Нейроелектронщик з сервісного центру пояснив: буває, мовляв. Ви, юначе, не турбуйтеся, нічого страшного. Для сімейного життя це необов'язкове, там важливіша пошана. Просто у вас... Тут він явно осідлав улюбленого коника і довго патякав про поєднання ритмів альфа-бета-гамми, накладення синапсів, стандарт резонансних частот-модуляцій... У Кирила в результаті виникло враження, що консультант і сам до ладу не знає, чому в одних людей емпат-комунікатори працюють, а у інших — ні. І ніхто не знає.

Таких, як Кирило, за статистикою, виявилось тринадцять відсотків. Плюс-мінус корінь квадратний. Причому не можна було сказати, що «патники» відмовляли виключно у твердолобих тупиць. Або, навпаки, у витончених естетів. Це — як абсолютний слух: зрозумій-но, чому Іванові ведмідь на вухо наступив, а Хейфіц чверть тону ловить. Шанс потрапити в «сейфову дюжину» мав будь-хто. Найбільш, можна сказати, демократично: за теорією ймовірності.

Кирилу просто не пощастило.

Спочатку він неабияк хвилювався. І Ванда, відчуваючи його пригнічення і без «патника», поквапилася пообіцяти: коли вони разом, обходитися без комунікатора. З тих пір вона справді дуже рідко надягала крупні чорно-білі кліпси «Сенсита-004». Кирило намагався відрадити її: «Навіщо позбавляти себе нових відчуттів?» — але Ванда стояла на своєму, і він поступився. В глибині душі відчуваючи вдячність. Не те щоб почувався неповноцінним, але все-таки... *Сейф?* «Чорний ящик» без входу-виходу?! Немов глухонімий серед нормальних людей. Трохи з-за цього закомплексував. Спасибі дружині...

Ось і зараз Ванда залишила кліпси в шкатулці. На відміну від більшості гостей. Он Шурко з Аліною, які взимку повінчалися у справжній церкві, і регітлива Томочка, й Ілона з новим кавалером — товстеньким лікарем; і, звичайно, хитрюга-Едик. Зате Мішель «патник» не носить принципово. Стверджує, що для його «чутливої й тонко організованої натури шкідливі посилені сторонні емоції». Бо, значить, здатні легко порушити крихку душевну рівновагу. Із вуст Мишка Савельєва, веснянкуватого ведмедя-нетіпахи; Мішеля, який вважався на курсі символом непохитного спокою;

Мішунечки, який п'є горілку не п'яніючи, кого зроду не бачили роздратованим чи пригніченим... Коротше, саме в його вустах фраза про «крихку душевну рівновагу» звучала з особливою красою. Але тести на емпатію Савельєв пройшов заввиграшки.

Молодець Мішель. І щодо «почуттів без милиць», і взагалі.

Чудовий хлопець. Свій в дошку.

— Кирюш, горілочки?

— Ні-і...

— Ну за компанію! Кирнемо по маленькій?!

— Не хочу. Її, матінку, закушувати треба, а я скоро лусну... Мішель, дай гітару!

На жаль, Едик ще раніше дістався до дистанційки і увімкнув телик. Кирило хотів шикнути на «порушника спокою»: телевизор під час гулянки — остання справа. Але на екрані з'явився молодцюватий дядечко із зализинами, й Ілонин кавалер (Вадим — ім'я пробкою вилетіло з пам'яті) здивовано видихнув:

— От тобі й на! Мій шеф! Зважився-таки... — і прилипнув до екрану.

— ...не побоюся цього слова — просто злочинно, — продовжував між тим Вадимів шеф, зблискуючи скельцями окулярів. — Досліди, проведені на добровольцях, закінчилися дуже сумно. Так, розроблені «Емпакомом» експериментальні моделі телепатичних, інакше — ментальних, комунікаторів працюють. Це факт. Таким чином, пряму передачу думок — підкреслюю: саме думок, логічної й образної інформації в сукупності! — було здійснено на практиці. Проте думкопередача викликала у реципієнтів абсолютно жахливі побічні ефекти на рівні сильної психопатології. Як встановили незалежні експерти, мозок людини

безсилий контролювати потік невербальної, неопосередкованої інформації. Реципієнт отримує хаотичний викид, значна частина якого транслюється донором підсвідомо. Позбавлений орієнтирів, при повній відсутності природних фільтрів, мозок реципієнта сприймає чужі образи як свої власні, внаслідок чого розвивається складна форма шизофренії з множинним розщепленням свідомості й особистості...

— Тож-бо я думаю: чому реклама телепатерів скисла? Ще з листопада, — вголос прокоментував Едик, заглушивши останні слова оратора. — Дулю їм, а не телепатію! А брехуни: військові лапу наклали, засекретили...

— Я чув, конкуренти притиснули...

— Та тихіше ви! Дайте послухати. Це серйозно.

— ...спроби лікування реципієнтів успіху не мали. Проте, ігноруючи рекомендації фахівців, керівництво «Емпакома» має намір продовжувати експерименти з ментальним зв'язком. У цій ситуації мені й низці моїх колег не залишилося нічого іншого, як звернутися до широкої громадськості через засоби масової інформації. Я лікар, я давав клятву Гіппократа!.. врешті-решт, я громадянин, я просто людина!.. і спокійно спостерігати, як на вівтар прибутку...

— Адже і справді, серйозно... нервує...

На екрані з'явилася фігуриста блондинка-ведуча. Стріли вій (накладні?), завчений рефлекс усмішки. Наївний, незатьмарений думкою погляд блакитних очей, крізь які при бажанні, напевно, можна побачити задню стінку черепа.

Красуня.

— Але Вачаган Арсенович! Перепрошую! Адже свого часу і «патники»... ой, пробачте! — емпатичні

комунікатори теж вважалися шкідливими? Може, історія лише повторюється?

Камера знов намацала дядечка із залисинами. Цього разу його супроводжував рядок: «Проф. Казарян В. А., доктор психології, зав. регіональним НДЦ „Емпаком“.

— Я був би тільки радий, якби мої побоювання виявилися безпідставними. Дідько забирай, я б станцював на столі, коли б так трапилось!

Професор, що раптом став схожий на божевільного абрека, закусив губу. Відчувалося: спокійний діловий тон дається йому великою кров'ю. Куди легше було б зірвати краватку, скинути піджак і, оголивши вірний кинджал, кинутися різати експериментаторів, немов скажених собак. Але гнів спалахнув далекою блискавкою, розкотився громом — і зник за горизонтом.

Окуляри.

Тугий вузол краватки.

Розмірена, переконлива мова майже без акценту.

— Проте цього разу ми маємо в своєму розпорядженні реальні факти, у той час коли довкола емпат-комунікаторів ходили лише нічим не підтверджені чутки. Навіть на стадії лабораторних випробувань приладів серії «Сенсит» не було виявлено жодних побічних ефектів. Тепер же нами накопичено величезний статистичний матеріал, який однозначно підтверджує: емпатичні комунікатори абсолютно нешкідливі. Більш того, вони успішно застосовуються при лікуванні важких депресій, нервових розладів, різних фобій і навіть наркоманії з алкоголізмом. А про їх використання в побуті ви напевно обізнані не гірше за мене. Але ментальний комунікатор — це дещо принципово інше! Повторюю, цей пристрій украй небезпечний для психіки людини! Я можу навести отримані в ході досліджень дані...

У пам'яті спливла лютнева стаття, підготована Кирилом на замовлення тижневика «Горизонти бізнесу». До закінчення інституту залишалося ще півроку, але до нього, дипломника журфаку, все частіше зверталися різні видання. Спочатку відверто «жовті», пізніше — солідніші, на зразок тих же «Горизонтів...». Платили непогано. Кирило навіть почав розмірковувати: а чи не взяти вільний диплом?

Стаття була про сфери застосування «патників». Для Кирила, природженого *сейфа*, написати її стало справою честі. Попрацював на совість: стирчав на молодіжних дискотеках, де тінейджери з «патниками» за вухами, у вухах, у волоссі, на потилиці шаленіли від щастя, зарядившись від тусовки «драйвом»; на стадіонах, коли половина трибун із захопленням ревом схоплювалася в єдиному пориві, тільки-но центр-форвард «Металіста» засаджував м'яч «у дев'ятку». Спілкувався із закоханими, з молодятами, з лікарями-психіатрами й невропатологами; втерся у довіру до молодика — наркомана-початківця, з'ясувавши з перших рук: «ловити кайф» стало куди простіше, дешевше й безпечніше. Збирається компанія любителів забити косяк або нюхнути, беруть одну дозу на всіх, чіпляють «патники», сідають у коло... Один «довбеться», а кайф ловлять усі. Хай опосередкований, фільтрований, на «голих емоціях», але все-таки... З жорсткою наркотою такі жарти не проходили, але з травичкою і навіть з морфієм — цілком. Ейфорія транслиувалася запросто. Між іншим, лікували наркоманів за дуже схожою методикою. «Пушери», ясна річ, були не в захваті: попит на легку отруту неухильно падав. Ходили чутки, що готується законопроект про легалізацію слабких наркотиків з продажем їх в аптеках по «групових заявках».

Стаття вийшла на славу. У номер пройшла з першого разу, майже без правок. А головред «Горизонтів...» обіцяв, як виникне потреба, неодмінно зв'язатися. Можна пишатися. У *сейфа* вийшло! Ще й трохи краще, ніж у колег з «патниками». Читав він подібні статейки в інших виданнях — нісенітниця, писанина...

І зараз Кирило почув тему! Гостру, сильну, потенційну сенсацію. Крах проекту телепатичного зв'язку від «Емпакома», виступ керівника дослідницького центру з публічним викриттям... Фарисей Савл, гонитель християн, на очах поважної публіки линяє у ворожий табір! Секс-бомбу з телика час гнати в шию: професор з доброї волі до них прийшов, тут лови момент, тисни по максимуму, а вона вимахує розмовою, наче сука — хвостом... Стаття статтею, але видно ж: у людини душа болить! Чому не допомогти чисто по-людськи?!

— Вадиме, слухай... Він що, має рацію? Це справді небезпечно?!

Ілонин кавалер здригнувся від несподіванки. Передача наближалася до фіналу, ведуча кліпала віями, загадково посміхаючись Казаряну, і Вадим нарешті відірвався від екрану.

— Має. Я — його асистент. Надивився на цих добровольців... Камікадзе, блін. Очі горять, усмішка по вуха — аякже, телепатія! Думки, блін, читати! Я! Перший! Без мила!.. А тепер?

— Що — тепер?

— Все тепер. Очі гудзиками, з рота слина капає. Собачки Павлова. Бурмочуть щось собі, іноді — на трьох мовах відразу. Деякі, блін, взагалі під себе ходять. Інші тримаються, але в довбешці — повний бардак. Що таке множинна шизофренія, уявляєш?

— У загальних рисах.

— У загальних, блін... Розщеплення особистості на ряд псевдо-самостійних субосіб. На *ряд*, розумієш?! А тут не *ряд*! Тут шеренгами, повзводно! Бум в історії психіатрії, блін... Наші розумники намилилися швидко дисери клепати. Повне, чорт би його побрав, самозабезпечення! Самі шизофреніків плодимо, самі вивчаємо. А людей більше немає, розумієш?! Не люди вони тепер. Коротше, Казарян (ми його «Горцем» назвали) поліз на амбразуру: один, блін, залишуся, а гадів придушу! Знаєш, що після цієї передачі почнеться?!

Кирило відсморбнув «Рислінгу».

— Ні хріна не почнеться, Вадюша. Спустять на гальмах. Якщо в справі великі бабки...

— От і я так думаю, — одразу скиснувши, протягнув Вадим. — Добровольці підписку давали, про можливі наслідки. При повному розумі і тверезій пам'яті... Значить, Вачагану Арсеновичу кранти! Та й мене, мабуть, випруть. Хрін з ним, з центром. Сам би все одно пішов! На цих Менгеле батрачити...

— Хлопці, досить про роботу!

Дивно було не те, що Ілона нарешті обурилася. Дивно, що вона не зробила цього набагато раніше.

— Задовбали! Мішель, діставай гітару...

Пізніше, коли Вадим вибрався на балкон покурити, Кирило, хоча й не кури́в, вийшов за компанію. Домовилися швидко. Познайти з професором Казаряном? Чудово! «Горцю» зараз потрібен максимальний розголос. Звичайно ж, Вадим з радістю...

Розходитися гості почали після півночі. Охрипнувши від пісень, добряче напідпитку. Про телепередачу ніхто не згадував. Навіть Кирило. Посуд вони з Вандою мити не стали, залишивши на завтра. Встигнуть.

Ім сьогодні не терпілося. Обом. Як уперше... «Або востаннє», — промайнуло абсолютно невчасно. І зникло. Разом з рештою думок. Гучне биття двох сердець. У такт. В унісон. Солодкий — стогін? зітхання?

Зірки заглядали у квартиру.

Через два дні, беручи інтерв'ю у Казаряна, Кирило й помислити не міг, що незабаром з'ясується: професор помилився. Хочеться додати: «На щастя, помилився», — але язик не повертається. «На жаль»? Теж, наче, не те...

У телепатичного проекту «Емпакома» несподівано відкрилося «друге дихання».

КИРИЛО СИЧ:

1 вересня ..18 р., 11:54

...кумедно.

Таємниця за сімома печатками: чому я вирішив вести записи від третьої особи? Гра розуму? Або страх виявитися голим «Я» перед натовпом? Хоча про натовп думалося лише потай... Але хотілося. Ах, як хотілося: ви бачите! це він! автор, той самий... Знав би, у що виллється, — зовсім не починав би. Зате тепер мені подаровано можливість закінчити. Сірники і маленьке багаттячко. Що горить, принце?

Слова, слова, слова.

Уявляю обличчя співробітників клятого «Емпакома», коли вони зрозуміли, що доля, повернувшись до них дупою, раптом нахилилася, задерла поділ і сказала: «Гаразд, хлопці! Хрін з вами. Користуйтеся...» Вже пізніше набігла купа мала академіків — пояснили, підтвердили, зробили розумний вигляд. А спочатку хрещений батько ментал-комунікації почувався, м'яко

кажучи, поганенько. Примусити прогрес стрибнути вище голови — і побачити, що твій винахід здатний лише плодити психів. Швейцарець Бауер, голова проєкту, запив. Подекуди почалися мітинги протесту: мляві, більше для реклами мітингерів, ніж від реального обурення. За півроку про невдачу взагалі забули. Преса перекинулася на придушення бунту в Катманду, телебачення смакувало бурхливі розлучення зірок. І раптом, як грім серед ясного неба: еврика!

Спершу не повірили.

Але коли тверезий, як скельце, Бауер у присутності свого залятого друга Казаряна явив «місту і світу» колишніх шизофреніків, нібито потерпілих від експериментів... Журналісти стали полювати на кожного з відставників-реципієнтів, як зголоднілий кроманьйонець — на жирного мамонта. Або за ким він там полював, той кроманьйонець, коли жерти хотів. Виявилось, у довбешці в братів-сапієнсів є така маленька штучка... Честь відкриття «штучки» належала бунтівному професору Казаряну. З ревного співробітника «Емпакома» ставши лютим захисником пригноблених реципієнтів, «Горець» всі сили кинув на те, щоб зганьбити колишніх побратимів, і на пошук методів лікування потерпілих. А сили у Вачагана Арсеновича виявились неабиякі; знайшовся й глузд зрозуміти врешті-решт, що з боротьбою час зав'язувати. Спостереження й реабілітаційні процедури засвідчили: вихід поруч. Головне — не заважати. Так, справді: мозок не здатний впоратися з прийомом чужої інформації, обтяженої образним і емоційним фоном. Напочатку не здатний. Як дитина надірветься, підіймаючи мамцю — але дитя росте, бігає підтюпцем, «качає залізо», і незабаром вже тягає батька по квартирі

за милі віники! І псевдо-шизофренія, розшарування особи — захисна реакція. Тимчасова броня, що дає мозку можливість налаштуватися, включити програми, які дримали в ньому до винаходу ментальних комунікаторів, швидко охрещених «ментиками». Пройшовши стадію «розшарування», відставні реципієнти навчилися виділяти групу вузькоспеціалізованих субосіб, кожна з яких без шкідливих наслідків контактила з донором-передавачем. З десятком донорів. Із сотнею. І говорили, що межі цьому немає. До речі, за першим, абсолютно рефлекторним бажанням «господаря» субособи, ім'я яким — леґіон, миттєво інтегрувались у спільну, базову.

Мозок звивав, стаючи схожим на руки піаніста.

Час адаптації — півроку. Не годиться. Внесли корективи в технічні установки «ментика». Час адаптації скоротився до двох місяців. Підключили психологів, кинули всі сили на розробку програм, що дозволяють прискорити запуск «рефлексу Казаряна». Прискорили — місяць. Якийсь далай-лама запропонував медитативний тренінг «Древо Бодхи», заявивши, що готовий сприяти приходу на світ нових архатів. В «Емпакомі», перейменованому в «Ментат Інтернешнл», до далай-лами поставились з розумінням. Дослідили, перевірили, додали. Древо Бодхи пустило коріння. Зазеленіло. Розквітло.

Час адаптації — близько тижня. Кажуть, є шанс скоротити ще трохи.

Ось він, другий зошит. Я повернувся до записів через шість років після інтерв'ю з Казаряном. Повернувся іншою людиною: пам'ятаю, на відміну від діяльного молодика, тоді мене захоплювала, хай їй грець, психологічність тексту. На шкоду сюжету й решті інтриг. Мої матеріали стали надмірно довгими — редактори

сварилися, скорочуючи. Мабуть, тут я зібрався реалізувати «нові віяння» без чужого олівця.

Коли я гортаю сторінки, зсередини випадає недогризок аркуша для принтера. Кружляє метеликом-капустянкою, падає на підлогу. Піднімаю, вчитуюся у знеособлений машинний шрифт:

На дворі — лютий, мати твою.

Зима гризе весняну зав'язь.

Вчорашній вовк,

Сьогодні — заєць,

Спочити ладен вже в раю.

Дуже доречно. Звідки узявся лютий, якщо надворі стояло літо?

Хоч убий, не пам'ятаю — хто такий Індж, чию фразу я поставив епіграфом.

ЗОШИТ ДРУГИЙ

Коли прашури тікали з раю, Адам, певно, сказав Єві:
«Люба, нам випало жити в перехідний період!»

Уільям Індж

Зубна паста закінчилася вельми невчасно.

Вичавивши з тюбика «Blend-a-med» жалюгідні залишки, Кирило завзято орудував щіткою. Давалася ознака напруга, яка не випускала зі своїх лап з минулого четверга. Ясна на місці тих двох зубів, що випали, трохи кровили. Треба сходити до стоматолога. Треба. Але пізніше. Він лукавив, знаючи: це «пізніше»

тягтиметься до останнього. Завжди боявся болю, вторгнення в святиню тіла. Не по-чоловічому? Справжній мачо запросто відгризне собі кісточку, лише б не здатися боягузом? А ми і з кісточкою... Так, тепер поголитися. Хочеш бути красенем? — запросто.

Мачо — вони до того ж голяться рідко. Із щетиною ходять.

Голуби-сизарі.

Сьогодні Ванда повернеться з тест-центру. Після розлуки — додому. Після величезної, жахливої, неймовірної розлуки в цілу вічність: п'ять днів. Коли сам виїздиш у тижневе відрядження, збираючи матеріал або бажаючи увірвати ексклюзив-інтерв'ю, не відчуваєш нічого особливого. Знаєш, що дружина удома, що вона чекає... Є велика різниця: коли чекають тебе, і коли чекаєш ти. Дуже велика. Покидаючи дім, ти рухаєшся, купуєш квитки, їси зварені круто яйця, посипаючи їх сіллю, говориш з попутниками про дурниці, губиш узяті в дорогу пантофлі, зустрічаєшся з людьми, повертаєшся, нарешті. Потік життя не уривається, створюючи ілюзію незмінності. Зате відсутність улюбленої людини, хай коротка... Чекаєш, чекаєш, чекаєш, утопаючи в бездіяльності — що б ти не робив при цьому, бездіяльність невідворотна, як похмілля після тижневого запою! — у повній упевненості, що повернеться хтось інший, підмінок, воскова лялька з очима-гудзиками, і ніяким справам, ніякій горілці не вибити цього дивного й страшного відчуття. Ймовірно, якщо вірити розповідям приятелів, слід було влаштувати загул. Свято самотнього чоловіка. Навести баб, учинити дим коромислом і зараз спішно виносити на смітник порожні пляшки і пом'яті ліфчики, поцятковані зрадницькими

відбитками пальців. Матюкаючись, спізнюючись у тест-центр і з жахом уявляючи майбутній скандал.

Кирило посміхнувся.

Страшне видовище: усмішка тоне в піні для гоління.

Скучив. І трохи страшно: побачити Ванду з «ментиком». Розумом усвідомлюєш, що все просто, буденно, що це схоже на дружину за кермом автомобіля — диво техніки, приємний подарунок прогресу. Чужих людей бачив добіса. Відразу й не зрозумієш: окуляри, слуховий апарат, обруч у волоссі, крупні, яскраві кліпси — або?.. Іноді під капелюхом ховають. Кожен розташовує «ментик» там, де йому подобається. Ніяких чіпів, електродів, імплантованих в скроню — лише б впритул до голови. Але це чужі, сторонні люди... чужі голови. Чому ми, ще більше ніж вторгнення в тіло, боїмося вторгнення в мозок?! У душу?! Хоча душа тут ні до чого. І «ми» ні до чого. Боязке «ми» — це мукання тринадцятивідсоткового загону *сейфів* і людей похилого віку, що бурчать з приводу будь-яких нововведень. Загін не помітить втрати бійця...

Бризки одеколону (Ванда в березні подарувала...) обпалили щоки. Годі думати про дурниці.

Час одягатися.

У дворі бігав ердельтер'єр Маргінал, для друзів Марчик або Маря. Кошлата цеглина морди випромінювала бурхливе задоволення від вигулу. Часом пес падав на спину, катаючись по траві, і треба було бути стовідсотковим песимістом, щоб не позаздрити «брату меншому». Кирило порадив теплій днині за компанію з Марчиком, раптом усвідомивши, що незважаючи на бурчання синоптиків, погода геть розбестила народ.

Тепла, рясно сніжна зима. М'яке літо. Навіть звичні зливи в травні й на початку червня... Ванда називала їх «шампанським». Легкі, прозорі, іскристі. Піна на калюжах, і майже відразу: умите дощем сонце. У небесній канцелярії в людства вочевидь з'явився таємний протекціоніст.

— Маря, Маря... Ей, сардель-тер'єр! Ти це кинь! Лапами брудними...

Хазяїн пса, Семен Григорович, лежав під зношеним «фордом», часом брязкаючи інструментом. Іноді здавалося: на відміну від непосиди-Марчика, без чування залізного пуза «форд» з місця не рушить.

— Здрастуйте! Як життя?

— ...Вирує! — глибокою луною сплигло з-під днища. — Кирилице, ти?

— Ага!

— За Вандеїчкою? — сусід дуже смачно іменував дружину Кирила, викликаючи цілий ланцюг асоціацій, від Вандеї до різдвяної індички. — Почекай п'ять хвилин, я тебе підвезу. Бач, «форд» це... фордибачить.

— Спасибі, Семен Григорович! Я краще на таксі.

Кирило чудово знав: «п'ять хвилин» для сусіда — поняття відносне. Схопивши за карк розімлілого ерделя, він дивився, як Семен Григорович мало-помалу являє себе світові. Спершу ноги в стареньких джинсах, слідом — широкий пояс із заклепками, над яким нависав великий живіт любителя пива. Розстібнута до пупа сорочка-ковбойка, ланцюг з хрестом... Часу лишалося мало, але раптом дуже захотілося побачити сусіда повністю. Людину з «ментиком». Хай дешевим, внутрішньоміського радіусу дії. Якщо працюєш «дядечком на побігеньках», зводячи гору з горою і маючи навар від пасьянсу випадкових

знайомств, який збирається з копіткою ретельністю, без «ментика» не проживеш. Іноді Кирило і сам користувався зв'язками Семена Григоровича: наприклад, в мерії.

— Сигареткою пригостиш? Панською?

— Ось... — палити Кирило почав минулого року. Без видимих причин.

Ердель чхнув, утікши від курців подалі. Почав гаяти голубів: жирних, ледачих.

— Ти, Кирилице, не бійся, — оманливо тупуватий на вигляд, сусід з першого погляду помітив «мандраж» співрозмовника. Цим і брав: матрац-вайло, з таким хочеш-не хочеш, а розслабишся. — Звикнеш. Моя теж спочатку сіпалася. Ночами пирхала: зніми та зніми, а то не дам! А я їй: Маруся, ша! Це типу мобільника, тільки краще. Угамувалася...

— Я не боюся. Так... дивно просто.

Губи Семена Григоровича ворухнулися невлад. Склалися в беззвучні слова. Сигарета рушила в куточок рота, де й завмерла. Лицеві м'язи «програли» десяток різних гримас: ескізно, малопомітно, як досвідчений музикант пробігає пальцями по клавішах, переходячи від однієї мелодії до іншої. Вікно, звідки, швидко міняючись, виглянули мешканці. Зловивши погляд Кирила, сусід торкнувся пальцем окулярів, дужки яких були удвічі товщі за звичайні. Голосно розсміявся:

— Що? Засік?! Розслабся, ще у дружиноньки надивишся... Це спочатку буває. Починаєш машинально говорити. Лікарі попереджали: спонтанний ефект вербалізації і це... Мікс-міміка, ось!

Складний термін сусід вимовив без затримки, явно пишаючись ерудицією.

— Поки звикнеш. Я собі нову модель узяв, на виплат. Радіус — аж до Югославії! Або за Урал бере, якщо на схід.

Кирило не зрозумів, чому на схід бере далі, ніж на захід. А питати посоромився.

— Навіщо вам такий радіус?

— Треба. Скоро, кажуть, всі моделі будуть взагалі... Безрозмірні. Через супутник, чи що?.. А у твоєї який «ментик»?

— Не знаю. Напевно, безрозмірний. Їй видавництво оплачує. Їм з авторських прав постійний контакт із закордоном потрібен. Франція, Німеччина... Штати...

— А-а... Хто б мені сплатив? Знайдеш — дзвони.

— Мені час бігти, Семен Григорович.

— Ну, бувай! Вандеїчці привіт...

Вже зібравшись іти, Кирило не стримався:

— Семен Григорович, ви... А як воно? Ну, діє?

Працюючи над статтями, він сто разів чув думки фахівців. Читав брошури. Але зараз до зарізу захотілося почути це від знайомої, звичної людини. Не наукову нісенітницю, а «на пальцях», для своїх.

— Ех, Кирилище... — в очах Семена Григоровича промайнуло щире співчуття до *сейфа*. — Як би тобі пояснити? Знаєш, як на піаніно грають? Лівою рукою от так, а правою по-іншому? Вроздріб, значить. А ногою ще і по педалі тупають. І губами ворують. І носом шмигають, якщо нежить. Коротше, п'ять справ відразу. Із «ментиком» так само, тільки для мізків. Розумовий восьминіг виходить. Усвідомив?

— Виділення субосіб?

— Ну, це для лікарів. Суб, шмуб!.. Я тобі по-нашенськи. Інакше, вибачай, не умію. Тут головне інше: брехати не виходить. Брехня, вона кисла. Відразу

оскома. Для справ — краще не придумати. Хоча, знаєш, не завжди...

— Кисла?

— Ну, така... Наче яблучко. Зелена антонівка. Пробував?

Кирило кивнув, вдавав, що зрозумів. Отже, брехня кисла. А правда солодка. Зелена антонівка і варення з малини. А еротичні фантазії пахнуть пармськими фіалками і сяють перламутром. Важко, майже неможливо уявити собі весь ланцюжок образів, передаваних «ментиками». Інформація, зрощена з відчуттями. Текст, невіддільний від почуттів. Слово «кипарис» як абстрактне поняття «хвойне дерево», слово з семи букв, трьох голосних і чотирьох приголосних, укупі з йодистим ароматом моря, вогнем заходу, криками чайок над водою...

П'ять справ одночасно. Сто справ. Тисяча. Тільки для мізків.

Час їхати за Вандою.

— Я тобі ось що скажу, Кирилище, — кинув в спину сусід, перш ніж знов сховатися під днищем машини. — Дурять нашого брата. Я чув, «ментики» — вони... Коротше, від самого початку безрозмірні були. Їх з глушаками в продаж пустили, тимчасово. Щоб капустити більше зрубати. Ох, дурять...

Ердель Маргінал провів Кирила до рогу і помчав назад: жирувати на травичці.

Таксі підкотило відразу, ледве потенційний клієнт встиг стати на узбіччі й підняти руку. Відкрилися дверцята:

— Далеко?

— На Отакара Яроша. Біля готелю «Мир».

— До тест-центру, шефе? Тоді червонець.

— Сам ти шеф. Сім, і ані на копійку більше.

— На восьми зійдемося? — таксист був молодий, веселий. Бувають такі зухи: кепка з хвацьким напуском, лоб схований під козирком. Одні очі блищать зайчиками. І руки на бублику: всуціль у синяві наколок. — Мені аліменти платити, рубля не вистачає!

— Поїхали...

— Дверима сильніше грюкни, гаразд?

Шини зашаруділи по асфальту. Обігнавши нудну «Мазду», таксі набрало швидкість.

— Замовляти їдеш, шеф? Або так, придивитися?

— Придивитися, — розмовляти не хотілося. — Я *сейф*, мені тільки дивитися залишилося.

— А-а... — таксист раптом став збіса схожий на Семена Григоровича. — Ясно. Ну і правильно. Хріна там, в цих залізках. Я, коли женихався, «патник» здуру наче-пив. Чую серцем: кльова у мене дівка! Завжди радісна, задоволена, душа співає... І у мене у відповідь: солон'єм. Потім, після штампуги, з'ясував: стерва вона. Радісна. Дусту в чай підсипле, і по життю щаслива. Почуття, м-мати їху...

— Розійшлися?

— Ну! Говорю ж: аліменти... Хлопець росте. Хороший хлопець, ласкавий. У мене. А «ментик» я собі не візьму, ні! Довбешка не кавун, чого її на скибочки, їху м-матір...

Кирило раптом образився. За Ванду.

— Ніхто вашу довбешку різати не збирається. Телепатичний зв'язок — гігантський прорив у історії Людства! Виділення субосіб з вузькою спеціалізацією, їх розшарування й інтеграція за першим же бажанням...

Таксист збив кепку на потилицю.

— Тиграція-хренація! А довбешку все одно не дам... І потім, шефе: ти чого розоряєшся? Якщо не брешеш, що *сейф*. Платять тобі за рекламу, чи що? М-мати їх, куди преш! Не сіпайся, шефе, це я не тобі...

Замовкнувши, Кирило став дивитися у вікно. Вони вже виїхали на проспект, і тепер уздовж дороги тягнулися вітрини, вивіски, рекламні щити. На тролейбусних зупинках юрилися люди, біля входу в метро торгували арахісом, батареями і журналами. Таксист, мабуть, образившись, теж не намагався продовжити бесіду. Включив радіо, знайшов хрипкий «блатняк» і почав насолоджуватися. Кирило раптом подумав, що цей таксист, швидше за все, ще до Нового року обзаведеться «ментиком». В кредит. Або у друзів позичить. Тому і свариться, сам себе накручує: щоб страх подолати. Цей страх, властивий багатьом, долається швидко. Тільки у людей похилого віку, що заскніли в ненависті до змін, він домінує. Ось і таксист: заховає «ментик» під кепкою, крутитиме бублик, одночасно роблячи десять справ. Одна субособа обговорить з шофернею вчорашній матч «Торпедо — Металіст», інша домовиться з приятелями, хто прихопить пиво для недільної рибалки, третя підчепить замовлення у диспетчера — безпосередньо, без радіомаячка, що вічно ламається...

— Приїхали, шефе.

Розплачуючись, Кирило потай здивувався, бо таксист не став канючити «додаєчки за швидкість». Натомість кепка довірливо подалася до клієнта:

— Чуйш, шефе... А правда, що всі вірмешки — *сейфи*?

— Дурниці. Хто вам таке сказав?

— А ти наш, місцевий?

— Наш. А що, на вірменина схожий?

— Ні-і... Вони носаті. І з вусами. Вітьок, козел, в гаражі брехав! Ось я й...

Не договоривши, таксист закрит дверцята і став розвертатися.

Ванда чекала в скверику біля тест-центру. Мало не впустивши куплений на розі букет троянд — улюблених Вандиних гладіолусів, як на те, не знайшлося — Кирило спершу злякався, що запізнився. І лише потім, побачивши сяюче обличчя дружини, зрозумів: вона навмисне. Вийшла заздалегідь, сіла на лавку, бажаючи зустріти чоловіка не в казенному фойє, а зовні, під старою липою. Прискоривши крок, він оминув пам'ятник похмурому діячеві мистецтв і підійшов, майже підбіг до дружини.

— Ну як ти? Як здоров'я?

Вже видихнувши питання, здивувався власній дурості: при чому тут здоров'я? Тест-центр — не лікарня. Тутешні процедури швидше схожі на медитації або прийоми у психоаналітика. З єдиною метою: виробити у клієнта навички поводження з «ментиком». У газетах писали: найближчим часом, завдяки новим методикам, такі навички формуватимуться амбулаторно — один, максимум, два дні.

— Кирюша... я дуже скучила...

Букет все-таки впав на землю. Пенсіонер навпроти, виблискуючи іконостасом орденів, несхвально спостерігав, як обнімається парочка. У його часи... Мабуть, ще й не розписані, молокососи. Втім, навіть якби «молокососи» пред'явили свідоцтво про шлюб, це не похитнуло б певності охоронця моральності. Сім'я — справа серйозна. Гріх на людях лизатися.

Думають, якщо в мізках репродуктори, так тепер і все дозволено?

Ні, милі!

— Вандо...

Потім вони довго збирали троянди, що розсипалися — Ванда терпіти не могла обгортки з фольги, і Кирило про це знав. Сміялися. Жартували. Говорили про дурниці. Поволі, обнявшись, ішли до стоянки таксі, потім до стоянки автобуса, потім — по проспекту, вирішивши дійти додому пішки. З'їли по морозиву у відкритому кафе. Все було чудово. Краще не буває. Кирило старанно вдавав, що не помічає обруча в коротко стриженому волоссі дружини. Виходило добре. Набагато важче було не помічати періодичної гри лицьових м'язів і ворухіння губ. «Це швидко мине, Кирюша! — Ванда знічено посміхнулася. — Консультант завіряв: протягом місяця...»

Кирило знітився, махнув рукою: нісенітниця, мовляв!

І подумав: здається, вони соромляться своїх «ментиків». Трохи, зовсім небагато. Можливо, тільки спочатку. Можливо, назавжди. Але ніяковість ця дивна по природі своїй. Так короткозорий підліток соромиться окулярів. Кульгавий хлопчисько — милиць. Якщо врахувати, що завдання «ментика» — зовсім не компенсувати фізичний недолік, а навпаки... Дивно. Соромитися хорошої машини? дорогої квартири? персня з діамантом?! Чи все-таки окуляри з милицями? — просто вони ще не знають, але здогадуються, потайки відчують...

Дідько забирай, треба бути *сейфом*, щоб морочити собі голову такими безглуздими думками!

— Слухай, а давай підемо в кіно?

Вночі він дуже старатиметься, щоб все йшло як завжди. Дружина повернулася додому. Закоханий чоловік згорає від нетерпіння. По суті, правда. Але відчуття, що вони тепер у ліжку не одні, збережеться надовго.

Обруча Ванда не зніме, пославшись на рекомендації консультанта.

Ще через місяць вони поїдуть відпочивати на море.

КИРИЛО СИЧ:

1 вересня ..18 р., 12:10

...зараз розумію: написати роман «for sale» — простіше простого.

Узяти зошити. Досить нудні, місцями різні за стилем. Замість млявої, сьогоденної рефлексії, що не має ні сенсу, ані мети, окрім як незабаром палахкотіти від запаленого сірника, додати десятків зо два висмоктаних з пальця епізодів. Спритних, жвавих. Когось викрасти, когось убити. Постріляти в провулку. Знайти затишне місце для відвертого сексу. Дрібку жахів: перчик бадьорить. І скласти картковий фінал з натяком на продовження. Це дуже важливо: натяк. Бадьоре підморгування з-за завіси. Сивобородий мудрець ХХ століття — Яків, син Еммануїла — іронізував, маючи на увазі нібито стародавню Александрію:

«Чим тепер гетера — не муза; чим муза — не гетера? „Дайте мені вина, дівчата!“ Пити, лише б не думати! Піднесена трагедійність, піндарова величавість в століття панування авантюри, релігійного сумбуру, вченого універсалізму, музейної науки і майданового марновірства, вінегрету зі звичаїв і обрядів всіх культур Сходу і Заходу... [...] Шибче й веселіше! Веселіше!

Веселіше! Ось моральне гасло епохи вселенства. Трагедія ж? Кому потрібна зараз трагедія — цей Едіп? Мабуть, ще потрібен Евріпід, та й то купці гурманів. І що таке тепер трагедія, якщо не жаліслива забава і спосіб приємно провести час? Для катарсису ж, тобто очищення глядача при спогляданні трагедії, як учив Арістотель, існують лазні і лікарі. Чи не вгодно вам терми Каракалли? — Очищайтесь!»

Я був би щасливий зробити з уривків власного жалюгідного існування що-небудь, про що критики могли б глузливо вигукнути: «Шибче й веселіше!» І у відповідь усмак познуватися над поважною публікою. Шкода, знушатися більше немає з кого. Ті, хто залишилися, не заслуговують насмішок або образ. Я, наприклад, залишився. А мені менше всього хочеться стати брехливим і багатослівним. Адже я дуже добре пам'ятаю роки, що минули між придбанням Вандою «ментика» і моїми першими відвідинами «Ящика Пандори».

Вдалі роки.

Щасливі роки.

Можливо, дивний присмак неминучості лише додавав щастю гостроти. Можливо, це я придумав собі минуле щастя. Наскільки я пам'ятаю, Кирило Сич був нарозхват. Стаття за статтею. Причини пом'якшення клімату: повсюдно. Мирні переговори ізраїльтян з палестинцями вперше на пам'яті Людства завершилися реальним успіхом. Демократичні вибори у Південній Кореї. Масове закриття атомних станцій. Лікарі розводять руками: безнадійно хворі доживають дні без мук. Смерть нікуди не поділася, але біль відступив. Люди стали менше страждати тілесно, у здорових також піднявся больовий поріг — візит до стоматолога

перетворився на дрібницю. Агонія партії «зелених»: улюблена мішень зникала на очах. Забруднення середовища мимоволі впало: заводи, не міняючи зношених фільтрів, почали паскудити якщо не безпечно, то цілком стерпно. Знизився рівень випромінювання радіоактивних відходів. Річки почали самоочищатися. Популяції рідкісних тварин збільшилися удвічі. Втричі.

Удесятеро.

Багато журналістів не витримували. Якщо раніше публіку тримали на голці чорнушки — пожежа в Саратові! винищування осетрів!! терористи висадили в повітря шкільний автобус!!! — то тепер, щоб налякати, доводилося покрутитися. Потішити стало набагато простіше. Ось і не витримували. Ламалися. Перекваліфіковувалися в управдоми. Про що писати, акули пера і кити клавіатури?! Про свято урожаю?! Про високу продуктивність праці і зростання добробуту?! Про скорочення числа озброєних конфліктів і дорожніх катастроф?! Літаки давненько, знаєте, не падали... Ну і що, що правда! — на такій правді тиражу не підняти.

Ми були наркомани стресу, некроголіки поганих вістей. І — почалася ломка. Страшна. Важка. Як з'ясувалося, *сейфи* і журналісти особливо погано переносили хороші новини. Уламки минулого, звичні до постійного переляку, зрослися з ним і кожную радість сприймали як переддень стократ більшої небезпеки. Майстри плювати через плече. Знавці чорних кішок. Заклиначі демонів успіху.

Іншим було легше: ще самі того не знаючи, вони вже вчилися *спільній* радості.

Однієї на всіх.

...всієї — для одного.

АДАМ СИЧ:
1 вересня ..18 р., 16:14

*Тато, як би мені хотілося перестати читати.
Не можу.*

Машинально тягну руку — перегорнути сторінку, що пахне болем і яблуком.

Я вже отруєний? Ніколи не замислювався: якою бруківкою вимощена дорога в рай? Тато, невже ти зможеш нарешті увійти до мене — таким чужим, таким протиприродним чином...

ЗОШИТ ТРЕТІЙ

Перерахуй свої роки на гроші,
і ти побачиш, як це мало.

Магдалена Самозванець

Вхід до клубу «Ящик Пандори» нагадував двері банківського сейфа-велетня: полиск металу, солідна тяжкість бронеплити-багатошарівки, заклепки по периметру, штурвал замкового механізму...

Натяк. Як і сама назва клубу.

Кирило, трохи побоюючись, зробив крок услід за Мішелем. У сталеву пашу. Дивне відчуття: ніби тебе, шмаркача, старший брат вперше вивів у дорослу компанію, де хлопці палять, не криючись, а дівчата посміхаються так, що починаєш соромливо заїкатись у відповідь. Удвічі дивно, коли ти звик вважати себе битим, тертим, в трьох лугах митим газетярем, здатним

однаково розговорити лауреата Нобелівки і панка зі скандальної групи «Хріст-Анті».

— Він зі мною. Під мою відповідальність, — тихо, але вагомо кинув Мішель. Охоронець на вході кивнув у відповідь, зі спокійною гідністю звільняючи дорогу. Серйозний хлопець: волосся їжачком, лице цеглиною і чіпкий погляд добермана, який не стане даремно гавкати — відразу в горло вчепиться. Костюм сидів на ньому, як влитий. Білизна сорочки, запонки, стильна краватка з вишивкою. І все одно за версту ясно: сторож. Елітної породи. Надивилися ми на його колег.

— Значить, так: тут бар, курильня, далі дискусійний зал і дансинг, — тоном хазяїна узявся перераховувати Мишко Савельєв. — На другому поверсі: більярд, пінг-понг, шахи-шашки, доміно. Чаркова. У цоколі — сауна, душ, тренажери. Гуляй, братва!

Савельєв ляснув Кирила по плечу ведмежою лапою.

— Роззирайся. Мені тут треба де з ким... Сходжу на заточування лясів.

— А я?

— А що ти? Не маленький. Я тебе потім сам знайду. Ти де будеш?

— У барі, напевно. Або в курилці. У сауну напевно не полізу!

— Домовились. За півгодини-годину з'явлюся. Так, плащ залиш у гардеробі, — і Мішель затупав нагору по старовинних гвинтових сходах з надраєним до блиску латунним поруччям. Хоча по інший бік холу були звичайні — мармурові, з темно-зеленим килимом — сходи, на перший погляд, куди зручніші.

Гардероб виявився на самообслуговуванні: вішай шмотки та йди. Машинально переклавши документи в піджак, Кирило рушив до бару. Біля шинквасу

спинився, милуючись спершу вітриною за барменом, потім — вивішеним збоку прејскурантом. «Рядовий Сич! Наказано не нудьгувати! Єсть, сер!» Здивувати Кирила розмаїттям спиртного й закусок було важко: презентації, відкриття, вільні хліби... Коротше, гуляв повсякому. Правда, за чужий рахунок. Тому коли що насправді й кинулося в очі, то це ціни в «Ящику...». Навіть вірменський коньяк з текілою коштували по-божеськи. Не втримався, узяв сто грамів срібної «Саузи». Влаштувався на високому табуреті, здійснив веселий ритуал: «лизнути-куснути-сьорбнути». Сіль, лайм, текіла. Добре! Відразу почуваєшся ацтеком під кактусом.

Саме час озирнутися.

У барі панувало велике змішення народів. Пара стареньких-пенсіонерів у древніх піджаках, трясучи бакенбардами, запекло сперечалася за столиком в кутку. На столику мав місце бути літровий бутель «Немірова». Спорожнілий на дві третини. І півтора надкушені бутерброди з шиночкою. Добре гуляють діди! Дай бог нам в їхні роки... Ближче, зсунувши столи, завзято «гула» тусовка різностатевої молоді, час від часу зриваючись на мат; пишна пані бальзаківських років нудьгувала в гордій самоті, пестячи гранчак соку; двоє товстунів у костюмах «від Версаче» вели ділову бесіду. Один витягнув мобільник, набрав номер...

З колонок, під акордеон і гітару, лився тихий шансон:

Ми — яблука, надкушені життям.

Ми — різні.

Кохали, жили, впали в забуття

На тризні.

*Не хочемо лежати, як сміття! —
Та пізно...*

Ні в кого з відвідувачів Кирило не помітив «ментиків». «Ящик Пандори» — клуб *сейфів*. Тут збиралися тільки «несприйнятливі». Або сиві ветерани, що принципово відмовилися проходити тести — продовжуючи жити по-старому, з тугою згадуючи минулі дні, коли народ і чутки не чував про «новомодні цяцьки». Або адепти ультра-ортодоксальних конфесій, що з різних причин оголосили «ментики» підступами Світового Зла. Резервація. Гетто. Санаторій для глухонімих і дальтоніків...

«Рядовий Сич! Припинити!»

«Єсть, сер!»

Кирило скривився. Погана звичка: відразу починаєти накидати статтю, відбирати перчені факти, слівця... Ніхто нікого нікуди не заганяв. *Сейфи* самі створили «Ящик...», забивши кришку цвяхами у вигляді охоронця й системи поруків. Місце, де можна спілкуватися з собі подібними, розслабитися... Фінансується клуб явно по вищому розряду. Напевно, є якісь внески, але реальні джерела грошей — інші. Запитати Мішеля? Мовляв, з'явився вивчити життя клубу, зібрати матеріал для серйозного огляду, дослідження феномена... Огляд із задоволенням опублікують — зараз матеріали з підписом «До. Сич» виходили в світ швидко, з мінімальними купюрами, а частіше — зовсім без купюр. Привілей модного репортера, здатного «намацати нерв». Але навіщо брехати? — насправді «До. Сич» тут з іншої причини. Нехай сюди його затягнув друг дитинства Мишко Савельєв, який принципово не бажає підключати до своєї дорогоцінної голови якусь

машинерію. Теж, до речі, цікавий випадок. Зрозуміло, коли від «ментиків» відмовляються відсталі дурні з підвиду «божих кульбаб». Але молодий, недурний і цілеспрямований хлопець як Мишко?

Нонсенс...

А Кирило — не нонсенс?! Рефлексія, депресія. Набридло. Таємне відчуття неповноцінності ретрограда мимоволі... Останніми роками зі спілкування з дружиною, з друзями і знайомими, з колегами по фаху стало зникати якесь відлуння. Важко висловлюване, навіть якщо слово для тебе — робочий інструмент. Пішла *присутність*. Людина розмовляє з тобою, жартує, сміється у відповідь на твій дотеп, сперечається, ділиться новинами — але перед тобою лише частина цієї людини. Цілком самотійна, слід зазначити, частина. Субособа. Зовні начебто нічим не відрізняється від чудово знайомого Едика, Вадика... Ванди. Проте існує чуття, яке не обдуриш. Йому, цьому чуттю, не потрібні «патники-ментики». Твій співрозмовник — не тут. Він далеко, в багатьох місцях одразу. Дивиться на світ чужими очима зі схилу Фудзі, базікає з приятелем, який гуляє Монмартром, докладає шефу в офісі про виконану роботу. З тобою спілкується лише мала часточка знайомої істоти. Так, в будь-яку секунду всі субособи здатні знов інтегруватися, але це — не для тебе. Ванда одного разу зізналася: від злиття вона одержує дивне задоволення. Трохи подібне до... Дружина поспішила затягти Кирила в ліжку, збираючись на ділі продемонструвати: подібне — до чого. А він все ніяк не міг звільнитися від старого відчуття, яке раптом повернулося — ніби в ліжку вони з Вандою не одні. Через день підлий зсув даху зник, але не до кінця. Кирило чекав його

повернення, як чекаєш припинення зубного болю, боячись зізнатися, що очікування куди страшніше від самого нападу.

А тут, за товстеними дверима-фортифікацією — уламок старого світу. Нехай навіть не уламок — ілюзія. Фантом. Голограма. Але саме зараз все навколо здається сьогоденням і, більш того, єдино можливим. Інше поза цими стінами — сон, марення, і лише тут — реальність, дана людині у відчуттях. Шум голосів, сміх, переливи майже забутих мобільників...

Кирило допив текілу (уміють, ацтеки, молодці!). Розплатився — і рушив через бар, повз столики і голоси, розсовуючи завіси сизого диму. У голові промайнуло: «Якщо тут так накурено, то що ж коїться в курилці?!» Як не дивно, побоювання не справдилися. Накурено в наступному залі було незрівнянно менше, ніж у барі. Кирило вибрав столик у кутку. Попільничка, зручне крісло, стосик журналів — чи багато треба людині, щоб викурити хорошу сигарету, зібратися з думками, або, навпаки, прогнати ці думки геть?

— ...з народжуваністю?

— Але ж це загальна тенденція...

Розмовляли двоє за сусіднім столиком. Один, ставний брюнет років сорока п'яти, палив сигару, ліниво пускаючи дим кільцями. Його співрозмовник, блондин спортивного вигляду, нервово терзав вже третю підряд сигарету.

— ...Скорочується?! Казимир, побійтеся Бога! Та вона впала практично до нуля! Подивіться статистичні звіти в мережі!

— Дорогий мій Володенько, не перебільшуйте. І не ставтеся до цього так серйозно. Адже відомо: є брехня, велика брехня і статистика.

— Та нехай вони удвічі згущують фарби! Втричі! Вчетверо! Це все одно — катастрофа! Розумієте?!

Брюнет саркастично посміхнувся:

— Володенько, милий... Ну чому тоді ніхто не б'є на сполох, окрім вас?

— Б'ють! У рейку вони б'ють! У било... Казимир, нас ніхто не чує. Люди оглухли. А в Азії танцюють від радості: нарешті демографічна криза закінчилася, можна зітхнути спокійно. Ідіоти... Це не криза, це повні дрова! Якщо тенденція протримається — два-три десятки років, і Людство тихо вимре. Як динозаври.

— Тим не менше, ви перебільшуєте...

— Казимире! Я вас благаю! Розплющіть очі, роззирніться на всі боки! — блондин почервонів, бризнув слиною. — Багато ви бачили останнім часом на вулицях маленьких дітей? Зовсім малюків? Нумо, пригадайте!

На обличчя брюнета набігла тінь. Він задумливо струсив попіл з сигари:

— Мабуть, ви частково маєте рацію. Я особливо не звертав уваги, але зараз намагаюся пригадати...

— От власне! Намагаєтеся — і не можете! Ви забули, як виглядають немовлята! Знаєте, що в місті закрилося більше половини дитячих садів? Це вже не статистика — це факти, в яких ви можете переконатися самі! Діти просто не народжуються. Без жодних на те причин. Батьки здорові, хочуть мати дитину, а лікарі розводять руками або лепечуть якусь нісенітницю. Ми з дружиною...

Блондин раптом обірвав фразу на півслові. Безнадійно махнув рукою; низько схилився над столиком, гасячи в попільничці черговий недопалок.

— Хочете ще горілки? Я принесу. Ні? А я вип'ю.

Коли той проходив повз столик, Кирило на мить зустрівся з ним очима, поспішивши відвести погляд. Стало ніяково. Сухі очі блондина сочилися майже фізичним болем. Цей чоловік хотів бути батьком, але встиг зрозуміти: надії не залишилося. Як у багатьох інших — здорових, молодих, закоханих один в одного людей. Як до недавнього часу думав і Кирило, прокидаючись серед ночі і виявляючи, що Ванда тихо плаче в подушку. Хотілося вовком завити на місяць, але вити було не можна, тому що... тому. І натомість він починав утішати дружину, гладити по голові, як маленьку дівчинку, шепотіти різні заспокійливі нісенітниці — і Ванда нарешті заспокоювалася, засинала, а він виходив на кухню і довго палив, дуріючи від диму, не в силах зупинитися...

Але на початку літа все змінилося. Тести нарешті підтвердили: Ванда вагітна! У них буде дитина! Син, обов'язково син, чомусь вирішив Кирило. У них буде син, і все буде добре, і...

А у блондина — не буде.

«Рядовий Сич! Припинити! Єсть, сер...» Так, безглуздо. Так, їм з Вандою просто пощастило. Але... Вже не вперше накочувалось гостре відчуття провини. За самотнє щастя. Але ж інші не звинувачують себе в тому, що якийсь журналіст волею природи виявився *сейфом*?! Так чому ж він повинен соромитися?!

Чому?!

Кирило докурив сигарету і, прагнучи виглядати безтурботним, попрямував до виходу.

Дискусійний зал тієї миті використовувався за призначенням. Точніше, майже за призначенням. Бо дійство, що відбувалося у цих стінах, дискусією можна було назвати лише з деякою натяжкою.

Пророк був вульгарний.

Пророк був у брудній сорочці навипуск.

Пророк був у м'ятих штанах з вельвету. Пророк — говорив. Пророка слухали. Без роззявлених ротів і вогню в очах, але цілком доброзичливо. Із розумінням.

— ...недарма сказано: широка дорога, що веде до брам Пекла, і багато хто піде по ній! Лише мала часточка побачить стежку вузьку, що веде до Небесного Дому — але й зрячі не зважаться ступити на неї! Роззирніться довкола, брати мої! Узріте правоту віщих слів! Що є хвалений ментальний зв'язок, як не диявольська проба? Кому це вигідно: зв'язати душі й розум людські єдиною ниткою, а насправді — піймати в сіті?! Одна людина вільна. Вона може піти за пастирем, але по своїй волі, за своїм вибором. Натовп іде за ватажком, не за пастирем. Кому потрібно перетворювати нас на стадо? Кому, я вас питаю?! Куди він це стадо поведе?!

Перекручує, завважив Кирило. Люди з «ментиками» — не стадо. А от аналогія з сіткою вельми доречна. Наче Інтернет, який зараз, до речі, стрімко занепадає, у часи його розквіту. Кожен мозок — могутній сервер, здатний одночасно зв'язуватися із безліччю собі подібних. Відразу спливає думка про підступний психовірус або таємний код, знайдений у лабораторіях усюдисущих спецслужб. У лічені години зараза розповсюджується по ментальній «мережі», вражаючи бідне Людство (окрім *сейфів*, звичайно!). Маси божевільних, орди зомбі... Скільки списів було зламано в «жовтій» пресі! Скільки бестселерів на один день було викинуто на прилавки книгарень! Люди із задоволенням лякалися, потай розуміючи: нісенітниця. Страшилка дута. Навіть якби існував психовірус — побоюлися б зв'язуватися. Хіба що повний маніяк...

...або сейф!

Думка була раптовою і трохи моторошною. Але тільки в першу мить. Кирило розсміявся. Ніколи раніше не намагався аналізувати бульварну нісенітницю. А ледве задумався — ось він, результат. Значить, лежало на поверхні, як будь-яка банальність. Сам винен.

На жаль, «пророк вульгарис» помітив усмішку Кирила, прийнявши її на свій рахунок.

Гнівno-викривальний перст уперся в зухвальця:

— А чи знаєш ти, скільки людей втратили роботу? Скільки пішли по світу, проклинаючи мерзенного спрута — «Ментат Інтернешнл»?! Ти веселишся, а їх сім'ї голодують! Відповідай: знаєш?!

Кирило знизав плечима:

— Знаю.

Він справді знав. До Нового року написав велику аналітичну статтю з цього питання. «Ментики» поставили на межу банкрутства цілу сферу індустрії: інформацію і зв'язок. Інтернет, стільникові і звичайні телефонні комунікації; до певної міри — радіо і телебачення. «Паперові» видання поки трималися, хоча їхні позиції також помітно похитнулися. Проте глобальної кризи світової економіки це не викликало, не зважаючи на прогнози ряду соціологів. Навіть безробіття залишалося в прийнятних рамках. Завдяки «ментику» людина могла за найкоротші терміни освоїти нову спеціальність, вивчити іноземну мову, перекваліфікуватися у десятки разів швидше, ніж це робилося раніше. Знову ж таки, мозок, що працював тепер у більшості в багатозадачному режимі, як правило, швидко знаходив вихід з безвиході. Мало хто зі співробітників фірм-банкрутів у результаті вилетів «на узбіччя життя». У всіх розвинених країнах

встигли включитися щонайпотужніші соціальні програми допомоги...

Де тільки гроші знайшлися?

— ...І ти смієшся над словами правди, знаючи, яка вона?!

— По-перше, я сміявся не над вами, а над собою, — Кирила почав дратувати самовпевнений проповідник, від якого на додачу несло спиртним. Слухати п'яні одкровення, та ще й покірно терпіти особисті випадки?! Ні вже, це — не для мене! — А по-друге, я теж не в захваті від того, що відбувається на нашій кульці. Лише треба бути об'єктивним. Корпорація «Ментат Інтернешнл» — один з головних спонсорів соціальних програм захисту. Плюс створювані корпорацією нові робочі місця. Чи ви про це вважали за краще тактовно забути?

Тепер погляди слухачів були прикуті до Кирила.

— С-сука! — пророк позлинувся слиною, разом залишивши піднесений штиль. — Іуда! Подляну ліпиш?! Люди!!! Вони вже тут, вони сюди пробралися!

— Угамуйся, Степане, — кинув хтось цілком миролюбно. — Хлопець свій. Наш, значить, хлопець. Оно, «ментика» немає...

— «Ментик» він удома залишив!

— Теж правда, до речі...

— Вони!!! Вони без «ментиків» можуть!

— Точно! Я чув...

— Чув він! Я сама бачила!..

Це була правда. За декілька років роботи з «ментиком» людина здобувала здатність до менто-контакту без «милиць техніки», як виразився одного разу Мішель. Ванда, наприклад, вже майже рік обходилася без обруча. Комунікатори пробуджували й закріплювали

в користувачах здатність до телепатії, і навіть найупертіші ретрогради не могли цього заперечувати. Ще п'ять-шість років...

— Сука! Сучара! Шпигун! Подсила!..

Пророк несамовито вищав недорізаною свинею. Обличчя його почервоніло, налилося кров'ю, руки тряслися.

— Аж вірно, Стьопо. Козачок засланий...

Збоку до Кирила підступив замірок у футболці й спортивних штанах. Втім, малий зріст і худорба компенсувалися аурую злості, випромінюваною людиною. Голена голова, перенісся, неправильно зрощене після перелому, на щоках — сиза щетина. І білі, немов мармурові, кісточки стиснутих кулаків.

«Рядовий Сич? Влипнули?!»

«Так точно, сер!...»

— Попався, гад?

Замаху Кирило не побачив. Він взагалі нічого не побачив. Просто під ребрами вибухнула граната. Було дуже боляче. Проте друга граната зволікала з вибухом. Коли нарешті вдалося розігнутися, з'ясувалося: друг дитинства Мішель обхопив замірка ззаду, міцно притиснувши руки до тіла, і щось гаряче шепоче забіяці у вухо. Замірок слухав, розслабившись. Відчувалося: схотів би вирватися — вирветься. Не втримає Мишко. Хваткою не утримає. Силою не утримає. Зате словами...

— Подуріли, козли?! Це ж Кирюха Сич, мій однокурсник! *Сейф!* Журналіст! Я ручаюся! Ясно?! Що, Стьопо, знову нажрався?! Ну, козли... дури рогаті...

— Сам ти козел, Савельєв...

— Гаразд, погарячкували...

— Вибач, Сич, — замірок легко вислизнув з обіймів Мішеля. Простягнув Кирилові руку: вузьку, дерев'яну. —

Винен. У мене від Стьопки дах летить... Пішли, мирову вип'ємо? Я пригощаю. Або вмаж мені разок, рахунок зрівняти.

Напевно, слід було мовчки піти геть і ніколи не повертатися в «Ящик Пандори». Але Кирило нато-мість посміхнувся жилавому, відповівши потиском руки.

— Все нормально. Буває. Кирило.

— Петрович. Ну як, вмажеш?

— Іншим разом. Ходім мирову пити, Петрович. Умовив.

А потім Кирило, добряче напідпитку, повертався додому нічними вулицями. Думаючи, що, власне, «Ящик...» не для нього. Чи багато спільного у журналіста Сича з тим же Петровичем, відставним кулачним бійцем «без правил»? З Пророком-Степаном? Зі старенькими-пенсіонерами, з блондином, якому душа болить за Людство?

Брехати самому собі було приємно. Особливо на-підпитку. Знаючи, що ти прийдеш в «Ящик Пандори» іще раз. І ще. Бо там збираються твої брати. *Сейфи*. Там співрозмовнику дивляться в очі. Там спілкують-ся тільки з тобою, і більше ні з ким. Навіть коли б'ють морду — б'ють тобі. Тільки тобі. Тобі одному. І б'є — один. Цілком.

Кирило зупинився, притулився до ліхтаря й почав реготати.

Довго.

Щасливо.

Наполохавши гулящих кішок.

За сейфовими дверима клубу він знову відчув «ефект присутності», якої, виявляється, так бракувало йому останнім часом.

КИРИЛО СИЧ:

1 вересня ..18 р., 12:18

...телефон і телевізор.

Я борюся з бажанням зняти трубку або включити «ящик». Так п'яниця дивиться на недопиту вчора пляшку: ранкове похмілля приносить сором, бажання зав'язати, але поклик отрути сильніший. Нікому з них більше не потрібні ці смішні іграшки. Їм, більшості. Але вони зберегли іграшки для нас. Телефон працює, щоб *сейфи* могли зв'язатися один з одним. По телевізору регулярно йдуть два... ні, три канали, і ще щось із супутника. Щоб *сейфи* були в курсі останніх новин. Все це нагадує мотлох любої бабусі, який не викидають і навіть пересипають нафталіном — ось старенька загнеться, тоді й викинемо, заздалегідь поплакавши над могилою. Широ, з почуттям.

Щось я злий сьогодні. Це погано.

Треба добрішати.

Вони всі добрі. Співчутливі. Товариські. Хай йому біс, вони навіть розмовляють в нашій присутності! Завжди. Вголос. Хоча самі не дуже-то потребують усної мови... Я чудово пам'ятаю день, коли доброта й співчутливість зробили якісний стрибок. І смерть улюбленої бабусі-*сейфа* зробилася удвічі зворушливою, удесятеро сумнішою, бо більшість, різко зрісши у розмірах, раптом виразно зрозуміла: «Нас-бо не торкнеться...» Точніше, торкнеться, але легенько, мимохідь. Неболяче. Безпечно. Єдино справедливий цар — Смерть перестала бути неупередженою. Для більшості вона взагалі чи не перестала — бути. Сталева коса, як і раніше гостра

для небагатьох, зробилася повітряним поцілунком, усмішкою клоуна, місяцем в небі...

Вони добрі, тому що відчують перед нами вину.

Я пам'ятаю день, коли це зачепило особисто мене. Вперше, проте з розмаху. Криві, плутані рядки біжать помережаною клітинками пустелею: повтори, невдалі звороти, суєта болю, виплюснutoго гноєм із запаленої рани. Не люблю осоружні порівняння. Не люблю банальності, якою просякнутий увесь четвертий зошит — наскрізь. Цинізму не люблю. А де подітися? Довіритися паперу, беззвучно висловитися — і те було важко. Де вже тут повертатися, правити, вносити корективи...

Спалити — інша справа.

Але спершу перечитати. Щоб отримати право — спалити.

Досі пам'ятаю, перед самим пробудженням (липким, безглуздим!..) мені наснився вірш. Короткий і дивний, немов ніж під лопаткою. Ось він. Тоді я не зважився записати його. Мені здавалося, він розкриває в душі щось темне, страшне. Чуже.

Зважуюся зараз.

Спи, сестро, зранку!

Я — твоя рана.

Дим від багаття

Шипить старанно.

Спи, моя сестро!

Бо я і пристрасть —

Як прах в повітрі,

Як блазень хитрий.

*Співай, кастрате!
Реві, містралю!
Спи, сестро — сяду
На гостру палю!*

Світанок — спалах...

ЗОШИТ ЧЕТВЕРТИЙ

Я твердо вірю в життя по смерті.
Але я вже не така впевнена щодо життя до смерті.
Ейліс Елліс

Треба збиратися. Треба. Збиратися. Мішель ось-ось під'їде. Треба одягнутися, а перед тим — умити опухлу пику. Зачесатися. Поголитися. Часу залишилося — кіт наплакав. Треба узяти себе в руки. Чоловік ти, а чи ганчірка, хай йому біс?! «Рядовий Сич! Смір-р-рна! Рівняння на ванну кімнату! Ліве плече вперед — шаго-ом марш! Ать-два, ать-два!..» Вода з крану крижана — до болю, до судоми в пальцях, у багатостраждальних, латаних-перелатаних зубах, яких, здається, скоро залишиться менше, ніж стоїть у них пломб... Добре. Ще не зовсім добре, але вже значно краще...

Це точно, рядовий Сич! Куди вже краще!

Соромно. Бридко.

Ох, як соромно!..

Гнус самоїдства кублився липкою хмарою, жалячи на смерть, і нікуди було втекти, окрім хіба що «Ящика Пандори». Але ж не станеш відсиджуватись у клубі

цілодобово?! Особливо коли настав час забирати кохану дружину з пологового будинку? Спасибі Мішелю, обіцяв заїхати на машині... Без Мишка все було б сто-крат гірше. А так, відчуваючи за спиною дружню підтримку, можна трохи розслабитися. Постаратися хоча б для годиться задерти хвіст трубою. Ти умієш задирати хвіст, рядовий Сич?! Умієш. Професія зобов'язує. Посміхнися. Посміхайся, кому сказано! І не треба кривити губи. У тебе син народився. Син! Дружина здорова, малюк теж, ти скучив, тобі хочеться побачити їх, привезти в рідне гніздечко. Радій, ідіоте! Зараз легше виграти мільйон у лотерею...

Кирило слухняно радіє, підкоряючись внутрішньому «сержанту». До оскоми, до міді на язиці. Тепер — свіжа сорочка, краватка... Пальці машинально в'яжуть «малий Віндзорський вузол». А в дзеркалі замість фізіономії, облитой кислотою рідиною радості, маячить тріщина. Витвір уяви, символ вигнання з раю. Безодня відчуження між двома смішними, наївними дурниками, що вірили в нескінченність казки. У незмінність фіналу: «Стали жити-поживати...»

Причому видно триклятий розкол лише з одного боку.

Це й дратувало найбільше.

Ванді, дізнавшись про вагітність, дозволили працювати вдома: для телепата його фізичне місцезнаходження несуттєве, а комп'ютер у Ванди тепер був свій, зв'язаний з компом Кирила в квартирну «локалку». Що ще потрібно менеджеру з авторських прав? Нічого. А що потрібно йому, Кирилу? Дружина з ранку до вечора вдома, обіди готує — тринадцять медів! Вип'є чоловік зайвого — словом не докорить. Спатоньки укладе, щоб проспався, коханий; якщо потрібно,

«Алко-Зельтцер» піднесе, щоб на ранок прочувався. Будь-яке бажання з півслова, з напівпогляду, без жодного «ментика». Про таку дружину годі й мріяти. Чуйна, любляча, ласкава. А він, дурень... Навіть коли дружина присягалася-божилася, що вона *вся* тут — Кирило не міг їй повірити. Хоча розумом усвідомлював: не бреше, насправді любить... Огидно це: любов розумом усвідомлювати. Особливо гостро він відчував розкол, лежачи в ліжку: Ванда ластилася, шукаючи близькості, а він брехав, брехав, брехав кожним жестом, кожним рухом!

Яка вже тут «близькість»...

Вагітність виявилася цілком слушним приводом, щоб поступово звести цю болісну «близькість» нанівець. Звичайно, Ванда про все чудово здогадувалася, і він знав, що дружина в курсі чоловікових комплексів, але не дорікає, не засуджує його — від чого кішки на душі скребли в сто кігтів. Кирило почувався тупим безсердечним егоїстом, големом, нездатним на тепло й ласку. Теперішня Ванда (або її «домашня» субособа?!) була загарна для нього! Затерпляча, заласкава, за...

Хоч би скандал влаштувала, чи що?

За скандал він був ладний встати перед дружиною на коліна. За маленький, банальний, *природний* скандал. Хоча ні. Не став би. Адже якщо і буде скандал, то лише з однієї причини — вловить потребу чоловіка у сварці, в гострих емоціях, і з любові... з жалощів... із співчуття, м-мать його в тридцять три шаланди!..

Місяць тому лікарі наполягли, щоб Ванда лягла на збереження, хоча вагітність протікала ідеально. Діти — така рідкість у наш час! Адже ви знаєте: у місті залишився один діючий пологовий будинок на Мельникова, і ще пологове відділення при 3-й клінічній.

Але це на Карла Маркса, вам далеко. Ви полежите у нас: догляд, харчування, нагляд фахівців... Краще перестрахуватися, адже ви розумієте?!

Ванда легко дала себе умовити. І тепер Кирило запізнило мучився сумнівами: чи не навмисне дружина пішла на повідку в лікарів? Чи не вгадала таємне бажання чоловіка: побути місяць-півтора насамоті, лише часом відвідуючи дружину в пологовому будинку? Чи не заради нього пішла з хати?

Якщо правда — минулий місяць свободи не пройшов дарма.

У місто приїхав на гастролі «Ренесанс». Театр *сейфів*. Останній писк богемної моди. До речі, не тільки серед «сейфового тузина»: для більшості телепатів «Ренесанс» теж був своєрідною родзинкою. Аншлаг, мільйон яскраво-червоних троянд, овації — і, природно, преса, телебачення... А яка преса-телебачення без Кирила Сича? Правильно, ніяка.

«Ренесанс» — це була справжня подія. Про це варто було дати матеріал, і Кирило узявся за театральну тему із задоволенням. Адже класичні театри приєдналися до ще класичніших динозаврів. Як досягти співпереживання, якщо у актора на обличчі — гнів і лють: уб'ю негідника! — а в голові: «Не забути підняти темп на „Мерзотник!!!“, і крок вліво, інакше закрию Марь Ванну...» Звідки катарсис, коли глядач всю таємницю на п'ять багнетів углиб, як відкриту книгу, читає? Чи багато геніїв знайдеться, щоб думки-відчуття з дією-мовою збіглися? Хто знайшовся, ті зараз «моно-ментали» для вибраних ставлять. Всядеться на сцені один-єдиний актор (він же режисер, гример, освітлювач і весь сценперсонал укупі!) —

і розіграє п'єсу в себе в голові. «Глядачам»-телепатам залишається слухати постановку з відчуттями автора-виконавця. Або аналогічне дійство проводилося з прямою участю глядачів, стаючи «інтерактивним». Подібні люди-театри були рідкістю, вистави давали камерні, на сто-двісті осіб — ну а таким як Кирило на «ментал-моно» взагалі робити нічого.

Звичайно, це був вже не театр у старому розумінні, але неологізми мистецтвознавців не прижилися. Кіно, правда, ще утримувало останній рубіж, спливаючи целулоїдною кров'ю. А театр...

Скінчилися Шекспір із Есхілом.

За винятком постановок, де всі актори — *сейфи*. Тоді інша справа. Тоді те, що коїться на сцені, знову віднаходить сенс. Та ще й з нальотом ретро-екзотики.

На спектаклях «Ренесансу» зал ломився від напливу глядачів. Особливо на прем'єрі року: «Блазнів ховають за огорожею». Такий містико-трилерний сюр. Згідно із задумом режисера, глядачі вміло залучалися до загальної гри, раділи, немов діти. Кирилу особливо та дівчина сподобалася, що дружину головного героя грала. З душею грала. Кирило плескав-плескав, а в антракті, замість буфету, де публіка успішно споживала пиво, коньяк або шампанське (хто на що вчився!), збігав на ріг і, не торгуючись, купив у тітки-квіткарки дорогий букет лимонно-жовтих гладіолусів. Який і вручив дівчині: зал аплодував, актори вже втомились кланятися й посміхатися, сцена тоне в квітах...

Потім настала черга інтерв'ю. Ні, не у дівчини. Інтерв'ю належить брати у «зірок». А Володимир Шерстобрюхов, весь такий народний і заслужений — справжня «зірка», без дурнів. Значить, в першу голову — до нього.

З дівчиною Кирило зіткнувся в холі, абсолютно випадково.

— Спасибі за квіти, — у неї виявилася надміру досвідчена, але приємна усмішка. — Де ви знайшли такі жовті?!

— Місця знати треба, — банально відбувся жартами Кирило. — Це вам спасибі. Ви сьогодні були чудові. Дозвольте представитися: Кирило Сич, журналіст. *Сейф*.

Знав акула Сич, навіщо вимовив сакраментальне слово. *Сейф з сейфом* на контакт іде набагато краще. Перевірено. Радіомаячок, система «свій-чужий». Між іншим, він і Шерстобрюхову так представлявся...

З'ясувалося, «дружину головного героя» насправді звуть Ольгою, і проти інтерв'ю вона, звичайно ж, нічого не має, але тільки, якщо можна, давайте зайдемо в яке-небудь кафе, а то я просто вмираю з голоду!

Попри те, що був кінець січня, який обіцяв люті водохресні морози, погода на вулиці стояла чарівна. Пухнастий сніг іскрився віддзеркаленнями рекламних вогнів, з неба урочисто падали рідкісні величезні сніжинки; тиша — лише віддалік від часу до часу шурхотіла машина або лунав жіночий сміх. Повітря пронизане запахом снігу, минулого Різдва й прийдешньої весни одночасно. Ні вітерця. Температура однозначно плюсова, але сніг при цьому не тане, не розповзається під ногами в брудну осоружну кашу. Пальто розхристане, в руці — пружна сніжка... може, знайдемо кафе на відкритому повітрі? Взимку? А чому ні? Адже це вечір чудес!..

У світі справді творилися дива. Сніг, що не тане при плюс п'яти, вода річок і морів, де неможливо потонути (справді неможливо!), комарі перестали кусатися... Учені божеволіли, не в силах пояснити буйство феноменів. Спалахували й гасли, подібно до метеорів,

великі теорії: від ідеї божественного втручання до впливу «колективного несвідомого» Людства, об'єднаного ментал-комунікацією, на ергрегор Землі... Та годі! Чим не пояснення? Не гірше й не краще за інші.

Вони справді знайшли кафе просто неба. Відбивні по-гавайськи, з ананасами? Шампанське? Десерт? Чудово! За що? За знайомство двох *сейфів*, звісно! Інтерв'ю? Оленька, давайте — потім. Хоч ненадовго забути про роботу, посидіти просто так... Так, мені ця музика теж подобається. До речі, ви танцюєте?

Двоє поволі кружляють, обійнявшись, під зоряним небом, під лапатим снігом, що падає нізвідки...

Ще одну пляшку шампанського вони узяли з собою. Кирило, почуваячись абсолютно тверезим, довго не міг потрапити ключем в замок — даючи привід для нових вибухів веселощів. Темрява передпокою. Руки Ольги м'яко опускаються на плечі. Її дихання — зовсім поруч; напівзабуте, солодке хвилювання юності, немов уперше... Їм було добре вдвох. Боже, як їм було добре! Два *сейфи* знайшли один одного в цьому шаленому чужому світі, який більше не належав їм. Тільки двоє. Він і вона. Нікого крім. Вони віддавалися один одному цілком, без залишку, відчуючи це, упиваячись цим...

На ранок, коли Ольга пішла, Кирилу стало соромно. Дуже соромно. Він називав себе зрадником, негідником, мерзотником. Адже Ванда не винна!.. вона для нього... а він!.. Вона ось-ось народить йому довгоочікувану дитину! — а він тим часом... Ти любиш дружину, скотина? Любиш. Інакше не переживав би так, не заливався б пекучою барвою сорому, не палив сигарету за сигаретою, безсилий заспокоїтися. З ким не буває, зірвався, загуляв, знесло дах... Все! Все! Ніколи більше! Потім, пізніше, треба буде покаятися...

Увечері він подзвонив Ользі в готель. Зловив таксі, домчав. І знову вони були разом. Удвох. Цілком належали один одному.

Вранці на краєчку ліжка знову сидів Його Величність Сором. Кирило розумів, що смішний у своїй безглуздій розпусті цнотливості, в самоїдстві, ганебній для нормального, повнокровного мужика — і нічого не міг подіяти! З Ольгою він відчував ту повноцінну близькість, *цілісність*, якої давно був позбавлений. Відмовитися? Ось завершаться гастролі, театр поїде, і все закінчиться само собою. А поки...

Утретє вона прийшла без дзвінка. Додому. Кирило розривався між двох вогнів, що палили душу зсередини — і Ольга, немов відчувши його кидання, пропала на тиждень. Потім подзвонили з пологового будинку, і Кирило, на мить забувши про душевні терзання, як хлопчисько, радісно скакав по кімнаті, викрикуючи дурну нісенітницю. Син! У них з Вандою народився син! Він тепер батько! Вони з дружиною наперед домовилися: якщо народиться хлопчик, назвемо Адамом. Якщо дівчинка... Втім, це вже не важливо. У них син!

Адам Кирилович Сич з'явився на світ!

Ольга подзвонила через три дні. Цього разу Кирило знайшов у собі сили встояти. Мені післязавтра дружину з дитиною з пологового будинку... до того ж матеріал горить, редактор лається. Вибач, ніяк. Повісивши трубку, він надовго втупився в стіну. Без мети, без сенсу. Ну чому всі люди як люди, а у нього, дурня, — совість?!

Геть, нечиста!

У дворі вимогливо просигналила машина. Раз, другий. Кирило здригнувся, прокинувшись, виглянув

у вікно. Так і є, Мішель на темно-синьому «Фіаті». Розкривши вікно, Кирило помахав другові рукою:

— Іду, іду! Зараз!

Збіг вниз по сходах, замість поручнів чіпляючись за рятівну думку-соломинку: «Треба купити Ванді квіти. Обов'язково купити квіти. Вона любить гладіолуси. Жовті...» І знову — хворобливий укол. Саме жовті гладіолуси він купив для Ольги під час антракту, ні про що ще не думаючи. Просто сподобалося, як грає. Він і імені її не знав...

— Привіт. Спасибі, старий.

— Та чого там! Поїхали?

— Поїхали. Тільки квітів дорогою купимо.

— Ну, це само собою...

Кермо потонуло в лапах Мішеля. «Фіат» м'яко викотився з двору, непомітно набрав швидкість. Пригальмував Мішель лише одного разу — біля квіткового магазину. Жовті гладіолуси очікувально дивилися на Кирила з високої вази. Згадалося недоречі: жовті квіти — до розлуки. Так говорять. А червоні — знак пристрасті.

Він купив бузкові.

У фойє пологового будинку їх чекали. Ціла делегація: три усміхнені акушерки, немолода товстуха-санітарка і лікар — високий, худий, схожий на Дон Кіхота. Всі в білосніжному парадному одязі. Хоча який він парадний?! Медпрацівники завжди в білому ходять. Писака хрінов, відразу штампи назовні пруть, навіть в думках!

— Ваше прізвище Сич?

— Так.

— Здрастуйте! Вітаємо від душі! На диво здорова дитина!.. пологи — ідеально, без розривів...

без щонайменшої патології, як по маслу! Вона у вас молодець!.. вона...

Кирило слухав лікаря неуважно, упіввуха. Все це йому вже детально виклали по телефону, і ще раз, коли він навідувався в пологовий будинок три дні тому. Дещо дратувало: говорила одна людина, а створювалося враження, що Дон Кіхот у халаті — голос усіх п'ятох. Рупор загальної радості. Швидше за все, так воно і було, але — дратувало. Треба справитися з собою. Рядовий Сич! Припинити рефлексію!

— Спасибі, лікарю. Я знаю, що Ванда молодець. Спасибі. А...

— Ваша дружина зараз спуститься. За нею вже пішли.

Здавалося, лікар читає думки Кирила, хоча це було неможливо. Втім, здогадатися, про що думає молодий батько, легко без жодної телепатії. Точніше, про що *повинен* думати. Всі тата однакові... Мішель топтався трохи позаду, випромінюючи простодушну радість. «Ех, Мишко, Мишко, друг ситний! Адже тобі невтямки, що у мене на душі коїться. Та воно й на краще, що невтямки...»

— А ось і ваша дружина з дитиною. Ну? Що ж ви стоїте?

На мертвих, млявих ногах Кирило зробив крок назустріч. Дві молоденькі сестрички, що супроводжували породіллю, навмисне відстали, намагаючись не заважати зустрічі люблячого подружжя. Ванда спускалася сходами, йшла до чоловіка, поверталася додому, а Кирило, як заворожений, прикипів поглядом до її обличчя. Не обличчя — лик! Великі, вологі зірки очей. Спокій, доброта, заспокоєння. І загадкова усмішка Мадонни. Кирило був настільки вражений змінами у знайомій

зовнішності, що не відразу помітив дитину на руках у дружини. Сина Ванда тримала природно, невимушено; дитя здавалося продовженням її самої. Ніби все життя малюків няньчила.

Нарешті, прокинувшись, він кліпнув, а за мить Ванда була вже поруч.

— Ну, як ти? В порядку?

Безглузде питання. Це він не в порядку, а вона...

— Здрастуй, — дружина роздивлялася чоловіка пильно, з жадібною увагою. Немов не бачилися цілу тисячу років. — Спасибі, ми в порядку. І я, і Адамчик. Хочеш на нього поглянути?

— Звичайно! — Кирило був майже щирий.

З пелюшок випірнуло буркотливо-зморщене личко, схоже на почервоніле від подразнення печене яблуко. Дивна річ: побачивши сина, Кирило раптом заспокоївся. Притягнув Ванду до себе, обійняв за плечі, зашепотів на вухо:

— Ти уявити не можеш, який я радий! У нас син! Досі не віриться. І за тобою скучив. А ти здорово виглядаєш! Така стала... упевнена, спокійна. Прямо світишся зсередини.

Ванда відсторонилася. В очах промайнули здивування й радість:

— Ти помітив? Помітив, що я *прокинулася*? Візьми Адама, я пальто одягну. Привіт, Мішелю! Так, потримай квіти, я зараз...

З певним острахом і побоюванням Кирило обережно узяв дорогоцінний згорток. Вступився в Адама, що завовтузився всередині. Немовля у відповідь покосилося на батька (як здалося Кирилу, цілком осмислено) — і раптом, без жодного попередження, завололо шо є сили. Кирило навіть здригнувся

від несподіванки. Порепетувавши секунд десять на одній надривній ноті, дитина так само різко замовкла, знову покосився на Кирила і, мабуть, задоволена результатом, закрила очі, мирно засопівши.

— Поїхали, предки? — весело запитав Мішель.

У кришталевій вазі тужили гладіолуси, намагаючись заглянути Кирилу в обличчя, коли Ванда виходила з кімнати. У решту часу квіти неподільно належали їй.

— Раніше мені червоні подобалися, — завважила Ванда, розставляючи на столі тарілки. — Або жовті. Зараз згадую: приємно. Тільки бузкові красивіші.

Кирило подумав, що дружина є наочною ілюстрацією до мрії: «Що чоловік не зробить — все на краще!» Ледве переступивши поріг квартири і уклавши сонного Адамчика в заздалегідь куплене ліжечко, Ванда, легко подолавши слабкі спроби опору з боку Кирила, узялася за приготування обіду. З аскетичного мінімуму, виявленого в холодильнику і на полицях кухонних шафок, вона примудрилася за годину зготувати чисту фантастику. В усякому разі, вбираючи аромати, що долинали з кухні, Кирило просто стікав слиною.

— Кхема маху-каррі барта! — урочисто сповістила Ванда, вносячи паруючу каструлю. Побачивши обличчя Кирила (санскрит? хінді?! Ацтеки під кактусом?!), пояснила з усмішкою. — Ну, м'ясо тушковане... у кислому молоці. І соус з огірка з часником і лимоном.

Кирило навіть під загрозою розстрілу не зміг би повторити назву страви. Втім, Ванді завжди добре давалися мови. А зараз, з поправкою на ментал-комунікацію... Цікаво, рецепт вона прямо в пологовому будинку отримала? Раніше здебільшого борщі... котлети...

— Смачно, — зауважив Кирило, поїдаючи «кхему» так, що аж за вухами лящало. — Де навчилася?

— Пригадала, — байдуже відгукнулася Ванда.

Кирило ледве не вдавився. Поглянув дружині в обличчя — і довго не міг відвести погляд, машинально доїдаючи м'ясо, а після ще продовжуючи шкрябати виделкою по порожній тарілці. Перед ним сиділа незнайомка. Студент журфаку Сич одружувався з іншою жінкою. Інша істота виходила назустріч чоловіку з тест-центру з обручем «ментика» у волоссі. Немов дружина раптом стала старша за Кирила на тисячу років. На цілу вічність.

Іконописний лик. Розуміння і всепрощення в погляді.

Господи, як тепер з нею, такою, жити далі?

— Тобі покласти ще?

На мить Кирилу здалося, що Ванда все знає. І про Ольгу, і... взагалі все! Навчилася читати думки *сейфа*?! До болю, до темряви в очах захотілося, щоб дружина розсердилася, дорікнула гулящому чоловіку, розплакалася, нарешті! — щоб крізь світло чужого-знайомого обличчя хай ненадовго проступила колишня Ванда, звичайна, своя, рідна! Тоді він зможе покаятися, вимолювати на колінах прощення... У них є син, є все, що потрібне для щастя люблячих людей, — шкода, в цьому щасті немає місця для «чорного ящика», наглухо забитого невидимими цвяхами, і жінки з обличчям Мадонни...

Назавтра Кирилу буде дико згадувати про те, що трапилося. Він злетів з нарізки. Він розповів дружині про все. Про Ольгу, про двох *сейфів*, що знайшли один одного в чужому світі суцільних телепатів — у деталях, з подробицями, з самими-самими,

яких не розповіси нікому, які навіть неможливо вимовити вголос. Кирило кидався по кімнаті, зривався на крик, на шепіт з посвистом, розмахував руками, падав у крісло, знову схоплювався, потім, здається, плакав... Але злість, відчай і докори пропали марно. Дарма! марно!!! Ванда слухала мовчки, з дивною напівпосмішкою на губах — так мати дивиться на первістка, що нашкодив! — а коли Кирило вичерпався, звалившись на стілець і закривши обличчя руками, обережно торкнула чоловіка за плече.

— Я розумію. Тобі важко зі мною. Все буде добре, Кирюшо. Ти навіть не уявляєш, наскільки тепер все буде добре. Давай, я тобі коньяку наллю? Розслабся, відпочинь...

А далі вона сказала таке, що Кирило не повірив своїм вухам, і Ванді довелося повторити ще раз.

— Якщо хочеш, подзвони їй... Ользі. Поки вона не поїхала. Можеш провести цю ніч у неї, в готелі. Я з Адамчиком сама впораюся.

Було дуже страшно почуватися покидьком, не розуміючи, хто ж все-таки з них двох збожеволів.

Пізніше Кирило із подивом відзначив, що, незважаючи на піднятий шум, Адам під час потворної сцени не видав ані звуку. Ніби розумів: не варто втручатися. Натомість після, ледве спустошений і розбитий Кирило проковтнув коньяк, поданий дружиною, і поліз за сигаретами — саме тоді дитина заволатала з владною вимогливістю. Кирило кинувся було допомагати, але допомоги не знадобилося: дружина впоралася сама — швидко, спокійно і вправно, чи не граючись. Вона все тепер так робила. Отримуючи задоволення від кожного кроку, кожної дії, від усього навколо.

Як вона сказала в пологовому будинку? «Я *прокинулася*»?

Кирило пішов на балкон — палити і мучитися докорами сумління.

Ользі він, звичайно ж, не подзвонив.

КИРИЛО СИЧ:

1 вересня ..18 р., 12:31

Ловлю себе на поблажливій усмішці. З тексту так і пре дідусем Фрейдом. Комплекси, фіксація на травмі, лібідо всяке... Прихований конфлікт з долею-індишкою, чия тушка поступово виштовхує невдах на узбіччя. Вже виштовхнула. Узбіччя, правда, вельми комфортабельне: клумби, клуби, відро варення, корзина печива... Він дуже добрий до нас, цей чудовий новий світ. Піклується, старається, щоб ми нічого не потребували, почувалися повноправними членами суспільства. І від його турботи відчуваєш свою непотрібність у сто разів сильніше! Ні, я більше не мучуся, не рву залишки волосся. Не посипаю голову попелом. Так, легкий смуток осені, оксамитовий сезон. Неквапно і красиво все в'яне, це — колапс Людства. І ми, *сейфи*, дивимося із залу на фінал всесвітнього спектаклю.

Іноді важко дивитися із зали на своїх дружину й дитину. Знаючи, що скоро спалахне світло, змушуючи всіх розійтися у різні боки. Але я вчуся.

Вистачило б часу навчитися...

Наступного ранку після повернення з пологового будинку я застав Ванду за дивним заняттям. Вона старанно займалася акробатикою! Моя ледарка творила на килимку дива. Та ще й за тиждень після пологів!

У відповідь на подив — збентежена усмішка.

— Тіло чуже. Хочу увійти у форму. Не хвилюйся, Кирюшо, мені вже можна.

А надвечір узяла гітару. Фламенко?! — нестримний вогонь невідомого мені танцю. Ні, траплялося й раніше: три акорди, бряк-бряк...

— Це фандангільйо «El puente», Кирюшо. Я грала... У Кандаїї.

Ні у якій Кандаїї Ванда зроду не була.

— Я розумію, це звучить безглуздо... Але ж я казала, що *прокинулася*? Пригадала себе-минулу. Двісті, триста... тисячу років тому. Кандаїя (це в Іспанії), Лемберг, глухе село на півдні Індії — його назва тобі все одно нічого не скаже. Конотоп, Аляска...

— Ти хочеш сказати...

У голові панував повний розгардіяш. Ванда збожеволіла? Розіграє?!

— Ти пригадала попередні народження?

— Не зовсім. Мені важко пояснити... Уяви собі: ти прокидаєшся вранці — і пам'ятаєш, що робив вчора, позавчора, місяць, рік тому. Адже це тебе не дивує? Одне ледве пригадуєш, інше — так і стоїть перед очима. Не лякайся, Кирюшо, я не збожеволіла. Це я, твоя Ванда... Колишня. Просто більше ніж «колишня». У Лемберзі я була акробаткою на майдані, в Кандаїї грала на гітарі... Якщо хочеш, я розповім. Тільки це буде довго.

— Напиши що-небудь на санскриті! — нічого розумнішого на думку не спало.

Ванда винувато розвела руками:

— Вибач. У Індії я була неписьменною.

Ось це мене й переконало. Якби це був жарт...

Звичайно, я повірив не відразу. Але поступово переконався, що Ванда справді пам'ятає свої інкарнації!

Або, як згодом вважали за краще говорити ті, що «прокинулися», *іностасі*. Моя дружина опинилася в числі перших. Подібних «качок» в пресі — генетична пам'ять, хлопчик-Тибет, втілення далай-лами! — ніколи не бракувало. На жаль, цього разу справа завертілася серйозно: «качки», зграя за зграєю, мутували в прекрасних лебедів. «Рефлекс Казаряна» стрімко розвивався й плодив побічні ефекти, наслідки й метаморфози мозку у телепатів. Розщеплення та інтеграція субосіб позначилися рикошетом. Процес пішов лавиноподібно, як висловлювалися психіатри. Але — виключно в сприятливому напрямі. Фотографічна пам'ять, абсолютний музичний слух, розширення спектру кольоросприйняття, прискорення мислення, часом — спалахи яснобачення, випадки спілкування з душами померлих...

Кульмінація?! — ні, прелюдія.

Пролог до виходу на сцену «пробуджених».

Врешті-решт я звик. Хіба мало! — у одних дружина стерва, у інших гроші тринькає. А у мене — акробатка з Кандаї. І характер золотий: терпіти в хаті такого істерика й егоїста, як я... Втім, всі метання у минулому. Певною мірою, я навіть щасливий. Дружина-красуня, син, улюблена робота, достаток в хаті — що ще треба людині, щоб спокійно зустріти старість?

...Продивився написане. Не вийде з мене Достоевського. Заготовки для статті. Сухий конспект, пишномовні відступи, виклад новин шестирічної давнини, упереміш з купою штампів, з видертими з контексту цитатами. Рукописи не горять, але хіба це рукопис? — так, писанина. Спалити! Ось перечитаю до кінця, заберу Адама зі школи — і...

Смішно: хто міг знати, що «пробуджені» — далеко не останнє, і навіть не найсильніше з потрясінь, які чекають на нас?

ЗОШИТ П'ЯТИЙ

Життя — карантин біля входу в рай.

Карл Вебер

— Стьопчко, облиште! Я менше за все хочу вести теологічний диспут...

— Мочити! Мочити нещадно!

— Стьопчко, милий! — ваша наївна, можна сказати, печерна кровожерливість...

— Мочити! Вирощуючи критичну масу первородного гріха!

— Це навіть не смішно. Ви б чудово виглядали в Старому Заповіті. Книга Пророка Степанаїла Несамовитого — все із прописної літери...

Кирило слухав у піввуха, допиваючи другий кухоль «Баварського». Узяти третю? У «Ящику Пандори» чудове пиво — різке, свіже. Мабуть, не варто. Ще Адама з дитячого садка забирати. Обійдуся двома. Ні, але який же цей Степан! Його натиск, та в мирних би цілях. Критична маса гріха? Знайшов до кого причепитися: до Казимира...

Неприємна, розслаблена веселість опановувала серцем. Зла, ніби дворова шавка. Сьогодні вранці виплатили гроші в касі «Дзеркала тижня». Нібито аванс за майбутній цикл статей. Напевно, якби Кирило попросив подвоїти гонорар — дали б. З посмішкою,

із задоволенням. Навіть знаючи, що цикл статей — фікція, обманка. О, чудовий новий світ до послуг поважних *сейфів*! Персональні надбавки до зарплати, першочергові робочі місця, для охочих — пільгові курси перекваліфікації, на яких до того ж платили величезну стипендію. «Пробуджені» опікувалися бідо-
лахами, як рідкісними, реліктовими квітами: так, має зів'язнути, так, скоро, але хочеться, щоб цвіли чим-
довше! У нашій теплиці навіть кактуси квітнуть тричі на рік... Спочатку це дратувало. Коли розумієш, що тираж видання впав до мізерної відмітки, що журнал висить на дотаціях, а всі твої надзвичайні гонорари — чистої води доброчинність... Хотілося стати в позу, гордо заявивши: «Я ваших подачок не потребую!» Ось тільки кому заявити? Головному редактору? Такий же *сейф*, сидить на тих же самих «подачках». Знайти керівників фондів допомоги і влаштувати скандал?

Безглуздо.

Плюнути й піти?!

Пресу тепер читають практично самі *сейфи*. Стабільна аудиторія. Упертість перемогла: залишився. Для свого брата стараюся! Викладемося, зі шкіри виліземо — буде вам газеточка, буде журнальчик! Правда, мир та любов — з них сенсації не вичавити. Зрідка трапляються теракти: у кого-небудь з «несприйнятливих» падає планка. Але на одних терактах далеко не виїдеш. У позаминулому році кордони відкрили. Обсмоктав цю новину, як міг, особисто злітав на урочистості: штовхнув шлагбаум, зніmkів нароби-
бив... Далі що? Вихвалити постійне поліпшення екології? Міграцію залишків населення з мегаполісів до передмість і сіл?! Можна, звичайно, пригадати,

що перестали літати в космос, що не було зафіксовано жодного реального відкриття, жодного принципового прориву в області новітніх технологій... Чудовий новий світ байдуже зниже плечима. Весь наш чудовий НТП закінчився не катастрофою, не безвихіддю — просто пшиком. Люди навіть їздити перестали. Навіщо? — якщо протягом життя, яке раптом стало неймовірно довгим, ти встиг відвідати безліч місць, а побачити інші або поспілкуватися зі знайомими здатний ментально — вмить, залишаючись в улюбленому кріслі!

«Мудрець подорожує, не переступаючи порогу рідного дому...»

— Стюпочко, я міг би на ходу склепати тузин теорій хоч на захист Божого втручання, хоч проти... І що? Якщо це втручання Його, то мій захист буде безглуздим. А корчити з себе прокурора... Ви читали Книгу Іова? Вірю, вірю, звичайно, читали. Як мінімум, слухали в короткому, але енергійному переказі. Якщо ж це випадковість або викрутас еволюції, я видамся дурнем. Дорогий мій Степанайл, ви не повірите, але на світі ще залишилися люди, кому вкрай неприємно виглядати дурнями...

— Ну, наприклад! Казимире, я чекаю!

Господи, вони всі стали доброзичливі та інертні! Вони позбавляються більшості потреб — легко, як собака обтрушується після дощу. Ванда скоротила гардероб до мінімуму. Відмовилася від машини й ходить пішки. Точніше, бігає. Перестала їсти м'ясо, процвітаючи на фруктах і салатах. Втім, Кирилу на першу вимогу подає відбивну. На вулицях іноді мрієш зустріти курця. П'яного під огорожею. Сявку, що матюкається. Їх більше немає, і ти, хто з гидливістю відвертався

від брудного бомжа, нишпориш поглядом по малолюдному місту — де?! відгукнися?! Чи не тому, що чистий, умитий, нагодований, ти відтепер і назавжди несеш клеймо бомжа, брудного за визначенням і навіть позбавленого можливості вмиватися?!

Хвиля — це міріади «пробуджених» крапель, які усвідомили себе морем.

Вода, солонa вода... Вона топить тебе без злого наміру.

З любов'ю.

Гроші палили кишеню. Кирило не знав, як до цього ставляться інші *сейфи*, що живуть на подачки фондів — і знати не хотів. Хоча б тому, що не знаходив у собі сили відмовитися. Терпи, козак! Вдавай, що зарплата — чесна, правильна. Що точно оцінює рівень твого великого дарування. Правда, отаманом тобі, козак, не бути...

— Наприклад? Милий мій, в Каббалі є теорія, що душа Адама в мить гріхопадіння розділилася на 600 000 душ. Як дзеркало троля — на друзки. Ах, так! «Снігової Королеви» ви теж не читали... Вибачте, Стьопочко. І коли роботу всіх цих душ-осколків зі спокутування гріха буде завершено, вони знову зіллються в єдиного Адама — блаженного, безгрішного, щасливого. І наступить вічний стан Шабат, що означає Субота Відпочинку...

— Точно! Шабаш! Відьомський шабаш! Мочити!

— Стьопочко, ви суперечите самі собі. Адже ви у нас зараз правовірний сатаніст, вам слід тішитися будь-якому шабашу...

— Я так і знав! Все зло від жидів! Мочити!

— Милий радикале! Поважний екстремісте! Коли ви нарешті зрозумієте, що більше немає жидів, чурок,

хохлів, кацапів... Навіть з неграми скрутно. Вони є, але якщо подивитися глобально — їх водночас немає. Є ми, *сейфи*, в нікчемно малій кількості. І є вони, *інші* — у переважній більшості. У настільки переважній, що всі ваші крики, Степане, нагадують, вибачайте вже, писк комара на загривку трицератопса...

— А ще! Окрім шабашу? Що ви ще можете запропонувати?!

«Було б набагато легше, — думав Кирило, — якби природний відбір або Боже втручання мали якісь зрозумілі критерії. Ти праведник, подаєш жебракам, годуєш бездомних кішок — ласкаво просимо до «пробуджених» телепатів. Не чистиш зуби вранці, підкладав кнопки на стілець вчительки, дивився порнуху — ти *сейф*. Або навпаки: *сейфи* — еліта людства, прекраснодушна меншість, а інші — бездумне бидло. Боже, що коїш?! Дай хоч слабкий натяк на критерій вододілу «агнці-козлищи»! Подай знак, скинь реєстрик! Адже не буває так: навмання, від ліхтаря?! Ми ж не в силах прийняти Твою несповідимість! Втім, неминучість ми приймаємо анітрохи не легше...»

— Я нічого не пропоную. Я просто висловлюю припущення — завважте, підкоряючись вашим вимогам, а не із власної волі. Якщо вас не влаштовує Шабат, можу запропонувати вам, мій запальний Стьопо, ідею Страшного Суду.

— Ви мене за ідіота маєте?! Страшний Суд — це грім, блискавиця, мертві встають з-під землі...

— Не уточнюватимемо, за кого я вас маю. Це нецікаво мені й тим паче вам. Те, що ви описали, це Судний День Вульгаріс. Грім, блискавиця...

Кирило все-таки зважився на третій кухоль. Аж надто не хотілося вставати і плентатися в дитячий

садок. Зайві півгодини нічого не змінять. Адамчик пограється з вихователькою, подихає свіжим повітрям... Бесіда, як не дивно, захоплювала. Ах, Степане, пророк-Степан, який позаминулої осені зарахував себе до рекрутів генералісимуса Сатани! Значить, якщо добрий бог спостерігає з хмарки, як світ котиться в тартарари (із Степанової освіченої точки зору!) й умиває крильця — слід приєднатися до Князя Світу Цього. І кого-небудь мочити, мочити неодмінно, збільшуючи «критичну масу первородного гріха», щоб колесо повернуло назад, в наїжджену тисячоліттями колію. Стьопі добре. У нього завжди є мета й метод. Прості, як правда. Зрозумілі, як правда. Стьопі є для чого жити. А для чого жити Кирилу Сичу? Для чого Сичу доживати?! Ось, наприклад, блондина Володеньку, вічного Казимирового опонента, у квітні поховали. Начебто інсульт. Знаємо ми ці інсульти — у Володеньки теж дружина з «пробуджених». Всі ми знаємо, все усвідомлюємо потрошки...

— ...Вавілонська Блудниця! Вершник блідий з палаючим поглядом! Хто вам сказав, Степане, що Судний День — це *наш* день? Це день в розумінні Творця. А для нас це може виявитися тижнем, роком... Століттям, врешті.

— А мертві! Чому не встають?!

— Встають вони, Степане. Озирніться довкола! — встають. Усередині людей. У людях. Не тілами — життями, пам'яттю. А ви чекали, що міфічна кісточка «луз» почне обростати м'язами й шкірою? Що труни і насправді розверзатимуться? Блаженні матеріалісти, бо загинуть правди заради...

— Ну й падли! — втрутився Петрович.

Подумав, вижлуктив чарку «Посольської» і, щоб уникнути непорозуміння, уточнив:

— Всі падли. І ви теж. І я.

Петровичу було нудно. Важке дитинство, притулок на Алтаї, ополонка, де він тонує, бардак тітки Очи-Бала, де він втрачав незайманість, і бабки, життя без правил, бої без правил, переломи-вивихи... Там, у минулому, маячив один, головний, дражливий епізод: старий хрін, що намагався виправити юного буяна. Хрін поїв Петровича козиним молоком, учив безглуздо ворухити руками й розповідав про малозрозумілі «інкарнації». Там, у минулому, Петрович набив старому хріну пику й «зайцем» виїхав до Криму: битися. Зараз же, після багатьох років, старий хрін почав снитися Петровичу. Сидів біля ліжка, мовчав. «Ну, хто був правий?» — мовчав. «Ех, ти...» — мовчав. І ще про всяке мовчав. Коли Петрович уві сні одного разу спробував дати хріну в рило, то прокинувся з мокрими трусами. Тепер, лягаючи в ліжко, Петрович щоразу починав сильно сумніватися: чи бив він старому хріну морду в минулому? Або просто вирішив, що бив? Біс його знає... А сумніватися Петрович не любив. Не умів. І відчував, що ні до чого хорошого це не призведе.

Кирило, дивлячись на Петровича, теж передчував біду. Цей зірветься. У нього від Стьопки дах іде. І добре, якби тільки від Стьопки. Ходили чутки про реальних екстремістів, які намагалися знищувати «пробуджених». Безглуздо: до знищення тіла люди (люди?!), подібні Ванді, ставилися байдуже. Хоч свого, хоч чужого. Занадто байдуже навіть для істот, що реально усвідомили нескінченність життя. Кирило припускав наявність якогось додаткового, ще невідомого *сейфам*

чинника, що викликає цю всеосяжну байдужість. Професійна цікавість підштовхувала до пошуків, вивчення, обнародування, врешті-решт! — але здоровий глузд підказував: досить.

Досить суєти.

Здоровий глузд — і страх. Страх дізнатися щось, що остаточно позбавить існування Кирила Сича решток сенсу.

Кирило встав, тримаючи в руці початий кухоль:

— Піду я, хлопці. Мені сина з садка забирати.

— ...мочити!!! — заглушив його слова істеричний виск пророка Стьопи.

— І остання теорія, — дуже тихо, але цілком чутно сказав Казимир. Голос ставного ерудита нагадував зараз колючий дріт. — Гріх спокутувано, наступає рай. Де житимуть Адам і Єва. Степане, ви знаєте, я дуже радий, що в раю не опинимося ми з вами. Не тому, що ми погані, а вони — хороші. Зовсім з іншої причини. Ми — біль залишків гріха. Стара шкіра, линяла шерсть. Хай комусь буде боляче, хай хтось буде покараний без видимої причини. І хай цей хтось піде назавжди. Не нарікаючи і не чинячи опору. Схилившись перед свавіллям долі. Я, наприклад, піду з чистою совістю, не кваплячи відміряний термін. Володенька був не правий. Злякався, заметушився. Якби він залишився серед нас, я, його друг, не посоромився б повторити йому це в обличчя. Кирило, ви чуєте? Чи вам нецікава моя думка?

Кирило поволі допив пиво.

Страх спалахнув з особливою, болючою гостротою. Неправота того, що наклав на себе руки Володя? Адам і Єва? При чому тут Адам? Облиш, ти вже скрізь убачаєш безглузді натяки! Треба розслабитися...

І, проте, раптом здалося: Казимир знає щось, приховане від тебе, знає суть нового чинника, який обумовлює частину туманних теорій про прийдешній рай. І Стьопа знає. Тому недоговорює — кого саме мочити! — хоча для себе вирішив цю проблему. Вони всі знають, а тобі не кажуть, тому що ти — свій, ти — з рідного гетто, тебе не хочуть хвилювати, лякати...

Останній ковток відгонив божевіллям.

— Цікава, Казимире. Дуже. Але ви теж не маєте рації. Ми не покарані. Ми з вами маємо те, про що раніше, до відкриття ментал-комунікації, могли лише мріяти. Забезпечене, сите життя серед квітника. Субсидії, догляд, опіку. Свободу вчинків. Довге, якщо забажаємо, життя. Безболісну, спокійну смерть. Ми отримали мрію звичайної людини. І ми не винні, що інші отримали значно більше. Ми не винні, і ми ніколи не зможемо зрозуміти до кінця: що ж насправді отримали вони?

— Все отримали. І ще отримають. Тому що всі падали, — упевнено підсумував Петрович.

Налив чергову чарку.

Підняв її на рівень очей і додав, у супереч своєму попередньому твердженню:

— Всі падали, окрім мене. Я — людина. Я звучу гордо.

Унизу, в холі, Мішель базікав з охоронцем про баб. Власне, охорона «Ящика...» від самого початку була нісенітницею, марною тратою часу — але зараз це дозволяло ще двом-трьом *сейфам* вважати свій шматок хліба з маслом чесно заробленим, а не кинути як милостиня.

Рядовий Сич! Або, якщо хочете, генерал Сич!

Відставити!

Єсть, сер...

— Ти далеко? — запитав Мішель, відвернувшись від порівняльного аналізу блондинок і брюнеток.

— У садок, за хлопцем.

— Підвезти?

— Спасибі, я пішки...

Під Новий рік Кирило почав задаватися дивним питанням: чому Мишка в «Ящику Пандори» поважають більше за всіх? Адже не *сейф*, не рідний-приречений, а просто ідейний дурень, здатний у принципі обзавестися «ментиком» будь-якої миті, кинутися по наїждженій, солодкій доріжці. Так, ідейний, дуже спокійно сказав Мішель, дізнавшись про сумніви друга. Таких як ти, Кирюша, мало. А таких як я — дуже мало. Але ти розумієш... Навколо коїться чортзна-що — або Бозна-що; коротше, вони знають, а я не знаю. І вся ця утопія мені не до душі. Хоча б тому, що вирішував не я — вирішували за мене, вважаючи якогось Мишка Савельєва гвинтиком прийдешнього Едему. Так от, я і мені подібні не люблять бути гвинтиками. А коли доводиться бути гвинтиками, бо так вирішили згори або внизу, ми намагаємося випасти із загальної машини, відкотившись у траву. Можливо, машина обійдеться без нас. А можливо, не обійдеться. Ось я і хочу це дізнатися. Не було цвяха, підкова пропала, не було підкови, кінь зашкутильгав, кінь зашкутильгав, командир убитий, кіннота розбита, армія біжить...

Знизавши плечима, Кирило визнав ідеї Мишка дурницями.

Але пізніше Казимир, підсівши до Кирила за стлик і випадково вийшовши в розмові на цю тему,

розкрив справжню ціну дурниць Мішеля. До нього стукаються, сказав Казимир, пахаючи сигарою. Нам добре, дорогий мій, ми закриті, опечатані, і якщо чим мучимося, то лише особистими комплексами. А Мишко — з більшості. Проклятої або благословенної, цього знання я позбавлений, але більшість... У неї свої закони. Вона кличе. Вона тягне, наказує, тому що більшість, тому що інакше не вміє. Варто Мишкові хоч би раз відгукнутися на заклик, проявити хвилинну слабкість — і він без жодного «ментика» дуже швидко приєднається до більшості. Особливо зараз. А він тримає двері замкненими. Упирається. Руками й ногами. Зубами. Упертістю своєю неймовірною. Старою такою упертістю, одвічною. Раритетною. Як ви вважаєте, Кирило, хто більше заслуговує на пошану: ми чи він?

— ...Ей, Кирюха! Ти кого більше любиш? Блондинок?

— Я Ванду люблю, — невлад зауважив Кирило, розглядаючи Мішеля, немов щойно побачив його уперше. І, коли Савельєв комічно розвів руками (мов, вільному — воля!), раптом, вражаючись власній цікавості, запитав: — Мишко, скажи мені, будь ласка... Чому Казимир такий розумний?

— Так він же піп, — нітрохи не здивувавшись, відповів Мішель.

— Як піп? Який піп?!

— Звичайний. Ну, не зовсім звичайний — розстрига він. Колишній отець Михайло. Ще на початку цього... спокутування узяв та й склав із себе сан. А так: піп собі й піп. Священик. Професор богослів'я, чи що? У нього ще ксива від єпархії була: дозвіл на екзорцизм. Або на щось подібне, не пам'ятаю вже.

— А-а... — почуваючись розумово відсталим, протягнув Кирило.

Розстриг він уявляв якось інакше. В усякому разі, ставний естет Казимир з його сигарами...

Погода радувала: раніше в липні-серпні спека стояла — хоч яєчню на бруківці смаж! А зараз — тінь від кущів, що шалено розрослися, прохолода від крон дерев, легкий вітерець, аромат зелені й квітів. Жоржини, айстри, глідіолуси... Сезон, не сезон — квітнуть. Під вікнами суцільні клумби. Вже майже рай. А скоро буде зовсім, якщо вірити Казимиру.

У нинішньому травні навіть пуху від тополь не було. Тополі є, а пух відсутній.

Проте спокій оминав Кирила. Свербів у душі хитрий черв'ячок, заважав поринути з головою в нирвану пивного добросердя. Слова Мішеля лише додавали ваги теоріям колишнього священика. Спокутування первородного гріха; інтеграція душ в єдиного Адама; повсталі не тілесно, але ментально (духовно?!) мерці всередині «пробуджених»; на горизонті майорить Нью-едем з обмеженим контингентом населення... Ось, іде Кирило Сич центром міста — а чи багато перехожих за ті п'ятнадцять хвилин, що він іде, дорогою зустрів? П'ять? Десять?! Три машини проїхали — диво... Знаємо, знаємо: міграція в село, вихід з міст, учили, проходили, самі статейки партачили: з цифрами, з графіками. Але і дещо інше теж знаємо. Йдуть з життя люди похилого віку, хворі, просто втомлені від життя люди — тихо, без мук, без болю і чекання. Юрбами. З усмішкою на вустах. Ляк від такої усмішки проймає. Ніколи, нізащо не навчитися *сейфу* так посміхатися; ось і здригаємося. Часто йдуть і цілком

батьорі, повні сил здоров'яки. Як пасажери з автобусної зупинки, якщо чекати набридло.

Чекати — на що?!

Може, вони на таксі пересідають?!

Натомість народжувати перестали. Спокійно, бай-дуже; ніби за непотрібністю закрили виробництво валянок і галош. Рік народження Адамчика був останнім. Кажуть, хтось не полінувався полічити: «останців» на кульці народилися сто сорок чотири тисячі. Покоління праведників? Адам вчора потайки за варенням лазив... чашку розбив — мамину улюблену! Праведник...

— ...Наталя Петлівна, вставайте! Ну вставайте з!..

— Вона на'мисне! П'икидаєця!

— Не штовхайся, пампушка!

— Сама пампушка!

— Не хоцю-у-у так глатися! Ну Наталецька Петлівна з!..

— А давайте її водою поллємо! Я в мультику бачив...

— Давайте!..

Чи чув Кирило все це насправді? Або вже потім перезбуджений мозок сам добудував, відтворив перелякано-розгублений хор?

Дітлахи скупчилися над молодого вихователькою, що лежала біля турнічка-рукохода. Світле волосся розсипалося по землі, ліва рука без сил відкинута на край пісочниці, права ніяково підвернута. На обличчі — воскова блідість і застигла, майже дитяча образа. Як же так, все було добре, все було просто чудово, і раптом, ні сіло ні впало... Кирило завмер біля низької, акуратно пофарбованої вапном огорожі. Бігти до воріт? — далеко. Він переліз просто через огорожу, але, проламуючись крізь буйний бузок, спіткнувся. Впав.

Гострий біль в кісточці. Чорт, як мінімум, розтягнув! Насилу піднявся, чіпляючись за гнучкі, ненадійні гілки, уперто зашкандибав до майданчика.

— Розійдіться.

У тоненькому, гнучкому голосі, немов у клинку шпаги, чаїлася прихована сила. Малюки мимоволі розступилися, підкоряючись. Пропускаючи до виховательки — Адама. Наймолодшого. Владіка, його ровесника, батьки вже забрали додому, а Кирило ось, запізнівся... Крихітні пальчики упевнено лягли на шию, намацали артерію. Одночасно Адам приклав вухо до грудей жінки, п'ять-шість секунд прислуховувався...

— Ти в доктола глаєшь, так?

Адам не відповів. Мовчки схопився на ноги і, відштовхнувши хлопчиська, який загороджував найкоротший шлях, чкурнув що є сили. У медпункт. Це з'ясувалося досить швидко, але не відразу.

Тут діти нарешті помітили Кирила, який шкутильгав до них.

— Дядько Ки'ил, дядько Ки'ил! Наталя Петлівна!.. вона!..

— А вас Адам утік!

— Де медсестра?!

— Вона не сестла, вона — тітка доктол...

— У мене сестла... Танюська...

— Біжіть хто-небудь за нею швидше! Я ногу повернув, не можу швидко...

— Я! Я побіжу! — два величезні блакитні банти на соломі кісок, широко розкриті очі-волошки, і ластовиння, ластовиння... — Я біжу, дядько Ки'ил!

Дівчинка помчала до корпусу. Кирило нарешті дошкандибав до потерпілої, невміло кинувся мацати пульс.

— У неї серце. Відмовило. Я зараз, зараз, — поряд стояв задиханий Адам. Серйозний і зібраний, з великою картонною коробкою в руках. У коробці — шприци, якісь баночки, ампули, вата, бинт...

Чужа, доросла людина.

— Дай сюди! — акуратно поставивши коробку з медикаментами на землю, Адам безцеремонно вихопив з чийось рук плюшевого ведмедя-товстуна. Із зусиллям підсунув виховательці під голову. — Тато, роби їй непрямий масаж серця. І штучне дихання. Я поки шприц приготую. Повинні встигнути... Ну, давай, чого дивишся!

Кирило підкорявся, не встигнувши усвідомити, що підкоряється. Як щеня, на яке гаркнув низький, але старий і досвідчений пес. Діти принишкли, трохи позадкували і стали мовчки спостерігати за тим, що відбувається. Відлетіли два гудзики з кофтини. Напівпрозорий бюстгальтер. Чудові груди... «Рядовий Сич, м-мати твою! Відставити!» Чотири поштовхи — один вдих; чотири — один... Так учили на коротких медичних курсах для населення. Точніше, навіть не його вчили — бачив, як учать інших, чув, що при цьому говорила молоденька інструкторка. Замітку для газети готував, ще будучи студентом. «Курси життя», практичне завдання.

Курси життя...

— Сильніше, тату! Все, досить. Відсунься.

У руках Адама — мокра вата. Гострий запах спирту. Марення, нісенітниця, мана! — чотирирічний хлопчик... Кирило запізнило здригається від відчуття нереальності того, що відбувається, але нічого більше зробити не встигає. Адам з розмаху всаджує шприц, налягас всім немичним тілом. Тонка й довга голка входить

до упору — анінайменшої реакції. Адам починає обережно вдавлювати поршень. Губи хлопчиська беззвучно ворухаються: «Ну! Ну ж!» — і ще лайка, страшна, тяглова, хірургічна... Погляд Кирила на мить торкається порожньої ампули. Відламаний кінчик валяється поряд, хижо поблискуючи. Адреналін. Це означає... прямий укол в серце! Та що ж Адам робить?!

— Давай, тату! Рот в рот...

Вдих, другий, третій. Хрипкий стогін. Сіпається рука. Груди судомно здіймаються.

— Ф-фух, встигли. Ну, тато, вважай, пощастило...

Потім була нетіпаха-медсестра (відлучилася на хвилинку в гастроном), що прибігла, — шум, охи, суєта, блималки «швидкої». Це тато їй допоміг, це він. Я?! Ну та, ти, тато... Ваше ім'я? Кирило? Спасибі вам, Кирило, ви дуже вчасно, ще б пара хвилин — і все. Журналіст? Де ж ви навчилися? На курсах?!

Проте Кирила мучило відчуття, що люди брешуть, захоплюючись «подвигом» *сейфа*.

Коли вони покидали дитячий садок, Адам зауважив, дивлячись убік:

— Хороший у них медпункт. Навіть адреналін знайшовся. Молодці. Мені б цей адреналін в Аль-Джаннарі...

Кирило не знайшовся, що відповісти. Майже до самого будинку вони йшли мовчки. Біля під'їзду Адам узяв батька за руку. Підняв голову, заглянув у вічі:

— Ти неправильно думаєш, тату. Зовсім неправильно. Я не чудовисько. І не ангел. Просто Наталя Петрівна — *сейф*, як і ти. Якби було інакше, хіба я став би рятувати зовнішню оболонку? Ти не думай погано, тато...

— Ти здатний читати мої думки?

— Ні. І ніхто не здатний. Я просто знаю, про що ти думаєш.

Він посміхнувся — ясно, відкрито. Так міг би посміхнутися океан на світанку.

— Давай поговоримо? Ось лавка...

КИРИЛО СИЧ:

1 вересня ..18 р., 12:45

...фактор сидів поряд зі мною на лавці.

У голові крутилися якісь «Омени», «Ваал» Роберта Мак-Каммона, різні хитромудрі дітлахи та їхні хитромудрі справи... Ні, тату, сказав Адам. Ти знову неправильно думаєш. У тебе на обличчі все написано. Давай, я тобі розповім...

І я дізнався про Концентратори.

Якщо Ванда, «прокинувшись», пам'ятала своє життя на десять-п'ятнадцять кроків назад, то Адам пам'ятав своє — на міріади кроків. Наскрізь. І кількість життів додавалася з кожною хвилиною. От чому люди сходили у небуття, сміючись — тому що нікуди не йшли. Просто знімали зношений костюм. А в пам'яті, в душі, в серцевині когось з «останців» виникав новий осередок — пам'ять? життя?! — ніби свіжий лист на гілці клена. Хлопчики концентрували чоловіків, дівчатка — жінок. Загибель Людства виявилася міфом, помилкою Кирила Сича — відторгнутого сухого паростка, приреченого на відмирання. Нездатного відчутти всю велич задуму. Мабуть, Казимир з Мішелем дізналися або здогадалися про це набагато раніше. Але вирішили не казати мені, батькові маленького хлопчика на ім'я Адам. Я розумів їх... Я зараз багато чого розумів. Розумом, бо серцем прийняти це я не зміг до останнього. Серце — воно вперте.

Переді мною на лавці сиділо Людство нової якості. Немає Людини, окрім Адама, і я, Кирило Сич — батько Його.

— Навіщо ти прикидався? — запитав я.

— Прикидався? — він з подивом кліпнув. І раптом розсміявся, зрозумівши. — А-а, це... Варення, пустощі. Тату, повір: дитинство — найкращий час життя. Я знаю, я часто був дитиною. Навіщо мені добровільно позбуватися подарунка, якщо більше жодного дитинства у мене не буде? Мама, вона відразу зрозуміла...

— У нас хороша мама? — запитав я.

— Дуже, — серйозно відповів Адам.

І ми пішли додому. Жити-поживати. Через два роки Адам пішов до школи. Перший раз в перший клас. Навіщо добровільно позбуватися подарунка? Класи тепер були маленькі й змішані за віком. А вчителі-«пробуджені» із задоволенням грали в нову гру: «школа». Скоро гра закінчиться. Треба поспішати. Я теж граю. З сьогоднішнього дня.

Все, час.

Де батько твій, Адаме? Встає з-за столу...

АДАМ СИЧ:

1 вересня ..18 р., 16:51

...Ось і урвалися твої записи, тату.

Як і життя — на найцікавішому місці.

Чи все-таки?! Померло лише тіло, тлінна плоть, як це трапляється з нами? З більшістю?! Я не знаю. Виявляється, я ще багато чого не знаю. Адам не розумівся дивуватися? робити відкриття? намагатися осягнути?! — не зважаючи на тисячі тисяч прожитих життів... Ти зумів здивувати мене, тату.

Я швидше відкушу язик, ніж назву тебе «плотським батьком». Зараз, закінчивши читання, я зловив себе на чужому, незнайомому відчутті: мені раптом захотілося ненадовго побути — тобою. Або хоча б — таким як ти.

Влізти в «чорний ящик».

Це природно для шестирічного хлопчиська: «Хочу бути як тато!» Біда в тому, що хлопчиська звуть Адам. Брижі по воді — у мене входить хтось, що мить тому був стороннім. Невже?.. Миттєва радість, і відразу — розчарування. Ні, тату, це не ти. Ще один приєднався. Час уже б звикнути. Я і звик, от тільки...

Невже я сподіваюся?

Сподіваюся і чекаю — на тебе?!

Я знаю, як це: збирати. По крихті, по дрібці. Поєднувати в собі, відчувати єдиним цілим, океаном буття. Я знаю, що скоро нас залишиться двоє: Адам і Єва. Назавжди. Навіть якщо завтра мені на голову впаде цеглина. Мого покоління вистачить, щоб двоє — дожили. Двоє в Едемі. Двоє на Землі.

Двоє — значить усі.

Точніше, майже всі. Декого не буде з нами. Тебе, тату. Таких, як ти. Чому? У мене немає відповіді, зате є дивне відчуття. Несправедливість, байдужість чужого задуму — це завжди дивно. Можливо, відповідь була у тебе? Чому мені здається, що сьогодні, загинувши біля шкільного двору, ти зумів відповісти на риторичне питання?! Що дізнався ти, чого не знаю я?

Зараз я спробую стати тобою. Зрозуміти, відчувати. Я вже давно нічого не писав. Я вже давно не намагався стати кимось. Але я візьму в руки шостий

(шістдесят шостий? шістсот шістдесят шостий?!)
зошит у клітинку — чистий, з ледь пожовклими
листками. Візьму ручку з фіолетовим чорнилом (ком-
п'ютер — не для нас з тобою, правда, тату?).

Сяду за твій стіл.

*Це ти, тату? Насправді ти?! Стоїш поряд, кла-
деш руку на плече, посміхаєшся підбадьорливо. Я не
знав, що можна — так. Не всередині, разом, єдиним
життям, а поряд, з рукою на плечі. Генерале Сич! До-
звольте доповісти: рядовий Сич до виконання завдан-
ня готовий! Як добре, що ти писав від третьої особи.
Інакше у мене нічого б не вийшло. А так — ми зробимо
це разом. Разом, поруч, лікоть до ліктя, пліч-о-пліч —
бачиш, я навчився банальностей. Виходить, можна.*

*«Можна», — киваєш ти, і я посміхаюся, киваючи
у відповідь.*

Значить, я все роблю правильно.

Ми з тобою все робимо правильно.

ЗОШИТ ШОСТИЙ

Прийнявши вогонь, згодні ми на пільму,
Забувши, навчилися ми усьому —
Збідніли? Збагатшали? Геть сплюндрували
Життя? Й питаємо небо: «Чому?!»

Кирило Сич

Кирило вийшов з дому близько першої дня. До
школи — п'ятнадцять хвилин неспішної ходи. Уро-
ки закінчуються о 13:30, як сказала завуч Клара
Наумівна.

Часу — вагон.

...Вчителька, уроки, школа. Чи має це тепер хоч якийсь сенс? Для Адама, для його однолітків? Адже в тілах «останців» — концентрат багатьох життів, що постійно збирає, акумулює в собі тих, хто роздумав продовжувати *окреме* існування, скинув тілесну оболонку, котра стала непотрібною. Для старших дітей, кому зараз дев'ять, десять і більше — сенс безумовно є. «Ментики» починають працювати, в середньому, з 13—14 років. Природа — або хто там? втім, не важливо! — завбачлива. Поки дитина не стала підлітком, потік образів по менто-зв'язку здатний незворотно змінити свідомість і світосприйняття, а наплив іпостасей — зовсім розчавити, підім'яти під себе крихку психіку. До цього рубежу діти вчаться, як всі. Потім набувають чинності нові методики, система прямого навчання...

Зате Концентратори від початку пам'ятають свої життя, ім'я яким — легіон, з самого народження. Їм не потрібні «ментики» для запуску «ефекту Казаряна», вони ніколи не хворіють, їх обожають собаки і не жалять оси... Навіщо їм азбука? Арифметика? «Казка про царя Салтана»?! Ну, хіба що ознайомитися з останніми новинками і досягненнями... А проте, Адам з задоволенням збирав напередодні портфель, акуратно укладаючи в нього пенал із ручками і фло-мастерами, косинець, зошити, щоденник. Точнісінько так, як раніше захоплено порпався в пісочниці з паровозиками, грав у піжмурки, у «квача». Чому? На це питання Адам одного разу відповів прямо й недвозначно. Їм *подобалося* бути дітьми. Це було їхнє останнє дитинство, і вони прагнули узяти від нього все, що можна.

Схоже на правду. Заслугує довіри. Кирило й повірив... майже. Але зараз, буквально кілька хвилин тому раптом подумалося, що це — лише одна з причин подібної поведінки. Можливо, навіть не найголовніша. Крилася тут інша причина — до болю знайома, така проста й очевидна, що Кирило ніяк не міг ухопити її суть. Швидше за все, самі Концентратори теж не підозрюють про першопричину. Таємниця за сімома печатками, яка дихає на рівні підсвідомості, ясний рушійний посыл — він примушує вигадувати стрункі й дуже переконливі теорії на *свідомому* рівні.

Повертаючи біля аптеки, Кирило почав насвистувати.

Ось і чисто символічна огорожа шкільного двору, яку легко здолає будь-який першокласник. Шум, крики, лунає запізнілий дзвоник (всі вже давно на дворі). Ну звичайно, першого вересня дітлахів відпустили з уроків трохи раніше — свято, як-не-як. Правда, галас у дворі тихий. Дітей у школі мало... А старшокласники взагалі вдома сидять. Або за місто подалися. З «ментиком» — без проблем! Одночасно купаєшся в річці, вивчаєш алгебру, фізику, інформатику, обмінюєшся з приятелем свіжими анекдотами, домовляєшся з дівчиною про побачення.

Краса!

А де Адам? Напевно, затримався в класі.

Порив вітру несе по асфальту нечасте жовте листя, нагадуючи, що сьогодні — перший день осені. І де він їх тільки знайшов, вітер? Начебто зелено навкруги...

— ...бач, гади! Смішки пускають. Про нас із тобою, між іншим. Житуха наша, значить — псу під хвіст! Ось вони і радіють, янголики гробані! Мочити! Щоб на своїй шкурі! Щоб самі зрозуміли і Йому передали!..

Щоб чаша гріхів знову — по самі вінця... На круги своя!..
Рай їм, гнидам! Геєну їм вогненну, геєну!..

— Молоток ти, Стьопо. Вірно мислиш. Всі гниди.
І ти гнида. Дай хлебнути...

Старі знайомі. Степан, відставний пророк, нині чесний сатаніст, і його поплічник Петрович. Обидва добряче напідпитку. Петрович відбирає у Степана пляшку «Алушти», робить ковток, крекче, утираючи долонею губи... Кирило поспішно відвертається. Йому соромно. За Стьопу, за себе. Піти? — поки не помітили, не полізли на очах у дітей обніматися, дишаючи перегаром і вимагаючи випити зі старими корешами...

Де ж Адам?!

— Ей, пацанва! Бормотухи хочете?

— Го-о-орді! Ніс вернуть. Негоже з *сейфами* знатися!

— Ось я їм зараз наверну!.. Ей, шкет, ходи сюди. Пий. Пригощаю, значить. Ми — не те, що ваші. Нам не шкода!.. Пий, кому говорю!

Навіть спиною Кирило відчуває: обличчя у Петровича пливе, сіпається нервовим тіком. Страх — липкий, мокрий — зароджується в животі. Рухається вгору, до серця, до голови.

Хвилею стікає назад.

— Ти кому це сказав, шкет?! А ну, повтори!

Ф-фух, нарешті! Ось і Адам. Зараз вони підуть — додому...

— Ах ти, падла мала! Як із старшими базариш, щеня?

Звук ляпаса.

Ледве чутний виляск, удар, грім, дзвін — відгукується у грудях, в серці, у животі, де гніздиться страх.

Напевно, не варто було обертатися. Не треба було дивитися, що там відбувається. Не треба було...

Червоний від сказу, озвірілий Степан, брудно лаючись і бризкаючи слиною, з розмаху хлестав по щокках хлопчика років шести. Владіка Грінберга, Адамового однокласника: вони в дитячому садку разом були, а зараз — в одному класі. Що ж ти коїш, сволото п'яна?!

— Степане, припини!

Але оскаженілий пророк глухий для напучень.

— Зви! Зви своїх на допомогу, сучонок! Де вони? Де? Де твої козли?

Найстрашнішою для Кирила була Стъопчина правота. Люди — дорослі, підлітки — проходили повз них. Ковзаючи байдужим поглядом. Не звертаючи ваги. Насильство над тілом більше не цікавило їх: вічних, що йдуть в райські брами не плоттю, але душею. Насильство над тілом, народження тіла, хвороби тіла, старіння тіла, загибель тіла — ні, не цікавило. Хвилювання? Обурення?! Гнів?! — хіба це привід? Не бійтеся тих, що вбивають тіло... Дітвора взагалі зникла, один Адам поспішав по доріжці до батька, але він теж був безтурботний, немов ні Степана, ні битого Владіка просто не існувало.

Більш того, сам Владік був спокійний.

Що відбулося далі, Кирило не встиг помітити. Можливо, хлопчисько викрутився й укусив Степана за руку. Хоча навряд чи. Дуже наївно для Концентрації. Радше раптово ударив дорослого чоловіка у відповідь — вправно, діловито, безпомилково попавши у вразливе місце. Або сказав щось дуже образливе: так уміють кривдити глибоко старі — з розмаху.

— П-паскудник! Уб'ю!

Кулак пророка з розмаху врізається в дитяче обличчя. Бризкає кров. Від серйозної травми Владіка рятує мала вага — він відлітає, котиться по землі, притискуючи руки до обличчя. Степан наздоганяє, приміряється штовхнути ногою... У наступну мить Кирило вже біг. У ворота, повз кущі божевільного жасмину з колючками, туди, де п'яний нелюд бив дитину. Жорстоко, на смерть — Кирило не потребував «патника», щоб відчути чужий біль. Довго хлопчисько не витримає. Треба встигнути, треба... Звичайно, він думав зовсім інакше: простіше, без слів, банальних і безглузвих, як сама ситуація, він взагалі не думав, а чинив, забувши злякатися, і душа Кирила Сича мчала, на крок випереджаючи тіло, надриваючись у беззвучному крику. Неважливо, що малюк — Концентратор, що він жив і вмирав тисячі разів, і якщо його зараз уб'ють, він просто зіллється з іншими, з тим же Адамом... Це було не важливо, як і те, що навколишні люди не квапилися Владіку на допомогу. Достеменно знаючи: тіло — лише оболонка. Яку древнє дитя без щонайменшого жалю змінить на іншу, продовжуючи жити. Для «пробуджених» не відбувалося нічого страшного, нічого особливого.

Дурний п'яний *сейф* дарма втрачав час.

Розумний тверезий *сейф* теж дарма втрачав час.

Нехай ім.

Розумом Кирило усвідомлював: «пробуджені» по-своєму мають рацію. Розумом. Але не серцем. Останніми роками він дуже багато розумів на рівні думок, залишаючи серце тривожно дивуватися, і тепер серце вирішило відігратися за все. Тут і зараз дорослий бив дитину. Навіть якщо справжній вік Владіка неспівмірний з роками пророка Степана — доросле тіло

калічило дитяче тіло. І здоровий глузд підтискав хвіст, ховаючись у тінь.

Вища правда, вища логіка — брехня й плутанина.
Де батько твій, Адаме? Ось, біжить.

Батько завжди біжить, коли його дитині загрожує небезпека. Смішний, слабкий, наївний батько — біжить, поспішає, задихаючись, хапає ротом сухі крихти повітря... байдуже, живі чи мертві, бо ви завжди живі?! Безсмертні?! Вічні?! А батькові байдуже, живий він чи мертвий, своя дитина корчиться під ударами чи чужа — тому що батько, тому що готовий померти до часу, продовжуючись у сині.

У кожного своє безсмертя.

Вам — вічність, мені — мить.

Кирило засміявся на бігу. Він сміявся, збиваючи Степана з ніг, відкидаючи геть. Він сміявся, хриплячи і булькаючи кров'ю, коли Петрович («Стьопку, гад?! Ти — Стьопку?! Ти?!») трошив кулаками його ребра. Він сміявся, коли двоє розлючено штовхали тіло, що сіпається на землі...

«Вони — діти. Наші діти. Мої діти. От чому вони з таким захватом *граються* в дітей! А потім, виростаючи, гратимуться в дорослих. Насправді вони просто маленькі. Нові. Наплювати, що жили і вмирали тисячі разів, що за їх плечима — досвід і знання багатьох поколінь, що до нас вони ставляться поблажливо і трохи звисока, хоча при цьому — люблять, справді люблять... Діти завжди вважають себе розумнішими і сучаснішими за батьків. Але при цьому дуже, до запаморочення, до тремтіння в колінах бояться їх втратити. Ми боїмося втратити один одного, а все інше не має значення. За дітьми — майбутнє. А за батьками — минуле, яке нітрохи не гірше за майбутнє. Разом це і називається —

сьогодення. Життя продовжується. Бути батьком трохи боляче, але необхідно. Якщо б'ють дитину, треба поспішати на допомогу. Я поспішав, як міг. Здається, встиг. Здається...»

І крізь дзвін у вухах, крізь тьму, що згущується, крізь тупий, несправжній, нестрашний вже біль:

— Тату-у-у!!!

Кирило знайшов в собі сили посміхнутися. Все гаразд, синку. Роби, що мусиш, і най буде, що буде. Скажи мамі, щоб не сумувала. Не перший чоловік, не перший батько — так хоч останній. Хоч якийсь фарт, любі. Зустрінемося.

Де-небудь.

Коли-небудь.

Обов'язково.

* * *

Ось так, тату. Ти ще тут? Ми все написали правильно, тату? Ми з тобою?..

Де батько твій, Адаме?!

Хіба я сторож батькові своєму?..

І тихенько, знайомим голосом, здалека, куди немає ходу, навіть якщо ти прокинувся, і ще раз прокинувся, і знову прокинувся, тому що прокинутися — це одне, а перестати бути дитиною, сином, спадкоємцем — зовсім інше...

Милосердя не проси — не дадуть.

Хоч мовчи, хоч голоси — не дадуть.

Божий млин в усі часи —

Верть та круть!

Доле, смерть мені даси? — не дадуть...

*Я все розумію, тату. Я розрізняю добро і зло.
Нам... мені... нам не вистачатиме вас в Едемі. Вас,
наших батьків. Адам народив синів. Сини вирости,
подорослішали, самі стали батьками — і, вреш-
ті-решт, круг замкнувся.*

Так, тато, я чую тебе.

*Волі хочеться, кріпаче? — не дадуть.
Долі хочеться, жебраче? — не дадуть.
Натовп — церква небораків.
В храмі — п'ють.
Хочеш голосу, співаче? — не дадуть.*

*Батьки йдуть. Круг замкнувся. Чи зможу я, от-
руєний добром і злом, не перетворити його на спі-
раль? Все почнеться спочатку, на новому витку —
і ми знову зустрінемося з тобою, тату. Ми зустрі-
немося, і цього разу все буде добре.*

Все обов'язково буде добре, адже я знаю...

*Не навчився я просити — то й нехай!
Без надії та без сил — то й нехай!
Блазню, в дзвоник калатай,
Пий-гуляй!
Хоч здіймайте на списи — то й нехай.*

*Я не знаю головного: ти повернешся — чи я виру-
шу шукати тебе?!*

Чи знайду?!

*Тату, мертвий, ти посміхався так, як мені ніко-
ли не зуміти.*

*Бруд під нігтем у Творця — так, це я.
Щит останнього бійця — так, це я.
Слово Сина й Панотця,
Біль змарнілого лиця,
Сенс початку та кінця — так, це я.*

*Все буде добре. Я це знаю напевно. Кому, як
не мені?!*

Чому я плачу, тату?..

Травень—серпень 2001 р.

ВКЛАСТИ ДУШУ

Світанок пах приреченістю.

Ще перш ніж розплющити очі, Мбете Лакемба, спадковий жрець Лакемба, здавна званий Старим Лайком, відчув тухлий присмак фатуму. Дні долі завжди починаються зі світанку, за цим їх не відрізниш від решти днів, що низкою пробігають повз людей, а ті смішно розчепірюють руки, аби упіймати вітер, і махають наосліп — пропускаючи найважливіше. Протяг змією слизнув до будинку, несучи в зубах скривавлений клопоть плоті північно-східного бризу, і солоний запах моря сягнув ніздрів Мбете Лакемби. Інших запахів, не рахуючи тухлятини фатуму, жрець не знав — єдину в своєму житті дальню подорож, що зв'язала два острови — оточений рифами Вату-вара із цим зіпсутим цивілізацією уламком, що біля узбережжя Південної Кароліни — упертий Лакемба відбув морем. Так, панове, саме морем, хоча західні Мбаті-воїни з великими зірками на погонах пропонували заощадити час і полетіти літаком. Напевно, замість зірок їм слід було розмістити на погонах циферблат годинника, тому що вони все життя боялися згаяти час. Невдахи — так вони звали тих, чий час сипався крізь пальці. А за успіх мали латунні зірки, гідну пенсію і смажену індичку;

західні Мбаті народжувалися старими, навиятку лежали в пелюшках, схожих на мундири, і звали це успіхом.

Мбете Лакемба відірвав потилицю від дерев'яного узголів'я і, крячучи, став підніматися. Більшість берегових фіджійців на схилі віку схильні до повноти, і жрець не був винятком. Колись ставний, кремезний, зараз Лакемба зігнувся від років і подвоєної ваги, а з-за драглистого бурдюка живота рухався переваляючись, як дурна свійська птиця. Втім, обличчя його, мов витесане з пористого каменя скель Вату-вара, не змінилося — ті самі високі вилиці, довгий прямий ніс, крупні риси... таке обличчя в огрядного старигана дивувало, і місцеві рибалки потай схрещували пальці й відводили погляди, зустрівшись очима з острогою незмигних чорних очей Старого Лайка. Рибалки дивилися телевізор і любили своїх дружин під крики програвача компакт-дисків, у рибалок були медична страховка й будинки, що тхнули пластмасою, але в морі хвилі розгойдували човни, а нічне небо байдуже поглядало згори на блаженські торохткі шкаралупи, що їхнє ляцання дарма котилося простором, і медична страховка здавалася чимось незначним, як мурашка на рукаві, а слова Старого Лайка про мусон опівночі — гласом пророка перед уклінними послідовниками.

Потім рибалки поверталися додому, і Уїтні Хьюстон допомагала їм любити своїх дружин, гучно скаржачись на самотність із темниці програвача.

Намагаючись не розбудити матінку, яка безформною купкою ганчір'я дрімала в кутку біля земляної печі, Мбете Лакемба вийшов надвір. Сторонній спостерігач відзначив би дивовижну, як на вік і поставу

кульгавого жерця, безшумність його ходи, та в будинку Старого Лайка одвіку не водилося сторонніх, особливо перед світанком. Старий мерзлякувато здригнувся, зняв з мотузки висохлий за ніч одяг і почав натягувати брезентові штани із кишнями на дупі, які досі викликали у нього подив. Ці кишені дивували жерця багато років підряд, бо дупа потрібна розсудливій людині, щоб на ній сидіти, а не тримати різний мотлох, сидіти на якому незручно, ба навіть боляче, чи ти порядна людина з Вату-вара, чи ти ловець успіху в зоряних погонах або рибалка, який вірить водночас у забобони й у медичну страховку.

Мабуть, значно більше був вартий подивування той факт, що штани Лакемби не промокли від ранкової роси — але це дурниці, якщо знаєш слова Курру-ндуандуа; а ось кишені на дупі...

Почувавши волохате черево, що радісно перевалилося через вузький шкіряний ремінець, Мбете Лакемба притулився до огорожі й шумно втягнув ніздрями повітря. Ні. Світанок, як і раніше, пах приреченістю. Навіть сильніше ніж при пробудженні. Так вже було, коли на рідному Вату-вара жерцю довелося стати до бою із двохвостим Змієм Туа-ле-іта, духом Стежки Мертвих, який беззаконно потяг душу правильної людини, йому не належну. Білий священик хотів було відвезти Лакембу до шпиталю, він торочив про милосердя, а потім почав проклинати дурнів зі шкірою кольору шоколаду «Согопа», бо не розумів, як може здоровий хлоп більше тижня лежати нерухомо з холодними руками і ногами, лиш зрідка хапаючи себе за горло; а в Туа-ле-іту білий священик не вірив, що дивина як на жерця, навіть якщо той носить дивний комірець і називає Батька-Нденгеї то Христом, то Єговою.

На щастя, матінка Мбете Лакемби не дозволила відвезти сина в госпіталь св. Магдалини, інакше двохвостий Туа-ле-іта не тільки заковтнув би вкрадену душу разом з жерцем (той задихнувся б під кисневою маскою), а й любісінько повеселився б собі із західними Мбаті. Хоча крики білого священика, що розполохали духів-покровителів, не минулися безслідно: за місяць після того, як жрець прокинувся на світанку від знайомого запаху, забутий острівець Вату-вара знадобився зоряним погонам для їх гучних ігор. Світанок був правильним — після забав західних Мбаті-воїнів лишається випалений камінь, гнилі телята з роздутими животами і щури розміром з добру свиню, які тішать своїм писком духа Стежки Мертвих.

Але думка жерця нікого не хвилювала, тому що західний Мбаті з найбільшою зіркою і без того потай засуджував марнотратство уряду: він вважав, що переселення «шоколадок» за казенний рахунок було верхом дурості, надто після того, як їм було виплачено двохсотвідсоткову компенсацію. Отже, жителі Вату-Вара роз'їхалися по усій Океанії, неширо дякуючи доброму чужому уряду, а пароплав зі смішною назвою «Paradise» повіз упертого Мбете Лакембу з його матінкою геть від скель Вату-вара.

Туди, де горбаті хвилі Атлантики омивають узбережжя Південної Кароліни, не забуваючи хлюпнути жменю солоних сліз і на крихтний насип кам'янистої землі Стрім-Айленда.

Вчинок жерця здивував не тільки головного західного Мбаті, але й односельців, які належали до однієї з Лакембою сім'ї-явуси; але якщо ти більше тижня провалявся в обіймах двохвостого злодія Туа-ле-іта, то від тебе слід очікувати будь-яких чудасій.

Мбете Лакемба знав, що робить, коли піднімався на борт «Paradise».

...капрал берегової охорони, височенний негр з виголоною головою, махав зі свого катера Старому Лайку — навіть капрал, який потерпав від похмілля, збагнув, що сьогодні старого обтяжує не тільки півсотня фунтів жиру, здатна замінити рятувальний жилет, але й неабияка порція поганого настрою.

* * *

Бар був порожній: ловив гав за шинквасом однорукий бородань-господар, спав, опустивши голову на стіл, Гирявий Абрахам, та ще сидів у кутку, за найчистішим столиком, незнайомий коротун у брезентовій рибальській робі.

Явно з чужого плеча.

Таким породистим коротунам більше личить строгий костюм-трійка і краватка, втричі дорожча за всі роби, які знайдуться у цілому селищі.

Щоразу, заходячи до цього похмурого приміщення, гордо поіменованого баром, Мбете Лакемба вражався пихатості стрім-айлендців. Назвати баром хижу, що тулилася до крамниці Вільяма Кукера, чиєю правою рукою свого часу поснідала прудка мако¹, було таким

¹ Мако — *Issurus oxyrinchus* Rasinesque, оселедцева акула, найближчий родич великої білої акули. Одні з найбільш небезпечних для людини риб, що нерідко випливають з води і вихоплюють своїх жертв прямо з човнів. Довжина — до 4 м., вага — до 500 кг.

же перебільшенням, як... ну як, наприклад, назвати барменом самого Кукера.

— Як завжди, Лайку? — спитав однорукий, почевши, доки Лакемба звикне до сутінку після сонця, яке пражило назовні.

Полудень диктував острову свої умови.

Старий кивнув, і Кукер хвицьнув двері. Бреньчання гітари стихло, і долинув брязкіт посуду — мексиканець-помічник стрімголов кинувся смажити бекон і заливати шкварки п'ятьма яйцями; смаки Старого Лайка не мінялися стільки років, що до них звикли, як до регулярної зміни дня і ночі.

Коротун у роботі відірвався від вмісту чашки, яку він вивчав, сумно тримаючи перед самим носом, як всі короткозорі, тимчасово позбавлені окулярів, і натомість втупився у Мбете Лакембу.

Якщо спочатку він явно припускав, що темна масна рідина в чашці рано чи пізно перетвориться на каву, то зараз одному Богу було відомо, на кого він мав намір перетворити розжирілого старого.

— Добрий ранок! — коротун сумно пожував обкиданими простудою губами. — Мене звати Флаксман, Александер Флаксман. Доктор іхтіології. Сідайте, будь ласка, до мене, бо я скоро здохну від нудьги і не дочекаюся катера.

— Лакемба, — кинув старий, сідаючи навпроти.

Приреченість світанку мало-помалу просочувалася досередини, і ніздрі жерця тріпотіли, ловлячи сморід долі.

У бляклих очицях доктора Флаксмана спалахнули підозрілі вогники.

— Лакемба? — перепитав він і навіть відсърбнув із чашки, чого раніше зовсім не збирався робити. — Мбаті Лакемба? Явуса але Соро-а-вуравура?

— Мбете Лакемба, — байдуже поправив старий. — Мбете, матангалі-мбете. Явуса На-ро-ясо. Туна-мбанга ндау лавакі. Оро-і?

Однорукий Кукер за шинквасом спохмурнів і подлубався пальцем у вусі.

— У моєму закладі говорять нормальною мовою, — буркнув він. — А хто хоче плюватися всякою поганню, хай вимітається на вулицю.

Було помітно, що коротун встиг неабияк остобісити Вільяму Кукеру, який і без того не вирізнявся поступливістю; просто раніше не знаходилося приводу присікатися до доктора іхтіології.

Кава йому не подобається, розумнику...

— Він запитав: чи не є я Лакембою з касти воїнів? — старий навіть не обернувся до розлюченого Кукера. — І чи не належу до спільноти «Тих, що збирають данину зі всього світа»? А я відповів, що від зачаття належу до касти жерців, матангалі-мбете.

— Саме так, — хихотнув коротун. — І ще ви додали, що у «того, хто випорожнюється камінням», препогана вимова. Думали, я не знаю діалекту Вату-вара?!

Жрець промовчав.

Розчаровувати гордого зі своїх знань коротуна було нижче гідності правильної людини — крім того, тоді довелося б пояснювати, що у «того, хто випорожнюється камінням» погана не лише вимова.

За «ндау лавакі» на батьківщині Мбете Лакемби викликали на поєдинок у рукавицях, вкритих акулячими зубами.

Оро-і?

— П'ять років, — похвалявся між тим Флаксман, — п'ять років свого життя я віддав вашим скелям, вашим бухтам і мілинам, і в першу чергу, вашим таємницям, шановний Мбете Лакемба! Якби мені хто-небудь сказав тоді, що спливуть роки, мене змиє за борт і я опинюся на забутому Богом і урядом Штатів острівці, де зустріну спадкового жерця зі спільноти На-ро-ясо, «Тих, що керують акулами», — присягаюся, я розсміявся б і плюнув йому межи очі!..

«А він розбив би тобі породисту пику», — подумав Лакемба, схиляючись над яєшнею, яку щойно поставив на стіл сяючий мексиканець.

Коротун раптово похлинувся словами, немов перший же проковтнутий Лакембою шматок став доктору іхтіології поперек горла.

— Лакемба? — хрипко перепитав він. — Стривайте, стривайте... Туру-ноа Лакемба часом не ваша родичка?

— Це моя матінка, — з поваги до матері старий на мить перестав жувати і склав долоні перед лобом.

— Матінка?! Але ж саме її я просив... ні, благав дозволити мені побачити обряд ініціації вашої явуси! Той самий, про який згадував у своїх мемуарах падре Лапланте!.. на коліна навіть став — ні, й усе! Навідріз! Боже, ну чому ви, фіджійці, такі вперті? І чим я, доктор Флаксман, гірший за францисканця Лапланте?!

«Тим, що білий Лапланте теж Мбете, як і я, тільки називає Великого Нденгеї інакше», — жрець продовжив сніданок, марно намагаючись відсторонитися від базікання доктора Флаксмана і викликаних ним спогадів.

— Треба вам той обряд, — гмикнув із-за шинквасу Кукер, дряпаючи нігтем дерев'яну панель. — Маєтесь дурнею...

На дереві залишалися ледве помітні світлі шрами.

— Ви не розумієте! Падре Лапланте писав, що члени явуси «На-ро-ясо» в день повноліття пірнають у бухту і пускають собі кров, приваблюючи акул! А потім — знаєте, як вони зупиняють атакуючого хижака?!

— Гарпунною рушницею, — фантазія не належала до сильних сторін однорукого Кукера.

— Дудки! Вони зупиняють акулу... поцілунком! І та не тільки полишає будь-які спроби зжертви божевільного, але й починає захищати його, якщо в бухті з'являється інша акула!

— Гей, Пако! — що є сили заволав Кукер. — Гей, сучий сину, черевиче нечищений, ти мене чуєш?

— Чую, господарю! — долинув із-за дверей голос мексиканця.

— Ми тебе сьогодні акулі кинемо! Зрозумів, неробо?

— Навіщо?

Мабуть, після восьми років роботи на Вільяма Кукера, Пако подібна перспектива не хвилювала.

— Наче живця! Вона на тебе, дурня, кинеється, а док її в дупу цілуватиме! Прямо під хвіст! Зрозумів?!

Пако не відповів — напевно, зрозумів.

Флаксман образився і на деякий час замовк, що цілком влаштовувало Лакембу; проте тепер завівся Кукер.

— Не знаю, які штуки витворює рідня Старого Лайка — хай хоч трахаються з акулами! — але коли раз-мако відрубала мені руку по лікоть (Біл демонстративно помахав куксою в повітрі, немов це мусило присоромити коротуна), мені було не до поцілунків! І ось що вам скажу, містере: ви, може, і велике цабе у себе в інституті, або звідки ви там випірнули; напевно, ви і на акулах тямитеся, як їхній президент, — не буду сперечатися. Але не треба мене вчити,

як з ними поводитися! Кращий поцілунок для хвоста-тої мерзоти — заряд картечі, або хороший гарпун, або гачок із чвертьдюймової неіржавіючої сталі; а найкраща подружка — динамітна шашка!

Немов в унісон останньому вигуку завищали петлі, двері бару відчинилися навстіж, і в отвір ринуло сонце. Чорний силует на порозі важко ворухнувся, скривавлений підгулялий бриз з моря обійняв гостя за широкі плечі і жбурнув ув обличчя присутнім жменю солі та йодистого смороду.

І ще — приреченості.

Тільки нюх цього разу підвів людей; всіх, окрім старого Лакемби. Заскочений на півслові Кукер здивовано кліпав і ніяк не міг второпати, що це на нього найшло?!

Розкричався ні сіло ні впало.

Люди мовчали, кліпали віями, а доля бродила берегом і сміялася. Мбете Лакемба виразно чув її сміх і скрадливі кроки, схожі на плюскіт хвиль.

Але це тривало недовго.

— Точно, Біллі! — гримнуло з порогу не гірше за динаміт, і двері з тріском зачинилися, відрізавши людей від кривавого сонця, свавільного бризу і запаху, який тільки прикидався запахом моря. — Запалив гніт — і догори черевом!

За мить до стійки протупав Ламберт Мак-Еванс, відомий усьому Стрім-Айленду як Малий Лемб¹. Він хряснув кулачищем по дерев'яному покриттю, голосно пустив вітри і озирнувся з надією: а раптом комусь це не сподобається?

На жаль, приводу відвести рибальську душу не трапилось.

¹ Лемб (lamb) — ягня (англ.).

— Зовсім життя не стало від триклятих тварюк! Четвертий день виходимо в море — і що? Болт анкерний з лівим різьбленням! Мало того, що жодної риби, так ще і половину сіток — на дрантя! Я ж казав: треба було відразу пристрелити ту бруднопузу бестію, я не я буду! Глянь, аж і Х'ю досі ряст топтав би, і весь Стрім-Айленд не ковзав по гальці голим... ет, та що там! Джину, Біл! Чистого.

Будь-яку тираду Малий Лемб закінчував однаково — вимагаючи джину.

Чистого.

— Перепрошую, то це ви і є містер Мак-Еванс? — раптом озвався іхтіолог.

— Ні, Майкл Джексон! — загиготів Кукер, знімаючи з полиці гранчатий бутель «Джим Біма». — Зараз заспіває.

Сам рибалка взагалі проігнорував питання.

— Та я, власне, саме з вами і збирався зустрітись! — повідомив доктор Флаксман, аж засяявши. — Про яку це «бруднопузу бестію» ви зараз розповідали? Чи не про ту акулу, щодо якої з вашого острова до новоорлеанського відділення Американського інституту біологічних наук надійшла телеграма?

— Ну? — похмурий Ламберт врешті повернувся до іхтіолога. — А якщо і так? Тільки ми, хлопче, телеграму до Чарлстона посилали, а не до вашого сраного Нью-Орлеану!

— Цим неробам з Асоціації? — презирливо скривився Флаксман. — У них ледве вистачило клепок переправити ваше повідомлення в наш інститут. І ось я тут!

Ощаслививши присутніх останньою заявою, доктор піднявся, гордо обсмикнув рибальську робу —

це виглядало як мінімум кумедно — і почав представлятися.

Представлявся Флаксман довго і охоче; навіть незворушний Лемб, якому, здавалося, було наплювати на все, у тому числі й на недавню загибель власного брата Х'юго, відірвався від джину і здивовано вступився в іхтіолога. А Лакемба доїдав принесену Пако яєчню і, як сказали б колеги доктора Флаксмана, «отримував від видовища естетичну насолоду».

Сьогодні він міг собі це дозволити.

— ...а також член КДА — Комісії з дослідження акул! — гордо закінчив Александер Флаксман.

— І приплив сюди верхи на їздовій мако! — пхикнув Малий Лемб.

— Майже, — з несподіваною сухістю відрізав іхтіолог. — У будь-якому разі, я хотів би отримати відповіді на свої питання. Де акула, про яку йшла мова в телеграмі? Чому ніхто не хоче зі мною про це говорити? Суцільні недомовки, натяки... Спочатку присилаєте телеграму, а потім всі наче води в рот набрали!

Член КДА й таке інше явно починав закипати.

— Я вам відповім, док.

Двері знову грюкнули — цього разу за спиною капрала Джейкобса, того самого височезного негра, що зранку махав Лакембі рукою. Капрал півгодини як змінився з ваhti і всю дорогу від гавані до закладу Кукера мріяв про легку закуску й ковток пива.

Захопившись безплатною виставою, присутні не помітили, що Джейкобс вже хвилин п'ять стовбичить на порозі.

— Тому що дехто справді набрав у рот води, причому назавжди. Три трупи за останній тиждень — це вам як? Будь-хто базікати закається!

— Але ви-то, як представник влади, можете мені розповісти, що тут відбулося? Я плив у таку далечінь, із самого Нового Орлеана, мало не потонув...

— Я можу, — задоволений, що його прийняли за представника влади, негр всівся за сусідній столик, і Пако миттю звів перед ним гору сендвічів, що стікали кетчупом, і запітнілий кухоль пива. — Я, любий мій док, можу, тільки нехай вже Ламберт почне. Якщо, звичайно, захоче. А я продовжу. Що скажеш, Малий?

— Думаєш, не захочу? — хижо виширився Ламберт, блиснувши сталевими зубами крізь жорстку сиву щетину. — Правильно думаєш, капрал! Не захочу. Гей, Біл, ще джину! Не захочу — але розповім! Тому що цей ДУЖЕ вчений містер плаває в тому ж самому лайні, що і ми всі! Тільки він цього ще не знає. Саме час розтлумачити!

До бару увійшов іще один гурт: двоє таких же похмурих, як і Ламберт, рибалок, молодий хлопець з понівеченою лівою половиною обличчя (по щоці немов тертушкою пройшлися) і тиха дівчина в непоказній сірій сукні з воланами...

Їй аж ніяк було не місце в закладі Кукера — але на тих, що увійшли, ніхто не звернув уваги.

Малий Лемб зібрався розповідати!

Це було щось новеньке, і всі, включно із новопривітними, збиралися послухати — навіть Пако швиденько примостився в кутку і перестав мордувати свою гітару.

Замовлень не надходило, і мексиканець міг викроїти хвилину відпочинку.

Одну з багатьох — Стрім-Айленд не балував роботою Кукера і його помічника; втім, як не балував і решту.

— Вся ця срань почалася близько місяця тому, коли ми з моїм покійним братиком Х'ю ловили тріску. Ловили, ясна річ, малою сіткою...

* * *

— Давай, Лембе, витягуй! — заволав Х'юго, що стояв на містку, спостерігаючи, як наливається блиском риб'ячої луски сітка, підтягувана лебідкою з лівого борту. Лов сьогодні був чудовий, тим паче, що конструкція, скромно названа братами «малою сіткою», насправді мало не вдвічі перебільшувала стандартну дозволену снасть. До того ж, Мак-Еванси закинули ще пару-трійку гачків — китайський ресторанчик, що відкрився в Мертл-біч, непогано платив за акулячі плавники, і брати сподівалися на додатковий прибуток.

Цієї миті «Красунчик Фреді» здригнувся.

Різону в ухо виск лебідкових талей, пирхнув мотор, що рівномірно торохтів, і корпус дрібно затремтів. Немов хтось вплив із темної глибини й учепився в сітку зі здобиччю братів Мак-Еванс, не бажаючи віддавати людям морську власність. Але «Красунчик Фреді» перейняв неабияку впертість своїх володарів, тож, перечекавши першу мить потрясіння, він вигнув горбом металеву спину, розвертаючись носом до хвилі. Стрім-айлендці вважали, що свій човен Мак-Еванси назвали на честь співака з «Queen», і лише самі Х'юго з Лембом знали, що обидва вони мали на увазі зовсім іншого Фреді — страшненького героя жахливчиків із лезами замість пальців. Привабливий вбивця імпонував братам куди більше за «блакитнуватого» співака.

Наступної миті шарпнуло з правого борту, внаслідок чого крайній повідець з гачком із чвертьдюймового сталевого дроту на кінці туго натягнувся.

Лебідка поспішно застукала знов, талі трохи ослабли — але вода продовжувала вирувати і, коли сітка мішком повисла над піною, брати Мак-Еванси від щирого серця висловили все, що думали з приводу діри у сітці і зниклого улову.

Тому рибалки не відразу помітили, що коїться по правий борт.

А коїлося там дивне: волосінь була натягнута так, що аж дзвеніла від напруги, вода спінювалася бурунами — а потім повідок раптово ослабнув, жива торпеда зринула над водою і з шумом упала назад, плюснувши на рибалок, які кинулися було до борту, цілим фонтаном солоних бризок.

— Велика біла! — пробурмотів Х'юго. — Футів дванадцять, не менше! Молода, ось і казиться...

— Мабуть, ця падлюка нам сітку й порвала, — сплюнув крізь зуби Ламберт. — Пристрелю тварюку!

Він вже було зібрався пірнути в рубку за рушницею, аж спокійніший і розважливіший Х'юго його спинив.

— Ти її хоч розглянув доладу, виродок?!

— Та що я, акул не бачив?! — обурився Ламберт.

— Не комизься, братику! У неї все черево... у візерунках якихось, чи що? Наче татуювання! Може, такої акули взагалі ніхто не бачив!

— І не побачить! — Малий Лемб хотів стріляти і знав, що стрілятиме.

— Дурний ти! А раптом нею яйцеголові зацікавляться! Продамо за купу хрустких!

Подібні аргументи завжди діяли на Ламберта правильно — а тут ще й біла бестія, мов навмисне, знову

виплигнула з води, і рибалка справді побачив яскраво-синю в'язь на світлому акул'ячому череві.

— Переконав, Х'ю, — вщухнувши, буркнув він. — Беремо звірюку на буксир і... Слухай, а де ми її триматимемо? Здохне, стерво, хто її тоді купить?!

— Та в «Акул'ячій Пащі»! — реготнув Х'юго, якому сподобався власний каламбур. — Перегородимо «щелепи» дротяною сіткою — і хай собі плаває!

«Акул'ячою Пашею» називали глибоку затоку з вузькою горловиною на східному краї Стрім-Айленда. Скелі-«щелепи» розходилися на якихось тридцять футів.

На тому і дійшли згоди.

Увечері, коли бузкові сутінки м'яким покривалом огорнули острів, старий Мбете Лакемба вийшов на старий пірс, з якого Лемб Мак-Еванс, лаючись собі під ніс, кидав рештки сьогоднішнього улову в «Акул'ячу Пащу». Втім, риба зникала в АКУЛЯЧІЙ ПАЩІ як в прямому, так і в переносному значенні цього слова.

— О, Старий Лайк! — зрадів Малий. — Слухай, ти ж у нас наче акул'ячий родич?! Загалом, тямитись маєш. А ну, глянь... зараз, зараз, підманю її ближче...

Проте, як Малий не старався, полонена акула до пірсу підпливати відмовлялася. І лише коли Мбете Лакемба ледве чутно пробурмотів щось і, сівши, лягнув долонею по воді, акула, немов вишколений пес, миттєво зринула біля пірсу і поволі закружляла поряд, час від часу демонструючи татуйоване черево усім бажаючим.

— Ну що, побачив? — поцікавився Ламберт, приписавши акул'ячу слухняність своєму чарові. — Що це?

— Це Н'даку-ванга, — обличчя фіджійця, як, втім, і завжди, не виражало нічого, але голос на останньому

слові задрижав, прозвучав надивовижу врочисто і шанобливо. — Кучеряві мисливці з південно-східного архіпелагу ще називають його Камо-боа-лії, або Моса.

— А він... цей твій хрінів Н'даку — він рідко зустрічається?

— Н'даку-ванга один, — Лакемба обернувся і важко побрів геть.

— Ну, якщо ти не брешеш, старий, — кинув йому в спину Малий Лемб, — то ця зараза повинна коштувати силу-силенну грошей! Як справа вигорить — з мене випивка!

Лакемба кивнув. Дарма, чи що, пароплав зі смішною назвою «Paradise» віз жерця через солоні простори? І тим більше зайве було пояснювати Ламберту Мак-Евансу, що Н'даку-ванга ще називають Н'дакузіна, тобто «Світлоносний».

На падре Лапланте це ім'я свого часу справило чимале враження.

* * *

— ...ну а потім до нас заявився цей дурень Пол!

Ламберт здригнувся, як ведмідь, що не впіймав форець, відшукав на стійці свій келих із залишками джину і вихлюпнув його вміст собі у пельку. Не чекаючи на замовлення, Кукер відразу ж виставив оповідачу банку тоніку, знаючи, що обидва Мак-Еванси (і Лемб, і покійний Х'юго) джин із тоніком вживають окремо.

Втім, Х'юго — вживав.

— Так от, на чому це я... ах, ну! Заявляється, себто, зранечку цей дурень Пол і проситься годувати звірюку!

— Припнув би ти язика, Малий, — непевно докинув Кукер, сіпнувши куксою. — Сам знаєш:

про мертвих або добре, або... Знову ж таки, он і татусь його тут!

Кукер замовк і лише скосив око на снулого Гирлявого Абрахама.

— А мені плювати! Хай хоч сам Отець Небесний! Кажу — дурень! Дурнем жив, дурнем і здох! Ну хто, крім повного кретина, добровільно зголоситься годувати акулу?!

— Щось мені пригадується, Ламберте, наче ти раніше казав, що ви з братом його найняли, — немов ненавмисне докинув капрал Джейкобс, розправляючись із черговим сендвічем.

— І то правда, найняли, — стишив голос Малий Лемб. — Тільки хлопець сам напросився! Ці смердючі емігранти риб'ячі тельбухи руками перевертати згодні, за цент на годину! Козли нетямущі! І повірте мені на слові: все лайно через цього хлопчиська трапилось! Через нього й через акулу...

— Яку зловили ви з Х'юго, — уточнив хтось з-за Ламбертової спини.

Рибалка обернувся всім тілом, розхлюпавши тонік, який зло зашипів, але так і не зрозумів, хто це сказав, а той не квапився зізнаватися.

— Ти мене дістав, виродок, — промовив Мак-Еванс у простір. — Все, не буду більше ні хріна розповідати! А якщо вам, док, цікаво, то це саме ми з небіжчиком-Х'ю настукали телеграму до Чарлстона. Потім сиділи сиднем і чекали на відповідь, а біле стерво зжирало половину нашого улову. Нарешті ваш гівняний інститут зробив нам ласку і відгукнувся, і коли стало ясно, що ніяких грошей нам не світить, Х'ю сказав: все, Лембе, треба застрелити цю тварюку... І баста! Далі хай капрал або хто там хоче розповідає. З мене годі! Біл, ще джину!

— Пол годував акулу зовсім не заради ваших грошей, — голос дівчини у сірій сукні був спокійним, але у великих чорних очах блищали сльози. — Скільки ви платили йому, містере Мак-Еванс? Долар за день? Два? П'ять?!

— Цей дурень і срібного четвертака не заробив! — пробурчав Ламберт, не дивлячись на дівчину.

— Не смійте називати його дурнем! — скрикнула дівчина і відвернулася, схлипнувши. — Вам було до нього байдуже! Гроші, гроші, тільки гроші! А хто не мчить стрімголов за кожною монетою — той дурень і невдаха! Так, містере Мак-Еванс? Так, Баррі Хелс? — обернулася вона до хлопця з понівеченою щокою.

— А я тут до чого, Емі? — огризнувся Баррі.

Ламберт багатозначно кахикнув.

— До того! Як не такий, як всі — можна і познуватися з нього разом із своїми приятелями! Так, Баррі? Як дурень — то можна платити йому гріш за брудну роботу? Так, містере Мак-Еванс? А те, що цей «смердючий емігрант» — теж людина, що у нього теж є душа, що йому теж потрібен хтось, здатний його зрозуміти — на це всьому Стрім-Айленду в кращому разі начхати! Батько — гіркий п'яниця; он, син загинув, а він нажерся і спить у кутку! Мати померла, друзі... а як же, друзі! Знайдеш тут друга, коли навколо самі Баррі Хелси і містери Мак-Еванси, які називають тебе дурнем і сміються в обличчя! Ніхто з вас його не розумів!.. І я, напевно, теж, — помовчавши, додала Емі.

Малий Лемб знизав широченними плечима і шумно сьорбнув джин.

— У Пола не було жодної близької людини, — дуже тихо промовила дівчина. — Нікого, кому б він міг... міг вилити душу! Я намагалася пробитися до нього крізь

панцир, яким він себе оточив, захищаючись від таких, як ви, але я... я не встигла! І йому не лишалося нічого, крім вкласти свою душу в цю кляту акулу!

* * *

Золоті блискітки мерехтіли на поверхні бухти, сите море, мружачись на сонці, ліниво облизувало гладку гальку берега; трохи поскрипували, погойдуючись, талі лебідки.

Старий пірс ледь чутно застогнав під легкими кроками дівчини. Біля самого краю рання гостя зупинилася і роззирнулася навсбіч. Погляд її раз у раз повертався до купки скинутого одягу, що крилатою медузою простяглася на гальці за крок від межі прибою. Вилиняли джинси, футболка з написом «Megadeth» і вишкіреним черепом та старі кросівки Пола із зім'ятими шкарпетками всередині валялися на березі; але самого Пола ніде не було видно.

— Поле! — покликала Емі.

Ніхто, окрім чайок, не відгукнувся, хіба що легкий бриз, який налетів з моря, загадково свиснув і легко-важно помчав далі у своїх справах.

— Поле! — в хрипкому голосі дівчини лунала тривога.

Якась тінь промайнула під іскристою поверхнею бухти, і воду розпоров великий трикутний плавник. Серце Емі стислося, дівчина придивилася до силуету, що промайнув за яких тридцять футів від пірсу — і мало не скрикнула від жаху, затиснувши рота долонею. За плавник чіплялася гнучка юнача рука! На мить Емі здалося, що окрім цієї руки більше нічого немає, це все, що залишилося від Пола — але наступної миті

поруч із плавником з'явилася світловолоса голова, знайомим ривком відкинула з лоба мокрі пасма — і дівчина упізнала обличчя свого друга.

В очах Пола не було ні страху, ні болю, ні навіть звичайної, повсякденної настороженості підлітка, ображеного на цілий світ. Неземне, неможливе блаженство було в тому погляді, чисте, вимите цівками, що рясно стікали з волосся. Пол тихо засміявся, не помітивши Емі, прополоскав рота і знову зник під водою.

Вони довго не з'являлися — хвилину? дві? чи більше? — аж ось акулячий плавник знову розітнув поверхню бухти, вже значно далі від пірсу; і знову поряд з ним була голова Пола! Емі стояла, затамувавши подих, немов це вона сама раз по раз пірнала разом із хлопцем і його страшною подругою — а потім вода сколихнулася зовсім близько, і дівчина побачила, як Пол неохоче відпускає величезну рибу. Акула розвернулася, ліниво вигнувши могутнє тіло, і її кругле незмигнє око втупилося в Емі. Щось було в цьому пронизливому погляді, щось стародавнє, причаровуюче... риби не можуть, не повинні дивитися ТАК!

«Не мають права дивитися так», — промайнула в мозку геть дивна думка.

З дивовижною грацією, і як здалося Емі, навіть ніжно, акула, пропливаючи, потерлася об Пола, майже відразу зникнувши в темній глибині, немов її й не було.

Божевільний син Гирявого Абрахама вхопився за пірс, вправно вибрався з води, струсив головою, приходячи до тями, — на всі боки полетіли блискучі бризки — і, схоже, тільки тоді побачив Емі.

Обличчя хлопця невловно змінилося. На мить його затьмарила якась тінь, така схожа на морок погляду хижої тварини, що дівчина мимоволі позадкувала.

«Ти збожеволів, Поле!» — хотіла крикнути вона; і не змогла.

«Як тобі вдалося?!» — хотіла запитати вона; ці слова теж застрягли Емі в горлі. Дівчина розуміла: Пол не відповість. Він чекав від неї чогось іншого... зовсім іншого.

І дівчина вимовила саме те, що він чекав:

— Я нікому не скажу, Поле.

Пол мовчки кивнув і пішов одягатися.

* * *

— ...ну, з певною натяжкою я можу припустити, що хлопець плавав НЕПОДАЛІК від білої акули, і та не чіпала його, — задумливо пробурмотів доктор Флаксман, торкнувшись свого підборіддя. — Але що він з нею мало не обнімався?! Знаючи репутацію «білої смерті»... добре, припустімо й це — чисто теоретично! Але ти, красуне, стверджуєш, що акула потерлася об твого приятеля боком, і при цьому не здерла з нього шкіру, а то й м'ясо до кісток... Я часто приймаю на віру слова молоденьких дівчат, надто коли вони мені симпатичні, але всьому є межа! На батьківщині шановного Мбете Лакемби я бачив багато чудес, але тут, вибачте, не Океанія, а Південна Кароліна; і твій Пол, крихітко, навряд чи належав до явуси На-ро-ясо!

Емі знічено закліпала, намагаючись осмислити останню заяву коротуна; Малий Лемб вдоволено пирхнув, а інші про всяк випадок змовчали.

Але доктор Флаксман і не збирався зупинятися.

— Ви, міс, бачили коли-небудь акулячу шкіру зблизька? Пробували її на доторк? А я бачив і пробував!

Так званими плакоїдними лусками, якими вкрита шкіра акули, людину можна оббілювати ще до того, як акула пустить в хід зуби! Власне, плакоїди і є зуби, зі всіма основними ознаками, тільки не розвинені остаточно! Це вам не шерсть кошеняти; і навіть не якийсь там наждак! До речі, юначе, підійдіть-но сюди! — гукнув іхтіолог Баррі.

Хлопець сіпнувся як від раптового поштовху, але слухняно встав і підійшов до доктора.

— Оберніться... так, лицем до світла. Саме так і виглядають наслідки прямого контакту людини з акулячою шкірою! Класичний зразок! — Флаксман покрутив Баррі перед собою, немов експонат, демонструючи сітку шрамів на лівій половині хлопцевого обличчя всім присутнім у барі.

— Мабуть, пробував з акулою поцілуватися, — пробурчав собі під ніс Кукер, вправно прикурюючи однією рукою самокрутку.

Жарт бармена насмішив тільки Ламберта МакЕванса, та й то через своєрідне почуття гумору рибалки.

— Ви помилилися, містере, — раптом буркнув Баррі. — Це не акула. Це мене Пол ударив.

— А ну, розповідай! — миттєво відреагував капрал, що розправився на той час із сендвічами і сьорбав пиво (розторопний Пако встиг забезпечити Джейкобса новим кухлем). — Я бачу, історія швидко обростає новими обставинами! І знаєте, що мені здається? Що ви всі чомусь не квапилися повідомляти подробиці нашому спільному знайомому — сержанту Барковичу... Давай, хлопче, я чекаю. Що там у вас сталося?

— Та тут нема чого розповідати, — Баррі знічено втупився в підлогу. — Ішли ми якось з Чарлі Хемметом повз Сірі скелі, аж бачимо: Пол іде. Від «Акулячої

Паші». Це вже було після того, як втекла акула Мало... пробачте, містера Мак-Еванса! Вона втекла, а Пол усе біля бухти тинявся, ніби чекав чогось...

— Коротше! — капрал Джейкобс обтер бузкові губи долонею і виразно стиснув цю саму долоню, пальець за пальцем, у вельми солідний кулак.

— Добре, містере Джейкобс! Чарлі Хеммет мені й каже: «Пам'ятаєш, Баррі, ти його попереджав, щоб за Емі не упадав?» Я киваю. «Так от, я їх вчора бачив. На березі. Заходом сонця милувалися...» Ну, мене тут злість узяла! Схопив я Пола за барки — він якраз до нас дійшов — сказав пару теплих і спиною об валун стукнув. Аби закарбував собі на лобі.

— Сволота ти, Баррі, — стиха кинула дівчина. — Тупе здорове бидло. Гірше за акулу.

— Може й так, Емі, — понівечена щока Баррі сіпнулася, затанцювала страшним хороводом рубців. — А може, й не так. І скажу я тобі ось що: Пол твій чудовий одну руку вивільнив і тильним боком долоні мене по пиці, по пиці... з розмаху. Добре ще, що я відразу знепритомнів. Лікар у Чарлстоні потім говорив: від больового шоку.

Баррі машинально торкнувся шрамів кінчиками пальців, не підводячи очей.

— Отямився я від стогонів Чарлі. Він на мене навалився і повторює, наче недоумкуватий: «Баррі, ти живий? Ти живий, Баррі?» Живий, відповідаю, а мова не повертається. І до лівої щоки наче жарину приклали. Не пам'ятаю, як додому дісталися. Батькам збрехали, що на Сірих скелях в провалля упали. Вони повірили — не дарма ж у мене вся пика переорана, а в Чарлі правий зап'ясток зламаний? Чарлі мені вже потім розповів: це його Пол за руку взяв. Просто взяв, пальці

стиснув... от як ви, містере Джейкобс! Тільки у вас лапа, не приведи Боже, а Пол завжди хирляком був...

Тиша.

Люди мовчали, переглядалися; Малий Лемб навіть рота роззявив, але не наважився видати що-небудь непристойне (що було на Мак-Еванса абсолютно не схоже) — час ішов, а люди мовчали...

— Може, ми все ж таки повернемося до акули? — нарешті попросив доктор Флаксман, порушивши тривалу задимлену паузу, за час якої встигли закурити всі, крім самого доктора, старого Лакемби й Емі. Дим згустився, і обличчя, що проступали крізь його сизі потоки, почали скидатися на витрішкуваті риб'ячі морди за склом гігантського акваріума.

— Баррі казав, що акула врешті «втекла», — риба на ймення Флаксман чмокнула губами. — Як це сталося? Врешті-решт, тут не федеральна в'язниця, а *Carcharodon Linnaeus* — не терорист, що рие підкоп!

На жаль, складна назва білої акули, що викликала загальне пожвавлення на вчених колегіях, у Кукеровому барі нікого не зацікавила.

— Коли ваші друзяки, мудрагелі з Чарлстона, навіть не почухались у відповідь на нашу з Х'ю депешу... — Ламберт був уже напідпитку й насилу ворухив язиком; вимовивши цю кручену фразу, він з хвилину відпочивав. — Так от, ми тиждень почекали — і відбили їм... про що це я?.. так, справді, другу телеграму відбили, ось! А треба було поїхати особисто й відбити нирки! — бо вони таки відгукнулися! Мовляв, хрін вам, рибарі мокрозаді, а не грошей, вдавіться своєю триклятою акулою — або хай краще вона вами вдавиться!

— Ідіоти!.. — пробурмотів доктор Флаксман, бгаючи край скатертини. — Нероби! Якби я дізнався хоч на тиждень раніше...

Проте рибалка чи то не розчув слів іхтіолога, чи то просто не звернув на них уваги.

— Всі ви, яйцеголові, однакові! — гарчав Малий. — Ламаного centa від вас не дочекаєшся! А потім у газетах про нас, простих людей, кричите: неуки, мовляв, тупиці! Через них пропала ця, як її... умі... мумі... унікальна наукова знахідка! Не пожаліли б хрустких — нічого б і не пропадало! Все б вам тягли, море догори дном перевернули б!..

— Оце точно, — упівголоса буркнув іхтіолог.

— А так — що нам залишалось? Поплентались ми з Х'ю до Біла в бар...

* * *

— ...Я б цим розумникам... — Х'юго вже вкотре замовк, не знаходячи слів від обурення, і залив гіркоту ковтком чистого, як його лють, «Гордон-джина». — Ходімо, Лембе, пристрелимо чортову тварюку! Плавники китайцям продамо — все одно від неї більше ніякого вжитку!

— Правда твоя! — кивав теж неабияк захмелілий Нед Хокінс, приятель братів Мак-Евансів.

Втім, Нед був швидше товаришем по чарці та ідеальним партнером для п'яної бучі — нечутливість Хокінса до болю була притчею во язицех всього острова.

— Кортить тобі, Х'ю, тягтися хтозна-куди проти ночі! — ліниво відгукнувся Малий Лемб. — Краще зранку.

— Ну ні, Ягнятко! — загарчав, обертаючись, Х'юго. — Раз гроші наші накрилися, то хоч душу відведемо! Одні збитки від цих, у білих сорочках, диявол їх зжері разом із їхніми акулами!

Грюкнули двері. Син Гирявого Абрахама, що тинявся баром, намагаючись відвести додому п'яного тата, вискочив надвір; але втеча дурника-Пола нікого не зацікавила.

До Мак-Евансів і Неда Хокінса приєдналися ще кілька рибалок — за компанію. Поки вони ходили за рушницями, поки спускалися до «Акулячої Паші» — стемніло остаточно, тож довелося ще раз повертатися, аби прихопити ліхтарі.

І закорковану (до часу) пляшку з «молочком сказаної корівки».

Нарешті вся компанія, уже належно зібрана, скупчилася на березі бухти. Шакалом вив підгулялий норд-ост, скрипіла під ногами гнила притика, промені ліхтарів гарячково металися між пінними бурунами, які жбурляли рибалкам в обличчя жмені солоних бризок.

— Ну, де ця зараза?! — заволав Ламберт, насилу перекикуючи завивання вітру й гуркіт хвиль. — Казав же: до ранку почекаємо!

У відповідь Х'юго тільки вилаявся, і промінь його могутнього галогенного ліхтаря метнувся до горловини бухти. Між «щелепами», що зціплювали вхід до «Акулячої Паші», була натягнута міцна дротяна сітка. Але світло галогену відразу викликало сумніви в реальній міцності загорожі: над водою дріт викривлявся, та й сама сітка була чи то викорчована, чи то порвана — з такої відстані не розбереш...

Може, привиділося?!

Один з рибалок, що рушили було за братами, примудрився підвернути ногу, пробираючись слизьким камінням до горловини бухти; якщо раніше збудження й міцні напої підтримували його ентузіазм, то зараз, гаразд вихолонувши, він вилаяв братів Мак-Евансів на чім світ стоїть і пошкандибав додому. Проте інші благополучно дісталися до південної «щелепи» і зупинилися, переводячи дух, за кілька футів від ревких бурунів і сітки, яка перегороджувала горловину.

Відразу три промені світла уперлися в рукотворну загорожу, примусивши клекітливу пільму неохоче відступити.

— Твою мати! — тільки й зміг вимовити Малий Лемб, чим підсумував загальну думку з приводу побаченого. Нічого й додати було до цього місткого виразу.

Над бистриною виднівся край рваної діри, що тяглася донизу; крізь неї вільно могла б пройти і крупніша акула, ніж упійманий Мак-Евансами «Н'даку-ванга».

— Прогризла! — ахнув рибалка, що пристав до братів. — Ото зубиська у тварюки!

— Або довбешкою протаранила, — припустив Нед Хокінс.

— Або кусачками попрацювала, — ледве чутно пробурмотів розсудливий Х'юго, але тоді на його слова ніхто не звернув уваги.

* * *

— ...Скажеш таке! Коли ви повернулися сюди, мокрі й злі, як морські чорти, Х'юго кричав, що це робота Абрахамового хлопчиська! — гасячи цигарку, пригадав однорукий Кукер. — Тільки сумнів мене бере: вночі, в шторм, пірнати з кусачками в горловині

«Акулячої Пащі», щоб зробити прохід для скаженої звірюки, яка ось-ось тебе ж із вдячності й зжере! Ні, Пол хоч і був при... ну, трохи дивакуватим! — але таке навіть йому б не спало на думку!

— Так вона його потім і зжерла, Біллі! Із вдячності! — Ламберт коротко реготнув, але всі навколо спохмурніли, і сміх Мак-Еванса різко стих.

— Після Х'ю і Неда, — додав він похмуро.

— Може, і так, — низький голос капрала Джейкобса прозвучав вагомо. — Але запам'ятай, Ламберте: перед тим, як хлопчиська зжерла акула, хтось, схоже, всадив у нього заряд картечі.

— Та кому він був потрібен? — буркнув Малий Лемб, присмоктавшись до банки з тоніком.

Капрал промовчав.

— Не знаю, як там щодо картечі... — пробурмотів похмурий рибалка з-за сусіднього столика. — Може, Пол і не був винен, тільки з того дня у нас у всіх почалися проблеми...

Стрім-айлендці в барі загаласували, погоджуючись з рибалкою та кваплячись висловити свою думку. Доктор Флаксман короткозоро мружився, розгублено озираючись на всі боки, а Мбете Лакемба, про якого всі забули, сидів і возив шматочком хліба по сковорідці. Ні, він не стане розповідати цим людям про те, що відбулося у ніч втечі Н'даку-ванга.

Барабан-лалі глухо співав під долонями. Довгий стовбур метрового діаметру, по всій довжині якого прорізали канавку, а під нею ретельно видовбали заглиблення-резонатор. Кінці барабана загиналися до середини, і руки жерця невпинно вибивали ритм — права, ліва, права, ліва, пауза...

Лалі-ні-тарата, похоронна музика, плив над Стрім-Айлендом.

Права, ліва, права, ліва, пауза... доки хлоп'яче лице не виширилося із мли гострозубим осміхом.

— Ейе, Ейе, важка моя ноша, — тихо затягнув старий жрець мовою своїх предків, — човен табу спущено на воду! Ейе, Ейе...

— Ейе, ейе, — пролунало у відповідь, — собачий корінь! Світлоносний шле юнака до мудрого Мбете!

— Навіщо? — долоні здіймалися і опускалися; лалі-ні-тарата, початок смерті, витоки Стежки Туа-ле-іта.

— Для Вакатояза, Дарування Імені.

— Світлоносний скуштував твоєї плоті? Відповідь, ти, охочий стати правильною людиною і більшим, ніж звичайна правильна людина!

Рука хлопця піднялася в жесті, який тутешні мешканці вважали образливим; тільки замість презирливо відстовбурченого пальця переливався блискучим кривавим згустком короткий обрубок.

— Скуштував, мудрий Мбете; і я відповів Йому поцілунком.

— Що спочатку: рана або голки?

— Сам знаєш, мудрий Мбете...

— Яке татуювання ти хочеш?

Хлопчисько не відповів. Тільки сліпуче усміхнувся до матінки Мбете Лакемби, підстаркуватої Туру-ноа Лакембе, матері явуси «Тих, що керують акулами», яка вже стояла на порозі будинку, тримаючи в тремтячих руках торбинку, привезену з Вату-вара.

До ранку ритуал було завершено. Пол натягнув підсохлу футболку, ховаючи від допитливих татуювання на лівому боці, поглянув обрубок, який гоївся на очах, — і, вклонившись, вийшов.

Ні, Мбете Лакемба не стане розповідати цим людям про ніч Вакатояза, ніч Дарування Імені. Як і про те, що Гирявий Абрахам, батько Пола, вже давно не спить, і примружене ліве око п'яниці-емігранта уважно стежить за тим, що відбувається в барі.

Як і про те, що кроки Долі чути зовсім поруч, вона вже підкралася, і задушливе повітря, провісник застрашної грози, пахне близькою кров'ю; про це жрець також мовчатиме.

Владарі океану мудрі; вони вміють мовчати.

* * *

— ...Життя від цих тварюк не стало! Хоч у море не виходь: риба поховалася, а сітки акули на клоччя рвуть, мов навмисне, ніби нашіптує їм хто!

— Так ВІН же й нашіптує!

— Тихо ти, дурень! Від гріха подалі...

— А я кажу — ВІН!..

— Динамітом, динамітом їх, сволот!

— Можеш засунути свій динаміт собі в дупу разом зі своїми порадами! Оно, Нед Хокінс вже спробував!

— Куди уряд дивиться? Влада штату?

— Туди ж, куди тобі порадили засунути динаміт!

— Но-но, ти владу не чіпай!..

— ТА ЗАМОВКНІТЬ ВИ ВСІ!!! — від гучного гарчання капрала Джейкобса здригнулися стіни бару, і рибалки приголомшено замовкли.

— Ви хотіли щось уточнити, докторе? — ввічливо поцікавився капрал, зблиснувши білосніжними зубами. — Я вас уважно слухаю.

— Наскільки я розумію, на Стрім-Айленді вже є людські жертви... Мені дуже прикро, панове, та чи

не міг би хто-небудь нарешті пояснити: люди загинули через акул?

— Ні, через Міккі Мауса! — гаркнув Малий Лемб. — І чого це ви, містере, усе випитуєте та винюхуете, ніби якийсь гівняний коп?

— У кожного своя робота, — розвів руками доктор Флаксман. — Я іхтіолог; кажучи просто, вивчаю морських риб. Спеціалізуюся на селахіях... на акулах, — уточнив він, зиркнувши на розлюченого бармена.

— Ну якщо ти такий грамотний йолоп — може, порадиш, як нам бути?!

— Але для цього я спершу мушу дізнатися, про що йдеться! Вам так не здається? — хитро примружився Александер Флаксман.

— Ти і так вже почув достатньо, — пробурчав, здаючись, Ламберт Мак-Еванс. — Гаразд, док, умовив. Наступного дня, як втекла ця бруднопуза мерзота, ми з Х'ю вийшли в море... ну, та й усі інші, зрозуміло, теж (Лемб кивнув на рибалок). Тільки море, як сраною мітлою вимело: ні тріски, ні оселедця — одні акулячі плавники аж кишать! Ну, я і кажу Х'ю, наче жартома: «Чуєш, братан, це наша біла бестія подружок навела!» А Х'ю спохмурнів і увесь час щось під ніс бурмотав, наче псих. Пропливлись ми туди-сюди — немає лову, та й годі, хоч ти гопки скачи! Ну, закинули гачки — акул-бо он скільки, думаємо, наловимо і плавники китайозам продамо! Все ж краще, ніж даремно море прасувати... Ан ні, не беруть гади приманку! Порозумнішали, чи що?

Хор схвальних вигуків підтримав останню заяву Ламберта.

— Ну, пливемо ми назад, аж бачимо — стоїть за милю від острова ялик. Мотор заглушений, на кормі

цей самий Пол сидить, очі закриті, і усміхається, гад; а навколо акула круги наvertsає — тільки плавник воду ріже. Я й схаменутися не встиг, а Х'ю вже рушницю вихопив — і навскидку як бабахне по тварюці!

— Це була та сама акула? — не втримався доктор Флаксман.

— А хто його знає, док! Хрін же відрізниш, коли один плавник з води стирчить!... Коротше, пальнув Х'ю, а хлопець в човні аж сіпнувся — ніби в нього влучили, хоча я ж точно бачив, як заряд у воду ввійшов! Баньки розкрив, на нас витріщився, недобре так, не по-людськи... і знову примружився. Ми зирк — акули вже й слід пропав. Може, прибив її Х'ю з першого ж пострілу, а швидше — просто втекла.

Ламберт крикнув засмучено й плюснув джином собі на коліна.

— Наступного дня ми знову в морі, аж бачимо: біля того ж острова ялик стоїть, а в ньому Пол-мерзотник сидить. І знову акула довкола нього, наче той жеребець у загорожі! Гаразд, цього разу Х'ю стріляти не став, тільки облаяв хлопчиська рибальським загином, коли повз нього пропливали. А з ловом та ж історія... одна морока! І акули приманку не брали. Кількох ми таки підстрелили — так їх свої ж на шматки порвали, які там плавники! Повернулися ні з чим, зирк — а хлопець тут як тут, ялик до причалу швартує. Ну, Х'ю не стримався і вліпив йому ляпаса. Ти, мовляв, паршивець, тварюку цю випустив! А зараз ще й пасеш її! Через тебе весь острів без риби, половина сіток порвана, одні збитки...

Чорноока Емі щось хотіла сказати, але Флаксман виразно зиркнув на дівчину, і вона стрималася.

Тільки губу закусила.

— А хлопець вислухав мовчки, — вів далі Малий, — пококосився на Х'ю, як тоді, з човна, щоки торкнувся, та й каже: «Раджу вам, містере Мак-Еванс, не виходити завтра в море. І тим паче — не полювати на акул». Х'ю аж зблід, я-а-к вріже сучому сину — потім плюнув, обернувся і додому пішов. А наступного ж дня біда з братаном і трапилася...

* * *

Пориви вітру гнали свинцеві хвилі геть від острова, сіра пелена наглухо затягнула небо; дощ не квапився йти, але набряклі хмари могли вибухнути ним будь-якої миті.

Ялик Дурня-Пола стояв на тому ж місці, що і попередні два дні, і коли «Красунчик Фреді» проходив повз нього, Х'юго крізь зуби побажав хлопчиську благополучно перевернутися і чимближче познайомитися зі своєю шльондрою-акулою.

Позаду з горловини бухти виходив баркас Неда Хокінса — вітер увесь час змінював напрям і то доносив до вух торохтіння старого двигуна, то відносив звук геть. Здається, сьогодні тільки Мак-Еванси й відчайдушний Хокінс зважилися вийти в море.

Не рахуючи пришелепкуватого сина Гирявого Абрахама.

Що їм до тої погоди — ходили й у гіршу. Але хмара гнітючих непевних передчуттів висіла над Стрім-Айлендом, примусивши більшість рибаків залишитися вдома. До того ж, вночі над островом хвилями розкочувався скорботний ритм барабана Старого Лайка, голосніше ніж зазвичай, і в снах стрім-айлендців коливалася синьо-зелена рівнина, поросла трикутними зубами.

Сни, ясна річ, то таке, а все ж на душі неспокійно...

Брати Мак-Еванси і Нед Хокінс вважали, що передчуття вигадали педики і старі, що з глузду з'їхали. Що ж до хлопчиська... хто його знає, що у поганця між вухами!

Ламберт стояв біля штурвалу, упевнено тримаючи курс, а Х'юго тим часом діловито закидав гачки. Не встиг він вивалити у воду відро приманки, як один із повідців сіпнувся, натягся, волосінь заходила з одного боку на інший, і Х'юго задоволено потер руки, запускаючи лебідку.

— Є одна! — крикнув брату. — З почином, Ягнятко!

Це була досить крупна мако. «Футів десять буде», — оцінив на око Ламберт. Акула відчайдушно пручалася, але довго чинити опір лебідці вона не могла, і незабаром, конвульсивно здригнувшись, впала на палубу «Красунчика Фреді», від чого та аж загула.

Х'юго не став витрачати патрони: стачило кількох ударів калаталом по голові. Тварюка ще кілька разів сіпнулася і затихла. Малий Лемб заглушив двигуна, після чого спустився на палубу допомогати брату.

Якби в цей час на палубі опинився такий собі доктор іхтіології Александер Флаксман — він, звичайно, не забув би відзначити, що подібну мако, хіба трохи меншу, на спінінга спіймав на Багамах містер Ернест Хемінгуей; спіймав якраз того року, коли настирливий падре Лапланте мав честь спостерігати на Вату-вара обряд ініціації членів явуси На-ро-ясо.

Але на жаль, на палубі, окрім братів Мак-Евансів, нікого не було, і такі захопливі подробиці пройшли повз них.

Великий ніж вислизнув із піхов на поясі, гостро наточене лезо з хрускотом увійшло до світлого черева

риби — зазвичай норовиста мако не подавала ознак життя. Х'юго вправно витягнув акулячу печінку, кинув скривавлений орган у відро і знову нахилився над тусею, щоб відрізати плавники, так високо поціновувані китайцями.

Жеруть, азіати, погань всяку...

І тут трапилося несподіване. «Мертва» акула плавно вигнулася, страшні щелепи справді МЕРТВОЮ хваткою вчепилися у гомілку Х'юго Мак-Еванса, і не встиг Ламберт схаменутися і кинутися братові на допомогу, як проклята тварюка пружиною злетіла в повітря і вивалилася за борт, прихопивши і чоловіка, який ледве встиг скрикнути.

Випатрана мако зі своєю жертвою майже відразу зникла у темній глибині, а приголомшений Ламберт стояв, не в змозі зрушитись з місця, і лише тупо дивився, як серед пінистих бурунів нуртує бура пляма...

«Раджу вам, містере Мак-Еванс, не виходити завтра в море. І тим паче — не полювати на акул», — луною озвалися в голові Малого Лемба слова клятого хлопчиська.

* * *

Доктор Флаксман задумливо поплямкав губами і допив захололу каву.

— Буває, — кивнув коротун. — У анналах КДА зареєстровано випадок, коли випатрана піщана акула прямо на палубі відкусила руку рибалці, що білував її. І ще один, коли вирізавши в акули нутрощі і печінку, нажививши їх на гачок і зіпхнувши рибу за борт, рибалка із Піндімара (це в Австралії) зловив на своєрідну наживку... ту ж саму акулу!

— Вам видніше, док. Тільки на цьому справа не скінчилася, — Ламберт насилу підняв обважнілу від випитого джину голову і обвів слухачів каламутним риб'ячим поглядом. — Бо Нед зі свого баркаса бачив все, що сталося з Х'ю, і просто озвірів. Він витягнув на палубу ящик динаміту, став підпалювати гноти і кидати шашки у воду. Третя або четверта вибухнула дуже близько від його баркаса, і Неда викинуло за борт. Більше я його не бачив. І ніхто не бачив.

— А третім був сам Пол, — гнітючу тишу, яка запанувала у барі, розбив капрал Джейкобс. — Тільки якщо з Х'юго і Недом усе більш-менш ясно, то з хлопцем справа темна. Акули акулами, а... Гаразд, я вам обіцяв, док. Тепер моя черга. Того дня мені випало вечірнє чергування...

* * *

Ялик, що тихо погойдувався на передзахідних брижах і поволі дрейфував геть від острова, капрал помітив ще здалека. Крикнувши керманичу, щоб той змінив курс, Джейкобс з недобрим передчуттям узявся за бінокль.

Спочатку капралу здалося, що ялик порожній, але незабаром, навівши різкість, він побачив, що на кормі хтось лежить. «Мабуть, хлопець просто заснув, а наш мотор його розбудив», — Джейкобс хотів було зітхнути з полегшенням, але придивився уважніше і скрипнув зубами. Ялик на очах заповнювався водою, просідаючи все глибше, і вода мала червоनावий відтінок.

Така вода віщує натовп скорботних родичів і гугнявіння священика.

— Швидше, Патріку! — раптово захрипнувши, кинув керманичу негр.

Ялик мав протриматися на плаву ще хвилин зо п'ять — вони могли встигнути.

Але не встигли.

З шелестінням, розрізавши хвилю надвоє, з води виринув трикутний акул'ячий плавник — і, немовби у відповідь, ворухнулося скривавлене тіло у тонучому човні, іграшці пінних гребенів.

Юнацька рука, на якій бракувало середнього пальця, що є сили учепилася за борт, болісно напружилася — і капрал побачив, як з човна піднімається Пол. Обличчя хлопця було напружене й зосереджене, ніби він чекав на щось неминуче, але потрібне і не таке вже й страшне. Подібні обличчя можна побачити у приймальні дантиста — пацієнт встав і ось-ось зникне за дверима кабінету... На катер Пол не звернув жодної уваги; очікувальний погляд його був прикутий до зловісного плавника, який розрізав воду вже зовсім поряд. Мокра сорочка Пола була вся в крові, і на мить Джейкобсу здалося, що він чітко бачить пропалені дірочки від заряду картечі, який увійшов хлопцеві у груди.

Напевно, цього не могло бути. Такий постріл мусив покласти хлопця на місці — а той був досі живий, хоч і тяжко поранений.

Наступної миті довге акул'яче тіло зринувло біля самісінького човна. «Полонянка Мак-Евансів!» — устиг подумати капрал, сам не знаючи, звідки у нього така впевненість.

Пол посміхнувся, ніби побачив старого друга, простягнув вперед безпалу руку — так господар збирається приголубити вірного пса — і мішком перевалився через борт.

У капрала Джейкобса склалося враження, що хлопець зробив це цілком свідомо.

Море біля тонучого ялика пінилось, розпливалось багряним маревом; капрал безсило закричав, і наступної миті ялик з тихим плюскотом зник під водою. Якийсь час буруни ще гарчали й кидалися один на одного, марно борючись за кожен червоний струмінь, але незабаром вир ущух, і лише кривава пляма розповзалась все ширше й ширше, ніби прагнучи заповнити собою все море до самісінького горизонту...

* * *

— Це ви убили його, містере Мак-Еванс! — голос Емі задзвенів, як натягнута струна, і в кутку тривожно відгукнулася забута мексиканцем Пако гітара.

— Не мели дурниць, дівко, — без звичайного нахабства огризнувся Малий Лемб. — Твого Пола зжерла його улюблена тварюка! Ось, капрал свідок...

— Так, містере Мак-Еванс. Тільки капрал Джейкобс ще дещо зауважив! Що перед тим, як Пола з'їла акула, хтось стріляв у нього, тяжко поранив і, мабуть, продірявив його човна, щоб замести сліди, — слова Емі різали, наче бритви-кігті обожнюваного братами Мак-Евансами Фреді Крюгера; доктор Флаксман мимоволі зіщулився.

— Тобі б прокурором бути, Емі, — незграбно спробував звести все до жарту однорукий Кукер, але на репліку бармена ніхто не звернув уваги.

— Ну, Емі, під присягою я б не узявся звинувачувати будь-кого з присутніх, — протягнув Джейкобс. — Ти ж чула: я сказав, що мені так ЗДАЛОСЯ. У будь-якому разі, доказів тепер немає, так що кінці у воду, і...

— І вбивця залишиться безкарним? — дівчина на мить обернулася до капрала, і величезний негр знітився.

— Що ж, вітаю вас, містере Мак-Еванс! — крізь гіркий сарказм в голосі Емі проступали ледь стримувані сльози. — Ви все правильно розраховували! Жлуктіть джин собі на втіху — для правосуддя ви недосяжні, а совісті у вас зроду не було! Але пам'ятайте, — м'яке обличчя дівчини раптом страшно змінилося, зацімліло, губи перестали тремтіти й вигнулися у страшнім осміху, подібному до акулячого вищира, — рано чи пізно Н'даку-ванга знайде вас! І ВІН не стане чекати вердикту присяжних! Пам'ятайте це, містере Мак-Еванс, коли виведете у море «Красунчика Фреді»; пам'ятайте і чекайте зустрічі на дні з покійним Х'ю!

— Ах ти ж сука!..

Ніхто не встиг спинити Малого Лемба. З несподіваним спритом огрядний рибалка опинився поруч з Емі і згріб дівчину в оберемок.

— Так я й тебе, стерву язикату, згодую цьому зубастому гаду, услід за твоїм дружком! — прошипів Ламберт, від якого тхнуло перегаром, їй в обличчя. — Тільки ще раз посмій... ще хоч раз...

Карбуючи слова, Ламберт раз у раз струшував дівчину так, що у неї клацали зуби, а голова теліпалася з одного боку на інший. Аж раптом важка лапа капрала Джейкобса схопила Малого за комір.

— Зі мною карще поговори, виродку, якщо зібрався розпускати руки! — прогарчав капрал Ламберту; щойно той обернувся до нього, як могутній удар відкинув рибалку в протилежний кінець бару.

Цей хук правою свого часу зробив Джейкобса знаним у певних колах під найменням «Ядерний Джі-Ай».

Ламберт пролетів спиною вперед футів десять, перекидаючи на своєму шляху стільці, і важко впав на стіл, за яким сидів, поклавши голову на руки, Гирявий Абрахам.

І тут Абрахам, який, здавалося, увесь цей час спав, поворухнувся. Причому ворухнувся зі швидкістю і цілеспрямованістю, якої годі було й чекати від сумирного п'янички.

Права рука Абрахама наче сама собою лягла на шийку пляшки з-під дешевого віскі; наступної миті та описала коротку дугу і дзенькнула, розлітаючись на друзки, від удару об шматок швелера з гачками для одягу. Батько загиблого Пола завис над Мак-Евансом, який поволі приходив до тями. У його правій руці зблиснула темно-зелена шийка пляшки з гострими скляними іклами по краях.

— Це ти вбив мого Пашку, гнида, — просто сказав Гирявий Абрахам і одним рухом перерізав Ламберту горло.

Втім, ніхто не зрозумів сказаного — тому що Гирявий Абрахам, Абраша Залецький з далекого Харкова, вимовив це російською.

Натомість усі побачили, як страшним другим ротом розкрилося горло Малого Лемба, як вдарив в'язкий струмінь, і як забулькав, засіпався на столі рибалка, повалився на підлогу і через декілька секунд затихнув.

Кривава калюжа поволі розповзалася баром.

— Шкода. Залегка смерть для покидька, — ледве чутно прошепотіла Емі, поправивши зім'яту сукню.

— Абрахаме... ти мене чуєш, Абрахаме?

Гирявий Абрам відірвав погляд від стихлого Ламберта і зиркнув на капрала. Темно-зелена шийка, яку він досі стискав в руці, зарум'янилася.

— Чуєш. Я бачу, що чуєш. А зараз — поклади своє скло... поклади, Абрахаме, все нормально, ніхто тебе не чіпатиме, поклади шийку і йди сюди... — Джейкобс говорив з п'яницею, наче з дитиною, і якоїсь миті усім здалося, що гіпноз заспокійливого тону і скрадливі слова, що туманять свідомість, зробили своє: Абрам навіть схилився, немов збирався покласти шийку на стіл і слухняно підійти до капрала.

Але закінчити дію Абрахам чи то забув, чи то не схотів. Так і рушив до негра, стискаючи в пальцях скривавлене скло.

— Поклади, Абрахаме! Я кому сказав? — трохи підвищив голос капрал.

Його слова потонули в гуркоті. З грудей п'янички бризнуло червоним, тонко закричав Баррі Хелс, затискаючи поранене плече — за спиною Абрахама стояв однорукий Кукер з обрізом двохстволки в єдиній руці. Одна з картечин, прошивши Гирявого, влучила в Баррі.

— Привіт, Пашко, — виразно вимовив Абрахам, дивлячись кудись у кут; і цього разу всі чудово зрозуміли незнайомі російські слова.

— Ось і я, синку. Зустрічай.

І звалився на підлогу обличчям вниз.

— Ідіот! — долоні Джейкобса проти волі стислися в кулаки. — Я б його живим узяв! Скотина однорука!

Капрал зробив було крок до Кукера — і застиг, заворожено дивлячись на обріз, що втупився йому в груди. Один зі стволів досі був заряджений.

— Біллі, ти... ти чого, Біллі? Прибери негайно! — розгублено проказав капрал; чорне обличчя негра вмить стало попелястим.

І тут пролунав сміх. Знущальний, гіркий, але зовсім не істеричний; сміялася Емі.

— І ці люди називали Пола дурнем, а його акулу — «проклятою мерзотою»?! Подивіться на себе! Пол порозумівся з тупорилою зубатою тварюкою; а ви — люди, двоногі акули, хоч говорите начебто однією мовою, а готові ні за що, ні про що вбивати один одного! Так чим же ви кращі?!

«Кращі?.. кращі...» — відгомін прошелестів занімілим баром, боязко оминув калюжу крові й сів у куточку.

— Просто ви ніколи не намагалися у щось посправжньому ВКЛАСТИ ДУШУ, — додала дівчина ледь чутно й відвернулася.

Грюкнули двері, і люди почали обертатися, плавно, як у сповільненій зйомці.

— Док, тут радіограма прийшла, — до закладу Кукера широкими кроками увійшов поліцейський сержант Крістофер Баркович. — До речі, якого рожна ви стріляєте серед білого дня? По пляшках, чи що?

Тут Баркович побачив трупи — спочатку Абрахама, потім Ламберта — і змовк, миттєво збліднувши.

— Господи Ісусе... — пробурмотів сержант.

* * *

Захід конав у муках, стікаючи в море кривавим гноем, і море плавилося, як метал у домні; але все це було там, далеко, біля самого горизонту. А тут, де пологий південно-західний берег Стрім-Айленда цівками дрібного піску спускався до шурхітливого прибою, море здавалося ласкавим і теплим, мовби не воно ховало у своїх глибинах зловісні знамена. Хіба вода у сутінках вже починала світитися — таке зазвичай буває у набагато південніших широтах — та ще за півмилі від берега країв морську поверхню,

яскрів і залишав за собою сяючий слід трикутний акул'ячий плавник.

Вода, налита густим вогнем, сходилася за плавником, немов губчаста гума.

«Патрулює? — прийшла доктору Флаксману несподівана думка. — Або чекає... на що?»

Нарешті іхтіолог відірвав погляд від сонця, яке втонуло у власній крові, й від примари з глибин, що невпинно орала простір. «Н'даку-зіна, Світлоносний, — промайнуло в голові. — Так фіджійці іноді називають свого Н'даку-ванга, бога в подібі татуйованої акули...» Думки плуталися, з їхньої товщі раз у раз спливали скривавлені трупи в барі, спотворені обличчя стрім-айлендців — живих і мертвих...

Доктор перевів погляд на спінену лінію прибою. З горба, де стояли вони з Мбете Лакембою, на тлі світлого моря чітко вимальовувалася постать дівчини. Білі язики тягнулися до її ніг і, не добігши якогось фута, безсило тонули у піску. «Теж чекає, — Флаксман облизав пересохлі губи і відчув, як він жахливо, неймовірно втомився за останні ніч і день. — На що? Або — на кого?»

Друга темна постать, скорчена в три погибелі, по волі шкандибала вздовж смуги викинутих на берег пахучих водоростей. Жінка. Стара. Дуже стара жінка. Час від часу вона з трудом нагиналася, підбирала якусь погань, довго розглядала, нюхала чи навіть пробувала на смак; іноді знахідка потрапляла до полотняної сумки, що висіла на плечі у старої, та частіше поверталася назад, до купи прілих водоростей. Мушлі? Корали? Краби? Хто її знає...

Матінка Мбете Лакемби підійшла до Емі, і кілька хвилин жінки мовчки дивилися вдалечінь, на палаюче

море і трикутний плавник. П'ютім стара щось сказала дівчині, та відповіла, Туру-ноа Лакемба задоволено кивнула і насилу пошкандибала вгору по схилу.

Під'йом, як на її вік і крутизну горба, мав забрати у неї чимало часу.

За цей час можна було встигнути сказати усе, що треба. Усе зайве — компліменти традиційному будинку мешканців Вату-вара (прямокутна платформа-яву, чотири опорні стовпи, під якими напевно були зариті дари для духів-охоронців), побудованому жерцем на Стрім-Айленді, співчуття загиблим, багато що інше — все було вже сказане, і в доктора не лишилося словесного лушпиння, за яким можна було б ховатися.

Залишилося тільки головне.

— Шановний Мбете, — Флаксман закашлявся, — вам не здається, що зараз настала моя черга розповідати? Думаю, ця повість — не для бару. Особливо після того, як я поставив під сумнів слова Емі... Коротше, покійний Ламберт Мак-Еванс був частково правий. Коли бовкнув, що я приплив сюди верхи на їзовій мако. Жарт, звичайно, — але цього разу він майже влучив у ціль. Містер Мак-Еванс помилився тільки в одному. Це була не мако. Я боюся стверджувати напевне, але мені здається... це був Н'даку-ванга!

Мбете Лакемба поволі повернувся до доктора, і вперше за сьогоднішній день в очах старого жерця з'явилося щось, схоже на цікавість.

— Н'даку-ванга не возить на собі людей, — дивлячись повз Флаксмана, байдуже промовив Лакемба. — Для цього він має рабів.

— А Пол? Крім того, я й не сказав, що Н'даку-ванга возив Александера Флаксмана на собі. Коли мене, а був я, на мій сором, напідпитку, змило за борт,

і я почав тонути — і встиг розпрощатися з життям. Аж тут щось із силою виштовхнуло мене на поверхню. Обернувшись, я зовсім поряд побачив зубасту пащу здорової акули.

Доктора пересмикнуло — настільки яскравим виявився цей спогад.

— Я, на відміну від вас, шановний Мбете, не належу до спільноти На-ро-ясо, але на акулах все ж таки трохи тямлюся... Не впізнати велику білу акулу — я просто не міг! Смерть зволікала, кружляла навколо мене, час від часу підпірнюючи знизу і виштовхуючи на поверхню, коли я знову починав тонути — плаваю я чудово, але після коньяку, та ще в одязі... Кілька разів акула переверталася черевом догори, немов збираючись атакувати, і мене ще тоді вразили яскраво-сині візерунки на її шкірі. Навіть вночі їх були чудово видно, ніби вони були виведені люмінісцентною фарбою. Справді, схоже на татуювання. Дивно, — доктор Флаксман вимовив останню фразу дуже тихо, звертаючись до самого себе, — я будь-якої секунди міг піти на дно, навколо мене нарізала круги найнебезпечніша у світі акула — а я встиг помітити, якого кольору у неї черевце, і навіть знайшов у собі сили здивуватися...

Мбете Лакемба мовчав і дивився на море.

Вік і доля тисли на плечі жерця, і йому коштувало великих зусиль не горбитися.

— Потім акула кілька разів зачепила мене шорстким боком, штовхаючи у певному напрямку; і коли вона в черговий раз пропливала повз мене — не знаю, що на мене найшло! — я вчепився за її спинний плавник. І тут «біла смерть» помчала з такою швидкістю, що у мене просто дух захопило! Я захлинався хвилями,

що накривали мене з головою, але все-таки міг дихати: акула увесь час трималася на поверхні, наче розуміла, що мені необхідне повітря. Врешті-решт я знепритомнів... далі не пам'ятаю. Вранці мене знайшов на березі сержант Баркович.

— А дослідницьке судно, на якому я плив сюди, зникло без вісти, — помовчавши, додав доктор. — Ось, сержант передав мені радіограму.

Флаксман поплескав себе по кишнях позиченої рибальської роби і раптом скривився, наче від болю.

— Що там у вас? — майже викрикнув жрець.

— Дурниця, не хвилюйтесь. Подряпини. Чи то акула, чи то сам об камені зчесав...

— Покажіть! — голос Мбете Лакемби був настільки владним, що доктор і не пробував заперечувати. Слухняно розстібнувши робу, він показав Лакембі дивне сплетіння напівзагоєних подряпин і синців на лівому боці, яке — дивовижа! — складалося у хитромудрий узор, що нагадував...

— Я вірю вам, — просто сказав Мбете Лакемба, відвертаючись. — На вас — благодать Світлоносного. Можете вважати себе повноправним членом явуси На-ро-ясо.

— І... що тепер? — розгубився Флаксман. — Ні, я, звичайно, дуже вдячний Н'даку-ванга за довіру («Що я кажу?!» — спалахнуло в свідомості), він врятував мені життя, але... врешті-решт, загинули люди, рибалки, і ще цей хлопець, Пол...

— На вашому місці, доктор, я б турбувався не за мертвих, а за тих, хто вижив, — Лакемба розумів, що не можна розповідати забагато балакучому коротуніві, і в той же час не наважувався відмовити в бесіді посланцю Н'даку-ванга. Помста Світлоносного тут,

на Стрім-Айленді, відбулася. І той, хто став знаряддям долі, зараз має право ставити запитання.

І одержувати відповіді.

— Чому? — здивовано звів брови іхтіолог.

— Білі Мбаті своїми галасливими іграми розбудили Світлоносного, і він залишив священну печеру під Вату-вара. Відтепер дім Н'даку-ванга — величезний. І бог знайшов призначену йому людину; свою душу серед двоногих мешканців суші.

— Пол?! — жажнувся Флаксман, оглядаючи скорботну й величну фігуру жерця. — Падре Лапланте у своїх записках згадував про те, що старі й невиліковно хворі члени явуси На-ро-ясо приходять на ритуальну скелю й кидаються у море, де їх негайно поїдають акули. Фіджійці буцімто вірять, що перероджуються в акулах, які їх пожерли... Пол пройшов обряд до кінця?!

Лакемба мовчки кивнув.

— І ви вважаєте, що тепер він — це Н'даку-ванга?

— Якби у Н'даку-ванга не було людської душі, він не став би рятувати тебе. Нехай навіть ти був потрібен йому лише як Посланець — все одно...

Флаксман гарячково згадував: свої власні питання, розповіді Ламберта, Емі й капрала, швидке зростання напруги в барі, зацікавлені обличчя дівчини: «...рано чи пізно Н'даку-ванга знайде вас!» — і дурну, безглузду бійку, що вилилася в трагедію. Невже все це трапилося через нього, безневинного доктора іхтіології? Невже він мимоволі виявився посланцем невідомої істоти, яка...

Коли доктор Флаксман нарешті обернувся до Лакемби, то замість обурення і невіри він сказав зовсім інше.

— Знаєте, містере Лакемба, я займаюся акулами вже двадцять років, і не я один такий, але чим далі ми просуваємося у своїх дослідженнях, тим більше розуміємо,

що практично нічого не знаємо про цих дивовижних істот, яких язик не повертається назвати рибами.

Мбете Лакемба ввічливо посміхнувся. Світлоносний вибрав собі дуже балакучого Посланця. Можливо, бог вирішив випробувати терпіння свого жерця? Що ж, він буде терплячим.

— ...Адже деякі види акул налічують по сто п'ятдесят — двісті мільйонів років! І за цей час вони практично не змінилися. Немовби хтось зупинив їхню еволюцію, повернувши якийсь природний вимикач! Знаєте, шановний Мбете, — доктор довірливо присунувся до жерця, — у мене й у мого колеги, доктора Синсерлі з Массачусетського університету, є з цього приводу своя гіпотеза. А що, як еволюція акул була селекцією? Що, як для якоїсь нелюдської працевілізації акули були приблизно тим же, чим для нас є собаки? Штучно виведені породи сторожів, шукачів, гончаків... Потім господарі зникли, селекція припинилася, і здичавілі пси мільйони років шугають морськими просторами у пошуках владарів, які згинули? Ви, «Ті, що керують акулами», випадково (або — не випадково?) відкрили пару десятків команд, підпорядкування яким закладене в акулячому генотипі, і навчилися частково керувати «вовками моря» — але більшість акул як і раніше самотні, вони дотепер шукають своїх господарів, як і мільйони років тому! А Н'даку-ванга... вибачте, якщо це святотатство, але ваш Світлоносний — це ватажок зграї!

Старий жрець довго мовчав.

— Ти жив серед нас, — нарешті заговорив Лакемба, спостерігаючи за тим, як його матінка поволі підіймається на горб. — Ти мав чути. Легенда про акулячого царя Камо-боа-лії, як ще іноді називають Н'даку-ванга, і дівчину на ім'я Калей.

— Звичайно, звичайно! — радісно закивав доктор. — Про те, як Камо-боа-лії закохався в прекрасну Калеї, прийнявши людську подобу, одружився з нею, і вона народила йому сина Нанаує. Повертаючись у море, Камо-боа-лії попередив Калеї, щоб вона ніколи не годувала дитину м'ясом, але з часом хтось порушив заборону, і Нанаує відкрилася таємниця перетворення. Багато людей після цього загинули від зубів перевертня, і врешті-решт Нанаує зловили й убили. Дуже сумна історія. Але при чому тут...

— При тому, що поряд з Нанаує не знайшлося правильного Мбете, який би навчив його правильно користуватися своїм даром, — перебив доктора жрець. — Інакше все б склалося інакше. Так, як судилося споконвіку. У морі з'явився б Господар.

— Господар?! Ви хочете сказати...

Поряд почулося важке старече дихання, і Туру-ноа Лакемба зупинилася за два кроки від сина, на силу переводячи дух.

— Вона вагітна, — відсапавшись, вимовила стара на діалекті Вату-вара.

Але доктор її зрозумів.

— Емі? — іхтіолог мимоволі поглянув на дівчину, яка досі стояла на березі. — Від кого?

Туру-ноа подивилася на білого посланця Н'даку-зіна, як подивилася б на дерево, що раптом бовкнуло дурницю, і нічого не відповіла.

— Мені скоро час ступити на Стежку Мертвих, сину мій. Я вже чую смердюче дихання двохвостого Туа-ле-іта. Отже, наглядати за її дитиною доведеться тобі. Впораєшся?

Мбете Лакемба шанобливо схилив голову.

— Я зроблю все, щоб він виріс таким, як треба.

Стара кивнула на знак згоди і побрела до будинку.

— Я не дарма нагадав тобі стару легенду, Посланцю, — промовив жрець, не дивлячись на доктора. — Все повторюється. Можливо, ти правий — і тоді дитина, що народиться, стане тим Господарем, якого шукають акули. Або правий я — і тоді народиться син Н'даку-ванга, повелитель всіх акул, що живуть в океані. А, можливо, правим виявиться падре Лапланте, який свого часу читав моїй матінці розділи з вашої священної книги. Пам'ятаєш: про пришествя Ворога роду людського, в подібні звірині і народженого від звіра, супротивника вашого Бога?

Мбете Лакемба загадково посміхнувся.

Ніздрі старого жерця затріпотіли, піймавши запах вмираючого дня, у якому більше не було приреченості — лише спокій та очікування.

* * *

Теплі хвилі пестили її голе тіло, і ласкаві руки Пола, який запізнився на побачення, помагали їм. Сьогодні Пол, зазвичай стриманий і сором'язливий, раптом виявився незвичайно наполегливим, і Емі, відчувши його приховану силу, не стала опиратися.

Це відбулося в морі, і світ плив навколо них, вибухаючи феєрверками солодкого болю і блаженства. Це здавалося казкою, чарівним сном — а неподалік, в якихось двохстах футах від них, захоплено спліталися в екстазі дві величезні акули, зайняті тим самим, що й люди; Емі не бачила їх, але море гойдало дівчину, вторячи вічному ритму, і завтра не повинно було настати ніколи...

Це було зовсім недавно — і водночас цілу вічність назад, в іншому житті.

На ранок вона дізналася, що Пол загинув.

Вчора.

Емі розуміла, що, напевно, вона помиляється, що це неможливо, а може, їй все просто наснилося — але дівчина нічого не могла з собою вдіяти: думки уперто поверталися назад, немов собаки — на згарище рідної домівки, і вили над осиротілим місцем.

Вона намагалася вирахувати час — і щораз зі страхом зупиняла себе.

Тому що з усього виходило: ЦЕ відбулося, коли Пол був уже декілька годин як мертвий.

...Вона стояла на березі, море таємничо мінилося зеленим, і різав воду за півмилі від берега трикутний плавник, залишаючи за собою сяйливий слід.

Неможлива, божевільна надія спійманою рибою билася в мозку Емі.

Вона стояла й чекала, дивлячись, як сонце вкладає свою розжарену душу в мерехтливе черево моря.

* * *

А в цей час приголомшений радист стрім-айлендської радіостанції нашвидкуруч проглядав щойно отримані радіограми: градом сипалися повідомлення з промислових сейнерів про порвані сіті і зникнення риби, а на узбережжі один за одним закривалися пляжі у зв'язку з небаченою хвилею нападів акул.

І майже ніхто ще не розумів, що це — тільки початок.

Листопад 1996 р.

ВАШ ВИХІД, АБО БЛАЗНІВ ХОВАЮТЬ ЗА ОГОРОЖЕЮ

Глядач — це я.
Я сплю в обіймах залу.
Мій сон жене
Те, як життя загиблому сказало:
«Пробач мене».

Ніру Бобовай

Бери моє добро, і горе-злощастя
на додачу...

С. Маршак

1

Ненавиджу «приватний сектор». Нашу місцеву «одноповерхову Америку». Авжеж, недільним днем, звичайно, чудово вибратися сюди з друзями: шашлик, «Ізабелла», «Бері шинель, пошлі домой». Розслаблено привалитися до стовбура старої груші, відчувуючи спиною його тепло навіть крізь сорочку...

Злитися з природою, без зайвої фамільярності з її боку.

Але вночі або пізно увечері, як зараз — красно дякую! Особливо коли ти не груші під шашлик оббиваєш, а матюкаючись крізь зуби і спотикаючись через два кроки на третій шкандибаєш по тутешніх канавах. І добре б п'яний! — тверезий я сьогодні. Сотка «Борисфену», розпитого на швидку чарку в Будинку Офіцерів, не рахується. По-перше, по стогону, який тут піснею зветься, тільки на танку линвою їздити. По-друге, ліхтарі відсутні як класово чужий елемент, а винятки з правила розбиті пустунчиками-аборигенами. По-третє ж, оскільки я нечастий гість на околицях, є чималий шанс блукати цією самою Гиївкою, як Мойсей пустелею, сорок років, доки виберуся до землі обітованої. Вирішив, називається, «дорогу зрізати», дурень...

Неподалік, здається, з боку «Червоного Жовтня», щось бабахає: раз, другий. Шпана петардами грається. Або саморобними вибуховими пакетами. Якщо в наше освічено-ринкове століття комусь ще не лінки набивати їх сумішшю магнієвих ошурків і перманганату калія, відомішого в народі під назвою «марганцівки». Ех, пам'ятаю, в золоті шкільні роки... Ч-чорт! Так і ноги переламати можна. А вони, рідні, мене-вовка годують. Повернути назад? Переживе Наташчина бабуса без моєї двадцятки до неділі, нічого їй не зробиться! Вона всіх нас переживе, ця бабуленція. Так, Мальбрук повернувся з походу: здається, до метро звідси праворуч.

На повороті, на щастя, була визначна пам'ятка місцевої архітектури: кривий від гордоців ліхтар із лампою, вщент засидженою мухами. Чи хто вже там її засиджував, цю лампу. От прямо під стовпом із кушів бузку на мене й випала людина.

— Д-до... поможи! «Швидку»... поранений я...

Пальці, вкриті іржавою коростою крові, лещатами чіпляються за лацкани куртки. Тріщить тканина. Прямо перед очима — блиск металу. Наручники! Мабуть, злочинець, з-під конвою втік... в'язниця ж поряд, на Полтавському!..

— Напали, гади... гроші! гроші забрали!.. Менти... або бандюги у формі... м-ментовській...

Ліве вухо у нього надірване, стримить хрящем. Очі каламутні, обличчя, як і руки, вщент залите кров'ю. У мертвотному світлі ліхтаря воно видається неживим, наче в мене вчепився небіжчик. Або клоун у гримі. Цирковий грим зблизька — сильне видовище. Не для слабкодухих.

— Врятуй, б-брате...

Вирватися й дати драла?

— Я... вибачте, я...

У цю мить сили залишають людину. Мабуть, всі пішли на останній ривок. Хватка розтискається, я ледве встигаю підхопити пораненого під пахви. Важкий, зараза, дарма що зріст, як у горобчика.

— Тримайся, мужик! Я зараз... зараз...

Мало не звалюючи його на землю, притуляю спиною до огорожі. Начебто сидить, не падає. І дихає... поки. Кленучи свою м'якотілість, стукаю в найближчу хвіртку:

— Хазяї! Людині погано! «Швидку» викличте! Ей, хазяї!..

А може, у них телефону немає? Повинен бути. Хоча б мобільник. Будинок багатий: двоповерховий, з балкончиком... Господарі вдома: он, вікно блакитним світиться. «Поле чудес» дивляться. «Користуючись нагодою, хочу передати привіт сестрі Марусі

з Пупирців, а також її чоловікові, почесному стрілочнику Івану Кузьмічу...»

— Агов, є хто-небудь?!

— Вася, жени ракло! П'янички, тварюки, життя від них немає...

На ганку спалахує світло, на порозі з'являється шафа з головою — мабуть, Вася. Класичний. У руці — сучкувате знаряддя насильства.

— Чого кричиш? Вали звідси, алкаш!

— Та не алкаш я! Лікарів треба... тут мужику погано...

Про те, що «мужик» поранений і в наручниках, розсудливо замовчую.

— Чуєш, Ірко? Викликати? — шафа розвертає фасад углиб будинку.

— А потім штраф платити? Жени втришій!

Амбал в дверях якось невизначено, по-бабськи, знизує плечима. Світло на ганку гасне. Ось такі у нас люди. Добрі самаритяни. Ера милосердя во плоті.

Мене бере зло. Кидаюся до огорожі навпроти — і чую тупіт ніг.

— Не рухатися! Стрілятиму! Руки на огорожу!

Засліплений ліхтариками, краєм ока встигаю помітити трьох у формі.

Все. Приплив. Сушіть весла.

Серце відчайдушно тренькає, провалюючися кудись до шлунку. У животі — крижаний спазм, і дуже хочеться в сортир. Поволі, немов у страшному сні, кладу руки на огорожу.

— Ноги ширше! Так і стій.

Так і стою. Якщо це бандити, їм зайвий свідок — кістка в горлі. А якщо і справді міліція — на мене справу і «повісять». Застали на місці злочину, руки

в крові, коньяком пахне... М-мать! У мене ще і ніжик на поясі! Швейцарський «Victorinox», подарунок любої тещі... Маленький? — ну і що?! Людину при бажанні олівцем зарізати можна.

— Не він це, Сеня!

— Точно... Б-блін!

— Поверніться.

Повертаюся. Всі дивляться на мене. Троє ментів, два ліхтарики і два стволи. Менти дивляться пильно, ліхтарі — яскраво, стволи — нервово. Нарешті стволи з ліхтарями неохоче опускаються.

— Старший лейтенант Стратичук, — козирає безліхтарний і беззбройний мент, звично розкриваючи посвідчення у мене перед носом. Розгледіти нічого не встигаю: «корочка» відразу повертається до нагрудної кишені. — Ви тут не бачили людину в наручниках? Можливо, поранену.

Брехати безглуздо: все одно вони його самі ось-ось помітять. Та й не збираюся я брехати! Менти, схоже, справжні, ніякі не бандити. Хоча... одне іншого не виключає.

— Оно, біля огорожі, — показую рукою, щоб вже напевно.

Двоє зриваються з місця. Миттю опиняються поруч із пораненим.

— Він! Живий...

— Дві дірки, Семен! Ну ти стрілець! Ворошиловський!..

— «Швидку» треба... загинається, п-падла...

— Чорт, рація в машині залишилася — чортихається старший лейтенант Стратичук. — Стійте тут і не намагайтеся тікати. Нам треба буде взяти у вас свідчення.

Тон у старлея майже доброзичливий. Мій живіт потихеньку відпускає. Натомість все тіло починає тіпатися дрібним тремом. Намагаюся розслабитися, але починаю ганебно стукати зубами. Не вийде з мене Брюса Уїлліса. Ні хріна з мене не вийде.

Тим часом старлей починає стукати в знайому хвіртку.

— Вася, знову ракли! Знову! — верещить з будинку стервозна Ірка. — Я заре мусарню викличу!

Мимохідь співчуваю Васі. І довго, ретельно співчуваю собі. Гумор прорізався... Шибеника.

— Мусарня вже тут! Лікарів викликай, громадянко! — гаркає старлей.

Із вікна несподівано гримить: «А зараз, користуючись нагодою, хочу передати привіт...» Напевно, Ірка з переляку дистанційку впустила. Кому хочуть передати привіт, залишається загадкою: телевізор булькає і замовкає.

— Та викликали їх, лікарів ваших, — басом відгукується Шафа-Вася. — Ломився тут один козел...

Виходить, даремно я про нього погано подумав. Добро, воно завжди проявиться.

— Це я козел, — служиві дивляться на мене, як на психа. — Я ломився. Цей... утікач... Він із кущів на мене вивалився. Весь у крові. «Допоможіть» — стогне. Я й почав стукати...

Старлей киває із задоволенням:

— Добре. Ви все правильно зробили.

З-за повороту долинає шум машин. Провулок осяває нервові мерехтіння блималок, і до нас підкочуються одразу два «бобики». Один антикварний, з верхом із брезенту. Із другого, новішого, вибирається огрядний дядько в цивільному. Старлей Стратичук

квапиться назустріч, підкидаючи руку до пом'ятого околиша кашкета.

— Узяли, товариш підполковник! Узяли! Тут свідок є, він «Швидку» викликав...

— Ясно.

Погляд у підполковника генеральський. Наскрізь. У погляді — табори без права на листування. Років сто, не менше.

— Поїдете з нами, громадянине. Хворостов, перевірте факт виклику. Хай підтвердять.

А у мене в голові, долетівши з неабияким запізненням, б'ється одне-єдине слово: «Свідок! Свідок!» Ф-фух, гора з плечей... Напевно, з боку я виглядаю повним ідіотом: стою, не знаючи, куди подіти закривавлені руки, безглуздо посміхаюся всім одразу й водночас — нікому. Самому собі.

Ляскають дверцята, стає галасно. Старлей нарешті розслабляється, дістає пачку цигарок. Підходжу.

— Перепрошую, у вас цигарку можна?

— Треба, — посміхається мент, простягаючи мені пачку «ЛМ», і відразу стає дуже милим хлопцем. Схоже, сьогодні вночі він нап'ється до повної чарівності. — Паліть.

Взагалі-то я курю рідко і тому цигарок зазвичай не ношу, але зараз організм владно вимагає заспокійливої дози нікотину. Коли прикурюю від дешевої «одноразки» старлея, руки у мене вже майже не тремтять. Затягуюся — так, щоб легені й мізки продерло наскрізь. З провулка підтягуються ще двоє. Обидва в цивільному одязі. За ними плентається розфарбована дівчина, тягнучи по землі драний жакет. Дівчині холодно. При світлі ліхтаря видно: на вилиці в неї набухає неабиякий синець. Губи танцюють, дівчина щось плутано

говорить, косметика «попливла», і вона розмазує її по обличчю.

Машинально прислухаюся.

— ...зовсім псих! Зовсім! Ненормальний. З ніг збив — і в яр... А ви де були? Де ви були, дебіли?! Він же мене... Він мене ледве не вбив! Ніж до горла: читай, кричить, вірші!

— Які вірші?

Це підполковник.

— Не знаю! — дівчина на межі істерики. — Ну, вірші! Як там... зараз... «Ви страшні, коли поводите очима... чому, я не знаю... я відчуваю...»

— «...Ви — страшні, коли отак поводите очима... Чого мені так страшно — я не знаю; таж я нічим не винна перед вами — і все ж я відчуваю, що боюсь!»

Чесне слово, саме вирвалося.

Дівчина замовкає, жалюгідно плямкаючи губами. Підполковник стрімко обертається до мене:

— Що ви сказали?

— Це Шекспір. «Отелло». Діалог Дездемони й Отелло, дія п'ята, сцена друга, — лепечу я.

— Звідки ви це знаєте? — підполковницька брова повзе вгору. По схилу Фудзі, до самих висот.

— Як — звідки? Із п'єси. Я Шекспіра читав... у театрі бачив...

Таке враження, ніби я виправдовуюся.

— Ясно.

По обличчю підполковника видно, що нічого йому не ясно, крім того, що я — чоловік підозрілий. Язик мій — ворог мій! Мовчав би нишком... На щастя, з'являється «Швидка». Пораненого в наручниках вантажать на ноші. Коли двоє санітарів проносять його повз мене, він раптом підводиться

й чітко, дикторським голосом вимовляє: «Ваш вихід». Після чого знову падає на ноші.

— Що він сказав?

— «Ваш вихід».

Нісенітниця. Маячня. Марить, напевно.

— Ви знайомі?

— Ні. Вперше його бачу.

Підполковник вагомо покашлює. Ловить за плече лікаря, який проходить повз нього:

— Куди повезете?

— У невідкладну допомогу, куди ж іще?

— Стратичук, візьми кого-небудь. Супроводжуватимеш. Потім подзвоните у відділення, доповісте. А ви, — це мені, — поїдете з нами.

2

Де розташовано відділення, я так і не зрозумів. «Бобік» довго петляв, підстрибуючи на вибоїнах, промені фар діловито обмацували огорожі, цегляні стіни будинків — і раптом ми зупинилися. Табличку біля входу я теж прочитати не встиг. Якесь відділення. А яке? Здається, в районі Південного вокзалу.

Брати у мене свідчення узявся особисто підполковник. Зробив велику ласку, нарешті назвався:

— Качка Матвій Андрійович. Старший слідчий із особливо важливих справ, підполковник МВС.

— Смоляков Валерій Якович. Культпрацівник широкого профілю.

— Широкого? Це як?

— Масовик-заводій. Трохи режисер, почасти сценарист, де-не-де гример, місцями артист, трошки...

Я прикусив язик. Коли мене «несе», важливо вчасно зупинитися. Про «трохи піротехніка» слідчому знати не обов'язково. Щоб уникнути зайвих питань.

— І швець, і жнець... — Матвій Андрійович випромінює здоровий скепсис. — Працюєте де?

— Переважно за разовими контрактами. Клуби, БК, масові заходи. День Міста, Проводи Зими, КВК...

— Ясно. Значить, так і запишемо: «Постійного місця роботи не має».

Формулювання мені не сподобалося.

— Документи з собою?

— Ні. Тільки візитівки. Ось...

Підполковник бере візитку за краєчок, наче не бажаючи залишати відбитків. Підносить до світла настільної лампи під напівкруглим сталевим ковпаком. У фільмах такі лампи зазвичай направляють в обличчя допитуваному. Добре, що я свідок. У мене від яскравого світла очі болять несамовито. Професійне захворювання. П'ять хвилин під лампою, і я зізнаюся у змові з Шекспіром.

— Вдома зараз є хто-небудь?

— Є. Мають бути. Дружина, син...

— Подзвоніть додому. Хай дружина приїде, привезе ваші документи.

Телефон у них старий, чорний. Метал диска відполірований до блиску; слухавка тріснула, і її перев'язали синьою ізоляційною стрічкою. Гуде, як Ієрихонська труба. У цей антикваріат хочеться кричати до хрипоті: «Панно! Панно! Дайте Смольний!»

— Алло, Наташа? Це я... Що? З міліції дзвоню, з відділення... Ну чому відразу п'яний?! Нічого не трапилося. Свідок я. Свідок! Паспорт мій привези — їм для протоколу треба... Потім розповім. Так, все гаразд. Живий,

здоровий, тверезий, нічого не накоїв... Одну хвилину! Матвій Андрійович, яке це відділення? Номер і адресу скажіть, вона зараз приїде.

Коли кладу трубку на важіль, ловлю на собі співчутливий погляд підполковника.

— Продовжимо, Валерію Яковичу. Гадаю, до приїзду вашої дружини встигнемо закінчити. Отже, розкажіть, як ви опинилися на місці події?

— З Будинку Офіцерів повертався. Ювілейний концерт допомагав готувати. Засидівся потім з директором...

— А як опинилися в районі Нижньої Гиївки? Вам що, по дорозі?

— Там у дружини бабуся живе. Грошей їй хотів занести. А тут цей тип... з кушів...

— Ось тепер давайте докладніше.

І я дав докладніше.

Вже наприкінці розповіді (Матвій Андрійович час від часу робив позначки на аркуші паперу) мене перервав вимогливий зумер телефону. Підполковник зняв трубку, щось буркнув і потім довго слухав, а я знічев'я став оглядати кабінет. Грубо білена стеля, стіни фарбовані емалевою «зеленкою». Під стелею — тьмяна лампочка без абажура, щільно вкрита багаторічними нашаруваннями пилу. Пара стільців із жорсткими спинками. У кутку — облізлий сейф; із замка, недвозначно засвідчуючи втрату кимось пильності, стирчить ключ. Завіска на вікні запнута недбало, без щонайменшого бажання приховати грубу прозу грат.

З особливою гостротою відчулося: часу немає. Зараз зайде Берія або Залізний Фелікс. Або Малюта Скуратов.

— ...чудово! Що лікарі кажуть? Дні три? У свідомості? Добре. Буде йому завтра нотаріус, так і скажи. Залишайтеся чергувати в палаті. Обоє. Можете спати по черзі. Щоб живий був! У разі чого, всю лікарню на вуха став. Вранці вас змінять. Все.

Підполковник бухнув трубку на важіль. На його повному, круглощокому обличчі сяяла усмішка ситого кота. Несподівано Матвій Андрійович підморгнув мені:

— А чи не прийняти нам із вами, Валерію Яковичу, по п'ятдесят крапель? Ніч у обох важка видалася, а головне — є за що. Ви, мабуть, добра душа, і поняття зеленого не маєте, кого рятували?

— Не маю, — мені вдалося хитнути головою відразу ствердно і заперечувально. — Злочинець?

— Х-ха! — Матвій Андрійович уже чаклував над сейфом. На превеликий подив, дверцята відчинилися без щонайменшого скрипу. — Злочинець! Ми цього... цього фрукта четвертий рік ловимо!.. Як у кіно, зар-разу... Серійний маніяк-убивця на прізвисько Скоморох — чистий Голлівуд!

Із цими словами підполковник урочисто поставив на стіл пляшку дорогої «Каховки». Знову пірнув до сейфу. Унаслідок чого на столі з'явилися дві чисті чарки, лимон і поламана часточками (коли й устиг?!) плитка шоколаду «Цирк». Мій ніжик став у нагоді.

— За ним не менше десятка трупів, — продовжував розповідати Матвій Андрійович, вправно відкоркувавши пляшку. — Але ж що головне: почерк різний! Ну, давайте, — коньяк забулькав до чарок, я потягнув носом: аромат виявився вельми непоганим. — За успіх нашої безнадійної справи! Ох, попив він моєї кривці...

Почаркувавшись, випили.

— ...почерк, кажу, плаває. Студента-заочника ножем штрикнув, касирку з «Познані» душив. Когось топив, потім — тупі важкі предмети... Як ви: працівник широкого профілю. — Порівняння підполковника викликає у мене легкий страх, але я вирішую, що краще змовчати. — Аж поки додумалися другорядні деталі зіставити! Виявилось, є-таки почерк. Тільки неявний. Потім кілька свідків знайшлися. Ось тоді ми його Скоморохом охрестили. Він з жертвами чорт-зна-що розігрував. Футболісти з ДЮСШ буквально повз них крос бігли, в Лісопарку увечері — посміялися і далі рвонули. Вирішили: актори п'яні дуріють. Ще по одній? Свято у нас сьогодні. Не щодня серію береш. Ну що, рідне місто може спати спокійно?!

Дзінь.

— Вам, між іншим, ще пощастило, що він у на-ручниках був і поранений. Коли його, гада, в'язали — він всю бригаду розкидав. Мало не пішов. З двома вогнестрільними в корпус. Ну, є Бог на небі, є! — узяли Скомороха. Речдоки зібрані, свідки є... Мені зараз Стратичук по телефону доповів: готовий чистосердечне підписати. Натомість, сучий син, нотаріуса вимагає. Заповіт скласти вирішив. Ну нічого, дні три, лікарі сказали, протягне — буде йому нотаріус. І можна справу закривати. До речі, нагадаєте ще раз, звідки ті вірші були?

— Які? А-а... Шекспір, «Отелло».

— Це де негр бабу свою душить?

— Так.

— А ну ж бо, ану!

— «...Ви — страшні, коли отак поводите очима... Чого мені так страшно — я не знаю; таж я нічим

не винна перед вами — і все ж я почуваю, що боюсь!» Матвію Андрійовичу, він її після цього не відразу душить! Там у них діалог. Потім Отелло душить Дездемону, і, не додушивши, двічі ударяє кинджалом.

— Точно! Ніж у нього відібрали. Значить, збирався спершу душити, а потім ножем... Ясно. Шкода, Валерію Яковичу, що ми з вами раніше не познайомилися! Залучили б як експерта!

Ми обидва сміємося цьому несмішному жарту, підполковник наливає знову: «За все, що добре закінчується!» — і якраз коли ми чаркуємося, лунає стукіт в двері.

На порозі у супроводі чергового з'являється моя Наталя.

3

Поки ми їхали додому — за шалені гроші, опівнічним таксі — Наталя спершу ображалася: я, мовляв, рознервувалася, а він із ментами коньяк глушить! Потім раптом замовкла, притислася до мене, і так ми сиділи, обнявшись, до самого будинку. Мир. Все обійшлося, все добре. Все вона чудово розуміє. І я її розумію: перехвилювалася за коханого чоловіка.

Денис вже спав, а ось ми довго не могли заснути. Лежали в ліжку, я Наташці переповідав свої пригоди, барвисто, в особах, розпліскуючи залишки переляку, переплавляючи їх на сміх, на дріб'язкову клоунаду, а далі якось раптом...

Ні, не заснули.

Навпаки.

Розбудив мене телефонний дзвінок. О пів на десяту. Дзвонив круглощокий підполковник Качка. Просив

зайти, звірити і підписати свідчення. Але вже не в привокзальне відділення, а на Совнаркомівську, в «Сірий Будинок». На аудієнцію до слідчого я вирушив пішки — на щастя, від вулиці Фрунзе до Совнаркомівської рукою подати. Символічно, однак: Фрунзе начебто і сам був наркомом, якщо я не помиляюся.

А у нас зараз наркомами наркоманів звуть.

Чергового на вході про мій візит попередили заздалегідь. Мигцем поглянув у журнал, у пред'явлений паспорт і відразу ж видав пропуск, суворо попередивши: «Не забудьте здати на виході!» Спробуй-но тут забути, аякже! Це в Австралії один мій приятель примудрився зазначити разовий пропуск у тамтешнє Міністерство Оборони — просто так, як сувенір на згадку! Вартовому на виході сказав, що пропуск загубив, і поки бідолаха-абориген, жертва цивілізації, міркував, що робити — спокійнісінько собі пішов. А нам Австралія не указ! Загубиш пропуск — мабуть, взагалі звідси не випустять. Поневірятимешся зі стогоном поверхами, як безпритульна примара комунізму, і гримітимеш ланцюгами до кінця своїх днів...

— Пробачте, де тут 36-а кімната?

— П'яті двері по коридору.

Оце вже було по-дорослому! Справжні апартаменти старсліда з особливо важливих. Певно, у відділенні йому тимчасову «хижку» виділили, яка вже знайшлася. Величезний стіл: літера «Т» червоного дерева. На стінах — панелі «під дуб» (або насправді дубові?!), книжкові полиці, тяжкі порт'єри на вікнах. Розкішне письмове приладдя (чорнена бронза...), два телефони «під старовину». Новенький комп'ютер виглядав у цьому оточенні підозрілим іноземцем.

— Здрастуйте, Валерію Яковичу. Сідайте.

Крісла оббиті скрипучою шкірою. Сядеш — потонеш.

— Ось, ознайомтеся, — беру пачку листків, роздрукованих на «лазерці». Навздогін вручається зелений маркер. — У разі розбіжностей — правте.

Оперативно працюють! І коли встигли?

Читаю. Фрази сухі, казенні, не мої — але по суті, нібито, все вірно. Хороша пам'ять у підполковника Качки! Стоп. А це що?

— Вибачте, Матвію Андрійовичу... Тут написано: «Почувши підряд три постріли»...

— Щось не так?

— Ну, спочатку я взагалі не зрозумів, що це постріли. Думав, хлопчики з петардами. І, крім того, пострілів були два.

— Ви упевнені? Не помиляєтеся?

— Ну... — я завагався, спробував пригадати. — На-чебто, два. Але ручатися не стану.

— Я розумію вас, Валерій Якович. Йшли, думали про своє, під ноги дивилися, щоб не впасти... А пострілів насправді були три. Один попереджувальний, в повітря, і два в нього.

Качка дивиться на мене. Ласкаво, по-батьківськи. Він дивиться — а мені вже, загалом, все ясно. Звичайно, пострілів було два. Обидва — у злочинця. А підполковнику треба, щоб три. Щоб перший — попереджувальний. Ясна річ, начальство у будь-якому разі закриє очі — небезпечний маніяк, не якийсь там задрипаний кишеньковий злодій. Чому б не піти назустріч хорошій людині?

— Гадаю, ви маєте рацію. Хай залишається три постріли. Я, швидше за все, помилився.

Качка киває. Ми чудово один одного зрозуміли. Читаю далі.

Пару дрібних неточностей виправив. Біля кожної правки вивів на полях: «Виправленому вірити» — і підпис. Ще один підпис — в кінці, після «З моїх слів записано правильно».

— Велике спасибі, Валерію Яковичу. Ви нам дуже допомогли. Ну, бувайте здорові. Якщо знадобиться, ми вас ще викличемо, але, думаю, потреби такої не виникне. До суду Скоморох, судячи з діагнозу, не доживе... Всього найкращого.

Попри те, Матвій Андрійович подзвонив мені наступного тижня.

4

Знайомий кабінет. Зате сам підполковник Качка, друг-товариш по чарці, сьогодні незнайомий. Немовби заново до мене придивляється. Сидить, цигарку в пальцях крутить. Але прикурювати не поспішає. Мовчить. Я теж мовчу. Врешті-решт, це він мене викликав. Йому і говорити першому.

— Скажіть, громадянине... е-е-е... пане Смоляков. Чи були ви знайомі з громадянином Кожум'якою Миколою Ігоревичем?

Щось ми сьогодні занадто офіційні. Інтригуєш, начальнику?

Кривлюся.

— Та начебто ні. Прізвище не пам'ятаю. Може, в обличчя...

— Ось фотографія. Упізнаєте?

Чоловік. Приблизно одного зі мною віку. Пласке, рябе обличчя, ніс картоплею, каштанове волосся недбало розчесане на косий проділ.

— Ні, не знаю. Хоча... — ще раз вдивляюся у фотографію.

— Спробуйте пригадати.

Чесно намагаюся. У голові прокручується калейдоскоп облич. Приміряю їх, немов маски, до фотографії. Маски... грим... обличчя — клоунський типаж, кров на щоці, надірване вухо...

— Скоморох?!

— А хто ж, як не він. Так ви були знайомі?

— Ні. Тоді, на Гиївці, побачив уперше.

— З одного боку, у мене немає підстав вам не вірити, — голос Матвія Андрійовича звучить скрадливо. Не голос, а котяча лапа: оксамит приховує гострі пазури. — Але з іншого боку: як ви у такому разі поясните, що покійний Кожум'яка Микола Ігорович, він же Скоморох, згадує вас у своєму заповіті?

Стеля валиться на голову.

— ...Мене?!

Мабуть, все, що я думаю з цього приводу, написано аршинними буквами на моїй фізіonomії. Тому підполковник питань більше не задає. Щоб порятувати мене від інфаркту. Вправно, немов картковий шулер, пускає по столу два аркуша ксерокопій.

— Ознайомтеся.

У моїх руках — копія завіреного нотаріусом заповіту Кожум'яки Миколи Ігоровича, що знаходився на момент підписання «при повному розумі і тверезій пам'яті». У останньому я, правду кажучи, сумнівався. Наступні рядки підтверджують сумніви:

«Різьблений же виріб з кістки домашньої тварини, зроблений згідно китайської традиції «Куля-в-кулі», заповідаю Смолякову Валерію Яковичу, що проживає за адресою...»

Адреса правильна. Моя адреса.

— А ось і він... Різьблений виріб, — Матвій Андрійович витягує з ящика столу якусь дрібничку. — Візьміть, не бійтеся.

Дійсно: «Куля-в-кулі». Найкрупніша, зовнішня — трохи більше кульки для пінг-понгу. Скільки ж їх тут, куль цих? Чотири? П'ять? Майстерне різьблення, фігурні отвори у формі листя, квітів, значків «Інь-Ян» і хитрих закарлюк. А всередині, в самій глибині, щось тьмяно мерехтить, переливається бузковим... бордовим?... ні, все-таки бузковим світлом. Красива цяцька.

І тут я збагнув!

— Ви що тут, зовсім охрініли?! — здається, я з по-свистом шепочу, але скло у вікнах відгукується слабким деренчанням. — Якого... біса?! Я питаю: якого біса ви сказали вашому маніяку, як мене звуть?! І адресу?! А якщо його приятелі тепер завітають?! У мене син-підліток! Дружина! А якщо...

Не можу зупинитися. Кричу, сам себе лякаючи: «наїхати» на підполковника міліції у його власному кабінеті?! А Качка знітився, кліпає, безуспішно намагаючись вставити хоч слово:

— Не давали ми йому вашої адреси!..

— Це свавілля! Гірше! Це співучасть у злочині!

— ...не давали! Адже він і не питав! Ми взагалі нічого...

— Звідки ж він тоді дізнався?!

Кулька випадає з пальців. Котиться до слідчого.

Гасне блиск в серцевині.

Ніби фінальний прожектор наприкінці спектаклю.

Я поступово вихолоджуюсь, і мені стає соромно за хлоп'ячий спалах. Але, як не дивно, Матвій

Андрійович, схоже, зовсім не образився. Навпаки: розцвів, заусміхався.

— Ось і ми думали: звідки? Може, знайомі ви були? Може, приховуєте? Тепер-бо ясно... Кулька ця, до речі, у Скомороха при собі була на момент арешту. А приятелів не бійтеся: немає у нього приятелів, один працював, гад. І претензій з боку родичів теж не бійтеся: заповіт законний, завірено нотаріусом. Він же вам не квартиру, як дружині, заповідав! Кулька — безглузда дрібничка, наші експерти дивилися. Буде вам на згадку. Зараз нотаріус уведе вас у право спадкоємства...

Справді, тільки я почав вибачатися за нервовий зрив, як у кабінеті з'явився досить молодий іще чоловік у ореолі «північного сяйва»: блиск лисини, лаковані черевики, шпилька для краватки й окуляри у тонкій золотій оправі. Вивалив на стіл купу паперів, показав, де поставити підпис, здер дванадцять гривень п'ятдесять копійок мита (добре, що гроші при собі були!), потиснув мені руку і дематеріалізувався.

Я очманіло дивився на спадок.

— Що ж, вітаю, — встав з-за столу підполковник, показуючи, що аудієнція закінчена. — Більше у мене до вас питань немає.

Йду вже, йду...

Удома я продемонстрував кульку Наталі. Разом із копією заповіту. Вона одразу ж скрикнула «Ой, яка краса!», та потім оглянула кульку уважніше і дещо скептичніше. Вчиталася в текст заповіту. А коли я, знічено затинаючись, пояснив, хто є наш добродійник Скоморох-Кожум'яка — пролунав грім:

— Лерка, з глузду з'їхав? Якого дідька ти дав маніяку нашу адресу?!

Я навіть не образився. Пригадав миролюбність підполковника.

Проте виправдовуватися довелося аж півгодини.

— Може, вона антикварна? Дорога? — поцікавилася врешті дружина, змінивши гнів на ласку.

— Ага, аякже! Тоді б з мене не дванадцять п'ятдесят мита злупили!

Аргумент видався Наталі досить переконливим, і вона втратила до кульки рештки зацікавлення. Денис, що саме повернувся зі школи, повертів іграшку в руках, скривився: «Фігня якась», — і пішов у свою кімнату.

На серванті кулька виглядала недоречно, тому я закинув її до найближчої вазы.

Хай лежить.

5

— Там Денис з ящика епістоли витяг, — Наташка вказала пальцем на телевізор, на якому білів довгий конверт. — Поминальну. Тобі, біженцю ти наш! Цікавляться, коли врешті добіжиш!..

Це був звичний для нашої сім'ї жарт.

Десять років тому, коли мама з дідом зібралися чкурнути в Штати, я примудрився отримати статус біженця. За компанію. Настав час великих змін: рок-н-рол і Союз були вже мертві, хоча прикидались живчиками, а ми — ще ні, і нам залишалося тільки тупо дивитися на ряди банок з хріном у «Гастрономах». Телевізор заливався, як цвинтарний соловей; гроші мутували в шпалери для сортирів. Мама силоміць витягнула нас із Наталією і шестирічним Дениском до Москви, у посольство США, ми простирчали там у натовпі

півдня на спеці, не маючи змоги вийти хоч на хвилину. Анкети, бланки, довідки... Найчіткіше закарбувалася в пам'яті грудаста баба-зоотехниця Аріна Тихонівна Шапіро. Вона народилася у селі Великі Варнаки, на собі мала поцяцьковану квіточками шаль і ситцевий сарафан із рюшами, та активно страждала від погромів. Будь-хто охочий міг отримати про її пригноблення детальний звіт. Попри те, жертву насильства слухали неохоче, співчувати їй зовсім не бажали, а потай навіть заздрили її непохитному здоров'ю: примара медогляду жахала багатьох. Вже не знаю, чому. Дениско просився у туалет, хотів їсти; пізніше, коли ми вже покинули гостинну будівлю, він зупинився біля смітника у дворі й сумно сказав: «Кашею пахне!...» Коли переді мною нарешті постав похмурий Відповідальний Співробітник Служби Імміграції й Натуралізації, осатанілий від багатогодинної співбесіди з від'їжджантами, я поспівчував йому і собі. Вголос. Це був перший випадок, коли моя балакучість виявилась доречною. «Ви збираєтеся їхати?» — з цікавістю запитав Відповідальний Співробітник, який раптом став схожим на людину. Ні, чесно відповів я. І виправився: думаю, що ні. Хіба якщо танки на вулицях... «Вас гнобили?» — у Відповідального Співробітника пробився легкий, майже невловний акцент. Або просто натяк. Ні, чесно відповів я. І не дуже ревно виправився: ну, не особливо...

«А навіщо ви тоді подали документи?!» — Відповідальний Співробітник схилився до мене, щоб уважно роздивитися моє обличчя. Ніби дивовижну рибу в акваріумі. Не знаю, чесно відповів я. Мама дуже просила, а дід старенький, його засмучувати не можна. Ось і подав.

Адже все одно не приймете.

Зовні, вислухавши нашу бесіду, вся черга дружно поставила мені діагноз: дегенерат. І дарма. Я здобув жаданий ними статус, «відповідно до розд. 207 (с) Закону США про Імміграцію і Національність (INA), з урахуванням поправок...», а більшість із цих досвідчених, битих, заздалегідь готових на будь-які підступи прохачів залишилася ні з чим. Відтоді й до цього дня (слава заокеанської бюрократії!) я отримую регулярні нагадування: «Якщо ви в такий-то термін... будете позбавлені... ваші дані...»

«Поминальні епістоли», сміється Наташка.

Я дегенерат. Я викидаю епістоли у смітник.

Біжи, Лоло, біжи...

Абсолютно не уявляю, що робитиму за океаном. Жити на допомогу? Кому я там здався із моєю професією, точніше, з повною її відсутністю?! Іноді, матюкаючи життя за марноту марнот, насправду розумію: інакше я вже просто не зможу існувати. Вода для щипавки, бруд для черв'яка — ось що таке для мене щоденна метушня, гризня, безглузда самодіяльність і посиденьки з такими ж бідахами, як я сам. Відніми — здохну.

Думаю, патріотизмом тут пахне менш за все.

Егоїзмом пахне.

— Денис знову прогуляв школу, — сказала Наташка. Я спиною відчував її погляд: напружений, очікувальний. — Мені дзвонила завуч.

Намагаючись відмовчатися, ховаю конверт у бюро. Вдаю, ніби порпаюсь у паперах. Як на те, під руку не трапляється нічого путнього, окрім старезного вірша, написаного до народження сина. «Тілі-бом, тілі-бом, йде пологовий обертом...» Папір потерся на згинах, чорнило вицвіло.

Давно минулі дні...

— Ти абсолютно не займаєшся дитиною. Вчора від нього пахло пивом.

Вечірній моціон. Наталі треба скинути напругу дня. Насправді Дениско не такий вже й поганий. Вчиться нормально. Ходить на карате: я поряд з ним — німечна нікчема. Леонід Петрович, Денисів тренер, дуже добре про нього відгукується. Отже, пивом? У його роки я пив за гаражами нудотно-солодку настоянку «Полуничка», закушуючи скибочкою «Докторської». А одного разу, підгулявши в компанії друзів-телепнів, став розкидати по двору порожні пляшки — цілковито впевнений, що за ніч вони ляжуть у борозну, зійдуть і заколосяться.

Мені теж завуч додому дзвонила.

— Йому через рік вступати! А він сам не знає, чого хоче!

— Я теж не знав...

Оце дарма. З дружиною, що захотіла виговоритись, треба мовчати. Як партизан. Як Аладдін у казці. «І зустріне тебе в підземеллі жінка, лицем подібна до матері твоєї, кличучи: „Сину! Сину мій!“ — але стережися, бо, вимовивши хоч слово, пропадеш і навіки залишишся там...»

Тепер це надовго. Коли прийде Дениско, йому вже нічого не залишиться. Крім курки із захололими макаронами. Решту отримаю я.

— Воно і видно! Подивися на себе! Ти хочеш сину такої ж долі?

Наташка розчервонілася, очі горять праведним гнівом. Ми дуже любимо один одного. Це правда. Ми обидва дуже любимо Дениска. Це теж правда.

Ми — всі троє — дуже часто чіпляємося гострими кутами. Від любові.

І це куди беззаперечніша правда, ніж дві попередні.

Сідаю на диван. Я знаю, що відбуватиметься у найближчі двадцять хвилин. Архітектоніка п'єси, зіграної вже тисячу разів. Експозиція і зав'язка благополучно відбулися. Тепер — розвиток дії, кульмінація і розв'язка. Постановочний план затверджений худрадою нині, і повсякчас, і на віки віків, амінь. Головне — вчасно подавати репліки, терпляче чекаючи завіси. Не пускаючи драму досередини. Формально будучи учасником, залишатися глядачем.

Китайська забавка «Куля-в-кульі». Куля в кульці, і в кульці, і ще в кулі...

Спадок.

Наташка заводиться відразу:

— З тобою коли-небудь можна поговорити серйозно?!

БЛАЗНІВ ХОВАЮТЬ ЗА ОГОРОЖЕЮ

АКТ I

ДІЯ ПЕРША

Ідальня у квартирі Смолякових.

На задньому плані велике, чотирьохстулкове вікно. Дві стулки посередині відкриті. За ними, на заднику, зображено пейзаж, який видно тільки з третього поверху: гілки квітучої акації і частина вулиці, напівприхована листям. Видно пластикову вивіску «Друге життя: дешевий одяг з Європи».

*В а л е р і й сидить в лівому кутку сцени, на дивані. Звідкись, імовірно, з чужої машини, долинає
«Ай-яй-яй, убілі негра, убілі...»*

Н а т а л я (нервово крокує просценіумом, між столом і сервантом). Якщо ти приносиш гроші в дім...

В а л е р і й. Наташ, не треба.

Н а т а л я. ...це не означає, що все інше тебе не стосується! Хлопець скоро дружину в дім приведе! На кшталт цієї Насті! Або знайде іншу шльондру!

В а л е р і й (потягнувшись, машинально бере столовий ніж. Починає крутити в руках). Чому обов'язково шльондру? І потім: рано йому ще. Хороший хлопець, даремно ти... Ну, трохи бовдур. А хто в його віці вже визначився з професією?

Зовні, в невидимій машині, збільшують гучність. Мабуть, власник марудиться з ремонтом. Настирливе «Ай-яй-яй, убілі негра, суки, замочілі...» лізе у вуха, змушуючи людей, що сваряться, говорити ще голосніше, перекрикуючи музику.

Горішнє світло стає тьмяним, ніби в люстрі згасли дві лампочки з п'яти.

Постаті більше схожі на тіні.

Н а т а л я. Я! Я визначилася! Я завжди знала, що хочу на філфак!

В а л е р і й (заводячись). А сенс? Ну, закінчила. Ну, сидиш редактором за гріш. Велика перемога!

Н а т а л я. Я пишу! Я творчий працівник!

В а л е р і й. Оттакої! Пише вона... Ах, Наталочко, ось нариси Остапа Ібрагімовича «Як я кинув пити і став депутатом!» Зробіть з них пристойний мемуарчик до восьмого січня! Творчий працівник!

Н а т а л я (різко зупиняючись). Яка ж ти все-таки сволота! Ні, яка ж...

Світла майже немає.

Блищить ніж, крутячись у пальцях В а л е р і я.

Дуже голосно: «Ай-яй-яй, убілі нсгра...»

6

Коли Наташка нарешті вщухла, я усвідомив, що кручу в пальцях ніж. Столовий. З поплавленою пластмасовою ручкою. Зовсім непогано кручу. Як на свою криворукість, звісно. Лезо підморгнуло сонячним (точніше, електролампочним) зайчиком, нагадавши давній епізод, коли в ТЮГу ставили Едліса, «Спрагу над струмком». Про Франсуа Війона. Я тоді шабашив на півставки: фонограму на замовлення монтував, а потім сидів на музиці. Це зараз компакт-диск ткнув, і гуляй собі, а тоді стрічку «Свема» ножичками, та ракорди кольорові вклей, та стеж, щоб старенький «Юпітер» не зажував у найвідповідальнішу...

Прем'єра. Нудьгую в будці за пультом. Сцена — як на долоні, зал теж. Б'ю байдики: всього й роботи, що знімай з паузи, міняй гучність, мікшуй і знову вчасно на паузу став. Головне — не промахнутися. Мені їхній головний так і сказав перед початком: «Промаханешся — уб'ю». І про надзадачу нести почав. А я його на хрін послав. Уб'є він мене, Немирович драний, якщо я їхню бодягу напам'ять знаю! Плюс партитурка поруч, з ключовими репліками. Загалом, голий робот. І треба ж: у зубах давно нав'язло, на генералках вовком від нудьги вив — а захопився, як мала в першому ліжку.

Одна з найбільш вдалих сцен. Коли Франсуа у виконанні істерика Артема Тарасюка дістав усіх, і банда зібралася його різати. Рудобородий статист першим вихоплює ніж. Красиво — чорний плащ крилом злітає вгору, і з цього крила (руки не видно!) прямо у промені прожектора зблискує лезо. Рудобородий поволі йде на Артемка, крутить в пальцях ніж — на вигляд, страшний тесак, а може, і не тільки на вигляд, я їхнього режисера знаю, він же фанат, він пропустить... Тарасюк задкує до рампи. Зараз ватажок банди повинен схопити заздалегідь поставлену біля задника бочку і з ревом жбурнути її в братву. Тільки ватажок чомусь запізнюється. Артемка біля самої рампи, далі відступати нікуди. Ще крок, жест, мить — і ніж рудобородого увійде йому в груди. Ну ж!.. Суміш жаху і захоплення. Злітає похмуре крещендо «Чакони» Ганса Найзідлера, з «підписаною» ззаду грозою — рука машинально виводить гучність на максимум. Я там, в залі, зі всіма, я дивлюся, як вперше, я чекаю катарсису...

Краєм ока помічаю: почервонівши від натуги, ватажок на ар'єрцені неймовірним зусиллям зриває над головою бочку. Юрко Литвин, колишній морський піхотинець, схожий зараз на Верещагіна з «Білого сонця пустелі». Ваше благародіє, гаспажа Удача... Навіщо пуп рвати, вона ж порожня?! Ревіння ватажка заглушає музику до бісової мами, лютні не чути, «Чакона» здохла, сама гроза огризається хрипким громом. «Кореші», включно із рудобородим, розбігаються, як таргани від пантофлі. Перед рампою з гуркотом розлітається на тріски бочка, з неї — бісова сила піску... частина висипається в залу, на ноги першому ряду...

Овації. Зал аплодує. Я — теж, навіть не помітивши, коли встиг зняти звук і натиснути «паузу». Здорово! Але не полишає дивне відчуття, отруюючи катарсис. Так, театр. Так, п'єса. І, проте, важко позбутися думки: якби рудобородий все-таки зарізав Тарасюка — катарсис був би повним! А він міг, я нутром чую — міг би... Що за нісенітниці в голову лізуть?!

Після прем'єри з'ясувалося: вранці надміру завзятий пожежник насипав в бочку-реквізит купу свого протипожежного піску! Юрко Литвин, хапаючись то за спину, то за живіт, і лаючись, як цілий взвод морської піхоти, збирався натовкти пожежнику пику, але старанного не знайшов.

А відчуття неповноцінності катарсису я запам'ятав, напевно, на все життя.

— ...поклади ніжик, — спокійно сказала Наташка. — Поріжешся.

Слухаю, мем.

І цей проклятий сусід з його машиною, змінив на-решті хвилю. Настройки радіо з півхвилини бурчали, обнюхуючи шкалу, поки з моря звуків не вплив Михайло Щербаков:

— *...Неужто разговоры тебя, брат, не пресытили,
Когда весь мир вокруг — актеры, а мы с тобой —
простые зрители,
И кто-то там другой, над сценою, давно пропел
мои слова дрожащие
О том, как я люблю тебя, бесценная, люблю
тебя, дражайшая...*

7

Благовіщенський собор — розумію.

Благовіщенський базар — не розумію. Ніколи не зрозумію. Тезки, ясна річ. І схожі: яскраві, наляписті. Наш собор, кажуть, на поганому місці збудовано. То з нього хрести валяться, то блискавка по куполу торохне. Ось і базар: штовханина, гамір, і ніяких тобі благих звісток, окрім нав'язлого в зубах: «Підходь-налітай!» Не люблю я їх.

Від поживи для духу до їдла для черева — п'ять хвилин навпростець.

— Скільки коштує кінза?

— Сорок копійок пучок.

— Давай. І петрушки...

Якби не пральний порошок, в житті б сюди не пішов. Хіба мало тихих базарів? — Сумський, наприклад. І до дому ближче. І пиво там у кнайпі холодне. Темне «Монастирське» навпіл зі світлим в один келих. Вобла... Немов відгомін захопленого мату: «У!... бла!...» І кишеню увесь час притримувати не треба. Зате тут порошок дешевший, м-мати його... Ще на старті сімейного буття підписав для дружини жартівливу грамоту. Зобов'язуюся, мовляв, те та се, міняти шкарпетки, крутити м'ясорубку, походи на базар — раз на тиждень. Наслідок наявності грубої фізичної сили і відсутності тачки. Оно на що жарт обернувся...

— В-ва, дарагой, який гранат! Ц-ц-ц! Щастя, не гранат!

— А поступитися?

— Слюшай, мушин, куди поступитися?! Навіщо поступитися! Вах! Образити хочеш?!

Ага, образиш його, вахаббіта. Гаразд, беру два добрячих щастя. Один лопнув, в тріщину криваво-соковитий м'якуш пре. Проштовхуюсь повз розсипи зелені, повз штабелі яєць. Повз жовтих курей, що безсоромно розсунули жирні стегна. Стегенця, тобто. Фламандський натюрморт пензля Ламме Гудзака. Ні, братики-сестрички, мені до виходу. Рюкзак на ходу зав'язав, застебнув, за спину кинув. Ненавиджу важке в руках носити. А на спині — любя річ.

В'ючна я тварина.

— К-куди преш?!

Куди треба, туди і пру. Ну, зачепили тебе пряжкою. Ну, змовч: буває, мовляв.

Ні, розпатякався.

Яблука-груші на прилавках раптом здалися восковими. З ум'ятинами від пальців неуважного бутатора. Петрушка з кропом — дрантя на дроті. Абхаз у кепці — погано загримований статист. Галас — фонограма, вся у склейках. У косих променях прожекторів танцює пил. Зворотній бік вистави. Показаний глядачеві, він зруйнує магію.

— ...дець! Оселедець! Малосолоний...

Іду за порошком. Найбільшу пачку візьму. Щоб надовго вистачило.

Коли, ошчасливлений важким мішком «Бінго-Автомат», вибирався на міст — вороняча лапка вчепилася у рукав. Над головою вітер дер кігтями вивіску «Торгівельний майданчик». Рюкзак уперто сповзав на дупу: треба зняти, лямки підтягти. Додому хочу. Бурсацьким узвозом, в метро. Додому. А тут — лапка.

— Поворожити, абрикосовий? Всю правду скажу, на минуле, на майбутнє, на любов, на успіх...

Ось це «абрикосовий» мене доконало.

Молода циганка труснула квітчастим поліном, яке спало у неї на руках. Поліно заходилося було зі сну пронизливим криком — і замовкло. Зацмокало, засопіло... Не захотіло допомагати мамі крутити товстого фраєра. Чи у циганів не фраєр? Шкода, запитати немає в кого: я з історії трудових ромале тільки «Повернення Будулая» вивчив. З молдаванином Міхаєм Волонтіром у головній позитивній ролі.

— Ай, абрикосовий, Катя все знає, все ска...

Уперше побачив, як циганки бліднуть. Шоки попелом засипало. Лоб — у синяву. Під лівим оком жилка ударила пульсом. Ледве дитину в річку не жбурнула. І бочком, бочком від мене.

Дивний кураж запалив серце. Ніби недопалок — мішковину декорацій.

— Стій! Стій, кажу! Ворожити будемо!

Рукав її блузи виявився тонким, але міцним.

— Пустити! Пустити, абрикосовий!

— Ах, абрикосовий? Всі, значить, яхонтові, всі діамантові, а я абрикосовий?! Ворожи, Катя! На!

Вільною рукою рвонув з кишені червонця. Останнього. Мало не розсипав дріб'язок.

— Пустити!

— Ворожи! Кому сказав!

Тут стара Ізергіль підскочила. Спідниці — веселкою, у кінських, вивернутих, зубах темна паличка «Море». Добре живуть, кучеряві...

— Дзя! Дзя! — це вона до молодої. Біжи, мовляв.

Услід дітлахи: зграйкою. Ще три баби. Ні, чотири. І двоє мужиків. Цілий табір. Зараз у небо йтимуть. Червінець в руці мокрим здався. Випустив я Катіну блузу. А кураж не згасає. Все вранішнє роздратування злилося до купи. Не хочеш мені ворожити, красива? Будеш!

Темно довкруги зробилося.

Затишно.

І твердий оксамит крісла за спиною.

БЛАЗНІВ ХОВАЮТЬ ЗА ОГОРОЖЕЮ

АКТ I

Дія друга

Міст через річку, вище Благовіщенського базару. На тротуарі сидить безногий жебрак, поряд жінка торгує шнурками і засобом від комах. Далі — лотки з іграшками, сигаретами, батарейками для побутової техніки. Біля арки, яка веде до оптово-промислових рядів, натовп циган оточує Валерія Смолякова. На заднику блищить купол дзвіниці і темно-синій плакат «Winston: скажеш, у мене немає смаку?!»

Дівчина з плаката, схожа на скурвлену Попелюшку, пускає глядачеві бісики.

1 - й циган (набичившись). Чому кричиш? Чому тримаєш? Розійдемося по-хорошому...

Валерій закидає рюкзак вище, спиною задкуючи на авансцену. Яскраво-червоний рюкзак з білим написом «Marlboro» привертає увагу, не дає відвести погляд. Цигани, як приклеєні, рухаються услід. Галасують діти. Понад гомоном, з тургелі малих колонок, розміщених високо, біля самих падуг, поволі точиться знайома з фільму «Табір йде в небо» мелодія. «Я вмираю, мама» у виконанні Тахира Боброва.

Гостро спалахує, захлинаючись, соло гітари, трохи пізніше — плакучий голос.

1 - й ц и г а н. Розійдемося, да?

В а л е р і й. Хай ворожить! Я їй ручку позолочу!

2 - й ц и г а н (монотонно, без інтонацій). Хочеш грошей, пане? Хочеш? Грошей...

С т а р а. Катька-дура! Дура! Сліпа дура...

В а л е р і й (сповазючи в істерику). Ворожи! Що було?! Що буде?

С т а р а. Ой, дура... адже бачила ж!..

В а л е р і й. Що?!

Гасне рампа. Лівий виносний прожектор бере в коло двох: В а л е р і я і 1 - го ц и г а н а. Решта людей перетворюється на безлику масу. З-за куліс надбігають статисти, розчиняються у пільмі, наповнюючи простір диханням.

Здалеку плаче скрипка.

У залі, біля бічних дверей, тьмяно світиться оранжевий плафон з написом «аварійний вихід».

1 - й ц и г а н. Відпусти дівку...

В а л е р і й (скидає рюкзак до ніг, довго регоче). Я що, тримаю? Тримаю?! Я?!

1 - й ц и г а н. Відпусти... Візьми мене.

В а л е р і й. Станцюй, кучерявий! Станцюй мені! Тоді відпущу! Всі танцюйте! Всі!!!

Мелодія плавно перетворюється на танцювальну. Тонкі, різкі промені «пістолетів», затінених кольоровими фільтрами, метаются натовпом. У їхньому мигтінні люди починають рухатися: тупцяють, ворухать руками. У такт музиці — нервово, люто — кричить

немовля на руках танцюючої К а т ь к и. Натопт статистів танцює: з нудною несамовитістю. Калейдоскоп відблисків, помахів, жестів. Язиками полум'я б'ються яскраво-червоні сорочки, створюючи ілюзію пекельного багаття. Стихія танцю поступово захоплює всю сцену, окрім оазису нерухомості навколо В а л е р і я. Він нагадує цвях в кип'ятку.

Дехто з танцюристів падає, продовжуючи сіпатися на підлозі.

1 - й ц и г а н, розтерзаний, шкутильгаючи, не припиняє танця, як заведений, виривається із загальної маси. Падає на коліна. Здрагаючись від нав'язаного ритму, повзе до В а л е р і я.

У музиці з'являються жорсткі, металеві дисонанси.

1 - й ц и г а н. П-пусти... пусти-и-и!..

В а л е р і й сміється і починає бити цигана ногами.

Один за одним гаснуть «пістолети». Залишається один: густо-червоний.

8

— Що? Що трапилось?

— Так циганва, м-мать їх... Хлопця одного на бабки підставити хотіли. Набігли, с-сарана: дай, погадаю! Позолоти ручку! А хлопець, блін, крутий...

— Так їм і треба! Хто б всю їхню породу...

— Та ви, товаришу сержанте, спізнались! Все, гаплик...

Я обернувся вже біля самого входу до метро. Рюкзак, підхоплений поспішно, немилосердно тягнув ліве плече. На мосту розходилися люди, Бурсацький узвіз виглядав тихим і ледачим, немов удав, який обжерся кроликами. На сходах Академії культури товстоногі студентки голосно обговорювали якусь «лярву-Светку». Ніхто не гнався за мною. Ніхто мене не переслідував. А мені як і раніше хотілося бігти.

На станції панувала прохолода.

Потяг прийшов відразу.

Вийшовши на Пушкінській, я узяв пиво у віконці кафе «Тайфун» і сів за крайній столик. Спокійно, Валеро. Спокійно. Найдивовижніше, що подібні умовляння були потрібні, як мертвому припарки. Як це не дивно, я був цілком спокійний. Тоді, скандаливши в ідальні з Наташкою, я взагалі не відзначив дивного надлому свідомості. Пройшло повз мене, не зачепивши; випало з пам'яті, ледве встигнувши туди упірнути. А зараз я пам'ятав все.

Сцену.

Прожектори.

Ретельно поставлений танець. Скільки ж на нього репетицій угробили?..

І себе пам'ятав. Не на сцені. Ні. У залі. П'ятий ряд, третє місце праворуч від проходу. Прем'єра, напевно — повний аншлаґ, яблуку нема де впасти. Плечі сусідів, могутня, коротко стрижена потилиця попереду. Тітка-капельдинер притулилася збоку, на табуреті, під «аварійним виходом» — дивиться, затамувавши подих. І я дивлюся. І всі дивляться. А на сцені...

Ні, не я.

НЕ-Я, Той-Хто-На-сцені.

Пиво набубнявіло над краєм келиху. Хвацький картуз піни: набакир. Мамо моя рідна, твій син збожеволів!

Двадцять хвилин тому я трохи не забив до смерті випадкового цигана... Я. Тихий, ба навіть боязкий. Муху не скривджу. Навіть донос жодного разу не написав. Навіть анонімки. Бився тільки в школі: двічі. Обидва рази невдало. Нудна, по п'яні сентиментальна людина, схильна до рефлексії та кухонних протестів, я бив людину ногами. На вулиці. На очах у натовпу... Роблю машинальний ковток: пиво гірчить, але загалом прийнятно. Не вірю, як говорив крутий братан Станіславській. Не вірю. Вся катавасія, що трапилася біля базару, згадувалася яскраво, гостро і *штучно* — як пам'ять про спектакль. Де все навмисно. Де Гамлети встають, Офелії розпускають плітки в убиральні, а Ромео, знявши повішену в першому акті рушницю, якщо і стріляє, то сигаретку у графа Паріса. Що згадувалося серйозно — я-глядач в темному залі. Зачаровано дивлюся на сцену, боячись перевести подих. Зараз там трапиться таке!.. таке!.. і спалахне катарсис, потрясіння, захоплення, руки обпалить оплесками, аплодисментами, овацією!..

У душі пивною піною, замість страху або збудження, осідало розчарування.

Катарсис не відбувся.

— У вас прикурити не знайдеться?

— Знайдеться.

Замість сірників рука відшукала теплу-теплу, майже гарячу кульку. Різьблену. Вийнявши *спадок*, я підніс його до очей. Так... Цю штуку я з собою на базар не брав. Вона лежала вдома, у вазі. Цю штуку. Не брав. Я. Чорт забирай, я хотів, я щиро прагнув злякатися, і не міг! Не виходило. Глядач не може лякатися. Глядач завжди в безпеці. Куля в кулі, і в кулі, і в кульці... Гублячись у якнайтоншому, ювелірно точному різьбленні, за глибиною кістяних граней тьмяно блищала зірочка.

Або око. Або ще щось — не розібрати. Густо-червона, схожа на краплю томатного соку. Здається, раніше вона була багряною. Або бузковою.

Забув.

— Вам погано?

— Мені? Ні... вибачте...

Додому я пішов дворами. Довго стояв біля смітника, привертаючи увагу купки нашорошених бомжів. Побачивши рюкзак і пристойно одягненого чоловіка у не зовсім здоровому глузді, вони зробили стійку, часто-часто дихаючи перегаром. Як з'ясувалося, дарма.

Чоловік вийняв безглузду кульку. Повертів у пальцях.

Сунув назад у кишеню.

Зник за гаражами.

9

Найстабільніший заробіток дають найбільш ідіотські проекти. У доброго бога все гаразд із почуттям гумору. Зате у мене — не дуже. Я вже давно не по-сміхаюся, побачивши у шкільних фойє, поряд з оголошенням про батьківські збори і рекламою курсів рукопашного бою, афішу «Голубий чарівник-газ». Внизу, під «Автор-виконавець В. Смоляков», набрано червоним курсивом: «Явка молодших класів обов'язкова». Ось: з криками і гигиканням в актову залу набиваються малюки, вздовж стін стурбованим конвоєм шикуються вчителі — і я, коханий, варварськи акомпануючи собі на гітарі, співаю з естрадки на мотив вікопомних «Качат»:

— Голубий чарівник-газ

Є у вас і є у нас

*Є у вас і є у нас
Чарівник-газ!..*

А потім, на скорботному прикладі двох мишей-рекетирів і одного кота Леопольда, пояснюю популярно: як користуватися плитою і колонкою. Коли телефонувати «04». У яких випадках. З жартами-примовками. З мораліте, гідними Стівена Кінга: «Маленька дівчинка почула запах газу, але не сказала про це мамі. І ось, темної-претемної ночі...»

*— В домі вісім дріб шістнадцять
Кім живе
Кім цей газу витікати
Не дає...*

Коли я йду, вчителі дякують. Вони завжди дякують. Мені здається, щиро. Просять заходити наступного року. А в завідуючої місцевою їдальнею можна купити дешево м'ясо і молочні продукти. Ще — ватрушки з сиром. В принципі, Управління газового господарства вимагає, щоб я освічував дітвору «покласово». Не більше тридцяти чоловік за раз, для кращої засвоюваності. Але тоді я з глузду з'їду остаточно. Слава okazaмилуванню! — начальство «голубого чарівника» і директори шкіл закривають очі на те, що масовики-витівники іменують з вульгарною посмішкою «киданням палиць». Робиш один концерт, а в звіті ставиш п'ять паличок. Мовляв, п'ять класів обслужив. Чисто конкретно, не гуртом, а вроздріб. Зате платить Управління регулярно. Іноді здається, що так вони відмивають нарको-мільйони. Або відпрацьовують гранти фондів пропаганди сексуальних меншин.

Коли мене заберуть до психлікарні, я всіх психів навчу правильно відкривати вентиль.

Почувши вибух, знайте: це я.

...гість прийшов у середу. Увечері. Наташка поралася на кухні, гуркочучи сковорідками. Пахло коропом, смаженим у клярі. Ще пахло цибулею, нарізаною тоненькими кружальцями (розім'яти пальцями, щоб пустила сік), — олія, крапелька оцту, дрібка цукру, перець... І чвертка «Мисливської» в холодильнику. Я валявся на дивані з книжкою в руках, передчуваючи таїнства вечірньої кулінарії. Це теж давня звичка, пов'язана з ритмом роботи вільного художника — сніданок на бігу, обід галопом, і повноважна, з трьох страв, вечеря. Часто — пізно вночі. Ненавиджу тих, хто пропонує мені вечерю віддати ворогу. Немає у мене таких ворогів, окрім гадів-порадників.

Але і їм я вечері не віддам.

Дзвінок глухо бризнув треллю. «Лерко, відчини! — крикнула Наташка. — Це, напевно, Денис!...» Сунувши ноги в капці, я поплентався в коридор. Потай радіючи: син рідко приходив додому до вечері, частіше трамбував асфальт з однолітками. І за хвилину прокляв свої лінощі, через які так і не спромігся вставити вічко.

На майданчику топталися двоє громил. Шкіряні куртки, шарфи з мохера. (За нинішньої тепліни в такому «прикиді» упрієш на раз. Але нічого не вдієш — форма одягу зобов'язує!) У обох чорнявий їжачок починається над бровами і котиться назад, ховаючи вузьенький рубіж лобів. Тупа дружелюбність поглядів. Шафа-Вася з Нижньої Гиївки у порівнянні з ними виглядав би дистрофіком. Хотілося мати помпову рушницю. З картечню. Або бомбарду. Викочуєш на позицію і під бадьорий марш «Голубий чарівник-газ»...

— Ви до кого?

— Доброї днинки, Валерію Яковичу! — приємним баритоном долинуло із-за «солодкої парочки». — Я до вас. Можна?

Голіафи розсунулись, пропускаючи вперед крихітного, пристойно одягненого старенького. Дуже пристойно. Особливо мені сподобалася краватка. І капелюх. Мало хто здатний так вишукано піднести капелюх, прийшовши проти ночі в хату до незнайомої людини.

— Е-е-е... А, власне, з якого приводу?

Коли нервую, голос стає мерзотно-буркітливим.

— З приводу прикрого інциденту. Що мав місце минулої суботи, біля Благовіщенського базару.

— Ви... ви з міліції?

— Ви вражаєте мене, Валерію Якович. Я схожий на працівника органів? У цьому випадку я радше... м-м-м... представник винуватої сторони. Який має повноваження залагодити конфлікт. Втім, якщо ви бажаєте, ми можемо говорити тут, на майданчику.

На цигана він був схожий, як я — на Майю Плисецьку. Навіть менше.

Адвокат? Всім табором винаймали?!

— Н-ні... н-не треба. Заходьте...

Він зайшов один. Довго вовтузився в коридорі, роззуваючись. Я з підозрілою послужливістю підсунув старенькому капці. Ч-чорт, один порваний!.. Соромно. І капелюх нікуди повісити. Відчуваючи себе лакеєм, який намагається без протекції влаштуватися до князя Потьомкіна, примостив капелюх на краєчок вішака — старовинного, ще дідівського, із завитками-вензелями, але розбитого чи не вщент.

З кухні вдарив ритуальний гонг:

— Денисе! А хліба купити? Чому я постійно повинна...

— Це не Денис, Наташо. Це до мене.

— Хто?

— Циганський барон!

Ну хто мене за язика смикав?!

Старенький сміявся на рідкість заразно. Підстрибували окуляри в тонкій оправі. Хусточка з батисту промокала кутики губ. Бігали, веселячись, зморшки. І пахло дорогим одеколоном, який забивав навіть чад смаженої риби.

— Ви вельми дотепні, Валерію Яковичу. І спостережливі. По чарочці?

Звідки він витягнув пляшку? Загадка. Я придивився. Рот наповнився слиною, як у собачки Павлова. «Ювілейний», витримка й ціна приблизно однакові. Якщо витримку рахувати в роках, а ціну в баксах.

— Прошу до кімнати...

Уважно стежачи, щоб у чарках не виявилось дохлого таргана (бували випадки!..), нашвидку накриваю стіл. У кімнату заглядає Наташа, миттю проймається прихильністю до імпозантного старого. Він не по роках бадьоро підхоплюється з прочавленого крісла. Цілує моєї дружині ручку: наче гусар, у зап'ясток. Називається «Вольдемаром Павловичем», хоча я очікував щось подібне до «брата Жемчужного». Категорично відмовляється вечеряти — надовго не затримаю, коньяку для плезіру, і баста, обговорити дрібниці... Наташка квітне. Поглядає на мене: такі знайомі? звідки?! Я не розповів їй про циган на базарі. Я їй взагалі нічого не розповідав.

Навіщо?

«А дуболоми нудьгують на сходах, — промайнуло невлад. — Винести по чарці?»

— Отже, — починає тямущий Вольдемар Павлович, ледве Наташка виходить. — Метою мого візиту є загладити неприємний осад, який, цілком імовірно, міг залишитися у вас, Валерію Яковичу...

Він уважно дивиться мені в обличчя. Залпом, варварськи перекидає чарку, яку грів у долоньці. Я раптом розумію: він боїться. Він нервує. Сильно, до судомів, до мокрих пахв. Циганський барон Вольдемар не знає, як зі мною розмовляти. Звідси — манери до-революційного юриста.

— Валерію Яковичу, давайте відверто?

Слабо киваю. Відверто то й відверто.

— Я старший за вас, Валерочко. Я набагато старший за вас. І дуже прошу вас: пробачте їх. Катерина ще дуже юна... Вона просто не встигла. І Федько, дурень, поспішив влізти. Ви його правильно покарали. Шкода, мало.

Він нахиляється до мене. Близько. Я бачу припудрені мішки під очима.

Ворушаться сухі, ніби лаковані губи:

— Вони дотепер... іноді...

— Що — іноді?!

— Танцюють. Йдуть по вулиці, і раптом... Ви пробачите їх, добре? Дайте спокій. А я, зі свого боку...

Коротке, недбале клацання пальцями. У відповідь чутно грюкіт дверей, які відчинилися. Коли я з жахом розумію, що двері відкрили ззовні — один з громил уже входить до кімнати. З новеньким «дипломатом» в лапі. Відкидає кришку.

Якісь папери...

— Це дарча, Валерочко, — громила розчиняється під гул Вольдемарового баритона. — Все як слід, все завірено. Знаєте платну автостоянку біля Політеху?

— Знаю.

— Там стоїть «Хонда». Колір «металік». Запитайте у сторожа, він покаже. Машина ваша. Тут все записано: номер, інше... Ми могли б вибрати й дорожчу, але тоді це привернуло б увагу. Ви розумієте мене? Машину можете тримати на стоянці скільки завгодно. Хоч цілий рік. Там блок гаражів... За це теж сплачено. У вас є права?

— Ні...

— Але водити ви умієте?

Почуваюся Алісою в Країні Велетнів. Або Джеком-Різником у Задзеркаллі. Зле мені.

— Ні. Дружина уміє. Її батько навчив... Тільки на права ніяк не збереться здати.

— Запишіть мені дані її паспорта. Через тиждень вам подзвонять, скажуть, куди йти здавати. Раніше не можу, вибачте...

Коли я проводжав Вольдемара Павловича, на майданчику вже стояв мій син. Денис із останньої сходинки очманіло розглядав громил, які вперто стулили плечі.

— Тату! Вони мене не пускають! Додому! Не пускають!

І, тоном нижче:

— Говорять, ти дуже зайнятий...

Той громила, що заносив «дипломат», спіймав побіжний погляд старичка. Згорбився. Обернувся до Дениса, який пашів гнівом.

— Хочеш дати мені в пику? — запитав громила. — Давай.

— Ви пробачите їх, Валерію Яковичу, — сказав старий, невідь кого маючи на увазі. — Гаразд?

Я був дуже радий, коли Денис відмовився.
А я — погодився.

10

Коли приніс сюди перше замовлення на афіші, і думки не мав, що знайомство з директором «Бліц-Прес КПК» може виявитися корисним. Здавалося б, що нам Гекуба, і що ми Гекубі? Аж ні! П'ять відсотків посереднику від суми отриманого замовлення — не кіт начхав. Плюс безкоштовні візитівки. Ось зараз дружина зісватала брошуру якогось Ф. М. Варенца «Тисяча кілометрів по Пслу, або Туди й назад». У їх видавництві цю маючню завернули, хоча автор погрожував «за свій рахунок». Мабуть, гидливість перемогла. Що ж, тим краще. Комісійні за «кілометри по Пслу» будуть явно більшими за Наташчин гонорар за редактуру. І хай друкується «в авторській редакції», згідно з бажанням малошанованого пана Варенца.

З офісу «Бліц-Преса» я вийшов у чудовому гуморі: вважай, на рівному місці півтори сотні зрубав. Цей настрій ще не встиг вивітритися, коли поряд м'яко пригальмувала чорна «Волга». Опустилося тоноване скло:

— Добридень, Валерію Яковичу.

Підполковник Качка у власному соку. Чуло серце: нечиста справа з баронською «Хондою». Всі папери начебто в порядку. І сама машина — не нова, але в дуже доброму стані. Дружина навколо стоянки об'їхала, на місце поставила — а очі аж світяться. Миттю помчала документи на права подавати, за вказівкою Вольдемара-благодійника. У Дениска взагалі щелепа відпала, коли дізнався. «Ну, тато! Ну!.. Cool!!! А я ж думав...» І негайно теж на права здавати

зібрався. Найважче було пояснити, за які такі справи мені ця «Хонда» дісталася. Довелося розповісти майже правду. Мовляв, обманути хотіли, та не вийшло. Тепер бояться, що в суд на них подам — вирішили відкупитися. Здається, Наталя не повірила — ну на скільки мене обжулити можна?! — але допитуватися не стала.

А дарунок, виходить, «троянським конем» виявився. Крадена, мабуть, тачка...

— Здрастуйте, Матвію Андрійовичу. По мою душу?

Посмішка вийшла кривою. Вся недавня радість котилася під три чорти.

— Можна і так сказати, — у відповідь він по-батьківськи примружився. — У вас часинка знайдеться? Засядемо де-небудь, пивко візьмемо?..

Цікава пропозиція. По кухлику і без протоколу? Або хитрує Качка? Розіміліє підозрюваний, розслабиться... Та до біса! Що я, шахрай?! Підозрював би — у кабінет викликав. Повісткою. До речі, він слідчий з особливо важливих. Старший. Теж мені, «особливо важлива справа» — машина крадена! Якщо вона взагалі крадена.

— Знайдеться. Із задоволенням.

— Тоді сідайте. Знаю я один чудовий підвальчик... І від вас недалеко.

Влаштовуюся на задньому сидінні. У салоні — запах шкіри і хорошого тютюну. Їдемо в центр. Мовчимо. Качка час від часу коситься на мене, але розмову починати не квапиться. Може, при водії не хоче?

«Чудовий підвальчик» виявився на Маяковського, біля Сумського ринку. Машину Матвій Андрійович відпустив, і ми повагом спустилися у напівтемний бар. Людей всередині не було зовсім, з колонок

ностальгував втомлений блюзмен, судячи з голосу — негр. Інтим, прохолода, акуратні столики. Справді, затишно.

До нас відразу підскочила німфетка-офіціантка з беджем «Світлана» на форменному жилеті. Вручила меню. Треба ж, і ціни цілком божеські. Дивно, що я цього місця раніше не знав.

— Ви яке будете? Світле? Темне?

— «Золоту Еру».

— А я — «Славутич». Світланко! Ще чіпси з беконом і пару бутербродів з баликом!

Замовлення принесли, на превеликий подив, швидко.

— Знаєте, Валерію Яковичу, я і сам здивований: навіщо вас сюди запросив? Ну, пиво — це святе, — Качка кривить губи у дивній, хворобливій усмішці. — Напевно, просто поділитися ні з ким. Колеги не розуміють. Хіба що ви. Дивна історія виходить з нашим Скоморохом. Зізнання є, речові докази наявні, розповіді свідків — теж. Злочинець був смертельно поранений при затриманні й помер у лікарні. Суду, відповідно, не буде, справу можна закривати. Та її, вважай, уже закрито. І все-таки...

Виходить, він не щодо «Хонди» і цигана. Ф-фух, аж від серця відлягло!

— Цей красень Кожум'яка у нас і раніше проходив. Років десять тому. Свідком. То ж і, думаю, звідки мені його фізія знайома? Була одна справа: повний «глухар». Я ще з капітанськими зірочками походжав... Ніби до різного звик, задубів серцем, але дотепер як пригадаю — мороз по шкірі. Три випадки. Загалом — дев'ять трупів за тиждень. І жодної зачіпки! Розчленування без мотивів. Деякі частини тіл взагалі не знайшли. На рештках —

сліди кігтів, зубів... Немає у нас таких звірюк! Немає і не було! Тим паче в місті. Так от, Кожум'яка у двох випадках з трьох свідком проходив. Нічого доладу не бачив, то правда. Хоча тепер думаю: брехав. Бачив він. Може, тоді й посунувся, від стресу. Потім, через рік, його, до речі, за нісенітницю схопили — дрібне шахрайство. Штрафом відбувся...

Качка помовчав. Двома ковтками допив пиво. Покликав офіціантку, замовив ще. Я жував бутерброд з баликом, але після розповіді підполковника не відчував смаку. Схоже, це тільки прелюдія. Квіточки.

— Думаєте, це він і був? Скоморох? Тоді?! — з надією хитнувся вперед Матвій Андрійович. Немов сподівався, що я йому відповім. І фотографії надам: Кожум'яка гризе руку потерпілого. — Хоча... Він потім ще двічі свідком проходив. Чорт, і як ніхто нічого не запідозрив?! До нього смерть прямо липне. Років сім... або вісім?... а, байдуже! Артист один під трамвай вночі потрапив. Ну де він в три години ночі трамвай знайшов?! А пізніше свідок знайшовся.

— Кожум'яка?

— Звичайно.

— А артист звідки? Наш, місцевий?!

— Місцевий. Театр-студія «Біля віадука».

Я знав, про кого говорить підполковник. З Льошею Сайкіним, безглуздо загиблим під колесами, ми були знайомі. І в газетах писали. Правду кажуть, що наше місто — велике село. Всі один одного знають. А випадок був справді дивний. Чи ж не Скоморох Льошку під колеса штовхнув?!

І, ніби у відповідь, крізь сигаретний дим:

— ...ще було. Двоє наркоманів перехожого зарізали. Знову — єдиний свідок. Але там у нього чисте

алібі. Нарків через день узяли, вони зізналися... Ну ось скажіть: хіба може таке з нормальною людиною увесь час траплятися? Як вбивство — він тут як уродився. Свідок. Нутром чує, на запах іде. Приходить і дивиться. Ні, упевнений: він давно від цього схибнувся. Пробачте, я говорив вже...

У роті пересохло. Наслідуючи приклад Качки, замовляю собі ще пиво.

— ...з'ясували: іще два небіжчики за ним. З невпізнаних. Сам у зізнанні написав. І сповідатися встиг, попа в лікарню зажадав. С-скотина! У пеклі йому горіти, в пеклі! Хоч ти гопки перед попом скачи... Дванадцять жертв за чотири роки. Щораз інакше. Ось, коли брали його — вірші «живця» читати примушував. З «Отелло». Спасибі, до речі, за підказку. А з іншими...

Качка беззвучно жує губами, збираючись з думками.

— Підлітка з ліцею біля церкви убив. У Молодіжному парку. Там райвідділ за три кроки: не побоявся. Ні Бога, значить, ні нас. Вранці убитого знайшли. Батьюшка на службу приїхав, а тут — труп. Сидить під кленом задушений. На голові — ковпак з аденофорами, в руці — брязкальце, а поряд чомусь три дворняги бродячих прив'язані. Виють...

— Мішель Гельдерод, «Ескоріал».

— Що?

Він навіть здригнувся від несподіванки. Мовчав, розумієш, Валерій-світ Якович, мовчав — і видав.

— Мішель Гельдерод, бельгійський драматург. П'єса «Ескоріал». Там король садить блазня на свій трон, примушує зізнаватися в коханні до покійної королеви, а потім наказує кату його задушити. І це все під церковні

дзвони і завивання собак. Жаскувата сцена. Навіть в театрі. А в житті...

Мене пересмикнуло. Ледь пиво не розлив.

Ясно пригадалося: гастролі Ризького академічного, і Будрас, вже старий, хворий, в ролі короля-сади-ста, зірваним голосом шепоче в зазмерлий зал: «Хіба святі таїнства призначені для блазнів? Підемо, вико-наємо святий обов'язок!» В очах Будраса сльози, справжні, без дурнів, а за спиною його Людина-в-червоному навалилася на блазня Фоліаля і душить, душить, мовчки, беззвучно, байдуже...

— Справді, збігається! — в очах підполковника спалахнув вогник азарту. — А нумо, нумо, давайте: я вам розповідаю, а ви вгадуєте!

— Ну, знаєте! Я не енциклопедія. Мало що маніяку в довбешку трісне?..

— Але двічі вгадали?! «Отелло» і цей... «Ескоріал». Два з двох — чудовий результат, вам так не здається? Отже: убита молода жінка. Сексуального насильства не було. Скоморох ударив її по голові, оглушив, зв'язав і з каменем на шиї кинув у воду. Що робив раніше — невідомо. Ніяких незвичайних предметів на місці злочину не виявлено.

— А човна там не було?

— Човна?.. Ні. Він зіштовхнув жертву з берега, це точно.

Розводжу руками:

— Тоді не знаю. Був би човен — міг би припустити, що «Му-му». Або «Із-за острова на стрижень...».

«Му-му» Матвій Андрійович проковтнув. Запив пивом. А мені стало соромно: людина серйозно пи-тає, а я зі своїми жартами... Та ще на таку тему. «Є речі настільки серйозні, що про них можна тільки

жартувати». Станіслав Іжі Лец. Ось вона, моя гнила сутність інтелігента: до будь-якого випадку знайти відповідну цитату і сховатися за нею. Щось на кшталт «А відповідати хто буде?» — «Пушкін!»

— Гаразд, продовжимо. Сумніваюся, правда, що є така п'єса... Загалом, справа була в підвалі будинку, призначеного під знос. Скоморох прив'язав дві жертви до батареї поряд з газовим балоном, відкрив вентиль, кинув щось палаюче і пішов.

— Сигарету. Сигарету він кинув запалену.

— Ви упевнені? Чому?

— Тому що цю п'єсу я знаю. Вона в ТЮГу йшла. Олексій Дударев, «Поріг», з життя бомжів. Колишній афганець, що схибнувся після Кандагару, прив'язує двох «борців із гниллю» біля балона... Тільки у п'єсі вибуху встигли запобігти. А у виконанні Скомороха, наскільки я розумію, ні.

— На жаль, — похмуро киває старший слідчий. — Вам би, Валерію Яковичу, в «Що? Де? Коли?» грати... Виходить, він з жертвами спектаклі розігрував?

— Виходить, що так.

— Гаразд, давайте ще один випадок, «контрольний». Ось вам зовсім вже «екзотика». Труп триох молодих чоловіків було знайдено в покинутому приватному будинку. У лівій очній ямці кожного знаходилася стріла від спортивного лука, яка проникла в мозок, що і стало причиною смерті, — Матвій Андрійович, здавалося, дослівно цитував протокол огляду місця злочину. — Труп були вкрито вовняним покривалом, частково розплетеним.

— Досить. Антоніо Буеро Вальєхо «Вона ткала свої мрії». Сцена повернення Одиссея на Ітаку й убивства женихів.

— Почекайте! Вальєхо — це художник! Або він...

— Художник — Борис Вальєхо. А п'єсу написав Антоніо Буєро Вальєхо.

— Ясно. Іншим разом не стану сперечатися з професіоналом, — несподівано усміхається Качка. — У цілому, можна вважати, картина ясна. Кожен злочин Скомороха — це... гм-м... інсценування п'єси, де у фіналі відбувається вбивство. Спасибі вам велике, Валерію Яковичу. Можу тільки ще раз повторити: шкода, що ми не познайомилися раніше. Це ж треба: маніяк-театрал! Примара в опері! Не дай Боже, повториться — неодмінно до вас звернуся. За консультаціями.

Так і не зрозумів, жартує він чи ні.

— Ось вам моя візитка, про всяк випадок. Щиро сподіваюся, що вона вам, у свою чергу, не знадобиться. Але якщо що, завжди радий.

«Будете у нас на Колимі — заїжджайте...»

Я зробив наперед приречену спробу розплатитися по рахунку, але Матвій Андрійович придушив її в самому зародку. На вулиці ми розпрощалися, і кожен пішов своєю дорогою.

Тоді я щиро думав, що більше не зустрінуся з підполковником, який носить смішне прізвище Качка.

11

Поворотний круг заїло. Вигородку труснуло, Пашка Качалов — з таким прізвищем він тричі провалювався в театральний! — пішов матом не по тексту. Нарешті стіл і три лавки покотили вправо, звільняючи місце для бійки.

— Мерзотник! Мені ріже плече! — подала репліку Лапочка. Взагалі-то вона не Лапочка, а Ельвіра

(якщо по ролі) або Вікторія Сергіївна Черниш (якщо по паспорту), але цю маленьку, пухку, метку травестішку ніхто інакше не звав. Кажуть, були на те підстави. Не знаю, не перевіряв. Хоча одного разу хотілося. Все життя граючи Гаврошей, Трубачів-на-площі, Юних Барабанщиків та інших Малюків-при-Карлсонах, наша Лапочка миттям-катанням примудрилася прорватися в «Останню жінку сеньйора Хуана». Цією самою Ельвірою, дружинонькою знаменитого серцеїда.

Гарна роль.

Виграшна, якщо подати розумно.

От як зараз: прив'язана до камінних ґрат, вона припускає сукню з лівого плечка, прогинається, виразно позначивши бюст... І трохи хрипоті в хлоп'ячий голос. Які наші роки?!

— Спокійно, сеньйоро, — Пашка закінчив матюкати-ся, завершивши пасаж віртуозним зигзагом. Нагнувся. Перевірив вузли, мимохідь чмокнувши Лапочку в плече.

Люблю, коли режисер спить на прогоні. Чи це така задумка?

— Спокійно. Зараз повернуться хлопці, і йдіть собі під три чорти.

Я нудьгував у п'ятому ряду, чекаючи кінця репетиції. Робота у мене сьогодні була — не бий лежачого. І власне до місцевого «репету» не мала ніякого відношення. Зараз хлопці повернуться, крутнуть фінал, я побалакаю з ними за життя хвилин п'ять, і почну бродити по порожній сцені. З розумним виразом обличчя. За ті бабки, які мені пообіцяв Арнольдич, обличчя саме робиться розумним.

Як у шимпанзе в зоопарку.

У Арнольдича зривалося шоу зірки місцевого значення. Зірка виблискувала «під фанеру», основне

навантаження тягнув палкий кордебалет, гей-манси-перформанси, трудяга-освітлювач і спец-прибамбаси — а перед самим приїздом з'ясувалося, що частина вищезгаданих прибамбасів на нашій сцені не ко-тять. Геї котять, манси танцюють, а «римські свічки» — ніяк. Кордебалет з ніжками — так, а «чортове ко-лесо» — нізащо. Ще зал підпалять. Зірка блякла на очах, пролітаючи на голій «фанері» і млявій сексапільності. «Рятуй, Валерчику! — Арнольдич став схожим на верблюда без горба й надії на оазис. — У тебе золоте серце!» Я погодився. Що так, то так. «Пошуруй там, Валерчику! Ось розкладочка, поглянь. Висячки підкреслені, якщо знак питання, значить, наплювати й обійтися! Рятуй, родимцю!»

Далі ми близько години сперечалися: за яку суму я врятую зірку? Це було моє Бородіно і Ватерлоо Арнольдича. Або навпаки. Я тричі нагадував старому, що родимець не рятує, а хапає. Старий упирався, погрожуючи валідолом. Залізний старий. Чавунний.

Але бабки я вигриз зубами.

За кулісами лунав тупіт і дзвін. Поворотний круг сіп-нувся в судомі. Спотикаючись і безглуздо розмахуючи гнутими шпагами, перед очі з'явилися Дон Хуан з ворожими до сеньйора мачо. Звукооператор проспав, але виправився: колонки невлад злетіли джазово-тривожним «Аранхуесом», але після короткої прелюдії біг-бэнд Девіда Метью вирівняв темп, розкрутивши «Spain» Корріа. Ударник, свінг, голки синкоп... У мене є цей диск, ще вініловий. Люблю. На тлі музики актори з їх колупальниками нагадували бліду спірохету.

— Стоп! Стоп! Звук із початку!

Вже без круга, на власних ніжках, народ вибрідав до вихідних позицій. Знову пролунав «Аранхуес»,

Дон Хуан задихаючись розпочав бійку. «Гнилий Жан-Марізм», як сміявся мій викладач сцен-руху. Адже це кульмінація. Це, вважайте, фінал. Провалять п'єсу, і весь їм МХАТ. Спостерігаючи за неподобством, я раптом виразно уявив собі кіно. Ні, краще вже реальність. Нижній зал готелю. Пахне кислятиною з підвалів і горілою печенею. До камінних ґрат намертво прикручені дві жінки: молоденька служниця, готова здохнути за старого сеньйора, чий язик гостріший за шпагу, а шпага швидша за блискавку — і дружина зазначеного сеньйора, яка втомилася, мандруючи за блудним чоловіком дорогами Іспанії, аби любити чи убити. Бій одного з трьох. А біля ґрат стоїть безликий спостерігач, готовий будь-якої хвилини перерізати жінкам горлянки.

Скрип мостин.

Важке дихання — криків немає, на крик потрібні сили. Сил шкода.

І над життям-смертю, з психованого майбутнього літаків і «Макдональдсів», золотою спіраллю захлинається труба Арта Фармера.

Пам'ять розсміялася: «Пам'ятаєш?» Я посміхнувся у відповідь. У театральному ставили «Будинок, який побудував Свіфт». Мене, натякнувши на фехтувальне минуле, узяли на «прохідняк». Роль Чорного констебля. Ну, не «Їсти подано!», але щось на кшталт того. Дві репліки у середині спектаклю, потім піти, повернутися через сім хвилин і заколоти Рудого констебля, Костя Савелькіна. На прем'єрі ми з Костем нудилися за кулісами, чекаючи першого антракту, і одна подружка витягла нас до кафе «Арлекін», хильнути по келиху шампанського. Хильнули. Перекурили. Повернулися, одяглися в костюми, узяли шаблі.

Все йшло за планом: нудно і буденно.

Але коли я вийшов заколювати Костя... Можливо, шампанське лупануло йому в голову. Або сеча. Або аванси подружки. Але він стояв біля тюремних ґрат, тримаючи шаблю зовсім інакше, ніж ми домовлялися. Замість кварти — прима. І дитячий, божевільний кураж у погляді. Наступної секунду я виразно зрозумів: зараз піду на відпрацьований випад, Костів клинок — назустріч, під невдалим кутом зіб'є навскоси вгору... Прямо у праве око. Без промаху. Азарт, чужий і страшний, охопив мене. Зал встає, повисаючи в паузі перед овацією, на підлозі лежить Кость без ока, дура-публіка чманіє від захоплення...

Зал таки встав.

Це був найкращий випад у моєму житті. Кость запізнився на третину такту. Не піднявшись до рівня обличчя, кінчик моєї бутафорської шаблі увійшов йому між гудзиками мундира, слизнув упритул до корпусу — і, прорвавши тканину на боці, висунувся назовні.

«А-а-а!!! Браво! Браво!..»

— Сука ти! — шепнув я, нахилившись до убитого: нібито мацати пульс.

— Прима? — понуро запитав труп. — Замість кварти? З мене коньяк...

Увечері ми напилися, як остання наволоч.

Згадуючи давню ескападу, я піймав себе на тому, що намагаюся без зайвої потреби не нишпорити по кишнях. От уже більше години — намагаюся. Весь час здавалося: десь там валяється різьблена кулька. *Спадок*. Куля-в-кулі-в-кульці... І, напевно, з потаємної глибини мені підморгує зірочка: невиколоте око *недовбитого* Костя Савелькіна. Катарсис мій нездійснений. І ще: чомусь у спогаді я бачу все як глядач. Із залу.

Відчуття, що вся історія трапилася зі мною, коханим...
Не було його, цього відчуття.

Із залу дивлюся. З безпеки. На блазня-облудника
в моєму ковпаку.

П'ятий ряд, третє місце. Направо від проходу.

От як зараз.

— ...гівно! Ти зрозумів, Лерко, — повне гівно!

Ах, травестюхи, сіль землі! Пил куліс! Я і не помітив, коли вона підійшла. На сцені метушилися робітники, мурашками розтягуючи вигородку, режисер давав останні вказівки завпосту, синьому від щетини й вічного похмілля, а Лапочка сиділа поруч, закинувши ногу на ногу, і висловлювала свою думку.

— Хто, Лапочко?

— Я. Тобі добре: шебуршиш тихесенько, бабки рубаєш і насрати тобі на високі почуття! А у мене, може, депресія?! Я, можливо, завтра еленіуму наковтаюсь і здохну. Сорок пігулок. І в гарячу ванну.

— Фталазолу наковтайся. Сорок пігулок. А у ванні, Лапочко, вени ріжуть.

— Ні, вени не хочу, — на повному серйозі сказала вона. Розпустила верх корсажного шнурування, глибоко зітхнула. — Лежи в кров'яці... Бридко. Ех, Леріку, кльовий ти чувак! Простий, як правда. А наш педик мене поїдом їсть: «Вікто'ія Се'гіївна! Ще 'азик діалог з А'кашенькою! Вами не 'озк'ито т'агедійність мотивацій!» Я цей діалог вже в сортирі видаю і змиваю! Трагедія, м-мать... Передача «Я сама»: як подолати клімакс...

Педик — це був їхній режисер. Аркашка — Дон Хуан, прем'єр-коханець на пенсії.

Кльовий чувак — я.

Цікаво, як вона мене позаочі величає?

— Ти просто Аркашу терпіти не можеш, Лапочко. І весь тобі психоаналіз.

— Точно! — маленька акторка раптом завелася. Сунула в зуби сигарету, але підкурювати, провокуючи «педика» на скандал, не стала. Збила в кутик рота, прикусила дрібними, блискучими зубками. — Лерко, ти геній! Мейерхольд драний! Аркашка мене за стегна мацає. На коліна всадить, нібито по ролі, і давай старатися! А у нього долоньки вологі, липкі... Слухай, Лерко, пройди зі мною діалог! Ну хоч разок! Я ж потім буду під Аркашкою діалог пихтіти, а тебе, золотого, згадувати! Ну що тобі варто, Лерику! Наташка твоя не ревнива...

— Слухай, ти зовсім з глузду з'їхала...

— Та що ти ламаєшся, наче целочка! Пройди разок, і гуляй. Мені різницю потрібно відчути! Ну, просто репліки підкидай...

— Лапочко, я тут у справах. Години на дві, не менше!

— Ну і забийся зі своїми справами! Лерко, рідненький, я покурю, почекаю...

Чого хоче жінка, хоче Бог. Виражаючись культурно, хрін відкрутишся.

Як там співав Вертинський?

*И вынося привычные подносы,
Глубоко затаив тоску и гнев,
Они уже не задают вопросы,
И только в горничных играют королев...*

12

— ...Ах, он воно що! Це і є твій гребінь?

— Так! Ти чуєш — так! Я за цим приїхала! Ось до чого ти мене довів! Бо ти розпусник! Ти брехун! Ти негідник!

— Не забудь сказати, що я вбивця...

У залі було темно й порожньо. На сцені було темно і порожньо. Нічний театр — сон розуму, що породжує чудовиськ. Тьмяно світилася внизу, біля бічних дверей, лампочка «аварійний вихід». Жовте нагадування про можливість подарувати собі свободу простим кинджалом... М-да, Шекспір — на рідкість невчасно.

— Не забудь сказати, що я вбивця.

— Пішов в жопу, Лерко. Досить.

Хотів було огризнутися, але передумав. Лапочка ледь не плакала. За годину з гаком я, садист і глитай, довів її майже до істерики. І нічого із собою не поробиш. У мене пропало відчуття сцени. Глядач, глядач, лише глядач, якому ріже око фальш. Якого на репетиції категорично пускати не можна. Діалог з кожним повтором ставав кращим, а я — злішим. Велика фальш дратує. Мала фальш дратує удвічі сильніше — доводиться вдивлятися, чекати, передчувати, як чекаєш в анекдоті другого чобота, пожбуреного об стіну п'яним сусідом. Темрява порожньої сцени оживала, роблячись реальною: нижній зал готелю. Тхне кислятиною з підвалів і горілою печенею. На тлі реальності Лапочка, з її кривлянням, пристрастями і перебільшеними жестами, виглядала білою вороною на купі вугілля.

Це були тортури.

Я був — кат.

— Гаразд, закінчили. Вибач.

Сходинки мишами писнули під ногами. Пройшовши в зал, я безпомилково знайшов — п'ятий ряд, третє місце. За хвилину біля правих куліс затлів вогник сигарети. Всупереч протипожежній безпеці. Не втруча-тимуся. Хай палить.

— Спасибі, Лерочко... Спасибі. З мене коньяк.

Спершу я вирішив, що недочув.

— Розумієш, мені цього не вистачало. Щоб мучили. Щоб катували: з любов'ю. Щоб... Аркашка — засра-нець. Дрібнота смердюча. А мені потрібен був Хуан. Хоч на хвилинку. Щоб зрозуміти: як можна слідом, по всьому світу, з кинджалом в сумочці... Спасибі.

Куля-в-кулі-в-кульці...

— Йди сюди, — сказав я, відчуваючи: зірочка під-моргує мені з безодні.

І вона пішла. Як на повідку.

У п'ятий ряд, до третього місця. Від проходу — направо.

БЛАЗНІВ ХОВАЮТЬ ЗА ОГОРОЖЕЮ

АКТ I

ДІЯ ТРЕТЯ

Глядацький зал. Вигороджено «ескізом»: десяток-другий крісел, розставлених у хаотичному безладі, проте створюють відчуття великого простору. Все зовнішнє освітлення вимкнене. Збоку розгойдується на шнурі оранжева лампа. Відблиски, відсвіти, тіні. Падуги нависають дуже низько, створюючи гнітюче враження.

В а л е р і й сидить у залі, спостерігаючи, як від бічних сходів до нього йде Л а п о ч к а. Маленька жінка на ходу розстібає корсаж: вона не встигла переодягнутися в буденний одяг. Дійшовши до В а л е р і я, жінка гасить сигарету об спинку найближчого крісла. Опускається перед чоловіком на коліна, спиною до глядача.

В а л е р і й (з дивною інтонацією, хрипко). Щоб мучили. Щоб катували: з любов'ю. Куля-в-кулі...

Л а п о ч к а розстібає йому ремінь брюків. Не перешкоджаючи, В а л е р і й спершу мовчить, а потім виймає ремінь з петель. Тримає в руках.

Розгойдується лампа.

Апельсин, що задихнувся на шнурі.

Плавно, прикидаючись арфою, вступає гітара. Через декілька акордів, трохи гугняво, гобой починає тему. Майже відразу плач гобоя підхоплює стихла було гітара: суха, нервова, зараз вона звучить сумовито, немов вітер над вербами цвинтаря уночі. Так вони продовжують разом: зітхання й вібрація, питання й відповідь. Здалеку, немов з вулиці, долинає багатоголосся оркестру. Хоакін Родріго, концерт «Аранхуес», «Adagio». В оригіналі, без джазових жартів. Соло виконує Андрес Сеговіа, «паганіні гітари», який одного разу на питання: «Коли ви почали грати?» відповів: «До народження».

Ремінь згортається в зашморг. Гостро блищить пряжка з металу.

У гітарі з'являється нерв.

13

Дощ за вікном чаклує: тополиний пух — у бруд.
— Тату, ти обідати будеш? Я тобі борщу насипав...

Блазні біжать по вулиці. Розкривають парасольки. Спізнюються на роботу, поспішають на побачення, у магазин за молоком. Усмішки — грим. Кармін на палець, і упевненим жестом — від кутиків рота до вух. Будинки — декорації. За запорошеною мішковиною, розфарбованою поспіхом під цеглу і бетон, немає нічого, окрім пилу. Пристрасті — праця старанного режисера, грім за Салтівкою чекає на ключову репліку, щоб пролунати потрібної миті. Бутафорські сумки, візки з реквізитної. Блазні... Біжать, поспішають, чекають зоряної години, коли їх стануть ховати за огорожею. Утираючи зі щік, вимазаних білилами, намальовані сльози.

Сам-самісінький глядач на весь білий світ.

Я.

— Леро... ти мені не подобаєшся, Леро...

Звичайно, не подобаюся. Якій дружині сподобається, якщо чоловік п'ятий день не виходить з квартири? Порожні пляшки «Холодного яру» і «Пшеничної». Пластикові баклажки від пива. У мене лікарняний. Я збожеволів. Валятимуся на дивані, тупо дивлячись у стелю. Напевно, треба рефлексувати. Намагатися зрозуміти. Будувати гіпотези або звернутися до психіатра. Поділитися з дружиною. Не можу. Гіпотези розсипаються, як карткові будиночки, рефлексія гасне, ледве спалахнувши — лампочка з написом «Аварійний вихід» перегоріла від перепадів напруги. Психіатр страждає в очікуванні улюбленого клієнта. Що я скажу доброму лікарю? «Вони ще танцюють»?

Забий, як підсумувала б Лапочка.

Бідна Лапочка. Вона теж нічого не зрозуміла. Поспівчувала. Сказала: з кожним буває. Сказала: у нашо-му віці... Я кивав, вдаючи збентеження — як же? осоромитись у найвідповідальніший момент!.. — нишком вставляючи ремінь назад в петлі. Руки тремтіли, смуга шкіри робилася слизькою, живою, схожою на змію. Одного разу я-глядач відчую катарсис. Зайдуся в ова-ціях, розбиваючи долоні до крові. У захваті спостерігати, як на сцені холоне труп.

Хто вільшанку убив? Я, відповів горобець. Лук і стріли змайстрував...

Я?!

Дурниці. Я був у залі.

Скажіть на ласку, з якого підвалу, склепу, безодні здійсмається захват очищення, гострий напад духовності, коли ми стаємо свідками насильницької смерті? Добрий хлопець нарешті дістався до поганого. Шпага Гамлета гостра. Кат з Лілля зносить голову міледі. Відновлює справедливість граф Монте-Крісто. Есхіл, Софокл, Еврипід мочать ахейців в ахейських сортирах. Голівуд згоден із класиками: міцні горішки знають, як задовільнити і зняти стрес. Телевізор щодня, щохвилини: «В результаті вибуху, що відбувся в Саратові на складі хімікатів... на шахті в Донецьку... під час розгону антиурядової демонстрації на Філіпінах...» З газет: «П'ятирічний людоджер, спійманий у четвер на місці злочину на околицях Нижнього Тагілу...»

Вже не трагедія. Навіть не драма. Ще не комедія. Повсякденність.

Глядачі аплодують. Глядачі не можуть без катарсису. Звикли за століття.

— Лерочко... Тобі дзвонили з «Дозвілля». Що сказати?

— Скажи: я на лікарняному. У мене напад.

— Який напад?!

— Серцевої недостатності. У мене гостра нестача серця.

— Тату... тобі погано?..

— Гірше. Мені добре.

Коли це накочується вдома, ховаюся в туалеті. Дивлюся із залу (п'ятий ряд, третє місце справа...), як блазень у моїй масці сидить на унітазі. Наодинці з собою. Нудна сцена з п'єси абсурду. І завжди з динаміків, невлад пущене звукооператором, шелестить осіннє листя. Чому листя? — не знаю. Жовте шелестіння під ногами. Хтось іде. Осінь. Мій Командор. Дощ. Ліс восени стає прозорим, і друзки жовтневих глеків шарудять під каблуком.

Валерію Яковичу, любий друже, ласкаво просимо до психлікарні.

Ваше ліжко між комдивом Чапаєвим і жертвою збоченця-НЛО.

— Я ходила до церкви. Свічку за тебе поставила.

— Ти зроду не була в церкві.

— Ну і що? Мама сказала: постав, допоможе.

Гортаю збірку віршів якогось Вершиніна. Сімдесят перша сторінка, «Скоморохи».

*«...Падал со звонниц стон колокольный вы-
жатым вздохом.*

Гарью смолистой срубы клубились.

Жгли скоморохов.

*Голых и битых — с маху в кострища,
к черту на вилы!..»*

Перечитую вшосте. Подобається. До чорта. На вила. Голих. Битих.

Скомороше, чуєш?!

На вила.

— Лерочко... Ось, прочитай...

Газета зім'ята, пахне друкарською фарбою. «На думку матінки Єпіфанії, лауреата міжнародної премії Св. Вікентія, ліцензія Мінохоронздоров'я № 145296, більшість людей хворіють і страждають від чорного чаклунства, заздрощів, злості й ревнощів навколишніх. Із Вас, Ваших дітей і внуків матінка Єпіфанія за допомогою старовинних замовлянь і молитов зніме причину і пристріт, прокляття й приворот, відновить статеву активність і успіх в бізнесі».

— Теж мама підсунула?

— Лерчику, ти не впирайся. Ось, тут люди пишуть: «Після індивідуального прийому у матінки Єпіфанії з моїх нирок і сечового міхура...» Ні, це не те. Зараз... «Пішов до молодої дівки чоловік... пройшли п'яткові шпори... по маятниках, по кристалах, по плаваючій свічці...» Ось! Слухай: «Останнім часом почали переслідувати невдачі в справах і особистому житті. На своїй шкурі дізнався, що таке пристріт. Але завдяки матінці Єпіфанії підбадьорився...»

— Наташо, я схожий на психа?

— Схожий. Дуже схожий, Лерочко...

— Гаразд. Давай свою газету. Адреса там є?

Хапаюся за соломинку. Клин клином, так би мовити. Інакше залишається одне.

За огорожу.

14

Для відьом ниньки лафа. Всенародна любов, що виражається в рясному кредитуванні благих справ. Замість халупи на околиці — офіс у центрі, на другому поверсі. Попри те, поряд з податковою інспекцією: так, мабуть, простіше від пристріту рятувати. Замість чорного кота — сек'юриті. Плечистий жлоб з посмішкою Будди-олігофрена. У приймальні: столик з журналами. «Playboy», «Ліза», «Секрети кулінарії» і брошура «Ісус любить тебе». Поєднання відразу переконало мене в спорідненості душ. Нормальна людина таке поруч не покладе.

— Ви записані на зцілення?

Порцелянова усмішка секретарки. Гурія відволікається від комп'ютера, де її чекає «Супертетріс». Кліпає віями. Поряд з каштановими локонами на стіні, відсвічуючи склом, в рамочці красується ліцензія. Та сама, Мінохоронздоров'я. Вселяє непереборну впевненість.

— Так. Я дзвонив у понеділок. Мені призначили на 17.30.

— Почекайте, будь ласка. Я повідомлю матінці.

Пальчики з яскравим манікюром бігають по клавіатурі. Потім знімають трубку. За хвилину:

— Матінка Єпіфанія чекає на Вас. Коли зайдете, поцілуйте їй руку.

Навіщось уточнюю:

— Праву?

Із задоволенням бачу, як гладеньке личко ляльки спотворюється болісними роздумами. Все йшло за планом, і ось на тобі: клієнт вийшов за рамки. А ніби такий пристойний, в костюмі...

— Якщо хочете, праву.

— Спасибі.

— Нема за що. Ось у ці двері.

За дверима — просторий кабінет. Акваріум з рибками. Стіни обвішані грамотами подяки, дипломами Міжнародних товариств сприяння безсмертю і горбатими діаграмами, схожими на дзвонаря собору Нотр-дам. Спершу гублюсь і не відразу помічаю цілительку. Матінка Єпіфанія потонула в глибокому кріслі біля самого вікна. На перший погляд їй років сорок. На другій — п'ятдесят з хвостиком. Повна жінка, руда грива волосся явно чужа — перука. Хто б порадив їй не замикати «стрілки» біля очей? Та ще олівцем?! У поєднанні з густо-коричневими тінями «окуляри» виглядають розпусно.

Іду до крісла. Цілую масну руку. Праву.

На губах залишається присмак крему.

— На могилу до бабусі ходив?

Голос низький, грудний. Прокурений наскрізь.

— Е-е-е...

— Не ходив, бачу. А даремно, хороший. І хреста на могилі немає, мабуть.

Машинально киваю. Хреста немає. Моя бабуся була переконаною атеїсткою. Будівником світлого майбутнього. І померла в повній упевненості, що особисто моему щасливому дитинству не вистачає Сталіна. Щоб було, кому дякувати. Кремінь-стара. А на могилу я взагалі не заходжу, сволота така.

— Ось тобі й біда твоя. У сусідній могилі на тебе чорний ворог фотку зарив.

— Ч-чю фотку?

— Твою, хороший. Твою фотку. Ось ти й чахнеш. З бізнесом проблеми? У сім'ї сварки? Сходи, хороший, на могилу, постав хрест.

— А фотку? Вирити, чи що?

Виразно уявляю, як я із заступом розриваю сусідські могили. Вночі. Нишпорю з ліхтарем у пошуках вкраденої фотки. Дощ, сльота, штані по коліна вимазані глиною. Після такого навіть підполковник Качка не витягне мене-хорошого із застінків тюремного дурдому.

— Гаразд. Будемо, хороший, яйцем викочувати. Ось квитанція, з вас дванадцять п'ятдесят.

Точнісінько як мито за *спадок*. Стою, дивлюся на матінку Єпіфанію. І бачу, як лауреат премії Св. Вікентія починає нервувати. Затремтіли яскраво нафарбовані губи. Погано вищипані брови зійшлися на перенісці. Клієнт поводитьсь не за правилами. Клієнт мовчить. Клієнт...

— Червонець, матінко. За фарс. Бог вам суддя...

Коли я йду, рибки проводжають мене лупатими очима.

Сходи.

Хол.

Злість. Наймерзенніша, безвихідна злість: на себе.

— Що, не допомогла ворожка?

Слова вахтера зі скляної будки наздогнали мене на порозі.

Бувають хвилини, коли в сортир душі падає ціла пачка дріжджів. Неспішно обертаюся. Дуже детально пояснюю діду у ВОХРівському кашкеті, що думаю про ворожок в цілому і про матінку зокрема, куди і до якої саме матінки їм (а надто цій!) слід іти протичовниковим зигзагом, в яке місце засовувати свої поради, і де знаходиться труна поваплена, в якій я бачив їхній шароварний психоаналіз, і...

Не відразу зрозумів, що дід сміється. По-доброму, кречтячи й утираючи сльози.

— Мабуть, добряче допекла тебе Фанька. З нею буває. Скільки разів говорив дурі: прийшла людина зі справжньою бідой — не лізь краще...

Зараз, посерйознішавши, дід став страшенно схожий на старезного орла. Сів на вершині Кавказу, настовбурчився, вертить головою, пильно вивчаючи барана внизу. Вузьке обличчя у зморшках, ніс гачком, гострий блиск з-під густезних брів.

— Знову не розгледіла. Ех, молоде-зелене! А тут справа швах, відразу видно...

— Що видно?

Я все ще був злий, хоча встиг неабияк «спустити пару».

— Що треба, те й видно — охоче пояснив «старий орел». — У тебе, красивий, не пика, а афіша. Дивися тільки, цяцьку свою ламати не надумай. Молотком, наприклад. Інакше — все, гаплик. У саме серце перейде.

Чорт! Що за натяки?!

— Ану, ану, шановний! Я вас слухаю!

Ми з дідом допитливо вивчаємо один одного. Як борці перед сутичкою.

— Може, й послухаєш, — вахтер витягує з кишені картату хустку. Починає захоплено сякатися, першим відводить погляд. Втім, це радше прийом: оно, знову зиркнув у мій бік. — А я, може, і скажу. Тільки сухе слово горло дере. Метикуєш?

І губи облизав.

Ясна річ, куди ти хилиш, вертухай. Метикую. А з іншого боку — чом би й ні? Скажеш діло — добре. Не скажеш — хоч нап'юся.

Куди не кинь, прибуток.

— Я так розумію, «біленька» розмові дуже навіть сприяє? — цікавлюся в тон вахтеру. Мало що, раптом

він перевагу «Портвейну» віддає? Проте з'ясовується, що вгадувати уміє не тільки «орел-в-кашкеті». Ми хоч і не ясновидці, ліцензії Мінохоронздоров'я не маємо, але теж дещо можемо.

— Сприяє, сприяє, — поспішає завірити дід. Сіпається кадик на худій, жилавій шиї: ніби ковтаючи. Раз, другий... Е-е-е, дідусю, та ти, виявляється, алкоголік. — Фанька скоро піде, їй в сауну на пів сьомої. У інших зачинено. А у мене комірка є, казенна. Все чин-чинарем.

— Ну, чекай. Скоро повернуся.

Ось і докотився ти, Валерію Яковичу. До дверної ручки. Зі сторожем-алканавтом готовий горілку жерти і одкровеннями закушувати. Прийшов Іван-Дурень до Баби-Яги, а вона йому й каже: є у мене на вахті Кошій Беззмінний...

— Дві пляшки «Холодного Яру». Так, півлітрові... Ні, не ці. Не квадратні. Виробництва «Косарі», круглі. Що ще? У вас ніби все. Адже хліб в іншому відділі?

Магазин виявився буквально за два кроки. Надавав повний асортимент для страждених душ. А також шлунків. Окрім горілки, я узяв півкіло грудинки, буханець «Бородінського», банку маринованих огірків і пачку «Bond'a». Досить. Не банкет влаштовувати зібралися.

Вахтер чекав мене, марно прагнучи приховати шило в дупі. Аж підстрибував на посту.

— Пішла ваша Фанька?

— Пішла, пішла. Зараз, будку замкну... Заходь, Валерію Яковичу! Ось сюди...

Мене здивувало дивне звернення: на «ти» і водночас — по-батькові. Тільки потім зметикував, що не представлявся вахтеру. Дуже дивно. Втім, ні, якраз

нічого дивного. У Єспіфанії, мабуть, запитав, коли повз нього спускалася.

Дурниці...

15

Двері в комірчину, оббиті витертим дерматином, були поряд з будкою. Житло діда нічим не здивувало: ліжко з металевими бильцями, куций матрацик, ковдра в клітинку. Дзеркало в шафі тріснуло, поряд — стілець-інвалід, кульгавий столик з горою тарілок і двома склянками-«гранчаками». Вікно забране витими гра-тами, на підвіконні — попільничка з недопалками.

Запах застояного тютюну — міцного, дешевого — бив у ніздрі.

— Влаштовуйся, Валерію Яковичу. Я грудиночку наріжу... хлібчик...

Вахтер прудко накрив стіл. Звичним жестом, не без гусарської хвацькості, відкоркував першу пляшку. Хлюпнув у обидва гранчаки. Руки у діда при цьому ледь помітно тремтіли.

— Ну, за знайомство. Сартінаки Євграф Глібич. Щоб наша доля нас не цуралась!

— Грек, чи що, будете? А, Євграфі Глібичу? — цікавлюся я, підіймаючи гранчак.

Добре пішло, однак! Саме те, чого не вистачало. А дід і справді орел — відразу підтягся, помолодшав, по другій наливає! Посміхається:

— Куди нам, холостим! Від прадіда прізвище дісталось. От він справжнім греком був. А я... — вахтер якось невизначено ворухить пальцями і тягнеться до гранчака. Який темп узяв, однак! — За тебе, Валерію Яковичу. Йди, біда, темним лісом, дрібним бісом!

Ех, Глібич! Твої б слова — та Богу у вуха!

— Ну, тепер і тари-бари розвести можна, — вдоволено крикає дід, розкривши пачку сигарет. Підсовує ближче попільничку. — Покаж цяцьку, Валерію Яковичу. Не бійся, давай.

Звідкись я точно знаю, що кулька лежить у внутрішній кишені піджака. Правій. Костюми я ненавиджу люто, натерпівся від них, але до гадюки Єсифанії вирядився павичем: краватка, шпилька з камінчиком, нові черевики... Лізу за пазуху. В кишені немає нічого, крім запасних гудзиків в целофановому пакетику. Перевіряю кишеню за кишенею. Невже немає?

Дід з розумінням киває:

— Ховається, сучий викидень... Ти цикни на нього, він і знайдеться.

Погано розумію, як слід цикнути на *спадок*. Зсередини підступає сліпий, безпричинний сказ. Знущаєшся, сволота! Я ще головний! Зрозумів?!

Пальці відшуковують різьблену кістку.

У правій внутрішній кишені піджака.

Вахтер зацікавлено, але без тіні усмішки (за це йому велике спасибі!) спостерігає за тим, що відбувається. Напевно, збоку я, доки порпався по кишнях, був схожий на повного психа. Або хворого на коросту. Простягаю руку. Старий обережно, ніби гранату, яка казна-скільки пролежала в землі й готова будь-якої миті вибухнути, бере мою кульку. Дивиться на просвіт. Крутить.

Дістаю сигарету й собі. Навпомацки, не дивлячись. Бо погляд намертво прикутий до кульки в пальцях Євграфа Глібича.

— Яка погань! — бурмоче під ніс вахтер, похмурніючи. — Ти ба!.. Давно цю заразу не бачив, треба ж...

Раптово уявляю Глібича, такого ж старого як зараз, тільки у смугастому фартусі — біля підніжжя піраміди Хеопса. У розпал новобудови. Довкруги снують раби, але діду не до них. У руках він крутить дуже схожу кульку і бурчить по-давньоєгипетськи: «Давно цю заразу не бачив, треба ж...» Видіння спалахує і одразу зникає, я мимоволі трясую головою і, на превелику радість, втрачаю з поля зору прокляту кулю-в-кулі-в-кульці.

Прикурюю.

— Ще тримаєшся, красивий. Ще булькаєш. Але скоро наковтаєшся, — «заспокоює» старий, повертаючи зловісний скарб. — У спадок отримав?

Кмітливий цей Глібич. Міг би за сумісництвом у Шерлоки Холмси податися. На півставки.

— Погань цяцька. Гидота, — дід скупко цідить слова, а я слухаю його, немов оракула, прагнучи нічого не пропустити. — Гнилий фарт тобі випав, Валерію Яковичу. Мабуть, і гадки не мав, що від Скомороха отримуєш?

Залишається знизати плечима. Хто ж міг знати?! Зроду в аури-шмаури, причину-пристрит та інших енерговампірів не вірив. Дідусю, милий, ти-бо звідки про Скомороха винюхав?

Старий немов читає мої думки:

— Вір-не-вір, а ноги винось. Відмовитися треба було. Від спадку. Шкода, нотаріус про таке попереджати не зобов'язаний. Що ж тепер поробиш...

Сигаретний дим стає у горлі кляпом.

— Нотаріус?! Він що, *знав*?!

— Знав, звичайно. Що за цяцька — міг і не відати. Але що *підрощена* вона — знав напевно. Інакше б Скоморох йому заповіт не довірив...

Старий мовчить, задумливо плямкаючи губами. Дивиться на низьку вибілену стелю. І нарешті твердо відрізає:

— Ні, не довірив би.

— Що ж він мене, паскуда, не попередив?!

— Сказав же: не зобов'язаний. Угамуйся, Валерію Яковичу. Бог Трійцю любить. Наливай по третій, та думатимемо, як твоїй біді зарадити. Тут без півлітри ніяк...

Ось з чим — з чим, а з останнім твердженням сперечатися гріх. Випили без тосту. Наче за упокій. Я пошукав очима виделку, не знайшов і поліз у банку з огірками рукою. Цікаво, де маленькі та міцненькі огірочки-корнішончики були за Радянської влади? За бугор всі поспіль емігрували? До буржуїв? Згадуєш зараз: самі трилітрові банки з о-от такими огірчиськами на полицях жовтіли. Звідки ж тепер ці взялися? Адже наші, не польські. Сиджу. Хрумкаю огірочком. Чекаю, аж Глібича думки мудрі відвідають. Позаяк у мене думок зовсім не залишилося. Зате настроїй піднявся. Від горілки, природно. Такий відчайдушно-безтурботний кураж у собі відчуваю. Ось дістанемося до другої пляшки...

— Значитця, так, — старий прокинувся. Невже й справді що надумав? — Слухай мене уважно. Викинути цяцьку не пробуй — повернеться. Зламати — тим більше не намагайся. Це я тобі вже казав. Зрозумів?

Тупо киваю.

— Слухай далі, — старий кривиться від досади. Ніби немовля вчить не в повзунки ходити, а на горщик. — Якщо не встигнеш, багато крові на тебе ляже. Згадай моє слово. Безкарним будеш...

Він знов підносить очі. Видивляється на стелі запис з Кримінального Кодексу Долі, де значиться термін

безкарності Смолякова В. Я., одруженого, безпартійного, без певного місця роботи.

— Сім років і три місяці. Може, ще з тиждень. Потім — справа швах. Не помилюють тебе. Правду кажу: позбавляйся цяцьки.

— Як?!

— Продай. Але неодмінно з купчою, і нотаріус щоб завірив. Краще — який спадок вручав. Або подаруй. Але, знову ж таки, з дарчою. Згідно із законом. І хоч копійчку, та візьми. Тоді відпустить тебе, на іншого перейде.

— На іншого?

— А ти хотів чистеньким? З крильцями?! Закон збереження, він і тут діє. Суворіше, ніж в ядерній фізиці.

Ейнштейн від астральних наук, бач. Зараз формули виводити почне...

— Значить, хтось інший? Інший буде «театр одного глядача» крутити? Або я, або той, кому продам?!

— Виходить, так, — тяжко зітхає Глібич і рішуче розливає по склянках залишки горілки. Ставить порожню пляшку на підлогу, мовчки виливає свою порцію в горлянку, забувши запросити мене. — Думаєш, чому я водяру глушу? Чому барбосом у дури-Фаньки служу, а не в кабінеті її рибками милуюся? Хоча й у Фаньки іскорка жевріє: малесенька, ледве помітна... Знаєш, чому?

— Чому? — слухняно питаю я, уможуєчись зручніше.

На знайоме крісло.

П'ятий ряд, третє місце праворуч від проходу.

БЛАЗНІВ ХОВАЮТЬ ЗА ОГОРОЖЕЮ

АКТ I

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

На авансцені, ближче до лівої куліси — стіл. Плешки, склянки, тарілка із залишками їжі. У попільничці димлять недопалки, цівка диму піднімається до падуг і колосників. За столом двоє: В а л е р і й С м о л я к о в і хтось іще. Світло єдиного включеного прожектора падає так, що другого співрозмовника не розгледіти. Замість нього — безформна темна пляма. Можливо, це гра світлотіні, і другого співрозмовника немає зовсім. Решта простору затемнена. Замість декорацій — «чорний кабінет», немов для пантоміми. Поряд зі С м о л я к о в и м ледь видно контури заграбованого вікна. Від протягу стукає кватирка. Тихо, поступово посилюючись, вступає музика: кuartет віолончелістів «Apocalyptic» грає композицію групи «Metallica» «The Unforgiven».

*В а л е р і й (звертаючись до темної плями).
Чому?*

*Упізнати В а л е р і я важко: обличчя його густо
набілене, на щоці — темна сльоза.*

У відповідь голос лунає відразу з усіх динаміків залу: малої виносної тургелі під стелею і двох великих колонок, що стоять обабіч бічних драбин, близько до першого ряду. Підключається «озвучення» на балконі оператора, навпроти

сцени. Звук плаває, зміщуючись в різні боки. Створюється враження, що відповідає приміщення театру.

Чотири віолончелі, розкидані квадро-звучанням, підсилюють це відчуття.

Г о л о с. Тому що бачу. Ось іде людина: задоволена, щаслива. Дівчині тюльпани тягне. А я знаю: йому не жити. Тиждень залишився, від сили. Попереджати? Пробував... Коли молодий був. Морду били, матюками обкладали. У дурці три роки відтарабанив. *(Гучне зітхання.)* І те сказати: іноді зі шкури пнешся, допоможеш людинці... А потім виходить: дарма. За рік-другий і сам на той світ загримить, і ще когось із собою прихопить. Для рівноваги. Дурна справа, синку: людям допомагати. Краще горілочки, горілочки...

В а л е р і й *(прикурюючи чергову сигарету)*. Чому ж зі мною розговорилися? Впав у вічі?

Прожектор блимає, темна пляма змінює контури.

Чується булькання.

Г о л о с. На хрін ти мені лисий впав. Хоча людина ти... Не те щоб дуже хороша, але все ж таки не мерзота. Не гнида. Серце у тебе боліло. Я й зірвався. Зрозумів: цей повірить...

В а л е р і й *(знущаючись, поступово розпалюючись і переходячи на «ти»)*: Повірю, значить?! На іншого стрілки переведу?! А як я тому хлопцеві в очі дивитися буду, ти подумав? Коли купчу підписувати му? Може, підкажеш, кому свиню підкласти? Ось ти, ти сам — купи, а? Недорого продам! Або — подарую? За копійчку?!

Г о л о с (стомлено). Не кип'ятися. Мені твоя цяцька не треба. Сам вирішуй, сам шукай. Я тобі й так вже більше ніж потрібно сказав.

В а л е р і й бере за шийку порожню пляшку з-під горілки.

У звучанні квартету віолончелістів наростає жорсткість.

Єдиний прожектор блимає все частіше. Поряд з ним, на сталевому тросі, зі стелі спускається куля, обклеєна осколками дзеркала. Куля крутиться, на стінах «чорного кабінету» починається завірюха «снігу». Біле обличчя В а л е р і я виблискує.

В а л е р і й. Ясновидець хрінів! Ні, ти у мене приймеш подаруночок!.. нікуди не дінешся, гад...

Він схоплюється, з гуркотом перекидаючи стілець, б'є пляшкою об підвіконня. Дзвенить скло. У руці у С м о л я к о в а — «трояндочка». Гострі сколи скла блищать в мигтінні прожектора.

В а л е р і й обертається до темної плями.

Г о л о с. Це не вихід, Валерію Яковичу. Сила тут — пусте. А скло прибери. Долю дратувати — себе втрачати. Мене тобі не бачити. Значить, по мені удариш, по своєму горлу різнеш. Теж вихід, але аварійний. Давай краще на посошок...

Музика різко уривається. Прожектор гасне.

Припиняється «сніг».

16

Клятий ліхтар! Прямо в око світить. І дзижчить. А ми тебе, красивого, зараз притиснемо... Шкода, жодного каменя поряд немає. Навмисне поховалися. Борються за чистоту вулиць. Нічого, ось, замість каменя буде. Н-на! Промазав, блін. Ну і фіг з ним, з ліхтарем. Піду-но краще додому. У метро. Якщо пустять. Пустять, нікуди не дінуться. Йде людина: пристойна, солідна, звучить гордо... Хомо ест! Не такий вже я й п'яний. Тобто п'яний, звичайно. Але не такий. А такий. Рівно йти можу. От так. І ще от так. І отак. Можу!

Славно ми з Глібичем посиділи. Я теж ясновидець. Як у воду дивився: допоможе — добре. Не допоможе — нап'юся з хорошою людиною. Напився. З хорошою. Обидва тепер хороші. Обер-р-режно, дубина! Це я не вам. Це я собі. А Глібич молодець. Як мене попустило, навіть ображатися не став. Давай, говорить, краще ще по сотці бахнемо. Ну, ми і бахнули. По сотці. У нього в значці зберігалось. А потім я в продуктовий збігав: додати. Я люблю тебе, життя!.. я шагаю с роботи устало... Повітря. Свіже. Рай після дідової комірки. До речі, а чим це я... Чим в ліхтар запустив? От тобі й на! Цяцькою запустив! Спадком триклятим. Була кулька, спливла кулька. Що тепер? А хрін в пальті тепер! Я люблю тебе, ж-жи... З'їв, Глібич?! Дарма ти мене лякав. Ось викинув — і накось-викуси. Давно треба було...

Ну ти, братик, зовсім знахабнів. Де це бачено, щоб кіт — і прямо під ноги? Сидить, блохастий. Мружиться. Киць-киць-киць... Що у тебе там? Мишка? Поділитися

хочеш? Спасибі, я мишами не закушую. Блін! Де ти його знайшов? А ну віднеси, де взяв! Я кому! к-кому сказав?! Стій, паршивець! Стій... Ну та, розігнався — «стій»!.. Повернулася. Кулька повернулася. А шарік вернувся, а он галубой... Ця-цька. П-падла ти, Глібич, пірамідон хеопський. Було щастя — біс заніс. А тут не біс, а кіт. Учений. І не заніс, а приніс. І не щастя, а...

Ну і гаразд. Гаразд, Глібич. Заберу я його. Може, ти і правий. Блін, найшло на мене. Сцена ця клята, очі б не бачили. Я — у залі. А поряд цей... Скоморох. Глядач, з квитком. Бачить. Усе бачить. І на мене ко-ситься. Киває. Схвалює. Коли я пляшку розбив, навіть палець великий відкопирив. Мовляв, браво. А я йому у відповідь дулю скрутив. Це ж не я — браво. Не я — пляшку! Я — тут, у залі. У партері. З програмкою і біноклем. А на сцені — блазень гороховий. Це він хотів Глібича — «трояндочкою». «Міліон, міліон, міліон алик роз...» Вдавися своїм «браво», Скоморох гадський! — у мене алібі. Я з боку дивився. Із залу. Спектакль ішов. От би ще трішки... Не дали додивитися! На найцікавішому світло вирубили. І темрява.

Тьма єгипетська...

Куди це я йду? Мені начебто до метро... А, ні, правильно йду. Оно літеру «М» видно. Скоро поряд букву «Ж» привісять, для рівноваги. «М» і «Ж»... Му-Жик. Ме-Жа. Мо-Же... Може, і у цього? У Скомороха так було? Сидиш у кріслі, спектакль дивишся. Нена-справжки. П'єса, актори в гримі. А потім — кульмінація, і — ножем! — по горлу!.. або шпага — у серце!.. або... Мить тиші. Аплодисменти — шквалом. Зал встає. «Браво!» Катарсис. Катарсис, щоб йому пусто було! Катарсис, едрьона воша!.. Ні, я не лаюся. Це я так... Вибачте. Та не вам це я, не вам!..

Оп-па, а хто це до нас в кишеню лізе? Адже ось зухвалий злодій пішов! Зараз я розвернуся, так як заїду, з розвороту ногою... Ні, ногою я впаду. Рукою. З розвороту. А ось і не заїду. І не виїду! Ну ж? Давай! Це правильна кишеня... потрібна!.. У портмоне все одно п'ятірка з дріб'язком та візитівки — не шкода. Чувак, якщо ти! чувак, валяй!.. Я тобі ще й доплачуватиму. Чесно! Ну... Є! Є! Молодець! Вийшло, вийшло!

Тепер дати йому піти, не злякати. Моя зупинка. Так, не бігти, йти спокійно... ескалатор... двері...

От і все. Вільний!!!

Вільний...

17

Коньяк був дешевий, тризірковий. Качка куди кращим пригощав! Від лимону щелепи зводило. А в серці тихо завмирав спокій. Мені було добре. Концерти зірки закінчилися, і жах цей клятий закінчився, а життя продовжується.

Гіп-гіп-ура!

— Ну, старий! Ну, врятував! Думав: все, хана чосу!..

«Чос» на жаргоні естрадників — швидкий заїзд в місто, один-два концерти в найбільшому залі, який знайдеться. Дехто для «чосу» віддає перевагу стадіонам. Себто «вичесав» максимум «понтяри» (вона ж — поважна публіка) — і по конях! Далі...

— ...мені Арнольдич плаче: Юрок, тонемо, половина шоу нанівець! Я йому: кочумай, впливемо! А ти, старий, прямо бог з машини! Слухай, давай мій шмок з тобою контракт підмахне? Або я сам... Гайда з нами на гастролі: піротехніку ставити, ефекти? Башлі лопатою гребти станемо!..

«Шмок» — це зоряний менеджер. Скупердяй рідкісний. Хоча башлями справді не обділив. Лопатою-не лопатою, але совочком я їх, хрустких, загриб. Правда, довелося попрацювати. Димова машина? — гаразд, я з такою вже працював. А ось поки в їхньому пульті для ефектів розібрався, поки з пожежником домовився — наш «гасила» тризірковий не п'є, йому «Ай-Петрі» подавай! Замість римських свічок виставив кольорові фонтани, в «чортовому колесі» всі заряди позамінював — щоб шлейф трохи менший давали. Нічого, прокотило. І ще від себе сюрприз додав: під фінал «Ночі над містом» (це у зірки супер-хіт!) торохнув два магнієві заряди. Укріпив на бічних штанкетах і, коли тінейджери в залі полізли в прохід танці-шманці влаштовувати... «Гасила» мене потім мало багром не вбив, зате публіка вищала від захоплення! Аншлаг, овації, свист, крики, фанати в екстазі. І ми, так би мовити, Химко, люди!

Є чим пишатися. Добре вийшло, і то добре дуже.

— ...ну, ти вирішив, старий?

Зараз всі були добряче «на бровах», і під цю справу справді світило підписати контракт. Тільки навіщо? Наїздився я з гастролями. У печінках сидять: потяги, готелі, печія від кафешного їдла, п'янки-гулянки, смутна любов з кордебалетками... Коли еротичний балет «Птах Миру» два місяці конферив, ледве імпотентом не зробився. Богема хрінова. Знову ж таки, не хочу Наташку з Денисом кидати надовго.

— Спасибі, Юрок — ми із зіркою вже третій день на «ти». — Вибач, не зростеться. Я за вдачею домашній. Не потягну.

— За вдачею він! Які наші роки, старий! Давай! Всіх справ: заряди розкидав — тисни кнопки! Не потягне

він... Адже я тягну — а ти й поготів зможеш. Тобі козлом не скакати!

Що правда, то правда. Тягне. Аж дим іде. Хоча старший за мене років на п'ять. А так і не скажеш. Завивочка, підтяжечка. По сцені як хлопчик скаче. Професіонал. Бачив я, як він біля балетного станка париться. Кожного божого дня. Зранку. А ввечері — концерт. Спробуй, побатрач так в сорок з гаком! Я відразу в'їхав: він під «голубого» для іміджу косить. Нормальний мужик по життю, ще й здоровий — дай боже кожному! Вчора, пам'ятаю, від сміху аж захлинався, дивлячись, як він перед фанками гея розігрував. Дістали його дівки, ось і вирішив відігратися. І на них, і перед ними. Повірили, дурепа! Утекли, всі яскраво-червоні. Навіть квіти вручити забули. А зірці за півгодини вже справжнісіньких геїв відшивати довелося. Ну, до цих він з Поліною-танцюристкою виїшов. Обійнявшись. І лапа у Поліни під спідницею. Геї ошаліли, знітилися, а Юрок їм простою російською мовою, без щонайменшої політкоректності: зайнятий, мовляв, гетеросексуально потрохи... Бо всі чоловіки — негідники, і чистої любові між ними довіку не знайдеш. У перекладі з культурного на загальнодоступний. Геї, що дивно, не образилися. Троянди подарували і повідомили, що все одно на концерти ходити будуть, бо Юрок для них — символ. На зразок Статуї Свободи і Кролика Роджера. А орієнтація — його особиста справа, хоча, звичайно, шкода.

Я просто засмутився, що натурал.

Теж був би ввічливим...

— Гаразд, старий, ти думай. До ранку час є. Потяг о пів на шосту, ніч тут гуляти будемо.

Усміхаюся зірці:

— Мене дружина не відпустить. Ревнива.

Юрок пхикає у відповідь і витягує з-під купи сценічних шмоток гітару. Акустику. Стареньку, бувалу, але ще, схоже, цілком робочу «Кремону». Бере пробний акорд. Гітара не настроєна, і зірка починає терпляче підкручувати кілки.

Вибираюся в коридор.

Із-за сусідніх дверей долинає голос моєї дружини:

— ...це як в музиці. Де зараз симфонії? ораторії? сюїти на півгодини-годину?! А немає! Суцільні шлягери-трихвилинки. Навіть для симфоністів композиція на десять хвилин — це вже багато. І в джазі — аналогічно. Про попсу і рок я взагалі мовчу...

— Перепрошую! А як же тоді...

Все зрозуміло. Наталя після третьої чарки сіла на улюбленого коника, збрала навколо себе компанію підігрітих естетів, і тепер вони із задоволенням чешуть язиками. Вічна тема: «Куди, блін, котимося?!» Добре, що ми сьогодні на таксі приїхали, а «Хонду», циганочку нашу, на стоянці залишили. За кермо Наташці краще не сідати. Зате вчора і позавчора під'їжджали на своїй тачці, як «білі люди». Самому може водити навчитися? Треба б...

— ...але ж це крапля в морі, Сірій! А література?! Де тепер романи, я вас питаю?

— Навпаки! Зараз якраз вірші і збірки оповідань майже не видають. А романами вашими всі ятки завалені...

— Ви не зрозуміли. Я маю на увазі *справжні* романи: на сорок, а то і на сімдесят авторських аркушів. Гюго, Голсуорсі, Фейхтвангер... Дюма, нарешті?! Де вони? Наші, сьогоднішні?! Зараз роман — це максимум чотирнадцять-п'ятнадцять аркушів, безбожно розтягнутих

версткою. Щоб людина за вечір проковтнути могла. І забути за три дні. А ви спробуйте «Собор Паризької Богоматері» за вечір осилити! А? Отож бо! Адже це Книга. З великої літери. І за рік пам'ятаєш, і за десять. Повертаєшся, перечитуєш... фільми знімають, опери...

— Здається, ви згущуєте фарби, Наталочко. Давайте по чарочці, і я вам наведу приклади. З сучасних.

— Зробіть ласку! Ні, мені справді цікаво... Куди ви стільки ллете?! Ну добре, добре, це мені на два рази буде. Ізольдо, передайте, будь ласка, шоколад...

Життя у Наталі явно вдалося. Знайшлися близькі душі. Іду далі по коридору. Накурено — хоч сокиру вішай. З дверей найближчої вбиральні вискакує гола дівчина. Побачивши мене, просить закурити, і в пасмах диму поволі йде до туалету, хилитачи худою дупою.

За спиною продовжується:

— ...та що ви мені торочите! Де багат шаровість, де розгалуженість сюжету, відступи, роздуми? Де поліфонія? Немов на естраді: залишилися тільки найпростіші ритм і мелодія. Добре, нехай ритм «заводить», і мелодія мила. Чудово! Але де імпровізації, соло, оркестровки, екзотичні аранжування? Де душа, я вас питаю? Гармонія?!

— Ви б, Наталочко, ще Гомера пригадали! Інший час, інший ритм життя. І, проте, візьмемо, наприклад...

— Не треба: наприклад! Роман помер! Вони романом називають повісті. Скоро оповідання назвуть...

Гулянка розпадалася. Десь пили, сміялися, розповідали анекдоти, десь сперечалися про постмодернізм; із-за дверей, звідки з'являлася гола феміна, млосно стогнали в ритмі «кантрі». Я попрямував назад до гримерки, в якій влаштувалися Юрок, його клавішник і звукооператор. Всі ці дні, починаючи

з моменту, коли злодій-невдаха поцупив «цяцьку», у мене був прекрасний настрій. І ніщо не могло його похитнути. Розбив випадково вазу — на щастя! Дружина нудить з приводу невибитого килима — ну проблемс! Пішов і вибив. Із задоволенням. Денис відмовився йти на концерт зірки, дивитися на батькові спецефекти? — добречки! Хай тренується. Може, воно і на краще, що хлопчак хоч до чогось серйозно ставиться. Буде Чаком Норрісом.

Катарсис? — наось-викуси!

*Ніколи нам ти не розповіси,
Що бачив, вдершися в чужу державу;
Мабуть, там рай у Божій силі й славі,
Та нам не бачити тієї-от краси...*

Спочатку навіть не зрозумів, що співає зірка. Голос зовсім інший, інтонації. Хвороблива хрипота, надтріснуті акорди гітари... Тихо причинивши за собою двері, я став у куточку. Притулився до стіни. Зараз Юрок співав не «для башлів» — для себе. І обличчя у зірки було...

Зоряне.

Втомлена, немолода людина, поза славою і мішурою.

*Там стогін-дзвін, розірвана струна
Розріже тишу — чуєш, мій юначе? —
Як звук в багатожильній тятиві:
Стріла у серці, хай її не бачать...*

Звукооператор протягує мені чарку. Повну. Дякую мовчки, кивком — боюся перешкодити пісні.

*І хтось розійдеться з бідую,
А хтось всміхнеться від знуцання злого,
Тобі зробивши боляче цим словом.
Та ти мовчиш.
Ти бачив ад в раю.*

— Валеро? Ти тут? Тебе на вході чекають.

У дверях — Наталя в супроводі меланхолійного охоронця.

— Хто?

— Якийсь юнак, — басом гуде охоронець.

Винувато розводжу руками: бачиш, Юрку? Не одного тебе прихильники дістають!

Обіцяний юнак чекає внизу, у фойє. Дивно, що охорона його сюди пропустила: оно, залишки фанів дотепер на вулиці товчуться. Пиво п'ють. Скандують всілякі нісенітниці. Але — «кордон на замку»! А цього пустили. Дивний він, причмелений. Коли підходжу ближче — враження посилюється. Очки бігають, кутики губ тремтять. Обличчя... псоріаз у нього, чи що? Екзема?! Шкіра блищить, ніби вкрита «тоналкою», навколо рота — почервоніння, облямоване білою плівкою. Нагадує посмішку Рудого клоуна.

Рум'янець ідеально круглими п'ятаками.

— Це ви мене шукали?

— Ви... ви Смоляков? Валерій Якович?!

Паузи між словами — немов людині катастрофічно не вистачає повітря. Голос ламається, «пускає півня». Від хвилювання? Від страху? Нісенітниця! Чого йому мене боятися?!

— Так, це я.

— Я... я прийшов вибачитися... і повернути...
Повернути!

Він судомно робить крок до мене. Я не встигаю нічого гаразд зрозуміти, як у мене в долонях опиняється ціла купа мотлоху: купка купюр різного номіналу, моє власне портмоне, авторучка «Паркер», годинник на шкіряному ремінці (здається, золотий!) і...

Куля-в-кулі-в-кульці підморгує: привіт!

Втім, все це я розгледів трохи пізніше. А в першу мить погляд прикипів до його зап'ястка, який виглядав з-під куцого рукава. Шкіра була вкрита коростою, лущилася, нагадувала риб'ячу луску або нашарування лупи... Місцями короста відшаровувалася, і під нею прозирав розсип гнійних виразок. Господи! Ніколи не зустрічав хворих на проказу. Або це у нього псоріаз такий страшний?

Сахаюся. Мимоволі.

— Ви... н-не бійтеся! Це не заразне! Я сам... сам ви-нен. Пробачте! Я ж не... знав! Не знав! Ось, все, що є — беріть! Беріть! Не треба мені вашого! Не треба!

По візитівках, мабуть, вирахував, шакал! Ну ні б попастися, дурню, в КПЗ заgrimіти — хіба тобі важко було, гад?! Думка абсолютно клінічна, але злодій, здавалося, її прочитав:

— Ви... це... якщо хочете!.. Ментам мене здайте! Я сам! Я зізнаюся! Хочете?! Я...

— Пішов ти знаєш куди?! Вимітайся звідси!

От і все. Погуляв на волі — досить. Рано пташечка заспівала. Злодюжка, не ймучи своєму щастю, поволі задкує до виходу. На страшному, заgrimованому обличчі його крізь клоунський вишкір боязко просту-пає справжня усмішка.

— Спа... спасибі! Спасибі!

Він раптом кидається вперед, швидко цілує мені руку (мотлох сиплется на підлогу...) і, розвернувшись,

що є сили тікає до дверей. За мить швидкий тупіт стихає зовні. А я стою, як дурень, і тупо оцінюю: що з його крамом робити?

— Вам допомогти?

Охоронець починає завзято збирати речі. Суне мені. У портмоне виявляється п'ятидесятидоларова купюра. Годинник? Ручка? Викинути? Шкода. У міліцію віднести? Між собою, мабуть, поділять. А наді мною посміються. Собі залишити? Незручно, крадене все-таки...

— Ви йдете?

— Так, я вже йду...

Треба йти. Сміятися, пити, ніби нічого не сталося.

Треба жити далі.

— Ух ти! А ну, покажи!

Як у мене за спиною опинився Юрік, що вибрався у фойє провітритися, я не помітив. Хоча я, коли задумаюся, можу не помітити Годзиллу за два метри на зріст. Рожеву в зелений горошок. Знаю за собою таке.

Кулька опиняється в загребущих лапах кумира молоді. Юрік крутить «цяцьку», дивиться на просвіт, цокає язиком.

— Де узяв, старий?

— У спадок дісталася.

Чиста правда.

— Продай! Я такі цяцьки збираю.

— Ну...

— Не будь жадюгою! За сто баксів поступишся?

Вперед, Валерій світ Якович! Ось воно, твоє щастя: підморгує жовтим оком, шкіриться підбадьорливо. Давай же, скористайся! Що ж не радієш, не квапишся погоджуватися, не біжиш за нотаріусом? Адже сама людина напрошується! Іншої такої нагоди не буде.

— Вибач, Юрік, не можу. Пам'ять... спадок...

Поряд виростає Наталя. Її погляд красномовніший за будь-які слова: що ти мелеш? Збожеволів? Яка пам'ять, який спадок? Продавай, дурень! Хто тобі ще за цю дурницю сто баксів відвалить?!

— Старий, ти жартуєш? Тобі воно до фені, а мені — у колекцію. Гарзд, півтори сотні даю. Годиться?

Дідько, хоч би Наталки поряд не було! Спокусник... Ні, не можу. Підставити доброго, по суті, мужика, який ні сном, ні духом?

— Вибач, Юрік. Не зростеться. Пішли вип'ємо?

— Ну, як знаєш...

Зірка скривджена. І контракт старий не підписує, і цяцьку не продає. За такі башлі! Зовсім зазнався, підривник хрінів.

— Ти що коїш?! — шипить у вухо Наталя. — Наздожени його! Півтори сотні... Лови момент, тютя!

— Якщо він відразу півторашку запропонував, значить, кулька більше коштує, — примудряюся на-решті знайти гідну відповідь. — Треба до оцінювача занести. Справжню ціну дізнатися...

— Бізнесме-е-ен!..

Наталя гордо йде геть. Услід за Юрком. А у мене раптом з'являється пристрасне бажання напиться. До півсмерті. Як чіп. До повного затьмарення і жорстокого бодуна на ранок.

Що ж, коньяку для цього залишилося цілком достатньо.

Тополі грали в зиму. Пухові снігопади, дітлахи з коробками сірників бігають уздовж вулиці, радісно

кидаючись вогниками. Бабці бурчать незлобиво. Свое все-таки, рідне, нехай пустує. Виросте, на-томиться...

— Здрастуйте, Валерочко! Як мама? Дідусь? Пишуть?

— Здрастуйте, Абраме Григоровичу...

— Як здоров'я дідуся?

— Погано. Старий він... Мама дзвонила, плакала: у лікарні весь час.

— Ой, як шкода! Скажіть мамі, хай тримається... Вона у вас молодець! А ви ще не їдете?

Як я люблю ці розмови. А ви ще не їдете? Ще не виїхали? А чому? Ой, ви не розумієте свого щастя! Особливо обтяжливі зустрічі з малознайомими людьми. Коли спільних інтересів як кіт наплакав, говорити, в цілому, нема про що, і ти стоїш, кліпаючи, всім виглядом показуючи: закруглюємося?

Абрам Григорович не розуміє.

Квадрат не хоче закруглюватися.

Повне, одутле обличчя променіє співчуттям. Будівельник за освітою, Абрам Залеський був природжений «слухач» — не знаючи нотної грамоти, замолоду лабав джаз по шинках. Король клавіш. Кажуть, часом пише пісеньки для КВК. Не знаю, не чув. Замолоду... Він старший за мене на сім років, а здається, що на цілу вічність.

Це, напевно, тому, що Залеський рано облісів.

А ще тому, що багато хто народжується людиною похилого віку.

— Ви знаєте, Валерочко, а я подав документи. Шкода, Олежко відмовляється.

Олежко — це його син. Старший. Хлопцеві за двадцять, у Наталки у видавництві скоро вийде «покет»

з його оповіданнями. «Мертве місто», «Час низьких стель» і щось іще. Наталка хвалила. Давала мені погортати верстку. Муть непроглядна, я нічого не зрозумів. Але сперечатися не став. Наталя за чергового улюбленця горло перегризе.

— Ну і правильно відмовляється, Абраме Григоровичу. Що йому там робити?

— Ой, Валерочко... Ну навіщо ви так говорите?

Добре, що він застав мене біля самого під'їзду. Інакше довелося б довго йти поруч, вислуховуючи, киваючи, підтакувати або сперечатись. Від'їзджанти дуже люблять поговорити про процес. По суті, нешкідлива пристрасть: дати вихід хвилюванню, виплеснути на стороннього. Дещо нагадує щиросерді вагонні розмови. Але — краще не зі мною.

Тополиний пух між нами закручується завірюхою. Спалахує.

— Ну навіщо ви кинули сірника, юначе? А якби нас обпалило?

«Юнак» на лавці посміхається. Спереду у хлопця бракує зубів, і губи шорсткі, обсіпані лихоманкою, від чого усмішка виглядає особливо відразливою. Вочевидь слухав нашу розмову. Вочевидь не в захваті. Зараз ляпне що-небудь.

Абсолютно забув, що хвилину тому сам мріяв позбавитися докучливого співрозмовника.

— Вибачте, Абраме Григоровичу... Я запізнююся.

— Так-так, Валерочко! Всіх благ! Привіт родичам!

— Обов'язково...

Коли я заглиблююся в темне нутро під'їзду — Іона, якого проковтнув п'ятиповерховий кит, — юнак заходить слідом. Палить, спостерігаючи, як я поволі піднімаюся по сходах. Спиною під його поглядом

забігали мурашки. Бувають люди, неприязнь до яких біжить перед ними.

Проліт.

Другий.

— Валерій Смоляков — це ви?

Питання наздоганяє мене біля дверей квартири. Впускаю ключі. Гніваючись на власний ляк, сідаю навпочіпки. Починаю виколупувати ключі з щілини між сходами.

— ...це ви?!

Що за безглузда манера — розмовляти, стоячи внизу?!

— Це я. А ви до Дениса?

Не пам'ятаю, щоб у Дениса були такі приятелі. Нікчем тут не шанують. Денис зве їх «чаморошниками». Хоча інколи я віддавав би перевагу кільком слабшим, але більш начитаним хлопцям синові у товариші.

— Ні. Я до вас.

— До мене?

Наша розмова гучно бродить під'їздом. Починає нявкати Баська, кішка сусідки з четвертого поверху. Глузливо чорніє «граффіті» на стіні: «Хеві-метал-лох». Вже не знаю, на чию адресу.

— Так, до вас. Моє прізвище — Кожум'яка.

— Дуже приє...

Насмішка стає поперек горла.

— Мені можна піднятися?

— Піднімайтеся.

Поперед нього піднімається дим дешевої «Ватри». Як можна палити цю гидоту?! Сам хлопець запізнюється на півхвилини. Він іде, дивно сіпаючись. Тремтить дрібно, але виразно. Дивитися на хлопця неприємно.

Він знає це і, піднявши голову, обдаровує мене черговою усмішкою.

Злою, із тихим викликом.

— Заходьте. Як ви дізналися, де я живу?

— Н-не-нн-ннее...

Він раптом починає сильно заїкатися. Булькає, широко роззявляючи рот. Майнув синій корінь язика.

— Н-нее... Не має значення. Ваш син сказав, що ви скоро будете. Він, до речі, пішов півгодини тому. З якоюсь шалавою.

Пропускаю «шалаву» повз вуха. Настя — дуже пристойна дівчинка. І взагалі, це Денисова справа.

— Роззувайтесь. Ось капці.

Кожум'яка заходить до квартири, не знімаючи кросівок. Заношених, брудних. Гаразд, змовчимо. Дуже не хочеться зізнаватися собі: я переляканий. Я нічого не розумію. Значить, у Скомороха був син? Власне, що тут дивного?

— Небагато живете, Смоляков. Н-ннн-ннее....

Мить булькання.

— ...н-нее... Небагато. Що, на заповітах важко сколотити статочок?

Господи, як же він мені не подобається!

Закрадається підступне відчуття: вся наша розмова, ще починаючи із зустрічі з Абрамом Григоровичем, збіса схожа на п'єсу. Діалоги, ремарки. Опис місця дії. Решта: на розсуд постановника. Зустріну цього постановника — уб'ю.

Або закричу із залу, скипівши овацією: «Режисера! Режисера на сцену!»

Мені страшно. Я чекаю. Я дуже небезпечний, коли мені страшно.

— То ви сідайте, Смоляков. На все життя не на-стоїтеся.

Швидко заходжу в ідальню. Кожум'яка розсівся на дивані, нога на ногу. Присунув вазу, струшує туди попіл. Ловить мій погляд:

— Милується, Смоляков?

— Ким?

— Мною. Шукаєте родинну схожість? Марно, я у матусю вдався. Коханий тато кинув нас сім років тому. Я, як то кажуть, син від першого шлюбу. Помилка молодості.

Він провокує мене. На що? Чи просто юнацька бравада, за якою ховається розгубленість? Злість остигає. Настрій мало-помалу приходить до норми. У Скомороха є син. Від першого шлюбу. Син чогось знайшов «цього Смолякова».

Гаразд.

Дуже гидко, коли він вимовляє моє прізвище. Смолою віддає. Гарячою.

— Що вам треба? Тільки швидко, я скоро знову піду.

— О, я не затримаю вас! — дарованій усмішці в зуби не дивляться. Дратує. — Тато, покидаючи цей світ, заповідав вам, Смоляков, одну дрібницю. Мені б хотілося одержати свою частку.

— Яку частку?!

— Свою. Можливо, вам невідомо, але особи, обі-йдені в заповіті, мають право на оскарження, якщо вони прямі родичі, неповнолітні або інваліди. Й-й-йааа-ййй....

Чекаю. Зараз добулькає. Хоча й так все ясно.

— ...йййй... Я — прямий родич. Неповнолітній: вісімнадцять мені стукне в серпні. І інвалід. Посвід-чення показати? Або так повірите?

— Не треба. Я вірю.

Недопалок «Ватри» падає у вазу. Наташка вб'є...

Щось піднімається в мені. Щось чуже. Своє. Позичене. Минулого тижня, знайшовши у копії заповіту координати нотаріуса, я того розшукав. Побачивши мене, нотаріус одразу зблякнув. Згасло сяйво лисини, потьмяніла шпилька на краватці. Лак черевиків втратив лиск. Хвилин п'ять ми говорили ні про що, я не знав, як підступитися до головного. Потім зібрався йти. Нотаріус провів мене до дверей. І сказав, дивлячись в підлогу: «Вибачте... Я був зобов'язаний. У мене ліцензія, вам не зрозуміти. Раптом що, звертайтеся. Ось телефон». Потім додав глухим, старечим голосом: «Можете викликати додому. Я приїду». Увечері я відвідав церкву при невідкладній допомозі, знайшов священика, що сповідав Скомороха. Батечко — моложавий, з кокетливо підстриженою борідкою — благословив мене. Запропонував поставити свічку. «За упокій?» — запитав я. «Не жартуйте так», — строго відповів батечко, бліднучи. Я не зрозумів, що він має на увазі.

Куля-в-кулі-в кульці...

Сідаю в крісло навпроти.

БЛАЗНІВ ХОВАЮТЬ ЗА ОГОРОЖЕЮ

АКТ I

Дія п'ята

Ідальня в квартирі Смолякових.

На задньому плані велике, чотирьохстулкове вікно. В а л е р і й проходить до вікна, відкриває дві

стулки. Навстіж. За ними, на заднику, зображений пейзаж, який відкривається тільки з третього поверху: гілки розквітлої акації та частина вулиці, напівприхована листям. Видно пластикову вивіску «Друге життя: дешевий одяг з Європи». Слабкий шум вулиці: бурчання автомобілів, галас дітей. Деся, голосно: «Мар'яно! Йди обідати! Мар'яно! Йди...» Звуки нервові, переривчасті, немов плівка фонограми вся в склейках і дуже стара.

*У правому кріслі, ближче до залу: К о ж у -
м ' я к а - м о л о д ш и й.*

К о ж у м ' я к а. Я вже подав до суду на батькову другу дружину. Точніше, мама подала. Від мого імені. Хай відстібнуть, з квартири. Тепер ви. Цінна штука, так? Якщо залишив?! До речі, за яку таку послугу?..

В а л е р і й (з дивними інтонаціями. Здається, у нього болить горло). Ні. Не цінна. Ось, дивіться самі.

*К о ж у м ' я к а - м о л о д ш и й довго крутить
кульку в руках.*

В а л е р і й. Ви розчаровані? Очікували іншого? Розраховували на антикваріат?

*Щока К о ж у м ' я к и - м о л о д ш о г о сіпає-
ться інакше, ніж все тіло: раз, другий. Це добре
видно. Зараз горять всі прожектори, включено ос-
вітлення рампи. При яскравому освітленні обличчя
без гриму виглядають виразно, різко.*

В а л е р і й (дуже тихо). Ви досі наполягаєте на своїй частці?

Кожум'яка. Так! Наполягаю! Вам не вдасться обдурити мене! Я інвалід! Мені немає вісімнадцяти...

Валерій. Ну що ж, ваш вихід.

Кожум'яка. Що?!

Валерій. Я хотів сказати: ваш вибір. Мені зовсім не хочеться вас обманювати. Давайте зробимо так: ви виплатите мені мою частину, і я віддам спадок вам. Цілком. Домовилися?

Кожум'яка (з підозрою). Нннн... Н-ннааа-аа... Напевно, загнете?

Валерій (збираючи увесь свій шарм). Ображаєте, хлопчику. Червінець вас улаштує?

Кожум'яка. Вісім! Ну, вісім п'ятдесят...

Валерій. І мито за ваш рахунок.

Кожум'яка. Яке мито?

Валерій. Зараз я викличу нотаріуса. Він все оформить.

Кожум'яка. А-а-а... Мито навпіл!

Валерій встає. Десь, мабуть, на вулиці лунають два постріли. Швидше за все, хлопчиська граються петардами. Луна віддаляється, тікаючи на інший кінець міста — до запорошених «кишень» сцени, де зберігаються декорації, які віджили своє. Довга тінь тягнеться навскоси від Смолякова до авансцени. Чорна тінь.

Неможлива — при такому освітленні.

Шум вулиці стихає.

Зовсім.

Звукооператор зупинив фонограму.

Валерій (у мертвій тиші). Добре. Мито навпіл.

19

...Завірюха.

Справжня.

Мокрий сніг липне до скла. За вікном — біла карусель, що залучає будинки, машини, людей до танцю, скріпляючи світ цементом мерехтливих пластівців. Підняті коміри, таксі буксують в заметах. Дивлячись у вікно, посміхаюся. Після чого повертаюся в ліжку. У нагрітий, обжитий барліг. Добре хворіти в січні! У другій його половині. Ялинки закінчилися — Дід Мороз скоро стане нікому не потрібний. До «Проводів Зими», коли паркам міста знадобляться мої послуги, ще далеко. Всіх грошей не заробиш. Можна добряче погрипувати: чай з малиною, перцівка на розтирання й усередину, турбота дружини, мляве співчуття сина. Неробство облагороджує.

Я лежу, хворію, відразу веселішаю...

Дзвінок телефону. Ну просив же, якщо йдете, залишати трубку поряд, на подушці! Тихо зітхнувши, покидаю благословенну нору. Плетуся до їдальні.

— Так! Слухаю!

— Валерію Яковичу? Доброго ранку!

— Хто? Хто це?

— Качка!

— Яка Качка?!

— Дівоча у вас пам'ять, Валерію Яковичу! Качка, Матвій Андрійович!

— Підполковник? Ви?!

— Вже полковник. Вашими молитвами. Ну що, пригадали?

Матвій Андрійович говорить без угаву. Перейнявся моїм хрипінням. Радить гаряче молоко навпіл з «Боржомі». Ще додати масло какао, і всю ангіну... Підтакую, сміюся, киваю. Вітаю з новою «зірочкою». Звісно, я пам'ятаю його. Звісно...

А ще я пам'ятаю кращий катарсис свого життя.

Завірюха за вікном. Пух тополь. І я, щасливий, боячись зайвий раз зітхнути, дивлюся із зали — п'ятий ряд, третє місце! — як НЕ-Я, Той-Хто-На-Сцені, дзвонить нотаріусу. Чекаючи на нього, розважає Кожум'яку-молодшого анекдотами й похідними байками. Відчиняє двері. Уважно спостерігає, як «північне сяйво», приїхавши за півгодини, оформляє дарчу. Ось НЕ-Я платить свою половину мита. Бере у Кожум'яки-молодшого гроші. Спектакль стрімко наближався до фіналу. І коли двері зачинилися за ними, за неприємним хворим хлопцем і нотаріусом, а на сцені, в повній тиші, залишився НЕ-Я, коли тінь від Не-Мене зіщулилася, скорчилася, втягнулася в кулю, утворену зоокругленими кулісами й падугами, коли Той-Хто-На-Сцені кинувся до телефону: дзвонити підполковнику Качці! — і після хвилинної розмови, поклавши трубку, витер піт з чола...

Зал встав.

Овація.

Я боявся: серце лопне від захвату.

— ...а вам спасибі, Валерію Яковичу! Адже це ви попередили: простежте за молодиком. Я було вирішив, що ви просто заметушилися. Але сказав кому треба. Ви, дорогий мій, як у воду дивилися!

Горло починає дуже боліти. Дуже.

— Убив? Він справді убив когось?!

Качка сміється:

— Ну чому відразу убив? Ні, Валерій Яковичу, нікого ваш пасія не вбивав. Просто крупна афера, ліві кредити, те се... Три дні тому закінчився суд. Сім років з конфіскацією.

— Сім років? Він же неповнолітній!

— Був неповнолітній. Дітки ростуть, знаєте.

Ну та, звичайно. З серпня минулого року...

— З мене коньяк, Валерію Яковичу. Ви видужуйте...

Ми прощаємося. І я встигаю, встигаю, встигаю крикнути, терзаючи хворе горло, увірватися перш, ніж Качка повісить трубку:

— Почекайте! Ви сказали: з конфіскацією? Це як?

— Ви дивна людина, Валерію Яковичу. Як завжди. Майно відчужується на користь держави.

— Все? Все майно? А... кулька? Ви пам'ятаєте: *та* кулька?!

— Яку ви йому подарували? — заспокоївшись було, Качка знову починає реготати. — Так, і кулька. На користь держави. А що, надумали викупити? Можу посприяти...

Довго стою біля телефону. Гудки в трубці. Завірюха за вікном. Відчужується. На користь. Держави.

Мені здається, скоро в залі буде аншлаг.

Завтра?

Через рік? два? п'ять?!

Ляскають вхідні двері.

— Тобі епістола! — кричить Наташка, обтрушуючи сніг з капішона й коміра дублянки. — Поминальна!

Жартові не сміюся.

— Дай сюди.

Довго дивлюся на білий конверт. Бюро Імміграції та Натуралізації.

...відчужується на користь держави.

— Лерко, ти чого? — Наталка хвилюється. Торкається крижаною рукою мого лоба. — Піднялася температура?

Мені б дуже хотілося, щоб усе виявилось маренням.

Дивлюся на конверт.

— Знаєш, Нато... Я боюся, що з цієї країни скоро доведеться тікати.

— Леро...

Завірюха стукає у вікна.

ПОВСТАНЬ, ЛАЗАРЮ!

«Якщо я говорю мовами людськими й ангельськими, а любові не маю, то я — мідь дзвінка або кімвал звучний. Якщо маю дар пророцтва, і знаю всі таємниці, і маю всяке пізнання і всю віру, так що можу й гори переставляти, а не маю любові, то я ніщо. І якщо я роздам все майно моє і віддам тіло моє на спалення, а любові не маю, немає мені в тому ніякої користі».

*Апостол Павло,
Послання до Коринфян, гл. 13, 1—3*

— А витріщатися на людей негарно!..

— Хто сказав?

— Мама!

Кучерявий карапуз років шести замислився, замахнувшись пальцем у ніс і уточнив з гордістю природженого жаднюги:

— Моя мама!

— Ну якщо мама... тоді так, звичайно... Ти не в курсі: хто тут Жора М'ясник?

— Дядько Жорік оно, на ящику!

Чоловік поправив окуляри: дорогі, французькі, в золотій оправі від «Antoine Bourgeois». Протівідблисковий пластик зловісно полискував зеленню, наче очі хижака.

— Вони всі на ящиках...

— Дядько Жорік з бухлом!

— Вони всі з бухлом...

Чотириокий мав рацію: троє вантажників проводили обідню перерву у дворі, біля чорного входу в «Гастроном», сиділи на сколочених з дощок ящиках і трепетно розливали другу пляшку портвейну «Таврійського» в пластикові кухлики. Кухлі були пивні, півлітрові, з жованими краями. Від вина посуд відсвічував густо-фіалковою пільмою, нагадуючи грно персидського бузку.

— Дядько Жорік найголовніший!

— Е-е... Це як?

Карапуз аж підстрибнув від такої всесвітньої тупості співрозмовника:

— На розливі сидить! Ну ви ваще...

— Ага, я ваще...

Погоджуючись, чотириокий явно мав на увазі щось своє, незрозуміле чужій людині. Так зізнаються на прийомі у венеролога в поганій хворобі, підхопленій у відрядженні.

— На, тримай, розумнику... Привіт мамі!

Він тицьнув карапузу пачку жувальної гумки. Хлопчисько зрадів, вкинув до рота жменю м'ятних подушечок і помчав грати в «банки». Ще за три метри від «стартової» межі він запустив біту — уламок держака від швабри — в політ, і та відважно знесла порожню бляшанку з-під ананасових скибочок. Дівчатка, що окупували неподалік роздовбану карусель, приснули геть, рятуючись від снаряда. Старенькі на лавці забурчали несхвально, згадуючи, як в мезозойську еру потерпали від таких самих хуліганів. Бутузові поплічники хором залементували:

хто від заздрості, хто від захоплення, хто просто так, за компанію.

А вантажників порожні банки цікавили мало. Вантажники виголосили тост: «Ну!...», випили портвейн, віддали пляшки збиральнику склотари, діду в потертому камуфляжі, і почали діловито закушувати хлібом із шпротами.

— Сірий, чекай тут, — сказав чотириокий шоферу, що висунувся з вікна чорного «Лексуса». Шофер кивнув. У нього було дурнувате й добродушне обличчя людини, що досягла межі особистих амбіцій.

— Пройдисвіт! — чітко сказала одна зі стареньких, ткнувши спицею в бік машини. Напевно, мала на увазі ходові достоїнства джипа.

Чотириокий перетнув двір і зупинився біля вантажників.

— Добридень! — сказав він. — Жора... е-е... Георгій? Вибачте, по батькові не знаю...

Мордатий паруб'яга підняв голову.

— Ну, — сказав паруб'яга невідь до чого.

Привітності в його голосі не відчувалося.

— Ось гроші, — чотириокий дістав з гаманця крупну купюру і простягнув її іншому вантажнику, молодому хлопцеві з рябими щоками. — Збігайте в магазин, візьміть горілки. І закуски кращої. А ви, — це вже адресувалося третьому, — прогуляйтеся за компанію. Щоб правильно скупився. Добре?

У голосі чотириокого відчувалася певна харизма.

Звертатися до вантажників на «ви» не кожен уміє.

— Ну, — без великого схвалення, але й не заперечуючи, повторив мордоворот Жора. — Палич, сходи з Хлібчиком. Горілки не треба, вона вся палена. Бери кріплене. І сала угорського, з червоним

перцем. І чорного хліба буханець. Здачу повернеш начальнику.

Залишившись наодинці з чотириоким, він учепив шпротину за миршавий хвостик, заковтнув, не жуячи, і втретє повідомив:

— Ну?

— Мене звуть Лазар Петрович, — очкарик сів на вільний ящик, підсмикнув відпрасовані брюки. — Мені вас порадив Гліб Артюхов. Ваш клієнт. Ви пам'ятаєте Гліба?

— Ну, — кивнув Жора, не вшанувавши гостя розмаїттям. — Які проблеми, Лазаре?

— Я дружину не люблю.

Напевно, будь-який співрозмовник мусив здивуватися такій відповіді. Будь-який, але не Жора М'ясник.

— Я теж, — сказав він. — Хріна їх любити, дружин?

— Ви не розумієте. Я її раніше любив. Дуже. Ми зі школи зустрічалися. У нас двоє дітей. Хлопчик і дівчинка. І життя цілком... пристойне. Я добре заробляю. І ось одного разу дивлюся: не люблю я її, і все.

— Заведи бабу на стороні, — порадив Жора. — Або секретарку, з ногами.

— Заводив.

— З ногами?

— З рогами. А сенс?

— Ти до мене навіщо прийшов? — мордоворот гукнув діда в камуфляжі й відібрав подаровану пляшку. Виявивши на денці жалюгідні залишки портвейну, він допив прямо з горла і повернув пляшку засмученому діду. — У коханці звати?

Чотириокий був незворушний, хоч відчувалося, що спокій дається йому насилу.

— Гліб попереджав, що ви будете грубіянити. І сказав, щоб я не зважав. У вас, значить, стиль такий. Ні, Жора, як коханець ви мене цікавите мало. Ви мені любов до дружини поверніть, я розрахуюся й піду. Гліб сказав, ви можете.

— Що я можу? — гмикнув Жора.

— Відновити. Любов, дружбу, пошану. Якщо якесь почуття було й померло, ви умієте його воскресити.

Мордатий паруб'яга розплився в щербатій усмішці.

— І ти повірив? Чуєш, Лазаре, скажи чесно: повірив?!

— Я повірив, — кивнув чотириокий Лазар.

— Ну і правильно зробив. Віра, вона гори верне. Тільки навіщо вона тобі?

— Віра?

— Любов.

— А це вже, вибачте, не ваша справа.

— Ні, Лазаре. Це не я до тебе, це ти до мене дійшов. Сам прийшов, я тебе не кликав. Тепер у нас одна справа, загальна. Навіщо тобі дружину любити?

— Тобто: навіщо?

— Ось тобі й «тобто». Ну, розлюбив, буває. Сам говориш: двоє дітей у тебе, баба, секретарка, заробітки. Живи з дружиною, як усе. Без любові. Мабуть, якщо зі школи, набридла до біса?

— Ні. Просто розлюбив. Була любов, та загула. Байдужість. Ви, напевно, не зрозумієте: це як рахунок у банку. Або будинок. Або звичні капці. Дивишся одного разу, а рахунок порожній, будинок хтось перекупив... капці зносилися. Я звик, Жора. Звик любити дружину. Я без цього ні в сих, ні в тих. Немов обікрали.

— Капці, то так, — погодився Жора. — Капці я розумію.

Він розстібнув сорочку, почухав волохаті груди і раптом запитав:

— Гліб — твій друг?

— Який Гліб? А-а... ну та, звичайно. Друг.

— Близький?

— Близький.

— Найкращий? — наполягав Жора без видимого зв'язку з попередньою розмовою. Мабуть, М'яснику було дуже потрібно дізнатися, що Гліб Артюхов, який прислав до нього чотириокого Лазара з пропащою любов'ю, знаходиться з цим самим Лазарем у найтісніших дружніх стосунках.

— Найкращий. Ми знайомі з дитинства, і працюємо разом: Гліб — мій комдир. Ну, комерційний директор. А що?

— Нічого. Давай далі про капці.

— Досить про капці. У мене любов померла, — чотириокий сказав це без щонайменшої патетики, нудно і буденно. Так обговорюють ділове питання з малознайомим бізнесовим партнером, якого добре відрекомендували варті довіри люди. — Гліб сказав, що ви можете підняти. Мертву любов — підняти. Беретесь чи ні? Якщо ні, я піду. Випивка і закуска за мій рахунок.

— Твій рахунок... — буркнув Жора. — Любов, кажеш, підняти? Сама, кажеш, не стоїть?

Він довго реготав. Потім узяв гілочку акації і написав на землі цифру.

Довгу.

— Ось твій рахунок. За підйом. Потягнеш?

Очкарик з повагою подивився на цифру.

— Але ж у вас і тарифи... Потягну. Легко. Тільки, Жора, ви запам'ятайте про всяк випадок: я — людина проста. У разі чого, я повернуся. І за кожную копійку спитаю.

— А ти мене не лякай, — мордатий доїв останню шпротину й ліниво піднявся з ящика. — Я страх який полохливий. Почну тобі любов піднімати, а руки, розумієш, тремтять... Вона і не встане. Гаразд, пішли в підвал.

— Навіщо в підвал? — не зрозумів чотириокий.

— Піднімати. Я обожнюю, коли в підвалі, біля холодильника. Там м'ясо на льодовику зберігається, мені від м'яса сил прибуває.

— Ага, — здогадався Лазар, — тому вас М'ясником і прозвали.

— Ні фіга подібного. Прізвище у мене таке: М'ясник. Георгій М'ясник, за паспортом. Ходім, чого дарма базлати! Скоро Палич з Хлібчиком повернуться...

Вже біля чорного входу, що веде до м'ясних підвалів «Гастронома», чотириокий знову подав голос.

— А ви не боїтеся, Жоро, — запитав він, — що я вас обману? Ви мені любов піднімете... воскресите, а я вам грошей не дам? Піду, і все?

Жора М'ясник кинув на клієнта веселий розбишакуватий погляд:

— Не боюся, Лазаре. Ось цього не боюся ніскілечки. Даси ти мені грошей. Гліб твій дав, і ти даси. До останнього грошика. Я чесний, і зі мною по-чесному.

— А що ви Глібу піднімали? — раптово запитав Лазар.

— Не твоя справа, — мстиво відрізав Жора.

— Підняли?

— Підняв, — з дивною інтонацією відповів мордатий. — Ще й як підняв. Інакше чого б він тебе до мене направив? Ти не питай, ти йди й мовчи...

Кучерявий карапуз запустив їм услід палицею, але промахнувся.

* * *

Святий час — серпень.

Ще стоїть спека, чоловіки ходять в шортах і сандалях на босу ногу, дівчата красуються голими пупами, гроза збирається десь далеко, за новобудовами, за зеленими хмарами листя в сквері. Шелестять заповорошені акації, але вечорами стає прохолодно, мерзлякуватий шепіт бродить у кронах тополь, обережно торкаючись їх жовтими пальцями. З відкритої квартирки пливе баритон напівзабутого вигнанця: «Ах, если бы только не август, не чертова эта пора!..», і підспівує йому з іншого вікна не менш забуте меццо-сопрано: «Скоро осень, за окнами август, от дождя потемнели кусты, и я знаю, что я тебе нравлюсь...» Два голоси зливаються за спиною у випадкового перехожого, — відійшовши на двадцять кроків, вже не зрозумієш, де чий, і лише розумієш, що літо у тебе було, воно ще тут, у руках, простягнутих за милостинею, але гарячий серпень стікає крізь пальці на сірий асфальт, літо було, літо є, це ненадовго, так ненадовго, що наче й немає його, літа, і не було ніколи, а шкода...

Осені не чекаєш. Чекаєш хіба що Нового Року.

Починається дощ.

* * *

— Вибачте... Не підкажете, де живе Степан Полікарпович?

Сухенька старенька манірно стиснула губи. Коротко, неприязно оглянула чотириокого з голови до п'ят. Нічого не відповівши, вона лиш глибше заховала руки

в антикварну муфту: колись норкову, а нині витерту до невпізнаваності.

— Може, ви?

Капосна старушенція скосила око на товсту подругу — цить, мовляв, дурепо! — і демонстративно відвернулася. Весь вид її ясно свідчив, що вона мовчатиме, як підпільник на допиті. Не виключено, що й мовчала свого часу. У гестапо.

— А я знаю, я знаю!

— Що ти знаєш?

— Де Пан Карпич живе! Лихвар!

Знайомий карапуз. «Вождь червоношкірих», зимовий варіант. Шапка-«півник» відважно збита набакир, куртка розхристана, на лівому черевнику розв'язався шнурок. У правій руці затиснута міцно зліплена сніжка.

— Ну, і де?

— У крайньому під'їзді.

— У правому чи в лівому?

Хлопчисько задумався. Мабуть, з визначенням «правого» і «лівого» у нього виникли проблеми. Тому, не мудруючи, він просто вказав рукою:

— Оно в тому. Третій поверх, тридцять перша квартира. Код на дверях...

Обидві старенькі пронизали карапуза пекучими поглядами. Але той, ігноруючи натяки, не забарився вибовкати страшну військову таємницю:

— ...двадцять один!

— Спасибі, Штірлице, — усмішка вийшла тоскною. Навіть сонце в пластику дорогих окулярів зблиснуло на мить і згасло. — Ти хоч знаєш, хто такий лихвар?

— Так Пан Карпич і є — лихвар! Бо лихий такий.

Шоколадний батончик «Lion» потішив хлопчиська не менше ніж минулого разу — жувальна гумка.

Юний інформатор з гигиканням помчав до приятелів, що зводили посеред двору монументального сніговика. Замість класичної морквини носом сніговику слугував іржавий водопровідний кран з маховиком-вентилем; очі — катафоти від велосипеда. Капелюх — кришка від маслофільтра — завершувала футуристичний дизайн. На бігу хлопчисько з силою запустив у голема сніжкою, попавши прямо в око. Уцілілий катафот криваво блиснув, немов у замороженого Термінатора.

— Ей! А ще Пан Карпич всяку фігню бере! — вундеркінд виявив несподівану ерудицію. — Під відсотки! У вас фігня є?

Двір перетинали добряче вичовгані ковзанки. У чисто вимитих вікнах красувалися наряджені ялинки. Легкий морозець покусував ніс і щоки. Пахло святом: Новим Роком, подарунками, хлопавками, шампанським і неодмінним салатом «олів'є». Хотілося приєднатися до хлопчисьок: веселитися і дуріти. Але чотириокий Лазар йшов уперед, і плечі його хилилися, немов довгополе пальто було виготовлене із дубових дощок.

Код виявився правильним. Замок брязнув затвором автомата, пропускаючи в затхле нутро під'їзду. У ніс вдарив сморід котячої сечі й застарілого тютюнового перегару. Лазар квапливо попрямував сходами. На третьому поверсі він зупинився перед дверима з бронзовою табличкою «31» і, зібравшись з духом, рішуче натиснув на кнопку дзвінка.

Довгий час нічого не відбувалося. Потім у вічку зблиснуло світло, і одразу ж знову потемніло. Чотириокий відчував, що за ним спостерігають, і стояв спокійно.

— Вам кого?

— Я до Степана Полікарповича.

— Прізвище! Прізвище як?!

— Моє?

— Ні, Степана Полікарповича!

Було неясно: знущається господар, чи говорить серйозно.

— Моє прізвище Остимський. Лазар Петрович Остимський. Але це вам, швидше за все, ні про що не скаже. А прізвище Степана Полікарповича — Ватрушев.

— Звідки? Звідки знаєте?!

— Мені порадив до вас звернутися мій друг. Артюхов, Гліб Артюхов.

— По батькові?

— Чиє? Гліба?

— Ага! — тріумфально завили з квартири. — Не па-м'ятаєте! І брешете ви все: хто та як...

— Тьху ти, з голови вилетіло! Ми з Глібом друзі з дитинства, по батькові рідко... О, пригадав! Ігорович.

У квартирі довго сопіли, булькали, потім заклацали замки.

Замків було багато. Не менше п'яти.

Нарешті двері прочинилися. Трохи, але цілком достатньо, щоб зрозуміти: розсохле дерево, фарбоване вкритим пухирцями суриком, — чиста бутафорія. Тут у разі чого плечем не проб'єш. Над сталевим ланцюжком із сутінку проступило гостроносе личко. Чіпкі очиці обнишпорили сходовий майданчик.

— Чого стоїте? Заходьте швидше! — металевою змією зашелестів, опадаючи, ланцюжок.

— Знаєте, скільки всяких пройдисвітів довкруги вештає? А потім цінні речі пропадають, гортензії сохнуть... На якій щоці у Гліба Ігоровича родимка?

— Немає у Гліба ніякої родимки. Тобто, на щоці. На шиї є, біля кадика.

— Чудово, чудово! Від душі радий знайомству.

Вузька долоня лихваря виявилася підозріло твердою.

— Прошу в кімнату. Чаю? Кави? Коньяку?

— Кави. У мене принцип: вести ділові переговори на тверезу голову. Ось пізніше, коли ми домовимось...

— *Якщо* домовимось, Лазаре Петровичу. А принцип ваш мудрий, схвалюю...

Квартира Ватрушева нагадувала лабіринт. Неможливо було визначити, скільки тут кімнат і коридорів. Весь простір займали шафи, шафки, шифоньєри, полиці й полички, комоди й етажерки. Під стелею тягнулися запорошені антресоли. «Всякої фігні», послугуючись визначенням карапуза, було тут вдосталь. Старі велосипеди, настільні лампи, набори гайкових ключів, штабелі грамофонних платівок, друкарський різак, порцелянові статуетки, телефонні апарати в чорних ебонітових корпусах, друкарські машинки, радіоли, гуслі з порваними струнами, портсигари з вензелями, бронзові канделябри для роялів, великий годинник з гирями й маятником...

І скрізь, на полицях, шафах і підвіконнях — горщики з квітами, кактусами та іншими фікусами. Можливо, рідкісними й екзотичними: чотириокий не тямився на ботаніці. У повітрі, слугуючи втіхою після міазмів під'їзду, стояв аромат тропіків.

— Обережно, не зачепіть агаву! Влаштовуйтеся, ось крісло.

Посеред насилу відвойованого у речей п'ятачка розмістився цілком сучасний м'який куточок: канапка, журнальний столик і два крісла, оббиті картатою

тканиною. Точнісінько такого забарвлення, як халат на Степані Полікарповичі.

— Я пішов за кавою...

Спалахнула паніка. Зараз господар згине у нетрях неосязної квартири і більше не повернеться. Ніколи. А гість проведе решту життя, шукаючи вихід і ридуючи від безвиході. Мана налетіла і відкотилася. Чотириокий зняв пальто, пошукав, куди б його прилаштувати — і на власний подив виявив вішалку, прибиту до дверцят шафи.

— Вішайтеся, вішайтеся, воно вільне...

Зварити каву за цей час було неможливо. Але лихвар вже дріботів до столика, несучи піднос з повним кавником, цукорницею і чашками. Над ним розтікся божественний аромат Мокко, імбиру, кардамону, чорного перцю...

«Треба б попросити рецепт», — зазначив Лазар.

— Ну, до справи. З чим завітали до старого?

— З пропозицією. Гліб сказав, що ви даєте позики під заставу... скажімо так, якоїсь нематеріальної суті.

— Залиште ваші евфемізми. Не бійтеся, я не матиму вас за божевільного.

— Добре. Я б хотів залишити в заставу одне почуття.

— Яке саме?

— Любов.

— До жінки? До батьківщини? До смачної і здорової їжі?

— До дружини.

— Що ж, це цікаво. Рідкісний товар. Але, дозвольте поцікавитися: навіщо вам мої гроші? Ви — людина забезпечена. Якщо вам потрібен кредит, зверніться в банк. Або в ломбард.

— Як ви слушно помітили, я людина забезпечена. Але зараз відчуваю фінансові труднощі. Тимчасові, зрозуміло. Гроші є, але їх вкладено у справу. Мої партнери по бізнесу проти того, щоб я закладав основні фонди. А без їхньої письмової згоди... Коротше, я дійшов до вас.

— На любов, звичайно, попит є, тим більше до дружини... Почуття дефіцитне. Проте мої можливості обмежені. Боюся, запропонована сума вас не влаштує.

— Скільки?

— Ви збираєтеся з часом викупити заставу?

— Так.

— І вас не цікавлять терміни? Відсотки?

— Звичайно, цікавлять. Але в першу чергу мене цікавить сума!

— Поспіх не йде на користь, Лазаре Петровичу. Скажімо, п'ять тисяч.

— Євро?

— Так.

— Мені потрібно більше. Дайте п'ятнадцять.

— Ні. Забагато для мене. І дуже мало для серйозної інвестиції. У мене складається враження, що ви просто хочете позбутися свого почуття. А гроші вас не хвилюють. І, одержавши їх, ви сюди більше не повернетесь. Втім, це не моя справа. Сім тисяч. Це остання ціна.

— Згоден.

— Півроку під п'ятнадцять відсотків за весь термін.

— Тридцять річних? Та це ж... Згоден!

— Спочатку мені треба пересвідчитися у якості товару. Якщо застава не підійде, я негайно поверну її вам.

— Добре.

— Сидіть де сиділи. Не вставайте. Не робіть різких рухів. Думати можна про що завгодно. Хоч про мене, у найбрутальніших виразах. Я входжу.

Лихвар акуратно поставив чашку з недопитою кавою на журнальний столик. Відкинувся на спинку крісла. Зімкнув зморшкуваті, черепащачі повіки. На обличчі його проступив вираз доброзичливої зосередженості — як у людини, зайнятої копіткою, відповідальною, але при цьому улюбленою справою.

«Садівник за роботою», — спало на думку.

Лазар перевів погляд на картину на комоді за спиною лихваря. Сучасна, проте в манері пейзажистів позаминулого століття. Масло, полотно. Стилізація вдала, навіть тріщинки-кракелюри є. Занедбаний парк, на передньому плані — клумба з жоржинами, далі — піна жасмину, чагарники шипшини, вузлуваті стовбури в'язів, під якими все тоне в сутінку. На клумбі лежить густа тінь: від людини, якої на картині немає.

Його відволік хрипкий стогін. Лихвар, неприродно закинувши голову, судомно намагався вдихнути. Обличчя старого пішло плямами, очі закотилися, бліді пальці намертво вчепилися в поручні крісла.

— Вам погано?! Води? «Швидко»? Де у вас телефон?

Про мобільник, який лежав у кишені піджака, чотириокий забув.

— На кухні... коньяк... Мені допомогх-х-х-ха...

Лазар кинувся в той бік, куди раніше ходив господар. Зачепив стелаж: посипалися картонні коробки, рулони шпалер, жерстяні баночки з діафільмами. Усупереч сподіванням, кухня знайшлася швидко. Контраст з рештою квартири виявився різким: стерильна білизна, блиск металу, стрункі лави тарілок в сушці, акуратні піраміди каструль, машина для миття посуду... Коньяк знайшовся відразу, в першій же відкритій

шафці. «Remi Martin XO», щойно відкрита пляшка. Поряд стояли пузаті келихи.

Чотириокий не пам'ятав такого поспіху за останні кілька років.

Лихвар був живий: важко дихав, масуючи скроні. Лазар щедро хлюпнув коньяку в келих, підніс до губ хазяїна. Раптово Степан Полікарпович перехопив його руку і узяв келих сам. Перехилив. Засіпався кадик. По підборіддю потекла масна цівка. Лазар машинально налив і собі. Випив залпом, як горілку.

— Під монастир мене підвести надумав?! — голос лихваря нагадував кашель туберкульозника. — Чому не сказав, що ходив до М'ясника?! Налий ще.

Перечити Лазар не посмів.

— Хіба це має...

— Смерті моєї хочеш? Любов, значить? До дружини, значить?!

— Любов...

— Спершу заморив, потім М'ясника вмовив підняти — і до мене в заставу?! Ні вже... сам розбирайся... Ти! Ти спеціально! — лихвар раптом зірвався на виск. — Убити мене хотів?! Хто тебе підіслав?!

— Ніхто. Я просто хотів позбутися цієї нової любові. Продати кому-небудь...

— Продати?! Чи ти в своєму глузді?! Хто ж таку бридоту купить? Хто, я тебе питаю?! Ось ти, ти сам — купив би?

— Я?!

— Отож. І не соромно, юначе? — Степан Полікарпович знову перейшов на «Ви». Це чомусь нагадувало проголошення війни. — Намагалися мене обдурити, мало не вколошкили...

— А я?! А мені як із цим жити?! Не можу більше, сил ніяких немає! Так, я її люблю! Люблю! Ревную до кожної тіні! Побачу, що з кимось двома словами перекинулася — готовий і йому голову проломити, і її задушити... Або самому — з моста в річку. Стежити почав. З дому її не випускаю. Допити влаштовую... Потім каюся, вибачення прошу. Вона плаче... До біса таку любов! У пекло! Заберіть її! Задарма заберіть! Хочете, я ще й приплачу?! П'ять! Десять тисяч! Це хороші гроші! Хочете більше? Ну, назвіть свою ціну! Забирайте й робіть з нею, що хочете! Викиньте, продайте, подаруйте, знищіть...

— Знищити? Ви мене з кимось плутаєте. Я лихвар, а не, пробачте, кілер. Я за таку справу не візьмуся. Навіть за мільйон, якого у вас все одно немає. Життя, знаєте, дорожче. Небіжчику гроші ні до чого.

— А що мені робити? Що?! Почекайте... Ви сказали — «кілер»? Є кілери у цих справах? Є?! Ви їх знаєте?!!

— Здається, час розходитися, Лазаре Петровичу. Я нічим не можу вам допомогти.

Вже на порозі його наздогнав вкрадливий голос лихваря:

— Так, до речі... Раптом вас зацікавить? Ревнощі-то у вас справжні — на відміну від. Я міг би купити... точніше, узяти в заставу. Зрозуміло, за куди меншу суму. Самі розумієте — не ходовий товар...

* * *

Грудень. Поріг зими.

Початок імлистих, довгих, як відчай, сутінків, що наповзають на місто незабаром після обіду, пора

тужливих ночей, царство захололої поземки, що блукає поміж будинків із завзятістю п'яниці, що забув дорогу додому. Прийдешній Новий Рік, хлопчисько в потішному ковпаку, лиш ненадовго завертить хмільною, безтямною круговертю — щоб згинутися без сліду, залишивши після себе тужне похмілля. Старенький Окуджава з приймача тихо прощається з подовклою ялинкою у кульках і серпантині, як зі стомленою жінкою в яскравому вечірньому макіяжі, питаючи без надії на відповідь: «Что же надежные руки свои прячут твои кавалеры?» Сірі будні, крижана слизота під ногами — час падінь і травм, час безсонних ночей у «невідкладній допомозі», час зламаних кісток і долів. Безмовність втопаного снігу під ногами, безмовність тьмяних ліхтарів, безмовність низького неба над головою. І ти без слів зі злістю солдата, що веде нерівний бій, рухаєшся крізь зиму і ніч, послизаючись і мріючи не впасти, залишитися на ногах, дійти, доповзти, дожити, дотягнути до такої далекої весни...

Десь там, кажуть, квітень.

* * *

— Ти, напевно, і Гицеля знаєш?

— Ну...

Кучерявий карапуз не квапився відповідати. Він шарпав «змійку» на синій куртці, задумливо прикусивши нижню губу. Від найближчого під'їзду за двома людьми — чотириоким і хлопчиськом — стежив великий дог. Сумні очі собаки сочилися нудьгою. «Роккі, сидіти!» — крикнула від каруселі товста стара, хоча в цьому не було жодної потреби.

— І де мені його знайти?

— У підвалі.

— У якому підвалі? Чому в підвалі?

Чотириокий виглядав не надто добре. Схуд, зблід, не голився принаймні тиждень. Щетина на його щоках зблискувала сизим: ранньою сивиною. Навіть модний кардіган крупної в'язки висів на Лазарі, як на вішалці.

— Гицель у підвалі сидить. Там тепло, там труби. До Пан Карпича — вгору, а до Гицля — вниз.

— Код на дверях: очко? Тобто, двадцять один?

— Ага...

Лазар порився в кишенях. Замість жуйки або шоколадки дістав гаманець і протягнув хлопчиську десятку.

— Вибач, смачного сьогодні немає. Забув. Тримай, купи собі сам.

Карапуз грошей не брав. Він мовчки позадкував, немов чотириокий тримав у руці якусь гидоту, обманку, зловживав довірою дитини.

— Бери, бери... Чого ти?

Не відповівши, карапуз розвернувся і побіг геть, до приятелів, що захоплено палили з рогаток по аптечній пляшці, підвішеній на мотузці. На бігу він вихопив свою рогатку і навскидку розніс пляшку вцент. Дивлячись йому вслід, чотириокий стеновав плечима, заховав десятку і побрів до знайомого під'їзду. На ходу він висвистував хабанеру з опери «Кармен». Виходило фальшиво. Двічі Лазар вступив у калюжу, сильно забризкав брюки, але не звернув уваги.

— І ходить, і ходить, а чого ходить? — голосно повідомила хазяйка дога Роккі.

Собака тужливо завив. Погоджуючись або протестуючи — неясно.

У під'їзді, як завжди, тхнуло кішками й тютюном. Спускаючись у підвал, Лазар відчув, що до знайомого

букету додається новий відтінок: вогкого розкладу. Мабуть, труби, яких у підвалі багато, частенько проривало. Вхідні двері, на щастя, виявились незачинені. Пройшовши повз ряд дощатих стулок, оснащених здебільшого різьбовими замками «Антипаніка», за якими мешканці під'їзду зберігали запаси солінь і різний мотлох, він заглибився в підвал. Потяглися труби: товсті, лискучі, порослі цвіллю.

По одній з труб метнувся щур, сховавшись в імлі.

— Здрастуйте, — ввічливо сказали звідти, де зник щур.

Лазар придивився. Біля стіни, підстеливши клейонкового дощовика, а поверх дощовика — старий бушлатик, сидів худий, наче скелет, чоловік. Одягнений чоловік був у спортивний костюм, охайно заламаний у найнесподіваніших місцях.

«Бомж», — байдуже здогадався чотириокий.

— Здрастуйте. Це ви Гицель?

— Так. А ви, напевно, пан Остімській? Лазар Петрович?

— Ви мене знаєте?

— Мені про вас М'ясник розповідав. І Стьопа.

— Отже, візьметесь? — без передмов запитав чотириокий.

— Ні, — так само стисло відповів Гицель.

— Чому? Ви ж можете?

— Убити почуття? Можу. Але ж я сказав вам: М'ясник... і Стьопа. Я про вас все знаю. У вас зараз не почуття, а фікція. Тінь. Примара. Я не беруся битися з тінями і займатися екзорцизмами примар.

— Екзорцизми! — з гіркою насмішкою передражнив Лазар. — Бісів так проганяють. А примари — вони

начебто розсотуються. Насвітанку. Що ж це ви, з такими мудрованими слівцями, у підвалі сидите?

— Тут тепло, — пояснив Гицель. — Тут труби.

У кутку, теліпаючись на короткому шнурі, тьмяно горіла сорокосвічкова лампочка.

— А Гліб сказав мені, що ви — остання надія.

— Так, він був у мене, ваш друг дитинства Гліб. Теж після Стьопа і М'ясника.

— І йому ви теж відмовили?

Гицель поворухнувся. Схрестив ноги на якийсь неймовірний спосіб, що аж здалося, немов у нього замість кісток — гумові джгути. Посміхнувся, показавши дірки на місці багатьох зубів.

— Ні. Погодився. Мені М'ясник вже потім про нього і про вас розповів. А сам визначати я тоді ще не вмів. Жодного разу не стикався, розумієте? Ну й... Коротше, ледве вижив. Досі у боці стріляє. І голова вранці болить. Ні, вибачте, не візьмуся.

— Двір у вас... — буркнув чотириокий. — Веселенький дворик.

Худий Гицель знизав плечима:

— Двір як двір. Звичайний.

З пакету, який приніс із собою, Лазар дістав пляшку текили. З натугою скрутив корок. Простягнув пляшку співбесіднику:

— Вип'єш, Гицлю?

— Спасибі. Я не п'ю.

— І не палиш?

— Палив. Раніше.

— Мабуть, і вранці бігаєш. Між смітниками, га?

Гицель уважно дивився на співрозмовника. Погляд його нагадав Лазарю дога біля під'їзду. Здавалося, бомж зараз завіє зі співчуття. Щоб відволіктися,

чотириокий закинув голову, піднісши пляшку до рота. Через дозатор цівка текла поволі, текіла обпалювала горло. Підвалом розійшовся запах дешевого самогону.

— Я піду? — запитав чотириокий, відсапавшись і закрутивши корок.

Тільки зараз він помітив, що бомж, на відміну від нього самого, чисто поголений.

— На все добре.

Ззовні йшов дрібний дощ. Старенькі розкрили парасольки, карапуз із приятелями на дощ не зважали. Перше, що кинулося в очі трохи захмелілому Лазарю — машина біля підворотні. Знайомий чорний «Лексус». Шофер нудьгував за кермом, читаючи газету. У машині про щось сперечалися двоє: високий брюнет у довгому шкіряному плащі і жінка середніх років, одягнена в легке пальто.

Сьогодні Лазар приїхав на таксі, і «Лексус» повинен був стояти в гаражі.

— Оно він! — брюнет замахав чотириокому руками. — Що, відмовив?

Засунувши текілу назад у пакет, чотириокий поволі попрямував до машини.

— Танюха, це він через тебе ходить! — не угавав брюнет. — Це я йому сказав: через таку бабу, як Танюха, не ходити — бігати треба! Я — кращий друг, я в курсах! Лазаре, плюнь: не цей Гицель, так інший знайдеться! Танюха, ти подивися, як мужика коробить! Нічого, поправимо, допоможемо... на те і друзі!..

Очкарик вже підходив до машини, коли кучерявий карапуз зарядив рогатку скляною кулькою. Майже не цілячись, хлопчисько вистрілив. Сонце на мить пробилось між хмарами, вузька веселка прокреслила двір — і кулька вгризлася Лазарю в праву сідницю.

Скрикнувши, чотириокий вхопився за постраждале місце.

Приятелі карапуза вибухнули вітальними вигуками.

— Ну, шпана! — зі співчуттям сказав брюнет. — Плюнь, Лазаре. В'язниця за ними, сьавками, плаче. Пішли, рятувати тебе будемо. Тут один варіант накульовується: повний вперед!

Жінка мовчала і дивилася на чотириокого.

— На те й друзі! — із задоволенням повторив брюнет.

Без слів чотириокий поставив пакет із текілою на асфальт, невміло розмахнувся і ударив брюнета у вух.

— Ти! Ти чого?! — брюнет відступив на крок. — Мене? Кращого друга?

Чотириокий штовхнув його ногою в живіт, промакнувся і вхопився за лацкани шкіряного плаща. Обидва чоловіки впали, покотилися по мокрій землі, по калюжах, намагаючись осідлати один одного. Загавкав дог Роккі. Загомоніли старенькі, вагаючись між викликом міліції, «Швидкої» та управдома. Хлопчиська заходилися від захвату. «Танька! — пробився крізь какофонію відчайдушний крик чотириокого Лазаря, що давно втратив у запалі бійки свої чудові окуляри. — Танька, це він... він мене посилав! Він за дружбою сюди ходив, сволота!... а я, дурень!... Тань...»

Жінка у машині стежила за бійкою, не втручаючись.

Нарешті чоловіки встали, важко дихаючи. У брюнета був розбитий ніс, тоненька цівка крові текла по губах на підборіддя. Чотириокий хрипів, тримаючись за пом'яті ребра. Пакет з розбитою пляшкою текили валявся віддалік, від нього різко несло спиртним.

Дог Роккі підійшов, обнюхав обох і гидливо відійшов.

— Поїхали додому, Лазарю, — сказала жінка. — Поїхали, дурнику.

Чотириокий розігнувся.

Скляна, весняна, летка веселка палахкотіла в його короткозорих очах.

— Поїхали, — здивовано сказав він. — Сірий, заводи тарантас.

— Ага, — кивнув меланхолійний шофер.

Гицель вибрався з підвалу й уважно дивився машині вслід. Потім бомж підняв голову і зустрівся поглядом зі Степаном Полікарповичем, що висунувся у відкрите вікно. Старий пригрозив бомжу пальцем і сховався за завісою.

— Ей! — заволав Жора М'ясник від чорного входу в «Гастроном». — Ну, люди! Таке бужю ногами топчуть!.. звірі, не люди...

Гицель засміявся.

— Квітень — сказав він. — Божевільний місяць.

Серпень 2005 р.

ЖИТТЯ, ЯКОГО НЕ БУЛО

Це розповідь про студента Альбера й зеленооку Женев'єву, це розповідь про холодне море і забіякуватих чайок, це розповідь про журавля в небі, і синицю в небі, і вітер у руці, стиснутій у кулак, бо в нас у руках рідко залишається щось, крім цього; це розповідь про пляшку шампанського, відкорковану невлад, це розповідь про зеленооку Женев'єву і студента Альбера, і про життя, якого не було.

Якщо ви знаєте більше, то розповідайте, а я промовчу.

* * *

Дихати було слизько. Він ішов засніженою набережною, смішно човгаючи по плитах, він дихав і ніяк не міг підібрати іншого слова. Так, слизько. Інакше як назвати те відчуття, коли солоний протяг слухняно заповзає всередину, щоб наступної миті стрімголов кинутися вниз, у душу, в саму серцевину, креслячи на схилах хитромудрі петлі?

Він йшов набережною, смішно човгаючи по плитах, і нишком сміявся з власної пишномовності.

У нього таке бувало рідше ніж у вас, і частіше ніж у мене.

Ліворуч, за парাপетом, потрісканим від часу і втоми більше ніж погляди на життя якого старця із завсідників навколишніх кафешок, за шматок хліба билися чайки. Жива ілюстрація до заклику вподобитися птахам небесним. Небеса байдуже поглядали на бійку, старі з кафешок байдуже поглядали на молодого чоловіка, який брів набережною, а молодий чоловік усміхався і йшов собі далі.

Він завжди усміхався, коли був не в гуморі.

Звичка.

Годину тому він послав телеграму батькові, у Хенінг: «Узяв академічну відпустку. Нудьга. Потрібні гроші. Твій Альбер».

Телеграма пішла стрясати дроти, а мила телеграфістка поправила каштанове волосся і спробувала кокетливо посміхнутися, але не встигла. Важко кокетувати зі спиною, нехай навіть цій спині притаманні виняткова прямота й гідність.

Втричі більша ніж у вас, і вдвічі — ніж у мене.

Обігнувши новомодний міні-атракціон, де влітку лише за три монети будь-хто охочий міг перекинутися вниз головою і так провисіти цілих три хвилини, він стишив крок. Згріб сніг з парапету, зліпив тверду, пружну — так і хотілося сказати «дзвінку» — сніжку, прицілився і пожбурих нею у чайок. Не влучив, прикусив губу і ще довго стояв на тому ж місці, думаючи ні про що.

Пташині крики були йому акомпанементом.

Неподалік, сидючи в інвалідному візку на коліщатах, немолода жінка торгувала газетами й журналами. Обличчя її, на диво привабливе, було сповнене усвідомленням власної важливості й винятковості — хоча підстав для того не було жодних: набережна

порожня, і лише іній обсипається на сірий папір, на глянець недоладних обкладинок.

Політичні плітки й красуні в бікіні рівні перед інеєм.

— Свіжі новини, — ледве чутно прошепотіла жінка. — Свіжі, але...

Звук її голосу дивним дисонансом вплився в гомін чайок і шелестіння вітру. Немов у феєричній ораторії Шнеєра-молодшого раптом, перебиваючи речитатив, заклацала друкарська машинка. Він здригнувся й рішуче підійшов до жінки в кріслі, не усвідомлюючи гаразд, навіщо він це робить. Узяв найближчий дайджест, заглянув у кінець, туди, де звичайно розміщені кросворди й гороскопи.

«Сьогодні 28-й і 29-й місячні дні. Коли сонячні й місячні ритми протилежні, виникає внутрішній розкол між свідомістю й підсвідомістю, що провокує конфлікти, важко реалізувати задумане. Необхідно більше уваги надавати самоконтролю. Сьогодні не радимо займатися суспільною діяльністю, більше часу слід приділити сім'ї. Випадкові зв'язки перспективні».

Він знав, що буде далі. Так і сталося. Йому різко, до болю, захотілося, щоб сьогоднішній день минув, щоб «сьогодні» мишею втекло в затишну темряву «вчора», і все стало остаточно ясно. Щоб можна було сказати самому собі: так, справді, розкол між свідомістю й підсвідомістю завадив реалізувати задумане — але випадкових зв'язків не трапилося, і тому залишилася під питанням їхня перспективність. Суспільна діяльність, увага до сім'ї — тепер можна сісти, викурити сигарету й ретельно підбити підсумки: що відбулося, що обійшло боком, а що лише промайнуло та й зникло, залишившись боязкою таємницею.

— Свіжі новини...

І крик чайок.

— Дякую вам, — невлад відповів він, поклав дайджест на старе місце й швидко, не озираючись, піднявся по кам'яних сходах.

До відкритого бару.

Жінка дивилася йому вслід, й усвідомлення своєї важливості огортало продавщицю царською мантією, хоча на те не було жодних підстав.

Він сів спиною до неї і лицем до моря.

Майданчик бару нависав над сірим схололим пляжем, поцяткованим хрестиками пташиних слідів, немов огрядне тіло каліки-продавщиці над вчорашньою газетою. «Свіжі, але...» — луною озвалося у нього в мозку, і він пожалкував, що не в змозі викинути безглуздий випадок із голови, безглуздий випадок, безглуздий прогноз-гороскоп і безглузде бажання дізнатися, чим же все-таки день закінчиться: збігом або спростуванням? Бажання тануло десь у шлунку мокрою грудкою снігу, сповнюючи його студеною непевністю.

Для нього це відчуття було майже таке ж осоружне, як для вас, й у багато разів осоружніше, ніж для мене.

А якщо ви не згодні, то розповідайте далі самі, а я мовчатиму.

Високий хлопець, що до того нудьгував за шинк-васом, повагавшись, попрямував до нього. Не прощаючись із нудьгою. Великі кістляві лапи бармена (гарсона? офіціанта? прибиральника?!) теліпалися в такт ході, нагадуючи протези. На лівій щоці хлопця красувалася пляма винного кольору, її обриси нагадували карту Хенінгської області; знову згадалася

відправлена батькові телеграма, і безгрошів'я, яке дасться взнаки десь за тиждень, а за два звично задріботить поряд, мов нелюба дружина.

— Пива немає.

Гострий ніготь почухав пляму на щоці, неначе без цього жесту бармен-гарсон-прибиральник не наважився б заявити вголос: пива немає. Від сказаного віяло визначеністю, якоюсь однозначністю вироку долі, остаточністю доконаного факту, і, на диво, водночас із роздратуванням він відчув спокій.

Гримуча суміш.

— Шампанського. Яке у вас найдорожче?

Бармен-прибиральник-офіціант мовчав і дивився на нього. Такі відвідувачі не просять шампанського, читалося в пустому риб'ячому погляді, такі відвідувачі п'ють пиво, світле або темне, яке є, тому що вибирати нема з чого, і ще тому, що такі відвідувачі... втім, байдуже.

— «Вдова Маргарет». Чверть реала за келих.

— Дайте келих. Порожній. І повну пляшку «Вдови». Ось вам асигнація в п'ять реалів, решти не треба.

— Лимон? Сир? Маслини?

— Я просив шампанського. Якщо я захочу чого-небудь ще, я вас покличу.

Гарсон-прибиральник-офіціант побрів назад за шинквас, де й завоштузився, брязкаючи чимось невидимим. Він провів хлопа поглядом, і спокою стало більше, а роздратування — менше. Брак грошей дасться взнаки вже завтра, найбільше — післязавтра, та це незначний факт, це просто дрібниця, яку можна кинути в крижане море в надії повернутися сюди влітку.

Якби він напевно знав, що повернеться, йому було б набагато легше.

Як вам і мені.

Зараз йому принесуть абсолютно непотрібну пляшку, він відкоркує її без пострілу (навіть чи цей високий хлопець із родимкою і протезами замість рук здогадається відкоркувати сам!), наповнить келих і, зробивши перший ковток, почне перекочувати в жмені спогад, як скнара-мінняло перекочує перший уранішній заробіток. Це все вже трапилося: каліка-продавщиця, прогулянка набережною, погляди старих і безглузде замовлення в барі — це все трапилося, і тепер про це можна згадувати неквапливо, докладно, насолоджуючись незмінністю замість невизначеності.

Це тішило його як тішить вас, тільки більше; а я тут взагалі ні до чого.

Так воно й сталося, а шампанське виявилось цілком пристойним. Хоча він не любив шампанського і абсолютно на ньому не тямився, надаючи перевагу коньяку, на якому також не тямився. Просто пив, часто забуваючи зігріти чарку в долоні, як завжди рекомендував батько. О, батько, мабуть, одержить телеграму до вечора, поплямкає сухими старечими губами і засяде в крісло аж до півночі: гріти ноги під пледом і думати про сина. Грошей він, звичайно, дасть. Ні, не так: грошей він, напевно, дасть. Річ, загалом, не в грошах, а, знову ж таки, у невизначеності майбутнього: дасть-не дасть, вишле відразу або помучить очікуванням, уріже звичну суму або, навпаки, розщедриться... Набагато краще було б сидіти у відкритому барі вже одержавши батьківські гроші й знаючи наперед, наперед і напевно: ось вони, гроші, а ось і лист від батька, лист або телеграма, це є, це надбання минулого і тепер нікуди не подінеться від погляду й замилювання!..

Зуби знову защеміли від холоду, коли він зробив другий ковток.

Він поморщився; і побачив її.

Як не дивно, він пропустив момент, коли в барі з'явилася нова відвідувачка. Худенька дівчина в пальті з норковим коміром і старомодному капелюшку сиділа зараз біля самих поручнів, і перед нею стояло блюдечко із нарізаним грейпфрутом.

Коли гарсон-офіціант-бармен прийняв замовлення й подав їй грейпфрут — він теж пропустив.

Вона підняла голову, поглянувши на нього із сміливою свободою, і ще з якимсь темним, прихованим страхом. Вона не відводила погляду, і він здивувався неймовірній зелені її очей.

— У вас є шампанське, — тоном вільнонайманого викривача сказала вона.

Не запитала, не натякнула; просто сказала, так само просто, як чайки билися вниз, на мокрій гальці, за шматок хліба й сріблястих рибок.

Він кивнув.

— А у вас є грейпфрут, — сказав він.

Тепер кивнула вона. Потім, зачекавши, встала і пересіла за його столик, не забувши прихопити блюдечко.

— Мені здається, так буде правильніше, — сказала вона без посмішки.

— Я не люблю шампанське, — він дивився в зелені очі й відчував такий спокій, немов день уже закінчився, і можна починати із задоволенням згадувати цей прекрасний день.

— А я не люблю грейпфрути. Вони гіркі. Але чомусь замовила саме його.

Він ще раз кивнув.

Він розумів її, наче ви були на його місці; а я не був на його місці, і бути не міг, навіть якби забажав.

— Альбер, — назвався він. — Альбер Гранвіль, студент.

— Женев'єва, — сказала вона, поправляючи капелюшок, і більше не додала нічого.

Він подумав, чи не з ЦИХ вона, і сам засоромився власних думок. По-перше, зараз не сезон, а по-друге, як не гірко це визнавати, він зовсім не справляє враження годящого клієнта.

Тому він покликав бармена-офіціанта-гарсона з його руками-протезами, велів подати другий келих і змусив кришталеві стінки облитися піною.

А вона простягнула йому скибку грейпфрута.

За годину, безтурботно теревенячи, вони йшли на бережною, і зупинились лише для того, щоб попозувати мандрівному художнику, який вирізав з чорного паперу силуети замовників. Втім, художник даремно їв свій хліб: силует Альбера скидався на профіль якогось бородатого старого в окулярах, а силует Женев'єви й зовсім не вдався. Художник тричі починав його заново, лютував, шматував папір манікюрними ножицями — і на решті швидко пішов геть, навіть не узявши грошей.

Він ще й озирався, цей художник, не здатний вирізати простого профілю, він озирався, і жах плюскався в його погляді.

— Ходімо, Альбер, — сказала Женев'єва. — Це дурниці. Це все дурниці.

Надвечір вони опинилися наодинці у тій кімнаті, яку він зняв учора вранці.

Усе трапилося просто й спокійно, начебто відбувалося не у невизначеності сьогодення, а вже перебувало

давним-давно в ґрунтовній незмінності минулого, стало приємним спогадом.

Йому сподобалося.

Більше ніж вам і менше, ніж мені.

— Тобі не холодно?

— Ні.

З тріскучого радіорепродуктора самовіддано плавав великий тенор з карколомним прізвищем, тужачи за батьківщиною, яку полишав хіба на час гастролів, і то нечасто.

У тенора була молода дружина, зайва вага і приголомшливий голос. Дружину і вагу він набув сам, голос же отримав як дар від когось, чиє ім'я таке ж карколомне, як і прізвисько тенора, якщо не більше.

— Тобі точно не холодно?

— Мені тепло.

— Ти сміятимешся, та мені здається, ми зустрілися не випадково. Там, де складають прогнози і реєстри їх виконання, повного або часткового, все було розписано заздалегідь.

— Я не сміятимуся. Я взагалі рідко сміюся.

— Знаєш, Женев'єво...

— Знаю.

— Ти все-таки смієшся. А я справді хотів би знати: чим закінчиться сьогоднішня зустріч? Вранці ми розійдемося в різні боки? Я отримаю гроші від батька і запрошу тебе в дорогий ресторан? Через місяць ми зареєструємо наш шлюб, а за рік матимемо маленьку істоту в пелюшках? Ти будеш сварливою дружиною? ласкавою? байдужою? ти не будеш дружиною?

— Навіщо тобі це? Тим паче зараз, коли ми лежимо з тобою в одному ліжку, і майбутнє туманне?

— Ненавиджу туман. Колись психолог записав у моїй картці: «ситуативний екстраверт, сангвінік з високим рівнем екстраверсії». Я досі погано розумію, що він хотів сказати.

— Я теж.

— Я запитав у нього, що означає «сангвінік». Він сказав, що якщо двома словами, то це такий тип темпераменту. Я попросив сказати одним словом, бо два — то для мене забагато. Він говорив довго, набагато довше ніж спочатку, та мені з того мало що запам'яталося. Він сказав: сангвінік не вміє починати справи, зате вміє закінчувати. Мовляв, мені й подібним до мене набагато цікавіше завершення, ніж початок, нам простіше підбивати підсумки, ніж мучитися невизначеністю. Я запам'ятав його слова, бо він правий, цей психолог з вічно вогкими руками. Мені важко жити сьогодні, я хочу жити вчора.

— Чому не завтра?

— Це ще гірше ніж сьогодні. Ще далі, ще туманніше. Ненавиджу туман... втім, я вже казав. В університеті я завжди мучився: чи складу залік? чи посміхнеться професор? як посміхнеться — зловтішно або приязно?! Я люблю гороскопи; я люблю вчорашні гороскопи, бо тоді можна відразу порівняти: що збулося, а що — ні. Ти вважаєш, я хворий?

— Ні. Ти здоровий.

— Моє життя — чим воно закінчиться? Я багато чого почав, але не можу продовжити, позбавлений можливості дізнатися заздалегідь: перемога або поразка? Думаю, мені набагато легше було б прожити це життя вдруге, будучи попередженим заздалегідь і, відтак, готовим до всього. Тоді я не радів би перемогам і не сумував би від поразок, приймаючи їх як визначене

неминуче. Попереджений — отже, озброєний. Мені важко жити навмання, Женев'єво.

— Так, тобі важко жити навмання, Альбере. Тобі важко жити. Йди до мене.

— Добре.

І коли він розчинився в її нескінченній ніжності, відкинувши життя, немов зім'яту ковдру, йому чомусь примарився бездарний мандрівний художник, жах в пронизливих його очах, і ще — рване шмаття паперу кольору трауру.

Потім була темрява і спокій.

Так іноді буває у вас, і ніколи — у мене.

...він стояв перед високим дзеркалом у різьбленій рамі. Впівоберта; по-пташиному косився на самого себе. Клятий художник чомусь пробрався навіть сюди, у сон — у дзеркалі відображався не юнак, а гожий старий з акуратно розчесаною бородою. Альбер підморгнув старому, і той у відповідь підморгнув йому. Погано вийшло, до того ж, усе враження псував шовковий бант у горошок, що його старий мав звичку пов'язувати на шиї. Такі банти носять збоченці з богеми. Такі...

Альбер відвернувся від дзеркала й огледів сам себе. Все як завжди, нічого особливого; нічого визначного, але це можна пробачити, якщо дуже постаратися. Старий у дзеркалі теж оглядав себе, скептично скривившись, і виглядав задзеркальний бородань при цьому вкрай безглуздо.

Пирхнувши, Альбер відійшов убік і взяв із тумбочки срібний свічник. Юна танцівниця здійняла руки, і вся її гола фігурка випромінює захоплення. Довкола чаші, яку танцівниця тримала в руках, і яка призначалася для свічки, вився напис.

Дрібний-дрібний.

Альбер примружився.

«Дорогому метру від вдячних учнів».

«Знай наших...» — переможно посміхнувся старий в дзеркалі. Не відповівши, Альбер поставив свічник на місце й підійшов до вікна. Там, по той бік скла, виднілося море: синя гладінь і біла яхта біля притики. Все як і належить уві сні. Навіть назва яхти: «Женев'єва». Все як належить. Якийсь час він дивився, як над щоглами кружляють незмінні чайки, та потім йому це набридло.

Він сів на диван — шкіряний, з великими подушками замість билець — і замислився ні про що.

Навпроти майже всю стіну займали книжкові полиці. Увагу Альбера привернула третя зверху; власне, уваги варта була не сама полиця, а одноманітні жовто-коричневі обкладинки від краю до краю. Збірка творів, і на кожному золоті в'яззю: «А. Гранвіль». Напис йому сподобався. Він був стильним; він надавав упевненості.

Про такі написи варто мріяти.

Піднявши очі й трохи повернувши голову, він побачив над диваном килим, а на килимі — меч. Полірованої сталі, без піхов. На мечях Альбер не знався, проте це не мало жодного значення, бо вздовж клинка тяглося гравіювання:

«Серу Альберу, лауреату всесвітньої премії Хост-Пельтца».

Гравіювання облагороджувало клинок, хай він навіть був дешевеньким виробом, яких багато у крамницях середньої руки.

Альбер встав, знову підійшов до вікна і побачив, що на яхті підняли вітрила.

— Значить, так? — запитав він у моря, яхти, книг на полиці й меч на стіні.

— Значить, так, — відповіли меч на стіні, книги на полиці, море та яхта, і ще гожий старий у дзеркалі, який миттю раніше відійшов до вікна і втупився у простір.

«Значить, так...» — відповів хтось із неймовірно зеленими очима.

Ув останньому Альбер був упевнений.

Розуміння було крижаним і гострим, ніби ніж під лопаткою; і відчужено-ласкавим, як зелений погляд, і ще безнадійним, немов бажання прокинутися.

— І що тепер? — запитав він, цього разу сам у себе.

Після чого, не дочекавшись відповіді, повернувся до дзеркала і довго спостерігав, як старий біля вікна шарпає бант в горошок, намагаючись зірвати прикрасу, що стала зашморгом, як наливається морською синню обличчя, обрамлене акуратно розчесаною бородою, і як огрядне тіло сповзає на паркет.

Коли старий помер, Альбер ще дивився в дзеркало. Зовсім недовго.

«Ти будеш сварливим життям? ласкавим? байдужим? ти зовсім не будеш життям? ти вже було?!» — але в дзеркалі уже не відображалось нічого, крім примари білих губ, і примари невимовлених слів.

Втім, перш ніж зникнути, зникнути назавжди й звідусіль, він усе-таки встиг почути відповідь на своє питання, і відповідь виявилася саме такою, як і передбачалося спочатку.

Відповіді — вбивці питань, та жодному комісарові поліції не спаде на думку закликати відповіді до відповідальності; не спаде, а дарма.

Дарма.

А біля розстеленого ліжка, що ще зберігало запах швидкоплинного кохання, в кімнаті, чия господиня дуже здивувалася б, дізнавшись, що вона вчора вранці здала її якомусь юнакові з сумнівною репутацією, ридма ридала зеленоока жінка. Плакала, знаючи, що незабаром знов сидітиме в барі над морем, в дні без минулого й майбутнього, стомлено дивлячись на грейпфрут, нарізаний скибками, і ніхто не пройде цього разу набережною, човгаючи черевиками, ніхто не сяде за сусідній столик і не попросить шампанського.

Плакала жінка.

Сама.

На підлозі.

Між «учора» і «завтра»; завжди посередині.

За вікном кричали одвічні чайки.

* * *

Це розповідь про студента Альбера й зеленооку Женев'єву, це розповідь про холодне море і забіякуватих чайок, це розповідь про журавля в небі, і синицю в небі, і вітер у руці, стиснутій у кулак, бо в нас у руках рідко залишається щось, крім цього; це розповідь про пляшку шампанського, відкорковану невлад, це розповідь про зеленооку Женев'єву і студента Альбера, і про життя, якого не було і більше не буде.

Якщо ви знаєте більше, то я вам заздрю.

ДАВНО, ЗНЕБУЛИЙ РАБ, ЗАМИСЛИВ Я ВТЕКТИ...

У натовпі легко бути самотнім.
Жетон метро — ключ до просвітлення.
Сходжу вниз.

Ніру Бобовай

— Отже, ви сподіваєтесь повернутися назад? Додому?

— Так.

— Коли ж, якщо не секрет?

— Скоро.

— А яким чином ви збираєтесь це зробити?

— Ніяк. Просто повернуся. Разом з іншими, хто спав. Я не вмю — разом. Не люблю. Не хочу. Але тут все навпаки. Тут інакше не вийде. Баба мене вже знайшла. Тепер — скоро.

— Але якщо у вас дома так добре, може, ви б хотіли забрати з собою й інших людей? Щоб їм теж було добре?

— Усім?!

— Аякже. Адже це чудово, коли всім добре.

— Всіх забрати?!

— Не треба нервуватися. Припустімо, не всіх. Наприклад, тих, хто тут. У пансіонаті. Як ви вважаєте, у вас удома їм буде краще?

— Ні-і. Їм не потрібно, щоб краще. Було б потрібно, давно б пішли. Самі. Але вони залишаються. Значить, не хочуть. Якщо вдома стане багато людей, вийде дурня. Як тут. Вдома кожен — сам. А тут — разом. Не люблю, коли разом. Коли в місці, в одному місці, штовханина. Ви, лікарю, теж — сам. Вам тут погано. Підете зі мною?

— Спасибі за запрошення. Я подумаю.

— Думати не треба. Треба йти. Або не йти. Якщо ви підете — буде легше. Дійти.

— Добре. Скажіть мені, коли зберетеся додому.

— Я скажу, лікарю. Скоро скажу. Тільки не треба вагатися. Будь ласка...

* * *

Час змінити окуляри, зрозумів лікар.

Окулярів у нього було дві пари. Дуже подібних: тонка, невагома оправа і крупні, трохи витягнуті до низу скельця з дуже поважними діоптріями, що надавали обличчю дещо втомленого вигляду. Стиль «Верблюд, король бабок», — так висловлювалася перша дружина лікаря, вона ж остання, бо після розлучення, справи давньої і майже забутої, щасливчик зовсім не квапився поринати в чергове безумство. Але повернімося до окулярів. Ніякого тонування, затемнення лінз. Простота й солідність. Хіба що метал першої оправи відблискував сталлю, а другої — бронзою. Ніхто, власне, й не помічав, що лікар приблизно раз на три місяці змінює окуляри. А й помітили б, так не надали значення.

Лікар посміхнувся, витягуючи запасний футляр. Значення процес мав тільки для нього.

До окулярів звикаєш. Як звикаєш до банальностей, до суєти, до ілюзії, самозваної реальності, яка посіла трон і начепила корону на дулю лисої голови. Минає час; сидить узурпаторка; стоїш ти. Але одного разу, лише змінивши пару окулярів, раптом розумієш, що світ змінився, остаточно й безповоротно. Самозванка стрімголов злетіла з трону, слабкі, м'якосерді банальності зчепилися не на життя, а на смерть, мутуючи в зубасті, вкриті лускою аксіоми; суєта-втічкака сентиментально оглянулася на палаючий Содом і перетворилася на соляний стовп. Розпливчатість буття, іменована звичкою, стала безсоромно різкою, хоча діоптрії однакових лінз, а також ідентична центровка не давали до цього жодних підстав. Подеколи життя розтягувалося, подеколи зіщулювалось, мишею втікши в кут. Бічний зір набув поганої звички зникати і з'являтися, коли бажав, немов кокетка-коханка, змушуючи кавалера постійно коситися: чи на місці легковажна красуня? Ти різко повертаєш голову, ловишся на вудку легкого запаморочення; п'яний без вина, ти постійно шукаєш привід зняти окуляри й протерти їх ганчірочкою. Ти весь у собі, зайнятий собою, і ненадовго забуваєш, що навколо тебе кишить маса абсолютно безглузвих, непотрібних тобі людей.

Люди перетворюються на об'єкт дослідження, чим і повинні бути.

Запасний футляр ліг в кишеню піджака. Увечері, подумав лікар. Я поміняю окуляри ввечері, на роботі, залишившись насамоті. Дарма, чи що, я записав собі на сьогодні нічне чергування. Ще один самообман, жалюгідна видимість діяльності. Маслак, кинутий псу суспільства: працюю, знаєте, не щаджу сил

і здоров'я... Втім, пес розкошує біля будки, ситий попередніми подачками. Я розгодував його до ожиріння. До втрати пильності. Якби я не з'являвся в лікарні тиждень або два, в крайньому разі, мені б передзвонили додому, й під кінець розмови попросили берегти себе. Видушили б краплю жовтого співчуття, що пахне фурациліном: зрозумійте, любий друже, у вашому віці... Серце? Шлунок? Ах, депресія! Тонкий жарт: ясно, ясно, чоботар без чобіт... Так, звичайно. Видужуйте й ні про що не турбуйтеся.

Окуляри змінити легко, на деякий час сховавшись за частоколом нових скелець. Куди важче змінити ім'я, банальність з банальностей.

Пес не віддасть улюблену кістку.

Робота в лікарні була синекурою. Добре оплачуваним балаганом. Вони там всі безнадійні, в тисячний раз подумав лікар. За це я їх люблю: за відсутність надії. За визначеність. За виті грати огорожі, зелень газону довкола шезлонгів, за божественну непомильність камер стеження, за присутність ввічливих ангелів-охоронців і бурчання двох доберманів, навчених за спеціальною програмою «Сторож». Я пропоную їм — зрозуміло, не доберманам і не ангелам! — сісти в крісло або прилягти на диван, я веду з ними бесіди, вибудовані за всіма правилами; Геркулес, що на зло міфології одружився із метеликом-Психеєю, я препарую гусінь психозів і розчленовую кокони фобій, знаючи, що борюся з гідрою, і годі чекати Іолая-факельника, який припече обрубані шиї. З тим же завзяттям я міг би чесати їм п'яти. Зате багаті родичі моїх пацієнтів із задоволенням платять за розкіш недбало ввернути на бенкеті чи презентації: «Ах, бідний дядечко! Але ж ви знаєте, він повністю забезпечений! Багато хто

продав би душу за можливість опинитися на його місці! Звісно, в клініці... точніше, в пансіонаті. У цього, який!... ну, того самого, якщо ви мене розумієте...»

Співрозмовник, як правило, розумів.

Природний відбір: нетямущих давним-давно перестали пускати на банкети й презентації. Уміння кивнути в потрібний момент схоже на дорогу краватку. Своєрідна візитна картка. Адже навіть якби нетямущий душу продав, отриманих грошей не вистачило б для оплати місця в клініці, точніше, у пансіонаті, де є камери стеження, ввічлива охорона, розумні добермани і той самий лікар, якщо ви мене розумієте.

«Тим самим» (а також «цим, який!») лікар став двадцять п'ять років тому, після скандального циклу статей «Сімдесят стоянок», де він захоплено полемізував з Джавадом Нурбахшем, який зважився відкрито провести паралелі між психоаналізом і суфійським вченням. Яка ж то спокуса — пов'язати «нафс-і аммару», тобто душу плотську, або спонукальну, вічного тирана і контролера думок та поведінки людини, із «super-ego» — системою засвоєних в ранньому дитинстві заборон, не цілком усвідомлюваних самою людиною. Але одна з головних тез «Сімдесяти стоянок» була така: якщо психоаналіз собі за завдання ставить вплив на людину ненормальну з метою повернення її до норми, а суфізм (як, втім, і дзен) — на психічно нормально-го з метою перетворення його на «людину досконалу», то, прийнявши з позицій соціуму «людину досконалу» за «людину ненормальну», ми замикаємо кільце, повертаючись в початкову точку. Щоб підтвердити свою думку, лікар доклав колосальних зусиль, аби пробитися на заняття суфійських «підготовчих класів», де психічнохворих зцілювали езотеричними методами,

а потім переводили до «внутрішнього кола» навчання. Місцеві шейхи спершу похмуро косилися на іно-вірця, але коли лікар потряс їх рясним цитуванням Румі й витримав тригодинний «танок дервіша», залишившись до кінця на ногах, навіть найупертіші ортодокси відчували до гостя пошану.

Ах, як давно це було...

Тоді лікаря ще не дратувала велика кількість людей навколо.

* * *

— У вас є які-небудь скарги?

— Ска... скарги?

— Ну, може, вас щось не влаштовує, що-небудь не подобається у нас? Наприклад, годують погано. Розповідайте, не соромтеся. Я постараюся вам допомогти, якщо це буде в моїх силах.

— Годують добре. Навіть краще ніж удома. У мене. Пюре з рибою. Морс. Хліб свіжий. Морс подобається. А тут не подобається. Байдуже.

— Що саме вам не подобається?

— Все. Люди... Їх багато. Дуже. Від них шум між вухами. І камінь не ліпиться. Нічого не ліпиться. Навіть асфальт. Навіть люки. З люків ліпити добре, мені подобається. Вони такі лункі виходять. Лункі й важкі. Коли біжать — дзво-о-ну... Тільки тут вони не ліпляться. Це від людей. Від шуму. Напевно.

— Що у вас не ліпиться, пробачте?

— Големчики. Їх так мамця назвала. Давно. Коли я ще маленький був.

— Добре, до ваших големчиків ми ще поверне-мось. Це дуже цікаво.

— Правда, повернемося? Разом з вами, лікарю? Ви теж хочете туди... додому?!

— Гадаю, ви не зовсім правильно мене зрозуміли. Або я неточно висловився. Я мав на увазі: «повернемося в нашій розмові». А поки мені б хотілося дізнатися детальніше, що ще вам не подобається?

— Все. Майже все. Люди шарудять. Голосно. Всім чогось треба. Шарудять, шарудять... Навіщо? Не люблю шарудіти. Не люблю слухати шарудіння. Зрідка тільки. Іноді. Або коли големчики булькають.

— Наша бесіда вас теж обтяжує?

— Бе-сі-да? Обтяжує... тяжкість... Ні. Не дуже. Ви інакше шарудите, ніж інші. Ви говорите. Ви словами *робите*. Ну, хочете зробити. А інші просто... те-ре-ве-нять.

— Спасибі на доброму слові. Тоді, якщо не заперчуєте, давайте продовжимо. Отже, що вас ще не влаштовує в нашому пансіонаті, окрім великої кількості людей, шуму і розмов?

— У пан-сі-о-на-ті?.. Так, мені пояснювали. У вас тут добре. Майже як вдома. Големчики не ліпляться, а так добре. Не чіпають. Не докучають: давай пошарудимо! Шуму менше. І годують. Пюре з рибою. Морс. З журавлини. Добре. Тут люди разом — зовні. А всередині — кожен сам по собі. І ви, лікарю, самі. І я — сам. І все. Подобається.

— Значить, вам подобається в пансіонаті? А зовні — ні? Скажіть, ви б хотіли, щоб вас випустили?

— Випустили? Куди? Додому?! Ви знаєте, як туди потрапити?!

— Ні, я не знаю, як потрапити в те місце, про яке ви часто розповідаєте, і про яке ми ще поговоримо докладніше. Але ми могли б виписати вас під опіку вашого кузена.

— Ку-зе-на?

— Двоюрідного брата. Він дуже, дуже заможна людина, у нього прекрасний особняк, прислуга...

— Юродний Брат? Не хочу до нього! Не треба. Він чіплятиметься. Шарудітиме, шарудітиме... Проситиме, щоб я ліпив. Багато ліпив. Не так, як я хочу. Як люди хочуть. Їх багато, вони всі хочуть, а я один... Тільки у вас все одно не ліпиться: люки, стіни, асфальт. Ні, не хочу.

— Ну чому ж — не ліпиться? Ваші роботи показували відомим мистецтвознавцям: вони просто в захваті! У вас, дорогий мій, безперечно, талант. Ви виліпили чудовий скульптурний портрет своєї матері — за цим портретом її змогли ідентифікувати, з'ясували, хто ви насправді, у вас знайшлися родичі...

— Ро-ди-чі... Не хочу до Юродного Брата! Не хочу!

— Заспокойтеся, будь ласка. Не хочете — і не треба. Ніхто вас силоміць до нього не відправить. Якщо ви вважаєте за краще залишитися в пансіонаті — ласкаво просимо. Я радий, що вам подобається у нас.

— Тут краще ніж у місті. Але вдома — ще краще. Тут у мене обличчя хитре. Прикидається. Я бачив. У дзеркалі. Вдома я інший. Правильний. А тут все дуже тверде. Камінь твердий. Дерево тверде. Навіть люки тверді. Не ліпляться. Я сам твердий. День-ніч, день-ніч, вдень — сонце, вночі — місяць. Нудно. Треба інакше. Мамця любить гратися: місяць — вдень, сонце — вночі. Або разом. Або щоб жарко — і раптом сніг. А у вас ніхто не грається. Розучилися, напевно. Затверділи, висохли. Або не хочуть. Чому? Місто, люди: шурх-шурх... Один пла-сти-лін м'який. Ліпиться. Я пам'ятаю, це ви мені дали, лікарю. Шкода, големчики все одно неживенькі виходять. Стоять. Мовчать. Не бігають.

Їжу не приносять. Хоча мені їжу й так дають. Пюре з рибою. Морс...

— Так, я пам'ятаю. Морс з журавлини. Здається, я зрозумів, що вас не влаштовує. Не у нашому пансіонаті, а взагалі... Скрізь.

— Так, лікарю. Тут — скрізь. А вдома — ні. Вдома добре. Коли я повертатимуся, ми можемо піти разом. Вам сподобається: виберете собі два квартали, або три... Ви хочете *робити*. Словами. Просто у вас погано виходить. Дуже багато людей, дуже багато слів... А вдома — вийде!

— У вас удома?

— У нас — удома.

— Спасибі, я подумаю. Коли зберетеся додому, ви ж мене попередите?

— Звичайно, лікарю!

— Ось і чудово. Отже, вас тут багато що не влаштовує, але, як з'ясувалося, я вам нічим, на жаль, допомогти не можу.

— Не можете.

— Але, принаймні, в пансіонаті вам краще, ніж за його межами?

— Так.

— Чудово. Отже, претензій, скарг і побажань у вас немає?

— Ні-і.

— Тоді можемо вважати, що це питання успішно закрито. Давайте тепер поговоримо про те місце, де ви жили перш ніж потрапили сюди. Про вашу маму...

— Про мамцю.

— Добре, про мамцю. Про големчиків. Про інших людей — ви згадували, що вони живуть там разом з вами...

— Не разом. Кожен сам. Не разом! Інакше, ніж тут. Ніхто нікому не заважає.

— Так вже зовсім ніхто нікому ніколи не заважає? Зовсім-зовсім?!

— Ну... буває. Зрідка.

— Виходить, і у вас удома не все бездоганно. Дещо спільне все ж таки є? Ось з цього і почнемо...

* * *

Зайшовши до ванної, лікар довго, ретельно вмивався. Змінив лезо в станку для гоління; не розраховавши зусилля, порізався й довго роздивлявся постраждалу вилицю в дзеркалі. Діставши з шафки бальзам, ретельно змастив поріз. Більшість знайомих лікаря завжди умивалися поспіхом. Можна сказати, на бігу. Попереду маячив багатий на несподіванки день, сотні гомо сапієнсів, близьких і далеких, співробітників, родичів, друзів, ворогів і перших стрічних чекали, згораючи від нетерпіння, мріючи отримати можливість зіткнутися у вічній коловерті й розлетітися, дотримуючися брехливої строгості орбіт. Знайомі лікарі квапилися зробити свій внесок у довколишній хаос, тому й умивалися поспішно. Межі власного всесвіту, званого тілом, їх цікавили в останню чергу, і зовсім не через цінність цих меж; вони латали кордони лише в разі вторгнення ворога, квапливо вибираючи союзників — дантист, хірург, дерматолог...

Досуха витершись махровим рушником, в майці й спортивних штанах, що на колінах йшли пухирями, лікар рушив в *особливий* кабінет. Він назагал рідко приймав гостей, а сюди не пускав узагалі нікого, навіть як виняток. Тут він відпочивав. Тут на нього

чекав спокій: ряди голів з ясно-тілесного пластика, вишикувані на полицях. У цеху з виготовлення манекенів лікаря знали і любили — він завжди щедро оплачував замовлення. Майстри навіть пропонували виготовляти голови за фотографіями або усними портретами, але лікар незмінно відмовлявся. Його цілком влаштовували безликі витвори.

Обличчя — це була його спархія.

«Сьогодні ми вибираємо обличчя». Назва повісті, автор якої, поза сумнівом, поки був живий, добре розумів таких людей, як лікар. А коли перестав жити, то почав розуміти їх ще краще.

Перш ніж сісти за робочий стіл, лікар поглянув у кут, піднявши очі вгору, вище голови високої людини, і переможно посміхнувся. Там, на стіні, укріплений на міцній консолі, був телевізор. У цій квартирі кожна кімната — а їх налічувалося чимало — була оснащена телевізором. І жоден з екранів не спалахував ось вже близько десяти років. Це були порнографічні гравюри в келії Святого Антонія, ананаси і рябчики з трюфелями перед висохлим аскетом, пляшка коньяку «Ахтамар» напроти алкоголіка «у зав'язці». Спокуса. Легко відмовитися, якщо у тебе її зовсім немає. Більше гідності в тому, щоб щогодини, щохвилини проходити повз спрагле твоєї душі чудовисько, кидаючи на нього байдужий погляд. Лікар відмовився від телебачення не в дні локального Апокаліпсису, коли Вавілонська блудниця реклами верхи на Звірі вторглася в саму плоть будь-якого каналу, вимагаючи купити, купити, купити, а якщо не купити, то замовити в кредит — о ні, реклама залишала його байдужим, навіть дратувала слабо, як струм крихтної батареї.

Кислий, лимонний присмак на язика, і баста. Але коли вибрані фільми, які були варті згаяного на них часу, і ще рідкісніші передачі стали розколювати надвоє-натроє, немов геологічним молотком, вторгненням двохвилинних «Гарячих фактів»...

Ти розслабився.

Ти налаштувався.

Ти на порозі катарсису. І раптом:

«У результаті обвалу на шахті... відповідальність за терористичний акт узяла на себе... візит відбудеться, незважаючи на... повинь — стихія, що розбушувалася, — понесла...»

У лікаря були міцні нерви. Найгірше було в іншому. Шукаючи порівняння, він зупинявся на одному-єдиному: знаходячись у ліжку з коханою жінкою, на порозі оргазму, ти раптом виявляєш, що в спальню увірвався зведений хор ім. Л. Паваротті, виконав «Інтернаціонал» і пішов, забувши закрити за собою двері. Забагато людей, думав лікар. Забагато. Купують, вмирають, вирушають у подорожі, купують на виплат, висаджують, домовляються — а грати клітки стають товщими й міцнішими. Творець завжди самотній. Шість мільярдів деміургів? Нонсенс.

Він ще раз посміхнувся й сів за робочий стіл.

Дві голови, укріплені на штативних підставках, чекали дотику.

У трельяжі — дзеркала, що оточували стіл з трьох боків, надавали йому вигляду алькова для хворих нарцисизмом ліліпутів — відбивалися руки лікаря, коли він підсунув одну з голів до себе. Далі настала черга коробочок з гримом. Грим він робив сам, за старовинними рецептами, бо справедливо не довіряв промисловості. Там теж дуже багато людей.

І всі промишляють. Їх тіні для очей — омана. Туш для вій — брехня. Помада — журавлинний сік, що плямує фарбою вимовлені слова. Скрипку Страдіварі не зробити на конвейєрі. Краще вже попрацювати самому, вкладаючи душу й серце, останнє, що залишилося незайманим у нашу добу відбитків пальців. Лікар обожнював цитувати Франца Мая, медика з Гейдельберга, відчуваючи на язичку терпкий присмак XVIII-го століття: «Ось безпечний магазин фарб, яким актор може без шкоди для здоров'я наводити на обличчя чарівну красу й мерзенні пики».

Дуже точно розділено: чарівна краса й мерзенні пики.

Отже, білий грим (вазелін, окис цинку, бджолиний віск, торішний сніг). Сухі рум'яна (крейда, кармін, бензойна настоянка, збентеження діви, трояндова вода). Фарба загального тону (вазелін, окис цинку, кіновар, оранжева, байдужість, охра, кадмій, кориця, вітання на бігу, віск). Гумоз для носа. Поролон і марля для товщинок. Трішки гарного настрою.

Можна починати.

У лікарні знаходилися два пацієнти, яких лікар давним-давно збирався відтворити в себе на столі, загримувавши пластикові голови. Два улюблених пацієнти. Два фаворити, в яких автор бачив рідні душі. Двоє оповісників, що шепотіли тріумфатору: «Пам'ятай, Цезаре, що й ти смертний!» Перший, у минулому успішний бізнесмен, раніше — спортивний функціонер, ще раніше — знаменитий борець, що вчасно ступив на тривний шлях криміналу, одного разу узяв до рук дилогію Явдата Ільєсова «Заклинач змії» і «Башта мовчання». Навіщо, з якою

метою — бо'зна. Випадковості й нісенітниці — резервний полк долі, що чекає на вас у засідці. Важливо інше: прочитавши книгу, як то кажуть, з першої сторінки — і до останньої (напевно, плямкав при цьому губами!), щасливчик достеменно з'ясував, що він не бізнесмен, функціонер і борець, а астроном, математик і поет. Вітайте: Гиясаддін Абу-л-Фатх Омар Хайям ан-Нишапурі власною персоною. Любіть і шануйте. Мабуть, родичі, спрагли спадку, і друзі з роботи його й погодилися любити, але шанувати категорично відмовилися, бо лікар познайомився з «Омаром» за два місяці після нещасливого читання, і відтоді частенько запрошував колишнього бізнесмена для бесід, відриваючи його від наукових праць. Трактати про рух світил внаслідок больового замку на лікоть, так само як і карколомні екзерсиси алгебри, лікаря цікавили мало, хоча опікуни хворого регулярно забирали всі його праці й відвозили в невідомому напрямку; лікар же, у свою чергу, із задоволенням колекціонував рубаї пацієнта, відкривши в них незбагненну красу.

*— Пацани, я стирчу! Ми фільтруєм базар,
Нас не ловлять менти і не косить шиза,
Але вищий бугор — кілер та відморозок!
Я отримав маляву — у нього крейза!*

З повчального:

*— По панятіям треба нам жити, братан,
Я — тобі, ти — мені, та й ми квити, братан!
Якщо доля обох розведе на мізинцях,
То ми й долю зведемо, до біса, братан!*

З філософічного:

*І до тебе, пацан, знали ми пацанов,
Будем знати і після! Таке ось кіно —
Кожен з нас відповідь за свою розпальцовку,
І відвалить з юрбою друзяк-паханов...*

І так далі. Найкумедніше крилося ось у чому: «Омар» був певен, що пише на фарсі. Лікаря ж він вважав своїм покровителем, мудрим візиром Нізамом-аль-Мулком, і час від часу благав збудувати в пансіонаті обсерваторію. Загримувати манекен під схибнутого борця було для лікаря справою честі.

Але сьогодні він вирішив почати з іншого, не менш екзотичного пацієнта.

* * *

— ...Іноді Бабині звірики приходять. Вона їх робить. Як я — големчиків. Вони зовсім-зовсім живі. А мої големчики — трішки живі, а двічі по трішки — так собі. Наче люди, коли їх багато. Зате звірики булькати не вміють. А големчики булькають. Мені тут у вас показали: те-ле-ві-зор. Він булькає, як мої големчики. Бу-буль! — і бульбашки скрізь... Ще він показує. Големчики іноді теж показують. «Відповідальність за терористичний акт узяла на себе!.. Спецзагони підняті по тривозі!» І — бах! бах! Один ув одного. Потім падають і розсипаються. Я не люблю, коли вони розсипаються. Шкода. Коли вони інше показують, мені більше подобається. А ще мої големчики бігають. Швидко-швидко. Я їх наздогнати не можу. Вони мені їжу приносять.

— Звідки приносять?

— Не знаю. Тікають, а потім приносять. Іноді — смачне. Іноді — так собі. Але я все одно їм.

— А іншим хто їжу приносить? Мамці вашій, Бабі? Іншим?

— Не знаю. Бабі — звірики, напевно. А Мамця сама бере.

— Ви її не питали: де?

— Ні-і...

— Вам це що, не цікаво?

— Ага. Не цікаво. Я взагалі питати не дуже люблю. І відповідати теж. І Мамця не любить. Та й інші. Я ліпити люблю. Големчиків. А ще — на зірки дивитися. Мамця іноді робить, щоб ніч. Дні на два. Без хмар. І щоб зірки — близько-близько. Я тоді сідаю й дивлюся. Довго. Доки Мамці не набридне. Або поки їсти не захочеться. Тут у вас таких зірок не буває, як Мамця робить. Щоб близько. Все небо світиться. Вони як кульки стають, і гарячі. А навколо — малесенькі кульки круженняють. Якщо довго дивитися, можна побачити: на кульках всякі звірики живуть. Подібні до Бабиних. Тільки ще кумедніші. А на одному навіть големчики є! Різні! Я кричу: хто вас ліпить?! — а вони!.. Ви уявляєте, вони...

— Добре, добре, не варто нервувати. Значить, ви големчиків ліпите й на зірки дивитися. Це все? А інші що роблять?

— Ще я іноді гуляти люблю. Тільки недалеко. Там чужі квартали — далеко. Туди ходити не треба. Там не моє місце. Мамця погоду робить. День, ніч, зірки, вітер, дощ. Сніг іноді. Баба — звіриків. Вона їх любить. Вони до неї самі приходять. Різні. А вона їх разом ліпить, і виходять нові. Потішні! Вона їх теж любить. А людей не любить. Сидить у себе, нікуди не ходить.

Самі звірики ходять. Я раніше не знав, що вони незлі. Вони до мене забрідали, а я боявся. Тоді мої големчики їх проганяли. А Баба лаятися бігла. Якщо мої големчики її звірики псували. Здалеку лаялася, через вулицю. А одного разу зовсім великий звірик зайшов: стра-а-ашний! Із зубами, лискучий, з о-от таким носичем — як шланг. Мамця побачила, і сніг відразу пішов! З градом, з громом. Звірик злякався. Полетів. Ви, Лікарю, такого звіряти, напевно, ніколи не бачили! Я вам потім зліплю. Тільки він літати не буде... А під землею Поїздок живе. Він ямки риє і потягом по ним їздить. У нього у вагонах люди сидять. Тверді-тверді. Подібні до моїх големчиків, але великі й нудні. Нікуди не бігають. Нічого не булькають. Просто сидять і їдуть.

— Манекени?

— Ма-не-ке-ни?.. Так, напевно. Я маленький був, давно ще, під землю забрався. У вагон зайшов. А він я-ак поїде! Я я-ак закличу! Поїздок лаявся довго. У нього у вагоні віконце з ґратками, він крізь нього лається. Кнопку натиснеш, він і починає. Висадив мене потім. Мамця теж лаялася. Веліла, щоб я більше під землею не лазив. А я все одно поліз. Але у вагон уже не сів. Подивився — і назад. Тепер знаю: якщо земля під ногами тремтить — значить, Поїздок нову ямку копає. А якщо так, гуде тільки — по-старому їде.

— Ви продовжуйте, продовжуйте...

— Далі, за Бабиними кварталами, Старшина живе. Я його тільки раз бачив. Мамця говорить, він усе «шикує». Або *всіх* «шикує». Якщо «все» — то це як? А якщо «всіх» — то кого? Там і немає нікого більше, окрім Старшини. А може, є. Не знаю. Але сам Старшина є, це точно. А якщо за мостом, так там химерка живе. Кричить весь час: «Де ви?! Відгукніться!

Лю-ю-юди-и-и!!!» Звідусіль відразу кричить, страшно. Може, воно ваше? Заблукало, а зараз додому проситься... Тут людей багато, воно б відразу зраділо. Замовкло б. Називала його «Арахнетом» назвав.

— Називала — хто? Мама... Мамця ваша?

— Та ні! Не Мамця називала, а просто — Називала. Він ніде не живе. По місту бродить і все називає. Тому й Називала. Він каже, що у кожної штуки правильне ім'я є. Якщо знати, як назвати, відразу відкривються ці... ну, ці... О, пригадав! Суть і речність.

— Вічність?

— Ні-і. Вічність — це зрозуміло. А речність — це її, вічності, сестричка. Майже потужність, але не до кінця. Я вас з Називалою познайомлю, ви у нього самі запитаете.

— Спасибі. Ви продовжуйте, будь ласка...

— Називалу спершу проганяли. Мамця, і Баба, і Старшина. І я. А потім перестали. Він же все одно ходить і не боїться. Тому що імена знає. Візьме, назве — будемо ми знати...

— Ви казали, що не любите спілкуватися з людьми. А з Називалою, виходить, все-таки розмовляєте?

— Ні-і. Він сам із собою розмовляє. Сперечається. З ним мовчати добре...

* * *

Легкі товщинки для щік.

Чи ні, товщинок поки не треба. Обійдемося. Натомість проведемо коло біля носа, очей, носогубної лінії та вух. Тепер непогано б стушувати досередини й трохи назовні, потім світлим тоном, а в центрі поставимо відблиск.

От, добре.

Кутики губ різко не темнитимемо. Це робить обличчя старішим і злішим. Це неправда. А вуха підтягнено мусліновими стрічками. Він капловухий, мій чудовий пацієнт. Добре, що вуха у манекена рухомі...

Банальна втеча від дійсності. Клінічний ескапізм. Як сказав би шейх Німатулла, віддалення в пустелю «я». Давно, знебулий раб, замислив я втекти... Його помістили в лікарню недавно, наприкінці червня. Вивчивши справу, лікар зловив себе на примітивному, дратівливому подиві: історія пацієнта відгонила дешевим тріллером. Малобюджетним, слід зазначити. Так пахнуть номери в стареньких готелях: дріб'язкові пристрасті, блощиці та історії гріхопадіння, розказані нудними повіями. Помічений поліцією в центрі міста, намагався нігтями обдерти «кольорову штукатурку» зі стіни податкового управління. Плакав і скаржився, що не виходить. Коли його доставили у дільницю, ніс маячню; документів не мав. У камері затихнув, розслабився. Незабаром заснув сном праведника. Відчувалося: товариство людей йому неприємне, на відміну від самотності. Допити виявилися безрезультатні, в комп'ютері дані були відсутні. Коли затриманий попросив що-небудь м'яке і, як він висловився, «липуче», дали коробку пластиліну. За п'ять хвилин він виліпив голову жінки, яка вражала великою кількістю дрібних, скрупульозно відтворених деталей. «Ось!.. це мамця...» По «мамці» клубок і почав розмотуватися. У архівах знайшлася фотографія, ідентична пластиліновому зображенню. Дівчина з украй забезпеченої сім'ї, неадекватна поведінка, втечі з дому, спроба суїциду, нарешті, зникнення. Пошуки закінчилися крахом.

Справа про зникнення закрыта.

Давним-давно.

Лікар заплющив очі, згадуючи обличчя пацієнта. Глибоко посаджені, дуже темні очі. Ніс картоплиною. Форма черепа: 4-а конусоподібна. Вертикаль торкається тільки нижньо-щелепних виступів. Може, все-таки товщинки? І ніс поправити гумозом. Роз'ївся, кра-сень: пюре з рибою, морс. З журавлини...

Сім'я утіачки була гідна найвищих похвал. Мабуть, в їхньому середовищі вияв родинних почуттів дорівнював підтвердженню рахунка в банку. Затриманого відпустили під заставу — його, пред'явивши цілу кіпу важливих паперів, визволив імпозантний чоловік, який без особливих на те підстав назвався двоюрідним братом. З тим же успіхом він міг бути дядечком, швагром, дівером або сьомою водою на киселі. Припущення, що божевільний — справді син утіачки, ледве трималося купи. Головний дисонанс: не збігалася хронологія. Затриманому в такому разі повинно було стукнути найбільше дванадцять-тринадцять років, а він виглядав на всі тридцять п'ять. Проте, сім'я узяла на себе відповідальність за утримання «блудного сина». Як багато божевільних, він виявився талановитим: яскравий дар скульптора. Ще за півроку сім'я помістила його в пансіонат.

У нюанси лікар не вдавався.

Він просто відразу відчув якусь спорідненість з пацієнтом — після перших же вимовлених нещасним слів: «Дуже багато людей. Дуже...»

Відтоді вони часто розмовляли.

Під час розмов поруч безмовною примарою завжди стояв один з найулюбленіших письменників лікаря, глузливо повторюючи тихим баритоном: «Хай легко-вірні й міщани продовжують вірити, що всі психологічні

лиха можуть бути зцілені щоденним прикладанням старих грецьких міфів до їхніх статевих органів».

Розминаючи пальцями гумоз, лікар пригадав, як позавчора спостерігав у пацієнта дивний рецидив. Як завжди, хворий гуляв у парку, довго зупиняючись і беручись обома руками за голову; лікар же стежив за ним з вікна кабінету. З другого поверху паркову зону, компактну й акуратну, добре було видно ген до огорожі. Тому не помітити стару лікар просто не міг. Вона стояла на вулиці, біля ґрат, прикрашених зверху вістрями-тризубцями, і дивилася на пацієнта. Часто-часто кліпаючи слізливими очима. Біля ніг старої крутилися три кішки: двоє смугастих щуроловів і одна сіамка; віддалік ганяла бліх дворняга, схожа на сплутаний моток пряжі. Та ще птахи. Десятки півтора горобців кружляли над брудним капелюшком із соломки, який прикрашав голову старої.

Добермани охорони підтюпцем підбігли до ґрат, але гавкати роздумали. Вони взагалі не надто любили підіймати шум. Навчені головному: нікого не випускати назовні без особливого дозволу — могутні пси поставилися до старої з її почтом байдуже. Лікарю лише здався дивовижним той факт, що добермани простояли біля ґрат дуже довго. Хоча хто їх знає... Мотиви собачої поведінки були для лікаря таємницею за сімома замками.

Стара мовчала, не подаючи жодних знаків, але пацієнт сам звернув на неї увагу.

Рушив назустріч.

Стара стояла, пацієнт ішов, а лікар, до половини висунувшись із вікна, махав рукою охоронцю: не втручайтеся! У зближенні двох людей крилося щось дивовижне, безглузде і в той же час грандіозне, як пожежа в хмарочосі. Так, мабуть, могли б сходитися однойменні заряди,

якби в них була воля й бажання. Так ідуть до бар'єру, стискаючи руків'я дуельного пістолета. Так підіймаються на ешафот, назустріч кату. Пацієнт кривився, мало не кректав від зусилля, змушуючи ноги нести тіло в потрібному напрямі; стара топталася на місці, вочевидь, ледве стримуючись, щоб не чкурнути навтьоки. «Захід є Захід, а Схід є Схід, і їм не зійтися вдвох», — не влад подумав лікар, ризикуючи вивалитися з вікна. Втім, другий поверх, унизу квітник, земля м'яка...

Коли двоє людей зійшлися, розділені вензелями ґрат, у лікаря заклало вуха. Наче в літаку. Він перестав чути й міг лише дивитися, як пацієнт і стара просто стоять. Здавалося: вони звикають бути поряд. Як звикають до гіркоти ліків. До важкості зброї. Пальці пацієнта безглуздо шкребли бетон фундаменту огорожі; стара щомиті поправляла капелюшок. Незабаром звуки повернулися, убивши тишу. Горобці оглушливо цвірінькали, кішки кричали, і мовчали добермани охорони, всівшись обабіч пацієнта.

Потім трапилося неможливе.

Стара простягнула руку між прутами і погладила доберманів.

Відвернулася.

Пішла геть.

Коли лікар спустився вниз і наблизився до огорожі, пацієнт ще стояв там. Лікаря вразило його обличчя: зосереджене, жорстке. Немов у людини в кріслі дантиста. І ще: на бетоні чітко були видно глибокі сліди пальців. Начебто людина згрібала в жменю не бетон, а глину для ліплення.

...лікар подивився на гумоз в своїх пальцях.

Так.

Саме так.

* * *

— Скажіть, хто навчив вас читати? Мама... Мамця ваша, так?

— Чи-та-ти? Я не знаю, як це: чи-та-ти.

— Але я сам бачив: ви читали книгу. Ось цю. Там немає малюнків — отже, ви її саме читали. Або що ви, по-вашому, робили?

— Я слова нюхав. У кожного слова свій запах. Запахи складаються разом, виходить букет. Красиво. Страшно. Смішно. Сумно. По-різному. Це називається чи-та-ти? Це ви придумали, лікар? Як Називала придумує?

— Ні, це не я придумав. Значить, ви нюхаєте слова? Складаєте запахи до купи і так дізнаєтеся, що написано?

— Не складаю. Вони самі складаються. А у вас інакше?

— У мене інакше. Писати ви теж умієте?

— Пи-са-ти? А-а, робити запахи слів? Щоб інші нюхали?

— Припустімо.

— Звичайно! Це всі уміють! Навіть Старшина, напевно.

— Ось вам папір і фломастер. Напишіть... е-е... зробіть слово із запахом «вода».

— Ви це з іншим запахом сказали. Вода не так пахне. Ось що ви сказали.

— Кава? Цікаво... Значить, я сказав слово «вода» із запахом кави? Втім, у каві теж є вода, тож ви, за великим рахунком, маєте рацію. А ну, зможете написати слово «вода» так, як я його вимовлю зараз? З іншим запахом? Слухайте уважно: «вода».

— Ось...

— «Лимонад»? Так, мабуть, я справді мав на увазі... Дуже цікаво! Як ви здогадалися? Ну, так, звичайно ж, по запаху. Скажіть, а ви здатні уявити собі слово «вода» зі всіма запахами, які тільки можливі? Зі всіма відразу?

— З вами добре грати, лікар. Так, я зрозумів... почув. Ось.

— «Рідина»? Дотепно, вкрай дотепно... А у себе вдома ви читаєте? Нюхаєте слова?

— Буває. Якщо голова болить. Або спати хочеться. Вдома багато місць, де живуть слова. Правда, менше ніж тут. Іноді вони погано пахнуть. Я тоді ніс затискаю і проходжу повз них. У інші місця. В улюблені. У вас теж важко нюхати. Люди шарудять, заважають. А вдома ніхто не заважає. Вулиці порожні. Чисті. Тиша. Запах здалеку почути можна. Ще раніше ніж очима схопиш. А тут треба спочатку очима... У нас Називала нові слова робить. Незнайомі. З дивними запахами. Він їх часом в букети збирає. Треба довго нюхати, поки зрозумієш — що він так назвав. Але Називала хитрий. У його назв запахи — правильні. Дивні, але правильні. Я так не вмію. І ніхто не вміє — щоб правильний запах придумати. Один Називала вміє...

* * *

Ажурна сталь хвіртки відчинилася плавно, із за-
попадливістю вишколеного лакея, пропускаючи лі-
каря на територію пансіонату, коли стрілки годинни-
ка показували за чверть восьму. Він не любив запіз-
нюватися, хоча цілком міг собі це дозволити. Дуже
дратувала необов'язковість багатьох людей; слово
«багатьох» було тут ключовим. *Занадто* багатьох.

Кивнувши охоронцю, він пройшов по доріжці до головного корпусу. Під ногами похрускував дрібний гравій, прикидаючись першим грудневим снігом. Цей звук подобався лікарю, породжуючи на душі спокій: зима, іскри заметів і самотність до самого горизонту. Парк, вірцево акуратний і тому трохи бездушний, був порожній і лише підсилював це враження — пацієнти вечеряли в ідальні. Пюре з рибою. Морс із журавлини. Сонце вовтузилося за будівлею, чаша супутникової антени, підсвічувана заходом, видавалася знайденим Граалем; зелень дерев і газонів, світла вдень, зараз виглядала строгою і мовчазно-урочистою, немов убрання кафедрального храму.

Тиша.

Розслаблений хрускіт гравію під рифленими підошвами черевиків.

Спокій. Безтурботність.

Лікар любив вечори в пансіонаті. Вони були співзвучні його стану, як домінантсептаккорд у гармонійному ля-мінорі. Суєта напилася транквілізаторів, поспіх дрімає, квапливість померла, не залишивши спадкоємців. Ніхто не докучає порожніми балачками, настирливістю питань, байдужістю ділових коментарів... Ледве чутно зітхнувши, лікар штовхнув засклені двері. У коридорі за дверима, ліворуч, — пост внутрішньої охорони. Ритуал безглузвих вітань. Нічого, це ненадовго. Він звик.

Охоронці навперебій привіталися. Один з них із посмішкою вручив лікарю лист. Лист у заздальгідь розпечатаному конверті. Це просив передати «Омар», з тисячею поклонів на адресу шановного візира. Узявши папір, лікар опустил очі.

*Я відкинувся з зони — і одразу в кабак.
Є у мене резони прийти у кабак —
Я не в змозі напиться у бібліотеці!
Ось проп'ю я кальсони й залишу кабак...*

Спасибі, сказав лікар охоронцю; той засяяв. Він склав листа вчетверо, заховав до кишені брюк і попрямував до сходів на другий поверх, де знаходився його кабінет. Його фортеця. Келія. Вежа зі слонової кістки. Мимоволі подумалося, що чотиривіршів «Омара» набралось вже досить. Вистачить на маленьку книжечку. Ще б знайти доброго художника, здатного відповідно стилізувати графіку. І видати. Могло б вийти оригінально: бестселер року «Пацан Хайям». Подати цю ідею родичам? Думка була кислою на смак. Лікар квапливо зім'яв її і гидливо жбурнув у кошик для сміття.

Піднімаючись сходами, він краєм вуха прислухався до розмови охоронців, які тої ж миті забули про нього. Хтось похмуро доводив, що від тутешньої роботи у самого Папи Римського мізки закиплять. Їхав, значить, сюди на метро, й раптом усвідомив: у вагоні сидять манекени. Пластикові. Тільки він — живий, і те ще під питанням. Потяг мчить без зупинок, станції мигтять осіннім листям: червоні, жовті, зелені. Примружився з переляку, а тут: «Двері зачиняються! Наступна станція — „Проспект...“ І баба з кошиком із-за спини булькає: «Ви на наступній виходите? Виходите чи ні?!» Якщо б не чергування, неодмінно горілки б нажлуктився... Далі лікар слухати не став. Ще один кандидат на постійну прописку в пансіонаті. Хоча ні, охоронця тут не пропишуть. Інший, знаєте, контингент.

Сплив у пам'яті останній візит до внука. Внука він відвідував регулярно, двічі на рік. Перші півгодини

спілкування з малознайомим двадцятирічним хлопцем навіть видавалося цікавим. Немов з розгону занурювався в басейн, де життя зводилося до блакитної води дисплея: розбігаються кола «віконець», запливи текстових повідомлень, тоталізатор банерів... Внука лікар поважав. Він все життя поважав людей, захоплених чимось до самозабуття, до божевілля (пацієнтів лікар теж поважав), і було приємно, що внук — один із таких. Лікар навіть підсів до монітора, чого зазвичай не робив. Слова, слова, слова... Чат, сказав внук. Вітання без привітності, жарти без начинки, сленг заради сленгу — лікар прийшов у захват, розуміючи, що безглуздішого заняття він не зміг би собі уявити, навіть розжаривши уяву добіла. Самотність, доведена до екстазу публічною мастурбацією. Лише дивна настирливо повторювана репліка особливо привернула увагу. Здалеку, з глибин резонуючої павутини хтось кричав, надриваючи електронні зв'язки: «Де ви?! Відгукніться! Лю-ю-юди-и-и!!!» Але йому не відповідали. У відповідь на запитання внук стенив плечима. Псих якийсь. Або взагалі робот. Мейла свого не дає, ай-пішка не відстежується: мабуть, через лівий проксі заходить. Ти, дідо, кинь, тут маячні вистачає, різні «чмоки», «трямки», «здрямки»... А в байдужість екрану продовжував битися, стікаючи відчаєм і безнадією, божевільний заклик: «Люди! Де ви?! Лю-ю-юди-и-и!» — але ніхто не бажав помічати, слухати, чути...

Комусь було по-справжньому самотньо. Комусь було погано. Хтось хотів до людей. А лікар із задоволенням помінявся б із ним місцями.

Горіхом на зубах білки клацнув ключ в замку. Шкіряне крісло зі змінною геометрією, зроблене за спецзамовленням, прийняло лікаря в свої обійми. Якийсь час

він влаштовувався зручніше, намагаючись розслабитись. Закинув руки за голову; закрив очі. Проте бажаний спокій гуляв унизу й не квапився на другий поверх. Перед внутрішнім поглядом маячило обличчя пацієнта: манекен з незакінченим гримом. Чогось бракувало.

Чого?

Він просидів у кріслі хвилин двадцять. Розплющив очі. Мляво, без інтересу, погортав папери в теці. Встав. Підійшов до вікна, розсунувши важкі завіси. У відблизках згасаючого дня промайнула якась порошинка, дратуючи зір. Лікар придивився, мружачись крізь скельця окулярів, які забув змінити.

Справді. Окуляри. Геть забув. Чи навпаки, вчасно пригадав?

Пальці занурились до бічної кишені, намацали шорсткий пластик футляра. Йому хотілося прибрати порошинку (так мама в дитинстві язиком виймала вію, що попала в око...) перш ніж остаточно стемніє. Але не вдаватися ж через миттєве бажання до принизливого поспіху? Лікар увімкнув настільну лампу, дбайливо витягнув з футляру окуляри, оправу яких ввиблискувала бронзою. Прискіпливо роздивився на просвіт. Подихав на скло. Акуратно протер спеціальною фланеллю, хоча на сяючих скельцях не було ні порошинки, ні плямочки. Заховав старі окуляри у футляр, а футляр — у кишеню піджака. Вимкнув лампу. Посидів десять секунд непорушно, заново звикаючи до напівтемряви.

І лише тоді урочисто поставив нові окуляри на ніс.

О, солодке відчуття *змін*! Коли реальність потягується уві сні, невловно зрушуючись лише на долю градуса. Але цього достатньо, щоб усе постало в абсолютно іншому світлі. Новий ракурс — і з буття зникає

безглуздя, порожнеча, повсякденність ритму. Плaska монохромна картинка наливається барвами, набуває глибини, об'єму, значення й прихованого значення. До життя повертається втрачений в суєті смак.

Лікар підійшов до вікна. Цього разу йому не довелося вдивлятися — порошина, випавши з ока, відразу наповнилася конкретикою, незважаючи на чорничний кисіль сутінків.

Стара.

Та сама, що приходила два дні тому.

Майже непомітний рух унизу, на самому краї зору, під самими вікнами, на мить відволік його від спостереження за пізньою гостею. Щось рухалося між клумб і кущів, залишаючи по собі коливання стебел і листя. Доберман-сторож? Але істота вступила в жовтий прямокутник світла, що падав з вікна першого поверху, забарилася — і лікар побачив. Маленький, не більше півметра на зріст, *големчик*. Здавалося, він був зіплений з того, що трапилося під руку: подекуди на тільці виблискував метал, відстовбурчувалися волокна деревини, бік вкривала біла емаль, обсипаючись лусками... Лікар задумався: як він примудрився все це розгледіти з другого поверху, при хисткому освітленні?

Напевно, завдяки зміні окулярів.

Големчик спритно чкурнув далі, вискочив зі світлої клітки й пропав. Здається, слідом промчав ще один, але лікар не встиг його розгледіти. Недаремно пацієнт стверджував, що не може їх наздогнати. Треба погортати літературу по типових фобіях. Освіжити в пам'яті симптоми індукованих психозів.

Тихо посміхаючись своїм думкам, лікар вийшов з кабінету.

Палата пацієнта-любителя ліпити «големчиків» була розташована в лівому крилі першого поверху. Кроки баламутили стерильну тишу коридору: вечере скінчилася, хворих розвели по кімнатах, а лягали тут рано. Здебільшого, контингент в пансіонаті підібрався тихий, самодостатній. Перед дверима палати номер вісім лікар трохи постояв. Власне, від самих дверей залишилося трохи більше половини. Немов великий пес з пащею, набитою акулячими іклами, узяв та й відкусив шматок дверей разом із замком. Як бутерброд із маслом. Точніше, не з маслом, а з білою емаллю.

Або інакше: не відкусив, а трьома рухами зачерпнув жменями, ніби глину.

Лікар штовхнув рештки дверей та увійшов. Пацієнт був тут. Сидів на підлозі, прихилившись спиною до ліжка з відірваною спинкою. Лівої ніжки також бракувало. Поряд — на стіні, на підлозі — виднілися виразні заглибини із слідами пальців.

— Добри вечір, лікарю.

— Добри вечір.

— Я обіцяв сказати вам, коли зберуся додому. Я кажу. Я зібрався. Ви йдете зі мною?

Лікар озирнувся. Позаду нього в дверях переминалися з ноги на ногу п'ятеро вельми неприємних на вигляд големчиків. Кам'яний, дерев'яний, два цементних з домішками лінолеуму, один — суцільнометалевий. У кімнату проштовхнулися ще двоє, волочачи купу одягу. Сорочка, брюки... Брюки здалися лікарю знайомими. Таку форму носять охоронці пансіонату.

— Ви йдете, лікар?

— Іду.

— Тоді почекайте, я переодягнусь. Спасибі. З вами вийде краще. Легше.

Навіщо він погодився? Боїться?! — ні, не боїться.
Це все окуляри.

Нові старі окуляри.

І пристрасне бажання дізнатися: чого бракувало в обличчі пацієнта, коли грим лягав на мертву плоть манекена?!

— Ходімо, лікарю. Баба чекає. Інші теж збираються. Нам уже час.

Големчики помчали вперед. Двері чорного ходу, звичайно замкнені в цей час, виявилися прочиненими. По дорозі їм ніхто не зустрівся. Темний парк ласкаво шелестів, розступаючись. Обидва добермани лежали біля огорожі, віддано дивлячись в очі старої, яка стояла за ґратами. Бабин почет — дворняга, кішки, горобці — був присутній і трохи ревнував. На тлі яскравих зірок промайнули силуети кажанів. Лікар покосився на пацієнта: той ішов, насилу відриваючи від землі ноги. Таємна сила тягнула його назад, геть від огорожі, геть від Баби. Та вросла в землю, і лише вітер перебирав подол поцяцькованої квітами сукні. Вона теж чинила опір. По-своєму.

Нарешті пацієнт уперся в невидиму стіну. Зупинився. Ледве підняв погляд на стару.

— Хто це?

— Лікар.

— Він іде з нами?

— Так.

— Добре.

— Добре. Огорожа?

— Я допоможу. Зараз...

Худі, м'яві руки потягнулися вперед, просочилися між витими прутами огорожі. Добермани, як загіпнотизовані, хитнулися назустріч. Дворняга стрепенулася,

марно намагаючись просунути морду у вензель. Руки, перевиті набряклими венами, з раптовою ніжністю поплескали загривки величезних псів. Легко підсунули одного до іншого, почали вдавлювати, м'яти, робити одним цілим! Двоголова істота віддавалася змінам, блаженно повискуючи від задоволення. Ось обидві голови злилися, собака-гігант став ще більший, а стара продовжувала старанно працювати. Під її умілими пальцями дворняга витяглася в кошлату сосиску з короткими лапами, без зусиль прослизнула крізь ґрати і влилася в загальну плоть. Так струмінь води вливається в басейн, зникаючи без сліду... Майже без сліду. У нової істоти ледве помітно змінилася форма морди, забарвлення стало світлішим, прорізався хвіст бубликом.

До дворняги з блаженним муркотінням приєдналися кішки, зробивши морду істоти пласкішою й додавши тілу пружної грації. Потім настала черга горобців і тузина щурів, що казна-звідки узялися. З неба впала трійця кажанів — у Баби все йшло в діло. Вона працювала упевнено, не замислюючись. Химера була вже розміром з доброго коня. Захоплено косила на стару круглим пташиним оком, махала хвостом, нетерпляче рила землю лапами — пазурястими і перетинчастими.

— Готово! Сідайте, лікарю, не бійтеся. І ти сідай.

Лікар ніколи не їздив на коні. Не кажучи вже про поїзду на химері. Бабин монстр припав до землі, щоб люди змогли залізти йому на спину, запустити пальці в густу шерсть. Лікар відчув себе частиною химери, частиною безумства, зліпленого з Баби, огорожі, пацієнта, що дихав у потилицю...

Лікару було добре. Вперше за багато років.

— Давай!

Могутнє тіло здійнялося в повітря. Крил у звірика не було, але якщо це був не політ, то лікарю лишалось лише розвести руками. Ні. Розвести руками не міг — упав би. Унизу ліниво, як уві сні, пропливла триметрова огорожа з вишкіром зубців, капелюшок старої, акуратно підметений тротуар, сміттеві баки...

Сильний поштовх.

— Злізайте. Далі пішки підете.

Злізати не хотілося, але він підкорився. І пацієнт — теж. Стара ж, ігноруючи власне «пішки», сіла на спину звірика. Той задоволено загарчав.

— Куди тепер?

— Під кудикіну землю. Поїздок вивезе. Обіцяв.

— Тоді нам туди.

Лікар махнув рукою у бік найближчої станції метро, до якої було звідси хвилин п'ять ходу. Баба і пацієнт презирнулися, із сумнівом похитали головами — і стара вказала у зовсім інший бік.

Сперечатися лікар не став.

Вони йшли вулицею, прямо по проїжджій частині, помалу прискорюючи крок. Звірик зі старою тік вперед м'якими стрибками, розсовуючи реальність, просочуючись наскрізь, творив навколо себе сизий туман і купався в його пасмах. Незабаром лікар помітив, що до них приєднуються нові супутники. Субтильний хлопець в драповому пальті, одягнений явно не по сезону; товстуха, що поправляла клейонковий фартух в крупний горох, наче її силоміць відірвали від кухонної плити. Вусань-військовий у формі з погонами старшини. Ще дві або три постаті маячили позаду, не наближаючись, але й не відстаючи. Місто тим часом скипало забутим на вогні чайником. Знайомі вулиці безсоромно брехали, звиваючись

у клубок, намагаючись заморочити, збити зі сліду. Асфальт хапав людей за ноги, відрощуючи смоляні пальці. Ліхтарі гаснули при їхньому наближенні. Один вибухнув бузковою хмарою, засипавши тротуар жарким хрускотом друзок. Будинки навалювалися зверху чорними проваллями вікон. Над головами завивав вітер, вирвавшись із сотень, тисяч, міріадів динаміків і телевізорів, позаду наростало виття й рев: хижак не бажав випускати здобич, йдучи назирці.

Ось-ось наздожене.

Навколо, скрадливо почавшись з випадкових перехожих, каруселлю завертілася людська завірюха. Година пік, мітинги протесту, демонстрації на захист, День пива, штовханина за квитками на модного співака; очікування феєрверку, що спресовує глядачів у рухливий моноліт, народні гуляння, мурашники ярмарків кишили продавцями й покупцями, чемпіонати з футболу вивергали вболівальників із прапорцями в руках, базари і ринки, товкучки і дешеві розпродажі — діти намагалися гратися з големчиками, намагаючись відірвати руки й ноги, хтось ліз на трибуну, спокушаючи перспективою зростання валового продукту, а хтось ліз на звірика, бажаючи покататися, звідусіль сунули пластикові келихи з пивом, рекламки «Гербалайфу», пропонували схуднути за три дні, обіцяли хрещення й обрізання, візит до екстрасенса, листове залізо, роботу вдома, еміграцію до Канади, субсидії, кредити й турне Середземним морем, вигране в шоу-акції «Не дай собі засохнути» — розчиняючи, перемелюючи, висотуючи сили, всмоктуючи жирними губами, витягнутими в трубочку...

— На місці стій, раз-два! Р-р-рівняйся! Смир-р-рно! Рівняння на середину!

Бас Старшини гучним гуркотом відбився від стін, ті кинулися врозтіч, розтинаючи людське море надвоє — і найближча вулиця здригнулася мокрим псом, струсивши натовп мешканців у провулки. Завмерла, витягнулася дзвінкою струною. Ліхтарі яскраво спалахнули, освітлюючи дорогу: пряму, як стріла, що летить до мети. Будинки віддали честь, вітер захлинувся стройовим вітанням. Попереду рівним ланцюгом бігли големчики, підтримуючи поранених побратимів: авангард, готовий у разі чого першим вступити в бій.

— Біго-о-ом марш!!!

На бігу лікар озирнувся. Місто за спиною спучувалося будівництвами і ремонтами, асфальт, тріскаючись, просідав, будівлі відрощували мансарди і кетяги гаражів, поспішаючи перекрити прохід траншеями, латаючи рану швами водопровідних і газових труб, відрізаючи власних найманців, які в захваті гонитви ледве не перетворилися з мисливців на втікачів; і ревіння за спиною стало глухіше, відступивши, але не зникнувши до кінця.

Нова нотка пробилася в ревінні.

— Лю-ю-юди! Де ви всі?! Лю-ю-юди! Відгукніться! Я хочу залишитися з вами! Я не хочу назад! Лю-ю-юди-и-и!..

Механічний, немов з репродуктора, голос посилювався, линучи звідусіль. Ударив, здригнувся, відкотився назад і затихнув на віддалі.

— Здається, у нього вийшло...

— Розлом! Я бачу розлом!

— Не відставати! Підтягнися!..

Чи є у мене жетони, думав лікар. Наявність жетонів здавалася дуже важливою. Він був певний у цьому.
Є!

— Ось, візьміть... У мене багато. На всіх вистачить!

— Спасибі...

— Ось іще... картка!

— Від імені служби виголошую вам подяку!

Турнікет. Ескалатор. На платформі — жадана порожнеча. Потяг чекає біля перону, нервово розкрив двері й витанцьовує на рейках.

— Швидше!

— Я встигну, встигну!..

— Обережно, двері зачиняються. Наступна станція...

Назви станції він не розчув. Потяг рвонув з місця в кар'єр, так що пасажери ледве встигли похапатися за поручні. Поїзд миттєво набрав швидкість. Нарешті відновивши рівновагу, лікар з цікавістю огледів вагон. Всі його супутники були тут. Але лікар дивився не на тих, що стояли. А на тих, хто займав сидіння у вагоні.

Манекени. Голі манекени з ледве наміченими обличчями виблискували рожевим пластиком. Скільки роботи! Скільки улюбленої роботи, яку слід виконати. Тепер у нього буде на це час. У нього буде багато часу...

Поїзд відчутно труснуло на стику. Світло у вагоні мигнуло, згасло, знов спалахнуло, невпевнено мерехтячи. Навалилася хвиля нудоти.

— Тримайтеся, лікарю!

— Тримайтеся!

— Залишилося зовсім трохи...

— Громадяни пасажери, просимо зберігати спокій...

Відпустило. Важкість у грудях зникла, серце забилося рівніше, і разом з пульсом рівніше пішов потяг. В очах посвітлішало — лампи спалахнули на повну силу.

— Ура!

— Прорвалися!..

— Кінцева станція. Громадяни пасажери, прохання звільнити вагони...

Двері з шипінням розійшлися, і лікар, не відчувачи під собою ніг, зробив крок на освітлений перон.

— Приїхали?

— Так.

— Додому?

Ескалатор рухався дуже поволі, немов величезна доброзичлива істота дбайливо несла лікаря на долоні до виходу. Спиною він відчував, як розсипаються сходинками його супутники. Далі. Ще далі один від одного. Розділяючись, мов пасма волосся під гребенем. Замість кулака — пальці. Час і місце, коли необхідно бути разом, проминули; підступав час і місце самоти, бо ти завжди самотній. У цьому — основа твого справжнього існування. Лікар скривився, відганяючи дурні, шаблонні, *тамтешні* думки. Треба вчитися думати по-іншому. Треба вчитися не думати.

Унизу, в тиші платформи, досі чекав потяг. Зволікав, перш ніж поїхати, сховатися в тунелі. Жарко позіхала розкрита паща вагона. Десятки три манекенів запрошували лікаря повернутися. І лікар відчував: якщо він залишиться в метро, Поїздок прийме його з прихильністю, бо вони ніколи не зустрінуться віч-на-віч. Втім, можна бути певним: у кожному з вагонів лікар знайде сухі рум'яна й «тоналку», кріпе й монтюри для перук, гумоз, поролон і марлю для товщинок. Манекени звали до себе, не наполягаючи й не кваплячи. Повернутися? Або повернутися по-справжньому: спуститися на платформу, сісти

у вагон і заперечно похитати головою? Давши знак Поїздку: відвези назад.

Відвезе.

Без спротиву й умовлянь.

Ескалатор скінчився. Як і раніше не обертаючись, лікар пройшов до скляних дверей, штовхнув їх, опинився в підземному переході. Бетон, порожні кіоски, де протяг торгував шепотом; знову сходи. Вгору, вгору. Місто було порожнє, як кіоски в переході. Кінотеатр, кафе. Магазин уживаного одягу, переговорний пункт, ательє. Порожні, порожні, порожні... Нарешті. Лікар потягнувся і узяв з довірливої порожнечі — погляд. Зроблений з пластику, погляд байдуже лежав на долоні, весь у пилі й нудзі. Не замислюючись, що він робить, лікар почав розминати погляд в пальцях. «Гусячі лапки» в кутиках очей: від частого сміху. Жменька іскор. Сутінь густих, трохи сивіючих брів. Розуміння. Втома. Тіні: мудрі, темні. Пальці рухалися вправно й уміло. Все, час відпускати на волю.

Погляд, підхоплений вітром, злетів у осінь.

Поплив уздовж вулиці, заново оглядаючи будинки й дерева, звикаючи до самого себе — старого, нового.

Лікар засміявся. Вони чекали на нього, тільки на нього, на нього й більш ні на кого, сподіваючись, що одного разу він прийде, потягнеться й візьме їх на зміну. Повітря кишіло ними: посмішки, усмішки, погляди, зморшки, трепет ніздрів, сонні повіки, схожі на стулки мушель, кролячий прикус, рум'янець щік, локон біля скроні, жовна на вилицях. Печаль, радість. Заклопотаність. Мертвий пластик, що чекає на тепло дотику.

Психоз, готовий обернутися прозрінням.

Це було *його* місто.

Обернувшись, лікар перестав сміятися. Вдалині, вийшовши з протилежного боку переходу, біля ґратчастої огорожі якоїсь установи стояли Пацієнт, Баба, Старшина... Маленькі, наїжачені. Насилу витримуючи присутність одне одного — і все-таки не кваплячись розійтися. Зараз вони рушать у різні боки, але між сьогоднішнім «зараз» і тим «зараз», яке трапиться ось-ось, лежала прірва.

А над головами людей сонце з місяцем грали у квача.

Шурхотіння підшов привернуло лікареву увагу. Поряд із ним, тихенько вийшовши з підворіття, маленький старий захоплено писав на стіні крейдою. Час від часу витираючи вимазані руки прямо об куртку. Надумавши підійти, лікар раптом відчув нехіть. Зближуватися із старим було... протиприродно, чи що? Він просто вдивлявся у граффіті, залишаючись на місці.

Старію.

Вчуся

Згадувати.

Перш ніж повернутися до своєї підворітні, старий уважно подивився на лікаря. На погляд, що досі летів уздовж вулиці. Поплямкав сухими губами.

— Лікар, — сказав старий, ідучи.

І лікар зрозумів, що Називала його назвав.

Але глибоко унизу, на сонній платформі, потяг із манекенами все ще чекав остаточного рішення.

ЗМІСТ

Де батько твій, Адаме?	3
Вкласти душу	99
Ваш вихід.	151
Повстань, Лазарю!	253
Життя, якого не було.	277
Давно, знебулий раб, замислив я втекти...	291

Олді, Генрі Лайон

Де батько твій, Адаме?: Повісті, оповідання. —
К.: Факт, 2006. — 332 с. — (Сер. «Exceptis Excipiendis»)

ISBN 966-359-118-8

ISBN 966-8408-87-X (серія)

До збірки «Де батько твій, Адаме?», крім однойменної, увійшли також повісті «Вкласти душу», «Ваш вихід» та оповідання «Повстань, Лазаре!», «Життя, якого не було», «Давно, знебулий раб, замислив я втекти...» Генрі Лайона Олді. Для великого числа його шанувальників давно вже не секрет, що це — псевдонім харківського письменницького тандему, Олега Ладиженського і Дмитра Громова, добре відомих серед прихильників фантастики.

Закони жанру дають фантастам пріоритет ставити будь-які філософські питання, аж до апокаліптичних, але зобов'язують убирати це в барвисту й захопливу форму. Метри блискуче використовують переваги й не менш вдало грають сюжетами, образами й стилем.

УДК 821.161.1(477)-32

ББК 84.4 Укр=Рос 6-44

Літературно-художнє видання

Серія «Exceptis Excipiendis»

Генрі Лайон ОЛДІ

ДЕ БАТЬКО ТВІЙ, АДАМЕ?

Повісті, оповідання

Переклад з російської

Літературний редактор *Ярослава Стріха*

Технічний редактор *Оксана Кравцова*

Коректор *Дарія Шарговська*

Макетування обкладинки *Марії Захарченко*

Верстка та макетування

Андрія Миронова, Дмитра Фінкельштейна

УДК 821.161.1(477)-32
ББК 84.4 Укр=Рос 6-44
О 53

Серію засновано у 2003 р.

Переклад з російської
Олени Шарговської

ISBN 966-359-118-8

ISBN 966-8408-87-X (серія)

© Генрі Лайон Олді, 2006

© О. Шарговська,
переклад, 2006

© Дизайн, макет.

«Факт», 2006

Здано до виробництва 15.05.2006. Підписано до друку 30.08.2006. Формат 75×90 1/32. Папір офсетний № 1. Гарнітура «Адоніс». Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12,97. Обл.-вид. арк. 9,48. Наклад 2 000 прим. Зам. № 6-1432.

ТОВ «Видавництво „Факт“»
04080, Україна, Київ-80, а/с 76
Реєстраційне свідоцтво
ДК № 1284 від 19.03.2003
Тел./факс: (044) 287 1882, 287 1886
E-mail: office@fact.kiev.ua
Відділ збуту: (044) 463 6887
E-mail: sbyt@fact.kiev.ua
www.fact.kiev.ua

Надруковано з готових форм на ЗАТ «ВІПОЛ»
03151, Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 752 від 27.12.2001

**Не залишайся
на периферії!**

Передплати газету

- інтерв'ю зірок літератури
- Маловідомі епізоди життя класиків
- Новини і плітки книжкової тусівки
- Нові книжки

будь

в епіцентрі

цікавого життя

Виходить двічі на місяць

Вартість передплати:

місяць – 1.50 грн.

півріччя – 9 грн.

рік – 18 грн.

**Передплатний індекс
у каталозі**

90278

Книжки — навчають юність, звеселяють старість, прикрашають щастя, в біді дають притулок та розраду, тішать вдома, не заважають у справах...

Ціцерон

Запрошуємо всіх на оновлений сайт видавництва «ФАКТ»
www.fact.kiev.ua

- Цікаві щоденні новини
- Інформація про новинки, а також про книжковий асортимент видавництва
- Інформація про авторів
- Сторінки акції «2006—рік української книжки в Україні»
- ФОРУМ
- Анонси презентацій та інших заходів видавництва
- Рецензії провідних ЗМІ
- Розсилка новин від видавництва «ФАКТ»
- Прайс-лист

У боротьбі з відсутністю культури,
головне — участь!

ptis excipiendis exceptis excipiendis exceptis excipiendis exceptis ex

Громов Дмитро Євгенович народився 30 березня 1963 р. в Сімферополі. У 1969 р. переїхав до Севастополя, а в 1974 р. — до Харкова, де й мешкає до цього часу. Закінчивши середню школу, вступив до Харківського політехнічного інституту на факультет технології неорганічних речовин. Після закінчення з відзнакою інституту пішов на роботу в ХНВО «Карбонат» інженером-хіміком. У 1988 р. вступив до аспірантури кафедри загальної та неорганічної хімії Харківського політехнічного інституту. Закінчив її в 1991 р., але захищати дисертацію не став, оскільки на той час практично повністю зосередився на літературній діяльності.

Ладиженський Олег Семенович народився 23 березня 1963 р. у Харкові. Після школи вступив до Харківського державного інституту культури, за фахом режисер театру. Закінчив інститут, після чого до 2000 р. працював режисером театру-студії «Пелікан», поставивши більше 10 спектаклів, у т. ч. — за творами А. і Б. Стругацьких: «Важко бути богом» і «Жида міста Пітера». Лауреат II Всесоюзного фестивалю театральних колективів 1987 р.

З листопада 1990 р. Дмитро Громов і Олег Ладиженський пишуть під спільним псевдонімом Генрі Лайон Олді. Володарі титулу «Кращий письменник-фантаст Європи-2006», лауреати міжнародних літературних премій «Золотий Кадуцей», «Срібний Роскон» і «Золотий Роскон», «Портал», «СИГМА-Ф», «Місячний Меч» та ін. Випустили у світ понад сто авторських книжок (включно з перевиданнями й перекладами), сумарним накладом більше мільйона екземплярів російською, українською, польською, литовською, французькою, угорською та іншими мовами, записали цикл аудіоальбомів «Театр Олді» (пісні на вірші з книг) і рок-опери «Розірване коло» (англ. мовою).